

**T.C.
BAŞKENT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İŞLETME ANABİLİM DALI
YÖNETİM ORGANİZASYON DOKTORA PROGRAMI**

ÖRGÜTSEL EKOLOJİ ve POPÜLASYONLAR ARASI ETKİLEŞİMLER

**TÜRKİYE SERMAYE PİYASASINDAKİ
ARACI KURUMLAR ÖRNEĞİ**

DOKTORA TEZİ

HAZIRLAYAN

HAKKI OKAN YELOĞLU

ANKARA, 2007

**T.C.
BAŞKENT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İŞLETME ANABİLİM DALI
YÖNETİM ORGANİZASYON DOKTORA PROGRAMI**

ÖRGÜTSEL EKOLOJİ ve POPÜLASYONLAR ARASI ETKİLEŞİMLER

**TÜRKİYE SERMAYE PİYASASINDAKİ
ARACI KURUMLAR ÖRNEĞİ**

DOKTORA TEZİ

HAZIRLAYAN

HAKKI OKAN YELOĞLU

TEZ DANIŞMANI

PROF. DR. ABDÜLKADİR VAROĞLU

ANKARA, 2007

HAKKI OKAN YELOĞLU tarafından hazırlanan, *Örgütsel Ekoloji ve Popülasyonlar Arası Etkileşimler: Türkiye Sermaye Piyasasındaki Aracı Kurumlar Örneği* adlı bu çalışma jürimizce Doktora Tezi olarak kabul edilmiştir.

Kabul (sınav) Tarihi: 04 /10 / 2007

(Jüri Üyesinin Unvanı, Adı-Soyadı ve Kurumu):

Jüri Üyesi : Prof. Dr. Kadir VAROĞLU, Başkent Üniversitesi

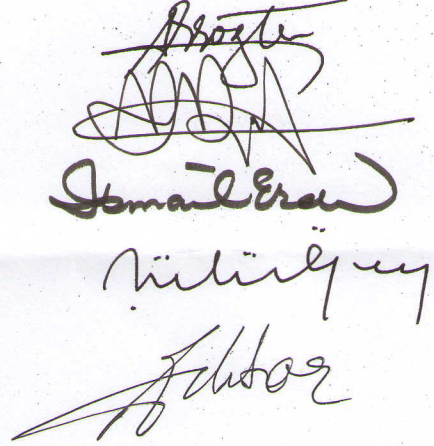
Jüri Üyesi : Prof. Dr. Selami Sargut, Başkent Üniversitesi

Jüri Üyesi : Prof. Dr. İsmail Erdem, Başkent Üniversitesi,

Jüri Üyesi : Doç. Dr. Şükrü Özen, Başkent Üniversitesi,

Jüri Üyesi : Prof. Dr. Ramazan Aktaş, T.O.B.B. Üniversitesi,

İmzası

The image shows five handwritten signatures in black ink, arranged vertically. The signatures are: 1. A signature that appears to be 'Kadir Varoğlu'. 2. A signature that appears to be 'Selami Sargut'. 3. A signature that appears to be 'İsmail Erdem'. 4. A signature that appears to be 'Şükrü Özen'. 5. A signature that appears to be 'Ramazan Aktaş'.

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER.....	I
TEŞEKKÜR.....	V
ÖZET.....	VI
ABSTRACT.....	VIII
TABLolar LİSTESİ.....	X
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	XI
GİRİŞ.....	1
Çalışma Planı.....	4
BÖLÜM 1 ÖRGÜTSEL EKOLOJİ KURAMI.....	6
1.1 Genel.....	6
1.2. Örgüt Popülasyonlarının Demografisi.....	11
1.3. Örgütsel Ekoloji Kuramı'nın Analiz Düzeyleri ve Analiz Birimleri.....	14
1.3.1 Analiz Düzeyleri.....	15
1.3.2 Analiz Birimleri.....	18
1.4. Örgütsel Kurulma.....	18
1.5. Yoğunluk Bağımlılığı Kuramı.....	21
1.6. Popülasyonlar Arası Etkileşimler ve Bazı Kuramsal Önermeler.....	24
1.7. Popülasyon İçinde Bulunan Örgütsel Formların Karakteristik Özellikleri ve Popülasyonlar Arası Etkileşimler.....	36
1.7.1. Kesim Genişliği Yaklaşımı ve Bazı Kuramsal Önermeler.....	37
1.7.2. Kaynak Bölünmesi Yaklaşımı.....	40
1.8. Çevrenin Popülasyonlar Arasındaki Etkileşim Üzerindeki Etkisi ve Bazı Kuramsal Önermeler.....	42
BÖLÜM 2. POPÜLASYONLAR ARASI ETKİLEŞİMLERİN ÖRGÜTSEL KURULMA ORANINA ETKİSİ: TÜRKİYE SERMAYE PİYASASINDAKİ ARACI KURUMLAR ÖRNEĞİ.....	47

2.1. Genel Açıklama.....	47
2.2. Türkiye Sermaye Piyasasındaki Aracı Kurum Popülasyonları.....	47
2.3 Aracılık Faaliyetlerinin Tarihsel Seyri.....	50
2.4. Aracı Kurumların Faaliyet Alanı.....	52
2.5. Aracı Kurum Popülasyonları Arası Etkileşimler.....	59
2.5.1 Aracı Kurum Popülasyonları Arası Etkileşimlerde Düzenleyici Çevrenin Rolü.....	62
2.5. 2 Aracı Kurum Popülasyonları Arasındaki Etkileşimlerde Finansal Çevrenin Rolü.....	64
2.5.2.1. 1980-1993 Yılları Arası Ülke Ekonomisi, Finansal Piyasalardaki Gelişmeler ve 1994 Krizi.....	67
2.5.2.2. 1995 – 2000 Yılları Arası Ülke Ekonomisi, Finansal Piyasalardaki Gelişmeler ve 2001 Krizi.....	70
BÖLÜM 3. ARAŞTIRMA TASARIMI, YÖNTEM VE BULGULAR.....	77
3.1. Çalışmanın Amacı.....	77
3.2. Çalışmanın Araştırma Soruları.....	79
3.3. Çalışmanın Kısıtları.....	84
3.4. Aracı Kurum Popülasyonları Etkileşimlerin Belirlenmesinde Olay Tarihi Analizi'nin Kullanılması ve Verilerin Toplanma Aşaması.....	80
3.5. Açıklayıcı Değişkenler.....	83
3.5.1. Banka Kökenli Olan ve Olmayan Aracı Kurum Popülasyonlarının Yoğunlukları.....	83
3.5.2. Önceki Kurulumlar.....	86
3.5.3. Hisse Senetleri Satışlarındaki Değişim.....	86
3.5.4. Devlet Tahvili Satışlarındaki Değişim.....	86
3.5.5. Hazine Bonosu Satışlarındaki Değişim.....	87
3.5.6. Dönemler.....	87

3.6. Kurulma Oranının Tanımlanması ve Modellenmesi.....	88
3.6.1. Cox Oransal Risk (Hazard) Modeli.....	89
3.7. Aracı Kurum Popülasyonlarına Ait Tanımlayıcı İstatistikler ve Kurulan Modeller.....	94
3.7.1. Aracı Kurumlara Ait Tanımlayıcı İstatistikler.....	95
3.7.2. Banka Kökenli Olmayan Aracı Kurumlara Ait Modeller.....	100
3.7.2.1. Banka Kökenli Olmayan Aracı Kurumlara Ait Hipotezler.....	102
3.7.2.2. Banka Kökenli Olmayan Aracı Kurumların Kurulma Oranına Etki Eden Açıklayıcı Değişkenlere Ait Modeller ve Açıklamaları.....	105
3.7.3. Banka Kökenli Aracı Kurumlara Ait Modeller.....	114
3.7.3.1. Banka Kökenli Aracı Kurumlara Ait Hipotezler.....	114
3.7.3.2. Banka Kökenli Olmayan Aracı Kurumlara Ait Modeller ve Açıklamaları.....	116
BÖLÜM 4. SONUÇ ve ÖNERİLER.....	123
4.1. Aracı Kurumların Popülasyon Dinamiklerinin Karşılıklı Bağımlılık Düzeyi Üzerinde Etkileri.....	123
4.2. Açıklayıcı Değişkenlerin Aracı Kurumların Kurulma Oranı Üzerindeki Etkileri.....	130
4.3. Aracı Kurumlar ve Çevre İlişkisi.....	132
4.4. Dönemsel Etkilerin Aracı Kurum Kurulma Oranına Etkisi.....	136
4.5. Çalışmanın Ekoloji Kuramı'na Olan Teknik Katkısı.....	140
4.6. Çalışmanın Ekoloji Kuramı'na Olan Kuramsal Katkısı.....	143
KAYNAKÇA.....	148
EK-1.....	157
EK-2.....	158
EK-3.....	159

EK-4.....167

TEŞEKKÜR

Başta, bu doktora tez çalışmasını yapmamda büyük emeği geçen danışmanım Sayın Prof. Dr. Kadir Varoğlu'na, kuramsal bilgiler konusunda desteklerini hiçbir zaman esirgemeyen Sayın Prof. Dr. İsmail Erdem, Prof. Dr. Selami Sargut ve Doç. Dr. Şükrü Özen'e, fikir alışverişini hiçbir zaman benden esirgemeyerek eksiklerimi sürekli görmemi sağlayan Sayın Yard. Doç. Dr. Güray Küçükkocaoğlu'na ve Sayın Dr. Çetin Önder'e, çalışmanın Türkiye bağlamındaki geçerliliğini büyük özveri ile sınavan Sayın Yener Coşkun'a teşekkürlerimi bir borç bilirim.

Sabırlarını hiçbir zaman kaybetmeyerek bana her zaman moral veren aileme ve en önemlisi her zaman desteğini benden esirgemeyerek, sabrını ve vaktini paylaşan çok değerli eşim Yeşim Yeloğlu'na sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

ÖZET

Bu çalışmada, Örgütsel Ekoloji Kuramı bağlamında, popülasyonlar arası etkileşimlerin örgütsel kurulma oranlarını nasıl etkilediğinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Örgütsel Ekoloji Kuramı'nın temel çalışma alanlarından olan kurulma oranlarına etki eden nedenleri tek bir örgüt popülasyonu üzerinden açıklamaya çalışması, birden fazla popülasyon etkileşimde bulunduğu ve bu etkileşim kurulma oranları üzerinde etki yarattığında yetersiz kalmaktadır. Ayrıca, popülasyon içerisinde bulunan örgütsel formların sahip oldukları özelliklerden dolayı popülasyonlar arası etkileşimleri ve bu etkileşimlere bağlı olarak kurulma oranlarını etkileyebilmektedir. Yapılan çalışmada, bu türden bir problemin çözülmesi amaçlanmıştır. Bunun için, farklı bilişsel meşruiyet düzeylerine sahip örgütsel formların oluşturduğu popülasyonların birbirleri ile olan etkileşimlerini incelemek ve bu etkileşimlerin popülasyonlardaki örgütsel kurulma oranlarını hangi yönde etkilediğini tespit etmek için bir araştırma yapılmıştır.

Araştırma kapsamına, Türkiye Sermaye Piyasası'nda aracılık faaliyetlerini üstelenen banka kökenli olan ve olmayan aracı kurumların oluşturduğu popülasyonlar seçilmiştir. Çalışmada, banka kökenli aracı kurumların bilişsel meşruiyet düzeyi yüksek, banka kökenli olmayan aracı kurumların bilişsel meşruiyet düzeyi düşük olarak kabul edilmiştir. Örgütsel Ekoloji Kuramı'nın popülasyonlar arası etkileşimleri iki temel sosyal süreç olan meşrulaşma ve rekabet süreçleri ile açıklamaya çalışması nedeniyle, aracı kurum popülasyonları arasındaki etkileşimler bu süreçlere bağlı kalınarak belirlenmiştir. Aracı kurum popülasyonları arası etkileşimlerin belirlenmesi için olay tarihi analizinden yararlanılmıştır. Her iki aracı kurumun kurulma tarihleri, aracılık faaliyetlerinden gerçekleştirmiş oldukları hisse senedi ve devlet iç borçlanma satışları verileri elde edilmiştir. Ayrıca, aracı kurum popülasyonları arasındaki etkileşimler, İstanbul Menkul Kıymetler Borsası'nın kurulduğu 1986 yılından itibaren incelenmiştir. Ülkede yaşanan ve finansal anlamda piyasalara olumsuz etki yaratan krizler dönemsel etkiler olarak kabul edilmiştir. Kurulma oranı bağımlı, kurulma oranına etki eden etkenler ise bağımsız değişken olarak belirlenmiştir. Bağımlı değişken

olan kurulma oranı ile bağımsız değişkenler arası nedensel ilişki Cox Oransal Risk Modeli ile açıklanmıştır. Model çalışma içerisinde aşamalı olarak kurulmuştur.

Elde edilen sonuçlara göre, bilişsel düzeyi yüksek olan banka kökenli aracı kurumların içinde bulunduğu popülasyonun yoğunluğu arttıkça, bilişsel meşruiyet düzeyi düşük olan banka kökenli olmayan aracı kurum kurulma oranı azalma göstermiştir. Ancak banka kökenli olmayan aracı kurumların içinde bulunduğu popülasyon yoğunluğundaki artış, banka kökenli aracı kurumların kurulma oranı üzerinde bir etki yaratmamıştır. Dolayısıyla, etkileşimlerin popülasyon dinamikleri açısından tek yönlü olduğu tespit edilmiştir. Hisse senedi satış miktarlarındaki değişim banka kökenli olmayan aracı kurum kurulma oranı üzerinde olumlu etki yaratmasına rağmen, devlet iç borçlanma senetleri satışlarındaki değişimin banka kökenli aracı kurumların kurulma oranına bir etkisi olmamıştır. Dönemsel etkilere bakıldığında ise, özellikle 2001 krizi ve sonrasını temsil eden dönemin, hem banka kökenli hem de banka kökenli olmayan aracı kurum kurulma oranını azaltıcı etkiye sahip olduğu kurulan modellerce belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler; Örgütsel Ekoloji, Popülasyonlar Arası Etkileşimler, Örgütsel Kurulma Oranı.

ABSTRACT

In this study, under the Organizational Ecology context, we try to determine the effects of the populations' interactions on the organizational founding rates. The effort to explain the reasons which influence the founding rate, which is part of the organizational ecology, as one organizational population, does not suffice when one more than one population interacts and this interaction affects the founding rates. This kind of interaction has an insufficient effect on founding rates. Besides, organizational forms have special characteristics in the populations and they have some influence on the interactions between populations and founding rates. In this study, we try to solve this kind of problem. In this regard, degree of cognitive legitimation constructed by the different institutional forms and their interaction between together has been examined and their effect on the organizational founding rates has been determined. In this regard, we select the bank originated and nonbank originated intermediary institutions from the Turkish capital market as the overall population. We presume that, bank originated intermediary firms have high degrees of cognitive legitimation, and nonbank originated intermediary firms have low degrees of cognitive legitimation. As the Organizational Ecology context try to explain the interactions between populations under the two basic social process of legitimization and competitiveness, interactions between the intermediary firms are determined by following process.

Event history analysis was used to determine the interactions between these two populations. Founding dates, and their transactions on buying and selling treasury bills and common stocks are used as data and their interactions between intermediary populations was used from the very beginning of the Istanbul Stock Exchange's establishment date of 1986. Financial crises and their negative effects on the markets are determined and taken as the seasonal effects. Founding rate is taken as dependent, and other factors affecting the founding rate are determined as the independent variable. The casual relationship between dependent variable, founding rate, and independent variables are explained by the Cox Proportional Risk Model. Stepwise approach was used in the model. According to the solutions; as long as the volume of the population

that highly cognitive banking origin intermediary firms increases, the founding rate of degree of cognitive legitimization of non banking origin intermediary firms decreases. However; the increases in the volume of the population where non banking origin intermediary firms are located do not have an effect on the founding rate of the banking origin intermediary firms. In this context, it is clear that interactions are toward one direction with respect to the dynamics of population. Despite the fact that the change in the amount of the sale of stocks creates a positive effect on the founding rate of non banking origin intermediary firms, the change in sales of government debt securities does not have an effect on the founding rate of banking origin intermediary firms. When we take a look at the seasonal effect, it is determined that particularly the period of financial crises of 2001 and later has an effect which reduces the founding rate of not only banking related intermediary firms but also non banking intermediary firms.

Key words; Organizational Ecology, Interactions Between Populations,
Organizational Founding Rate.

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1. Müşteri Bazında Hisse Senedi İşlem Hacmi Dağılımı.....	57
Tablo 2. Yerli ve Yabancı Yatırımcıların Yaş Sınıflarına Göre Yüzde Dağılımı.....	58
Tablo 3. Banka Kökenli Olan ve Olmayan Aracı Kurumların Ortaklık Yapılarının Dağılımına İlişkin Bir Örnek.....	61
Tablo 4. Yıllara Göre Banka Kökenli Olan ve Olmayan Aracı Kurumların Yoğunlukları, Kurulan ve Kapanan Aracı Kurum Sayıları.....	84
Tablo 5. Aracı Kurumların Popülasyon Dinamiklerine Ait Tanımlayıcı İstatistikler.....	96
Tablo 6. Aracı Kurum Bazında Yapılan Satışlara Ait Tanımlayıcı İstatistikler.....	99
Tablo 7. Analizlerde Yer Alacak Açıklayıcı Değişkenlerin Kısaltmaları ve Açıklamaları.....	100
Tablo 8 Açıklayıcı Değişkenler Arasındaki Korelasyonlar.....	101
Tablo 9. Banka Kökenli Olmayan Aracı Kurumların Modellerine Ait Kısmi Olabilirlik Parametreleri Tahminleri.....	108
Tablo 10. Banka Kökenli Aracı Kurumların Modellerine Ait Kısmi Olabilirlik Parametreleri Tahminleri.....	118

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1. Aracı Kurum Popülasyon Yoğunluklarının Yıllara Göre Dağılımı.....	55
Şekil 2. 1993-1996 Yılları Arası İMKB Kapanış Endeks Rakamları.....	69
Şekil 3. 1997-2001 Yılları Arası İMKB Kapanış Endeksi Rakamları.....	73

GİRİŞ

Örgüt kuramlarında, örgütlerin çevre ile olan ilişkileri farklı boyutlarda ve yaklaşımlarda ele alınmış ve tartışılmıştır. Örgüt kuramları tarihsel olarak incelendiğinde, özellikle 1970’li yılların ortalarına kadar ele alınan tartışmaların daha çok örgüt temelli olduğu bilinmektedir. Bu tartışmaların yanı sıra, örgütün çevreye uyum göstermesi için kendi yapısal özelliklerini ve süreçlerini değiştirebileceği üzerinde durulmuş, hangi tür örgütlerin hangi tür çevrelerde daha etkin olacağına dair çeşitli önerilerde bulunulmuştur. Çeşitli kuramlarda, örgütün aktif rol üstlenmesi, başka bir deyişle vurgunun sürekli örgüt üzerine yapılması ve örgütsel bağlamda, çevreye uyum kavramının sürekli tartışılması, zaman içerisinde eleştirel yaklaşımların da ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu eleştirel yaklaşımların biri de “örgütsel uyum” yerine “çevresel ayıklamayı” öne süren Örgütsel Ekoloji Kuramı’dır.

Örgütsel Ekoloji Kuramı, çevresel ayıklamayı, evrimsel süreçler içerisinde açıklamaya çalışır. Çevresel ayıklamaya göre, evrimsel süreçler içerisinde çevrede herhangi bir değişim olduğunda, değişime olumlu yönde uyum gösteren yeni biçimde örgütsel formlar oluşacak ve zaman içerisinde bu türden örgütsel formlar çoğalacak, uyum sağlayamayan örgütler ise varlıklarını devam ettiremeyecek ve sayıca azalma gösterecektir. Ayrıca, yine aynı argümandan yola çıkılarak, daha önceki kuramlardaki “örgüt” vurgusunun “örgütler” olarak yapılması ve örgütün diğer kuramlara göre daha pasif bir rol üstlendiğinin varsayılması Örgütsel Ekoloji Kuramı’nın önemli özelliklerinden olmuştur. Açık sistem yaklaşımını benimseyen kuramda, örgütlerin hem kendi içlerinde hem de kendi aralarında etkileşimlerin var olduğu ve etkileşimlerin örgütlerin yaşamlarını tayin edici nitelikler taşıdığı ileri sürülür. Kuramsal açıdan analiz biriminin örgüt yerine örgütler olarak alınması, benzer özellikler gösteren örgütlerin bir arada bulunarak “örgüt popülasyonları” oluşturdukları yaklaşımını da beraberinde getirmektedir.

Örgütlerin oluşturduğu popülasyonun incelenmesi, kuramsal açıdan farklı yeni bakış açılarının doğmasına öncülük etmektedir. Bunlardan biri, örgüt popülasyonlarının karakteristik özellikleri diğeri ise popülasyonu oluşturan örgütlerin birbirleri ile olan etkileşimleridir. Etkileşimler popülasyon içerisindeki rekabet ve meşruiyet olmak üzere iki temel sosyal süreçlerden ortaya çıkmaktadır. Örgütler buldukları popülasyon içerisinde

yaşamlarını devam ettirmeleri için diğer örgütlerle birlikte yaşama veya rekabet etme eğilimindedirler. Bununla birlikte, zaman içerisinde popülasyonda bilişsel meşruiyeti sağlayan örgüt formunun sayısında artış olduğunda popülasyonun kendi yoğunluğu da artmaktadır. Yoğunluğun artması belirli bir noktaya kadar sürmekte ve bu noktadan sonra yoğunluk bu düzeyde seyretmektedir. İlerleyen zamanlarda rekabet sürecinin de devreye girmesiyle birlikte rekabette geri kalan veya çevre tarafından ayıklanan örgütler popülasyondan ayrıldıkça popülasyonun yoğunluğunda azalmalar olacaktır. Popülasyon dinamikleri dikkate alındığında, ekolojik bağlamda popülasyon içi ve popülasyonlar arası etkileşimler, rekabet, meşrulaşma süreci ve örgütlerin form olarak birbirleriyle benzer özellikler göstermesi Örgütsel Ekoloji Kuramı içerisinde incelenecek yeni araştırma alanlarını ve bu alanlara yönelik araştırma problemlerini de ortaya çıkarmaktadır.

Örgütsel Ekoloji yazınında, kuramın öne sürdüğü savların görgül olarak açıklanması ağırlık kazanmıştır. Çalışmalarda, örgütlerin kurulma, kapanma, birleşme oranlarının modellenmesi ve bu modellerin geçerliliklerinin sınanması Örgütsel Ekoloji Kuramı'na katkı sağlamıştır. Bununla birlikte, popülasyonda bulunan örgütlerin kurulma veya kapanma oranlarının hangi sosyal süreçlerden etkilendiğinin modellenmesi çalışmaları üzerine yoğunlaşmıştır. Çalışmaların, Örgütsel Ekoloji Kuramı'nın temel konusu olan "yoğunluk bağımlılığı kuramı" (density dependence theory) içinde incelemesi ile birlikte, popülasyon içinde bulunan örgütlerin birbirleri ile olan rekabetin neden ve sonuçları ile, bilişsel meşruiyete sahip olan örgüt formlarının farklı evrelerde popülasyon yoğunluğunu nasıl etkilediği çalışılan konular arasındadır. Ayrıca, evrimsel süreçlerin açıklanmasında popülasyonların zaman içerisindeki yaşam süreçleri de ele alınmıştır. Popülasyonların ilk oluşmaya başladığı andan itibaren incelenmesi, kendi gelişimlerinin ve yaşam süreçlerinin izlenmesini daha mümkün kılan bir durum olarak ortaya çıkmıştır. Bu duruma yönelik olarak, çalışmalarda kesitsel analizlerin aksine uzun süreli gözleme (boylamsal) ve veriye dayalı analizler tercih edilmiştir.

Yapılan bu tez çalışmasında, bilişsel meşruiyet düzeyleri farklı olan örgütsel formların oluşturduğu popülasyonların birbirleri ile olan etkileşimlerinin kurulum oranlarını nasıl etkilediğine odaklanılmıştır. Ayrıca, popülasyonlar arası etkileşimlerin kurulma oranlarını hangi yönde etkilediği çalışmanın temel araştırma sorusudur. Örgütsel Ekoloji Kuramı'nda yaşamsal olayları tek bir popülasyon üzerinden açıklanmaya

çalışılmasının yetersiz olduğu ve birden fazla popülasyon kendi aralarında etkileşim halinde bulunması durumunda her popülasyonun kendi yaşamlarına ait olayların (örneğin, kurulma oranlarının) nasıl farklılaştığının tespit edilmesi gereksinimi doğmaktadır. Bu çalışma bu tür bir açıklama yapma amacını taşımaktadır. Ayrıca çalışmada, tek bir örgüt popülasyonu yerine bilişsel meşruiyet düzeyleri farklı örgüt popülasyonları ele alınmış ve bu örgüt popülasyonları kuramın temellerine bağlı olarak karşılaştırılmıştır. Karşılaştırmada temel alınan nokta, bilişsel meşruiyet düzeyi farklı olan popülasyonlar arası etkileşimlerin, kurulma oranlarını nasıl etkilediğini belirlemektir. Dolayısıyla, popülasyonlar arası etkileşimlerin incelenmesi için, kurulma oranları, popülasyonun sahip olduğu kaynaklar kümesi ve evrimsel sürecin incelenmesi için tarihsel dönemlerin ele alınması gerekmektedir. Bunun için analiz birimi olarak Türkiye Sermaye Piyasası'nda aracılık faaliyetlerini yürüten banka kökenli olan ve olmayan aracı kurumların oluşturdukları popülasyonlar çalışma kapsamına dahil edilmiştir.

Türkiye'de aracılık faaliyetlerini gerçekleştiren aracı kurum popülasyonları ikiye ayrılmaktadır. Bu popülasyonlardan birincisi, sahiplik yapısı banka kökenli olan, yani bir bankanın sahip olduğu ve bilişsel meşruiyet derecesi yüksek olan "banka kökenli" aracı kurumların oluşturduğu popülasyon; ikincisi ise sahiplik yapısının şahıslardan oluştuğu ve bilişsel meşruiyet derecesi düşük olan "banka kökenli olmayan" aracı kurumların oluşturduğu popülasyondur. Her iki örgüt popülasyonu da, Türkiye'de 1986 yılında kurulan İstanbul Menkul Kıymetler Borsası'nın faaliyete geçmesi ile birlikte sermaye piyasalarında işlem yapmak isteyen yatırımcılara hisse senedi, tahvil, bono alıp satmakta, halka arzlarda yatırımcılar ile halka arz edilen şirket arasında aracılık işlemlerini yürütmektedirler. Zaman içerisinde, her iki topluluğun yoğunlukları, sermaye piyasasındaki gelişmelere paralel olarak artış veya azalış göstermiştir.

Tez çalışmasında açıklanmak istenen temel sorunsal, bilişsel meşruiyet düzeyi farklı iki örgüt formunun oluşturduğu popülasyonunun birbirlerini yoğunluk bağımlılığı kuramına bağlı kalarak meşrulaşma ve rekabet süreçleri içerisinde nasıl etkilediğini açıklamaktır. Her iki aracı kurum popülasyonunun yoğunluklarının, yapmış oldukları aracılık faaliyetlerinin zaman içerisinde değişkenlik göstermesi; kendi aralarındaki etkileşimlerin ve bu etkileşimlerden ortaya çıkan karşılıklı bağımlılık düzeyinin belirlenmesi; bu bağımlılık düzeyinin aracı kurum kurulma oranlarını nasıl etkilediğinin

Örgütsel Ekoloji Kuramı'nın temel argümanları bağlamında incelenmesi, yapılan tez çalışmasının çözmek istediği problemler arasında yer almaktadır. Bu yüzden, her iki popülasyonun etkileşimlerinin ilk gözlenmeye başladığı İstanbul Menkul Kıymetler Borsası'nın kurulduğu 1986 ile 2005 yılına kadar olan zaman dilimi içindeki veriler elde edilmiştir ve karşılıklı bağımlılık düzeylerine ilişkin modeller kurulmuştur. Kurulan modellerin geçerlilikleri, her iki aracı tür aracı kuruma ait popülasyonun dinamikleri (popülasyon yoğunlukları, kurulan ve kapanan aracı kurum sayıları), aracı kurumların yapmış olduğu aracılık faaliyetleri ve dönemler itibari ile sınanmıştır. Karşılıklı bağımlılıkların incelenmesi için kurulan modellerde kurulma oranları bağımlı; popülasyon dinamikleri ve diğer açıklayıcı değişkenler bağımsız değişkenler olarak ele alınmıştır. Yapılan bütün çalışmalar tez planı içerisinde aşamalandırılmıştır.

Çalışma Planı

Çalışmanın birinci bölümünde Örgütsel Ekoloji Kuramı kuramsal olarak ele alınmıştır. Bu bölümde, kuramın temel argümanları, inceleme alanları, analiz düzeyleri ve birimleri, zayıf ve güçlü yönleri belirtilmiştir. Ayrıca, alt başlık olarak, çalışmanın esas inceleme konusu olan örgütsel kurulma konusu incelenmiştir. Ele alınan kuramsal tartışmalardan yola çıkarak çalışmanın çözmek istediği probleme yönelik önermeler kurulmuştur. Önermeler, hem banka kökenli olan hem de banka kökenli olmayan aracı kurum popülasyonları temelinde kurulmuştur. Bilişsel meşruiyet düzeyi farklı iki popülasyonun kendi aralarındaki etkileşimin örgütsel kurulma oranlarını nasıl etkilediğini belirlenmesine yönelik kurulan önermeler popülasyon dinamiklerini, aracı kurumların aracılık faaliyetlerini ve dönemseller etkilerini temsil edecek şekilde oluşturulmuştur.

İkinci bölümde, analiz birimi olan ve bilişsel meşruiyet düzeyleri farklı, banka kökenli olan ve olmayan aracı kurumlar ve bu kurumların oluşturduğu popülasyonlar hakkında bilgiler verilmiştir. Aracı kurumların yapısal ve hukuksal özellikleri, faaliyet alanları, tarih içerisinde gösterdiği gelişimleri değerlendirilmiştir. Bölümde ayrıca aracı kurumların içinde yer aldığı finansal piyasalar üzerinde durulmuştur. Finansal piyasalar ve finansal piyasaların zamana bağlı seyri hakkında da detaylı olarak bilgiler verilmiştir. Bu bölümde açıklanan bir başka önemli konusu ise, popülasyonların geçirdikleri evrimde tarihsel olayların ve dönemseller etkilerin kurulma oranlarını nasıl etkilediğidir. Bunun için,

Türkiye’de yaşanan ve finansal olarak olumsuz etki yaratan 1994 ve 2001 krizleri temel alınmıştır. Yaşanan iki krizin, sermaye piyasası için önemi ve aracı kurumların bu krizlerden nasıl etkilendiği tartışmalarına da bu bölümde yer verilmiştir.

Üçüncü bölümde, kurulan önermelerin sınanması için yapılan çalışmanın aşamaları yer almıştır. Çalışmanın amacı, teorik hipotezleri, kısıtları, kapsamı ve yöntemi belirtilmiş, karşılıklı bağımlılık düzeyinin tespiti için izlenecek yöntembilimsel yaklaşım hakkında bilgi verilmiş, araştırma problemin çözümüne yönelik kurulan önermeler ve hipotezlerin sınanması için kurulan modellerin geçerliliği test edilmiştir. Ayrıca, elde edilen sonuçlar tartışılmıştır. Bununla birlikte, birinci bölümdeki önermeler doğrultusunda kurulan hipotezlerden hangisinin kabul hangisinin reddedildiği kurulan modeller yardımı ile belirlenmiştir. Örgüt popülasyonlarına ait yaşam verilerinin analizi için kullanılan Cox Oransal Hazard Modeli, aşamalı olarak kurulmuştur. Popülasyonlar arası etkileşimlerin ne yönde olduğu, açıklayıcı değişkenlerin kurulan modellere nasıl katkı sağladığı açıklanmaya çalışılmış ve elde edilen bulgular kuramın önermeleri ve kurulan hipotezler ile ne kadar örtüştüğü tartışmaları yine üçüncü bölümde yapılmıştır. Diğer yandan, örgütsel kurulma oranlarının hangi nedenlere göre azalış veya artış gösterdiği yine açıklayıcı değişkenler bazında açıklanmıştır. Araştırma ve sonuçların değerlendirilmesi ise dördüncü bölümde yapılmıştır. Ayrıca bu bölümde, elde edilen bütün bulgulara yönelik tartışmalar yer almış ve tartışmalar sonucunda birtakım önermelerde de bulunulmuştur.

Sonuç bölümünde ise, aracı kurum popülasyonları arası karşılıklı bağımlılık düzeyinin belirlenmesine ve kurulma oranlarına etkisine ilişkin yürütülen tüm çalışmaların genel bir değerlendirilmesi yapılmış, kuramsal çerçeveye bağlı kalarak araştırmanın sorunsalına yönelik sonuçlar açıklanmıştır. Sonuçlar ile birlikte gelecekte çalışmaya katkı sağlaması amacı ile başka hangi tür çalışmaların yapılabilirliği konusunda çıkarsamalarda bulunulmuştur. Bu çıkarsamalar, çalışma tarafından kurulan ve test edilen modellerin geliştirilmesine ve tekrar sınanmasına yönelik olarak yapılmıştır. Son bölümde ayrıca, yapılan çalışmanın Örgütsel Ekoloji Kuramı’na olan teknik ve kuramsal katkısının neler olduğuna da yer verilmiştir.

BÖLÜM 1

ÖRGÜTSEL EKOLOJİ KURAMI

1.1. Genel Çerçeve

Çevrenin ön plana çıkarıldığı ve örgütün çevreye uyumundan çok, çevresel ayıklamanın vurgulandığı Örgütsel Ekoloji Kuramı'nda, örgütlerin, popülasyonların ve toplulukların açık sistemler içerisinde birbirleri ile etkileşimli varlıklar olduğu evrimsel süreç içerisinde tanımlanmaya çalışılır. Tıpkı canlılarda olduğu gibi, örgütler de kurulmalarından (doğumlarından ya da var olan bir popülasyona giriş yapmalarından) itibaren yaşadıkları sürece, çevresel koşulların etkisi altındadır. Ancak çevresel değişimler gerçekleştiğinde, örgütlerin bu değişimlere her zaman hızlı tepki veremediklerinde ve çevreye karşı daha durağan olduklarında çevre tarafından ayıklanma tehlikesi ile karşılaşmaktadırlar. Çevre, örgütlerin bir kısmını elemekte, bir kısmını da ayıklayarak yaşamlarını devam ettirmelerine imkan sağlamaktadır. Dolayısıyla, çevre tarafından elenen örgütler kendi faaliyetlerini sonlandırmakta, seçilen örgütler ise yaşamlarını sürdürebilmektedir. Önder ve Üsdiken'e (2007: 134) göre, çevresel ayıklama sonucu ayıklanan (ve başarılı olarak kabul edilen) örgütlerin zaman içerisinde çoğalması, ayıklanmayan örgütlerin ise yok olması veya gittikçe sayıca azalması evrimsel sürece bağlı olarak gerçekleşmektedir.

Hannan ve Freeman'ın (1977) Ekoloji Kuramı'nı yoğun bir şekilde ilk olarak ele alması ile birlikte kuramın temel argümanları yazarlar tarafından öne sürülmüş ve bu argümanlar doğrultusunda kuramın kendinden önceki diğer örgüt kuramlarından farkları ortaya çıkmıştır. Her şeyden önce Örgütsel Ekoloji Kuramı örgütlere sosyolojik bağlamda bir yaklaşan bir kuramdır. Ayrıca, bu yaklaşımın temel vurgusu örgütün çevreye uyumu değil, çevresel ayıklamadır. Bununla birlikte ekolojik bağlamda, örgütlerin değişim göstermeleri, yaşamlarını devam ettirmeleri veya yok olmaları evrimsel bir süreç içerisinde açıklanmaya çalışılmıştır. Paradigmatik açıdan, popülasyon ve çevre arasındaki ilişkiler nesnel olarak açıklamaya çalışıldığı için Örgütsel Ekoloji Kuramı işlevselci özelliğini korumuştur. Bütün bu ele alınanların yanı sıra, Hannan ve Freeman'ın (1977) en büyük vurgusu, çevresel ayıklamanın ve evrimsel süreçlerin tek bir örgüt üzerinden değil, birden

fazla örgütün oluşturduğu popülasyonlar üzerinden açıklanmasıdır. Bu yüzden, örgütsel Ekoloji Kuramı'nın kendinden önceki diğer kuramlardan farklılığı analiz düzeyini örgütten, popülasyonlara çıkarmış olmasıdır. Ekoloji kuramında, örgüt popülasyonlarının incelenmesi, çevresel ayıklamanın etkin olduğu durumlarda örgütlerin neden ve nasıl yaşadıkları veya hayatlarını sonlandırıldıklarını anlamak önemlidir. Bu durumların nedenleri, Hannan ve Freeman'ın (1977) sorduğu “Neden bu kadar çok çeşit örgüt var?” sorusuna aranan cevaplar içinde sürekli yazında araştırılmıştır.

Ekolojik bağlamda, örgütlerin koşullara bağlı olarak içinde buldukları popülasyon içindeki evrimleri “çeşitlenme-seçim-tutulma ve rekabet” (variation-selection-retention ve competition) olarak aşamalandırılan süreçte gerçekleşmektedir (Baum ve Amburgey, 2002). Sürecin başlaması, yeni örgüt formlarının sürekli olarak ortaya çıkması, bir başka deyişle çeşitlenmenin başladığı anlamına gelmektedir. Çeşitlenme sonucu ortaya çıkan örgütlerden bazıları, zamanla çevresel değişimlere daha iyi tepki verebilme özelliğine sahip olmaktadır. Bununla birlikte, örgütsel form olarak çeşitlenme, örgütlere olumlu yönde etki ettiği zaman örgüte bir değer atfedecek ve örgütler popülasyon içerisinde kendilerine bir yer bulacaklardır. Bu durum, kendilerinin bilişsel anlamda popülasyon içerisinde meşruiyet kazanan bir form olduklarını göstermektedir. Çevresel taleplere karşılık veren örgütlerin yaşama olasılıkları artarken kendine kaynak bulamayan, yapısal olarak daha durağan olan veya rekabette geri kalan örgütler popülasyonu terk etmeye başlayacaklardır. Az sayıda örgütün çevre tarafından seçilip yaşamlarına devam etmesi örgütsel formun yaşamının sürdürülmesine, yani çevre tarafından tutulmasına neden olacaktır.

Çeşitlenme, seçme ve tutulma sürecinin, Örgütsel Ekoloji Kuramı için önemli olmasının bir nedeni, sürecin ekoloji kuramı tarafından makro boyutta ele alınmasıdır. Sürecin gerçekleşmesinde örgütten çok, örgütlerin oluşturduğu popülasyonlar daha önemlidir. Çevresel ayıklamanın temel vurgusunun tek bir örgüt değil, örgütlerin oluşturduğu popülasyonlar üzerinde olmasının farklı nedenleri bulunmaktadır. Birincisi, örgütte bulunan bireylerin oluşan evrimsel sürece müdahalesinin sahip olduğu kendi kısıtlarından dolayı (örneğin, bireylerin sınırlı rasyonaliteye sahip olması) düşük düzeyde olmasıdır. İkincisi ise, kuramın örgütlerin doğum, değişim, gelişim ve ölüm gibi örgütleri yaşamlarına dair olaylara odaklanmasıdır. Çevresel ayıklama ile seçilen örgütlerin

yaşamlarına devam etmeleri, tutulamayan ve ayıklama sonucu seçilemeyen örgütlerin ise buldukları popülasyonu terk etmesi ve bu olayların zaman içerisinde tekrarlanması, evrimsel sürecin sürekli olarak yaşam olayları açısından bir döngü içerisinde olduğu anlamına gelmektedir.

Çevrenin örgüt üzerindeki ayıklayıcı etkisi farklı sebep-sonuç ilişkilerini ortaya çıkarabilmektedir. Örneğin, çevredeki yaşanan değişimin hızına örgütler her zaman karşılık veremeyebilirler (Hannan ve Freeman, 1984: 153-154). Örgütlerin yapısal ataletleri çevredeki değişim hızına cevap verememenin en büyük nedenlerinden biridir. Örgütler, temel özelliklerinde değişim yapsalar bile, çevresel talepleri karşılamak için her zaman hızlı davranamayabilirler. Davransalar bile, kendilerini riske atma tehlikesine sokma olasılıkları yükselecektir. Dolayısıyla örgütlerin başarısız olma olasılığı yükselecek kapanmaları daha olası bir hal alacaktır. Hannan ve Freeman (1984), örgütlerin yapısal ataletleri ile ilgili durumu hem kendi iç yapılarındaki düzenlemelerden hem de çevresel kısıtlardan kaynaklandığını öne sürer. Örgütsel büyüklük, karar alıcıların sınırlı rasyonelliğe sahip olması, iç politik koşullar, popülasyona giriş ve çıkışta engellerin olması Hannan ve Freeman (1984) tarafından, atalet yaratan baskılar olarak tanımlanmıştır. Bununla birlikte, örgütün yaşının (yaşlı örgütlerin daha durağan bir yapıya sahip olması) ve büyüklüğün (yapısal anlamda büyük örgütlerin daha durağan bir yapıya sahip olması) yapısal ataletle ilgili olduğu aynı yazarlar tarafından ele alınan konular arasında yer almıştır.

Ekoloji kuramının temel aldığı konu daha çok makro düzeyde olup, tarihsel, politik, ekonomik ve sosyal faktörlerin örgütleri tek tek etkilediği değil, örgütlerin oluşturduğu bütün popülasyonu veya popülasyonların oluşturduğu topluluğu etkilediği Astley ve Fombrun'a (1983) tarafından öne sürülmüştür. Ancak makro bağlam dışında, mikro bağlamda da bu yaklaşım ele alındığında, örgütsel davranışın, stratejik planların ve eylemlerin önemi de ortaya çıkmaktadır. Örneğin, popülasyonlar içinde bulunan örgütler sahip oldukları riskleri en aza indirmek için bir arada bulunma arzusu içindelerse sahip oldukları stratejiler de toplulukçu seviyeye çıkar. Dolayısıyla popülasyon içerisindeki örgütler ortaklaşa eylem (*collective action*) davranışı göstermeye başlarlar. Astley ve Fombrun'a (1983: 577) göre, popülasyonda bulunan her örgüt, ortaklaşa eylem davranışı göstermek zorunda değildir. Ancak aynı popülasyonda bulduklarına göre diğer

örgütlerle benzer özellikler taşırlar, benzer kaynakları kullanırlar ve birbirleri ile etkileşimde bulunarak diğer örgüt yaşamları üzerinde etkiye sahip olurlar. Bunun bir sonucu olarak kendi isteklerine bağlı olmaksızın popülasyon içerisindeki etkileşimleri kendini gösterebilmektedir.

Ortaklaşa eylem kavramı ile ekoloji kuramını bir arada değerlendiren Hannan (1988), bütün örgütsel bağlamların içinde ortaklaşa eylemin bulunduğunu ve bu yüzden ortaklaşa eylemin çok yönlü olduğunu savunur. Bir grup, sosyal sınıf, parti, meslek grubu, sendikalar kendi içlerinde ve aralarında etkileşim içerisinde bulunabilirler. Bunun amacı, farklı kısıtlarla veya zorluklarla karşılaştıklarında, tek başlarına davranmak yerine topluca karar vermeyi tercih etmektir. Buna imkan sağlayan ve topluluklardan bağımsız olan yasalar, düşünceler, bürokrasi ve bir çok değişken de ortaklaşa eylemin oluşmasında etkindir. Sonuçta, her örgüt diğer örgütün çevresini oluşturabilme özelliğine sahiptir. Dolayısıyla, sosyal çevrede yaşanan bir değişim, istikrarsızlık ve belirsizlik ortaklaşa eylemin yönünü de belirleyecektir.

Ortaklaşa eylem ile birlikte sosyal hareketlerin de (social movements) örgüt topluluklarının davranışlarını etkilediği, örgütsel kurulma ve kapanmalar üzerinde etkili olduğu Minkoff (1995) tarafından öne sürülür. Sandell (2001) ise Minkoff (1995) gibi sosyal hareketlerin örgütsel kurulma ve kurulma oranları ve örgüt büyüklükleri üzerinde de etkili olacağını savunmaktadır. Sosyal hareketler anlamlı hale geldikçe yeni bireyler veya toplum tarafından kanıksandıkça, sosyal hareketi destekleyen bir kuruluşa (örneğin sendika gibi) üye olmada olumlu olarak karşılanacak ve örgütsel bu durumdan fayda sağlamak için zaman içerisinde kurulmaya devam edeceklerdir.

Çeşitlenme, seçme ve tutulma süreci, Örgütsel Ekoloji Kuramı'nı ilgilendirdiği kadar, diğer örgüt kuramlarını da yakından ilgilendiren bir konudur. Farklı kuramların da evrimsel süreçleri ne şekilde açıkladığını belirtmek ve Örgütsel Ekoloji Kuramı'ndan farklılıklarını açıklamak evrimsel süreçlerin hangi nedenlere bağlı olarak gerçekleşeceğini yönündeki tartışmaları da desteklemektedir. Aldrich'e (1999: 44) göre, kurumsal kuram bağlamında çeşitlenme, örgütlerin birbirlerini taklit etmelerinden kaynaklanmaktadır. Seçme, örgütlerin birbirlerine olan uyumu sonucunda oluşmakta ve tutulma, örgütler arası paylaşılan anlayışların ve değerlerin geçişi ile gerçekleşmektedir. Yorumsamacı

yaklaşımlarda ise çeşitlenme, insanların etkileşim yolu ile anlamları müzakere etmeleri, seçme, anlama ve uzlaşma sonucu ortaya çıkmakta ve tutulma ise, örgütler arası öğrenmeye ve paylaşımına göre değişmektedir. Kaynak bağımlılığı yaklaşımında ise, çeşitlenme yöneticilerin bağımlılıktan kaçınmayı denedikleri zaman; seçilme asimetrik güç ilişkileri ile; tutulma ise koalisyonların ve pazarlıkların sonuçları ile oluşmaktadır. Son olarak, işlem maliyeti yaklaşımında ise, çeşitlenme rasyonel eylem sonucu oluşmakta, seçme ve tutulma ise, işlem maliyetlerini en aza indirme eylemleri ile gerçekleşmektedir (Aldrich, 1999: 44).

Örgütlerin ve popülasyonların evrimsel süreçlerin makro ve mikro evrim olarak iki farklı bağlamda incelenmesi Lewin, Long ve Carroll (1999) tarafından da ele alınmıştır. Bu incelemeye göre, örgüt içinde yaşanan evrimsel değişimler mikro, popülasyondaki ve çevredeki değişimler ise makro evrimsel bağlamda oluşmaktadır. Farklı çevrelerdeki değişimler ve farklı çevrelerde bulunan popülasyonlar arasındaki etkileşimler ise, birlikte-evrim (co-evolution) bağlamında gerçekleşmektedir. Mikro evrimde, örgütsel eylem ve örgütsel koşullar yaşamsal faaliyetleri etkilerken, rekabetçi dinamikler daha çok popülasyon bazında gerçekleşmektedir ve popülasyonun rekabete dayalı değişkenlerini ifade etmektedir. Makro evrime göre çevre, kurumsal ve makro kurumsal bakış açısında değerlendirilmekte ve çevrenin etkisi hem örgütlerde, hem de popülasyonlarda ayrı ayrı ve/veya bir arada ortaya çıkmaktadır.

Evrimsel süreçte, popülasyon seviyesindeki değişimin nedenleri farklı olabilmektedir. Greenwood ve diğerlerine (2002) göre, pazar koşulları, politik, yasal, kurumsal ve teknik çevre örgüt popülasyonları ve örgütlerin yaşamları üzerinde etkiye sahiptir. Barnett ve Carroll (1995) ise, kurumsal çevrelere vurgu yaparak örgüt popülasyonların değişimi üzerinde kurumsal çevrelerin etkisinin olduğunu ileri sürmektedir. Hannan ve Freeman (1988: 26), popülasyonda bulunan örgütlerin farklılıklarındaki en önemli etkenin örgütsel değişim olduğunu ileri sürerken; popülasyon içerisinde bulunan örgütsel formların sayısının ve kaynakların dağılımının popülasyon düzeyindeki değişime etki ettiğine vurgu yaparlar. Popülasyon içerisinde bulunan örgütler yaşamlarını sürdürürken tek bir kaynağa bağlı kalmak istemeyebilirler. Bununla birlikte, popülasyon içerisinde bulunan örgütler içinde buldukları çevreyi terk edip başka bir çevre arayışına ve/ya kaynaklarını çeşitlendirme çabası içerisine girebilirler (Hannan ve

Freeman, 1984), kullandıkları teknolojiyi bırakıp tamamen yeni bir teknolojiyi benimseyebilirler (Jovanovic, 2001). Bütün bu durumlar, popülasyon içerisinde yaşayan evrimsel süreçte örgütlerin yaşamlarını tayin edici özellikler olarak ortaya çıkmaktadır ve bu da popülasyon düzeyindeki değişimi etkilemektedir.

1.2. Örgüt Popülasyonlarının Demografisi

Örgütsel Ekoloji Kuramı'nın, örgütlerin yaşamlarına ait süreçlerini inceleyen "örgütlerin demografisi" (demography of organizations) konusu Örgütsel Ekoloji Kuramı'nın bir alt konusudur. Bu konu içerisinde, popülasyon içinde bulunan örgütlerin kurulma, kapanma, değişim, birleşme ve dağılma oranları üzerine odaklanılmakta ve bu oranları kuramsal bağlamda modellemeye çalışılmaktadır. Hannan ve Freeman'a göre (1989), hem popülasyon hem de örgütlerin demografisi için kurulan modeller, örgütlerin kurulma ve kapanma oranlarını, diğer popülasyonların varlıklarını ve popülasyonların birbirleri ile nasıl etkileşim içerisinde olduklarını incelemektedirler. Diğer yandan, örgütlerin oluşturdukları popülasyonların gösterdiği büyüme anlamındaki değişimler, örgütlerin popülasyona girme ya da çıkma sıklıkları da yine örgütlerin demografisi konusu içinde incelenmektedir. Örgütlere ait doğum ve ölüm oranların belirlenmesi, popülasyon ve toplulukların zaman içerisindeki seyrinin açıklanmasında etkilidir (Amburgey ve Rao,1996:1266). Yaş, büyüklük, popülasyonda bulunan örgütlerin sayısı (popülasyonun yoğunluğu), popülasyonun taşıma kapasitesi (popülasyonun taşıyacağı en çok örgüt sayısı), popülasyon içerisinde gerçekleşen doğumlar, ölümler ve değişimler kurulma ve kapanma oranlarını azaltıcı veya artırıcı özelliğe sahip olmaktadır. Örgütsel Ekoloji Kuramı'na göre, örgütler bir popülasyon içinde doğarlar (popülasyona giriş yaparlar), gelişim gösterirler, yaşam faaliyetlerini sürdürürler ve farklı nedenlerden ötürü ya var oldukları popülasyonu terk edip başka bir popülasyona geçerler, ya da yaşamsal faaliyetlerini sonlandırarak ölürlere (popülasyondan çıkış yaparlar). Diğer yandan, Baum'a göre (1996), örgütlerin yaşamlarına ait özellikler incelendiğinde temel değişkenler önemli rol oynar. Bu değişkenlerin, demografik değişkenler (örgütsel büyüklük ve yaş); ekolojik değişkenler (popülasyon yoğunluğu, kurulma ve kapanmalar, popülasyonun taşıma kapasitesi) ve çevresel değişkenler (kurumsal, teknik, yasal, politik çevre) olarak üç ana başlık altında toplanması mümkündür. Değişkenlerin örgütsel yaşama ne derecede etki ettiği örgütten

örgüte ve örgütün içinde bulunduğu popülasyona göre farklılık gösterebilmektedir.

Örgütlerin doğumundan (veya kurulmalarından) ölümüne (veya kapanmalarına) kadar olan süreç zamana bağlı olarak gerçekleşmektedir. Sürecin başlangıcı örgütlerin doğumları, sonu olarak örgütlerin ölümleri şeklinde tanımlanabilir. Örgütsel Ekoloji Kuramı ve örgütlerin demografisi içerisinde ele alınan tartışmalarda “doğum” ve “ölüm” kavramları incelenen konulara göre farklılık göstermektedir. Örneğin, Hannan ve Freeman (1987:911), var olan bir popülasyon içerisinde yeni bir örgüt formu oluştuğunda, popülasyon içerisinde bir doğum olayının meydana geldiğini öne sürmektedirler. Doğum, popülasyonun kendi içerisinde olabileceği gibi, var olan bir örgütün kendine yeni olarak gördüğü popülasyona giriş yapması olarak da nitelendirilebilmektedir. Baum (1996), doğum ve ölüm tanımlarının birbirleri ile karıştırılmaması hakkında önermede bulunarak, doğumlar için popülasyona giriş (entry), ölümler için ise popülasyondan çıkış (exit) kavramlarının kullanılması gerektiğini öne sürmüştür. Singh ve diğerleri (1986: 594), doğumu popülasyon içerisinde örgütün biçimsel bir yapıya kavuşmasını, ölümü ise örgütün var olan yapısını bırakıp yeni bir yapıya geçiş yapması olarak tanımlar. Freeman ve Hannan (1983), örgütsel ölüm tartışmasını ele alarak yasal ölümle fiziki ölümün farklı kavramlar olduğunu savunmuşlardır. Young'da (1988) kuram tarafından öne sürülen kavramların operasyonel tanımlarının açık olmadığı üzerinde durmakta ve bunu anlam karmaşasına yola açtığını vurgulamaktadır. Popülasyona yeni bir örgütün giriş yapması, popülasyon içerisinde yeni bir örgütün kurulmasını veya var olan bir örgütün farklı formlarda popülasyona yer alması doğum olarak nitelendirilirken; bir örgütün başarısızlığa uğraması, var olan popülasyondan çıkması veya iki örgütün birleşmesi ölüm olarak nitelendirilmektedir.

Ayrıca, Hannan ve Freeman (1989), “birleşmeler” konusunu ele alarak kurulma ve kapanma konusundaki kavram karmaşalığı konusu üzerinde durmaktadır. Hannan ve Freeman'a (1989:139) göre, iki ya da daha fazla örgüt birleştiğinde hangi örgütün ölü hangi örgütün canlı kabul edeceğini tayin etmek zor olmaktadır. Bir örgüt, başarısız bir örgütü satın alarak birleşeceği gibi, başarılı örgütler de birleşerek yeni bir örgütsel form ortaya çıkabilir. Bu durumda başarılı örgütü ölü olarak kabul etmek zordur. Benzer şekilde Carroll ve Delacroix (1982: 170-171), örgütlerin birleşmelerinde ölüm kavramının farklılaştığını, örgütsel anlamda başarısızlıklardan doğan sorunlarında örgütsel ölüm olarak

nitelendirilebileceğini öne sürmüşlerdir. İki örgütün birleşmesinin yanı sıra, iki ya da daha fazla örgütün birinin yapısının diğerine kaynaştırılması sonucu, kaynayan örgütün ölü olarak kabul edilebileceği Freeman ve diğerleri (1983: 699) tarafından varsayılmıştır. Bu türden oluşacak kavram karmaşalarını gidermek için, doğum ve ölüm kavramlarının yapılan çalışmaların bağlamına göre tanımlanması hadiseyi daha açık hale getirecektir.

Demografik süreçlerde önemli olan, örgütlerin doğumlarına ve ölümlerine neden olan etkenlerin neler olduğu ve bu etkenlerin örgütsel kurulma ve kapanma oranları üzerinde hangi yönde etki yarattığıdır. Örgütlerin hangi bağlamlarda, nasıl ve neden kurulduğu, popülasyonun kendi dinamiklerinin tanımlanması açısından önem taşımaktadır (Hannan ve Freeman, 1987). Wholey ve Brittain'e göre (1986), örgütler kurulduklarında (veya doğduklarında), içinde buldukları sosyal koşullardan ve bağlamlardan etkilenirler. Bu etkilenme örgütlere bir avantaj sağlayabileceği gibi dezavantaj da sağlayabilir. Örneğin, Freeman ve Hannan'a göre (1983), örgüt kurulduğunda ve/ya popülasyon içine ilk girdiğinde popülasyonun özelliklerini, popülasyon içerisindeki örgütlerin özelliklerini ve popülasyonun içerisindeki örgütler arası rekabet düzeyini tam olarak bilmeyebilir veya algılayamayabilir. Örgütsel anlamda, "Yeniliğin zafiyeti" (Liability of newness) olarak tanımlanan bu durumda, sahip olunan zafiyet örgütsel yaşam döngüsünün ilk aşamalarında ve örgütün popülasyona ilk girdiği anda meydana gelmektedir. Örgüte ait anlamda sabit ve değişken maliyetlerin belirlenememesi, örgütte çalışan bireylerin çevreyi belirsiz veya sınırlı bir şekilde algılaması, kendilerine rakip olan örgütlerin özelliklerinin ve popülasyon içerisindeki rekabet düzeylerinin bilinmemesi, popülasyonun kendi dinamiği açısından taşıma kapasitesinin en yüksek seviyeye gelmesi, örgütün karşılaşılabileceği diğer sorunlar olarak ortaya çıkmaktadır. Bu gibi olumsuz durumlar, zafiyete sahip olan yeni örgütlerin genç yaşta ölmelerine neden olabilmektedir.

Örgütsel doğumlar kadar örgütsel ölümler de örgütlerin demografisi konusunda araştırılan konular arasında yer almaktadır. Örgütler, yaşamlarını belirli bir zaman süreci içerisinde sürdürdükten sonra çeşitli nedenlere bağlı olarak ölürler (kapanırlar) ya da içinde buldukları popülasyondan çıkarlar. Carroll ve Hannan (2000b: 151), devlet politikalarının, siyasi ve ekonomik koşulların örgütlerin yaşamlarını sonlandırmalarında önemli etkiye sahip olduğunu savunurken; Kearney (2003) ise, kaynaklara ulaşamama, örgüt içinde düşük nitelikli insan kaynağına sahip olma ve çevredeki değişimlerin

algılanamaması nedenlerinden dolayı örgütsel ölümlerin (veya kapanmaların) meydana geldiğini öne sürmektedir. Freeman ve Hannan (1983), örgütlerin yaşının kendi ölümleri üzerinde etkili olduğunu belirtirlerken (yaşlı örgütlerin kapanma olasılıklarının daha yüksek olması), örgütsel ölümün herhangi bir yaşta veya zamanda da meydana gelebileceğini, çevreden gelen ani şokların ve örgütün içsel süreçlerindeki yetersizliklerin de örgütlerin kapanmalarına neden olacağını ileri sürmektedirler.

Örgütsel büyüklüğün hem doğum ve ölüm oranları, hem de popülasyon düzeyindeki rekabet için önemli olduğu Barnett ve Amburgey (1990) tarafından savunulmaktadır. Popülasyon içerisinde yapısal anlamda büyük olan örgütler, görece yapısal olarak küçük olan örgütlere göre avantaj sağlayabilirler. Bu avantaj ekonomik anlamda gerçekleşse de ekolojik anlamda farklılık yaratabilir. Büyük örgütler herhangi bir nedenden dolayı küçük örgütlerin varlıklarından ve faaliyetlerinden faydalanmak isterlerse, bu onların birbirleri ile rekabet etmelerinden çok popülasyon içerisinde bir arada yaşabilme olasılıklarının yükseleceği anlamına gelmektedir. Büyük ve küçük örgütlerin bir arada popülasyon içerisinde bulunması, popülasyonun yeknesak veya heterojen bir yapıya dönüşmesine neden olmaktadır. Ayrıca bu örgütlerin birbirlerinden farklı büyüklüklerde olması popülasyonun yoğunluğunu da zaman içerisinde değişime uğratacaktır. Popülasyonun yoğunluğunda yani popülasyon içerisinde bulunan örgütlerin sayısında bir doyum noktası varsa (popülasyonun taşıma kapasitesine erişildikçe), bu popülasyona yeni girmek isteyen bir örgütün şansını azaltacaktır. Şansı azalan örgüt ya kendine başka bir popülasyon bulacak, ya da kendi faaliyetlerini değiştirerek azalan yaşama şansını çoğaltma eğilimine girecektir. Diğer yandan, eğer büyük örgütler, sahip oldukları ölçek avantajından dolayı küçük örgütlerin yaşama şanslarını azaltıyorlarsa, küçük örgütlerin kapanma oranlarının yükselmesi ve buna paralel olarak da popülasyon yoğunluğunun azalması söz konusu olmaktadır.

1.3. Örgütsel Ekoloji Kuramı'nın Analiz Düzeyleri ve Analiz Birimleri

Örgütsel Ekoloji Kuramı'nda ele alınan tartışmaların tek bir örgüt üzerinden değil de, örgüt popülasyonları üzerinden yapılması, analiz düzeylerini ve birimlerini diğer örgüt kuramlardan farklılaştırmıştır. Yapılan tartışmaların ve kuramsal çıkarsamaların örgüt popülasyonları üzerinden yapılması analiz düzeyini popülasyon düzeyine çıkarmış,

popülasyonların kendisi ise analiz birimi olmuştur. Yapılan bu tez çalışmasında da analiz düzeyi popülasyon seviyesinde ve analiz birimi ise örgütlerin oluşturduğu popülasyon olarak alınmıştır. Dolayısıyla Örgütsel Ekoloji Kuramı'na ait yazında, farklı yazarların analiz düzeylerinin ve birimlerinin ne olduğu yönündeki tartışmaları burada ele alınmıştır.

1.3.1. Analiz Düzeyleri

Örgütsel Ekoloji Kuramı'nın öncülerinden olan Carroll (1984: 71-73) üç temel analiz düzeyinin var olduğunu belirtir. Bunlar; örgütsel seviye (*Organizational Level*), popülasyon seviyesi (*Population Level*), ve topluluk Seviyesi (*Community Level*) olarak sıralanmaktadır. Örgütsel seviye, örgüte yönelik demografik olayları ve yaşam döngülerini (organizational life cycles) ele alır. Bu seviyede daha çok tek bir örgüt üzerinde durulur. Carroll'un bu seviyesine katkıda bulunan Stewman (1988), örgüt içindeki demografik olayların incelenmesinde bireylere vurgu yapar. Örgüt sınırları içinde bulunan bireylerin demografik özellikleri ve bu özelliklerin örgüt üzerindeki etkilerini örgütsel seviye kapsamında incelenmektedir. Örneğin örgütte bulunan genç ve yaşlı bireylerin birbirleri ile karşılaştırılmaları, cinsiyet, din, dil, ırk farklılıkları bu seviyede incelenmektedir.

İkinci seviye olan popülasyon seviyesinde, örgütlerin oluşturduğu popülasyonların dinamikleri esas alınmaktadır. Bu dinamiklerin neler olduğu Hannan ve Freeman (1989: 117-146) tarafından; çevrenin, popülasyonun taşıma kapasitesi (popülasyonun taşıyacağı en fazla örgüt sayısı), örgütsel büyüklüğün tanımlanması, yoğunluk bağımlılığı (popülasyona ait dinamiklerin kurulma ve kapanma oranlarını ne yönde etkilediği) (density dependence), örgütsel kurulma ve kapanma oranları, olarak sınıflandırılmıştır. Örgütlerin oluşturduğu popülasyonun yoğunluğu, yoğunluğun hangi nedenlere bağlı olarak arttığı ve azaldığı ile popülasyonlar arasındaki etkileşimler bu seviyede incelenmektedir. Topluluk seviyesinde ise, popülasyonlar arasındaki etkileşimler incelendiği gibi, popülasyon içerisinde bulunan örgütsel formların nasıl ortaya çıktığı ve yok olduğu konuları da ele alınmaktadır.

Kuramın belirlenimci ve görgül yönünü ön plana çıkaran Hannan ve Carroll (1992), bu seviyelere farklı açılardan katkı sağlar. Demografik seviyede önemli olan örgütlerin yaşamsal verilerinin nasıl modellenebileceğidir. Bu seviyede, popülasyon içerisinde

bulunan örgütlerin kurulma, birleşme, değişim, dağılım ve ölüm oranları incelenmekte ve hangi değişkenlerin bu oranlar üzerinde etkili olduğu modellenmektedir. Diğer bir seviye ise popülasyon seviyesidir. Popülasyonlar ile örgütlerin yaşamlarına ait oranlar arasında bir ilişki kurmaya çalışılır. Son seviye ise topluluk seviyesi olup, birbirleri ile etkileşim halinde olan popülasyonlar bu seviyede incelenmektedir.

Wholey ve Brittain (1986: 526), Örgütsel Ekoloji Kuramı'nın analiz düzeylerini yine benzer şekilde üç seviyeye ayırırlar. Bunlar, örgütsel seviye, çevre/popülasyon seviyesi, çoklu popülasyonlar/topluluk seviyeleridir. Örgütsel seviyede, örgütlerin yaşamları üzerinde etkili olan kurulma hikayeleri, kapanma ve yeniden örgütlenme biçimleri kurulan modeller ile incelenmektedir. Çevre/popülasyon seviyesinde ise, popülasyona giriş oranları (entry rates), popülasyondan çıkış oranları (exit rates) ve yeniden örgütlenme oranları (reorganization rates) çalışılmaktadır. Topluluk seviyesinde ise oluşturulan modellerde popülasyon büyüklükleri popülasyon büyüme oranları ele alınıp incelenmektedir.

Örgütsel Ekoloji Kuramı'nda, örgütler süreçlere göre de incelenmektedir. Baum (1996:80), bu süreçleri demografik, ekolojik ve çevresel süreçler olarak üç ana başlık altında toplamaktadır. Örgütsel yaş ve büyüklük demografik; kesim genişliği dinamikleri (özelci ve genelci stratejileri), popülasyon dinamikleri ve yoğunluk bağımlılığı ekolojik süreçleri; kurumsal süreçler, politik karmaşa, devlet düzenlemeleri, kurumsal bağlar ve teknolojik süreçler ise çevresel süreçleri oluşturmaktadır.

Seviyeler doğrultusunda farklı yazarların (Galunic ve Weeks, 2002; Baum ve Amburgey, 2002; Rao,2002) kuram için öne sürdüğü sınıflandırmalar değişkenlik gösterebilmektedir. Galunic ve Weeks'e göre (2002: 75-76) Örgüt-içi Ekoloji Seviyesi, Carroll'un ve Hanan ve Freeman'ın öne sürdüğü ilk seviye olan "Örgütsel Seviye" den farklılık göstermektedir. Bu seviyede, örgütler içinde oluşan süreçleri açıklamak için ekolojik kavramlar ele alınmıştır. Süreçlerle birlikte ele alınan, örgütlerin içlerinde, düzenli, tahmin edilebilir ve ayırt edilebilir eylemler olarak gerçekleşen (ürün geliştirme, iş tasarımı ve insan kaynakları yönetimi v.b.) rutinlerdir. Rutinlerin farklılıklar göstermesi örgütlerin karakteristik özelliklerinin ön plana çıkmasına da neden olmakla birlikte rutinlerin kendine has özellikleri de örgütlerin yaşamlarını sürdürmeleri açısından önemli

roller üstlenmektedirler. Diğer yandan, örgüt içinde oluşan rutinlerin de bir sürece bağlı olarak oluştuğu yine bu seviyede ele alınır. Daha önceden de bahsedilen çeşitlenme-seçilme-tutulma süreçleri rutinler için de geçerli bir süreç olarak varsayılır. Örgüt içinde yeni rutinler oluştuğunda bu rutinler diğer rutinlerden farklılık göstermektedir. Yeni rutinlerin oluşması, hem ortaya yepyeni bir rutin çıkması anlamına hem de var olan bir rutinin değişim gösterip yeni bir rutine dönüşmesi anlamına gelmektedir.

Farklılaşan rutinler örgütün çıkarlarını ön plana çıkarıcı niteliktedir. Kendi içlerinde örgüte yarar sağlamayan rutinler örgüt tarafından terk edilmekte, yarar sağlayanlar ise örgüt tarafından tutulmakta ve kullanılmaya devam edilmektedirler (Galunic ve Weeks, 2002:86-88). Baum ve Amburgey (2002: 306) ikinci seviye olan örgütsel seviyeyi “Demografik Süreçler” ve “Ekolojik Süreçler” olarak iki ana başlık altında incelemeyi öngörmektedir. Bu bağlamda, yaş ve büyüklük bağımlılığı, değişim oranı, değişimin sonuçları demografik süreçlerde ele alınırken; kaynak dağılımı ve yoğunluk bağımlılığı konuları ise ekolojik süreçlerde incelenmektedir. Süreçler bazında bu tanımlamalar Örgütsel Ekoloji Kuramı’nın anahtar kelimelerini oluşturmaktadır.

Rao (2002), kuramı daha makro anlamda ele alarak analiz düzeyini örgüt düzeyinden popülasyon ve topluluk düzeyine çıkarmıştır. Topluluk düzeyinde önemli olan örgütlerin oluşturduğu topluluklar ve örgüt popülasyonları arası olan etkileşimlerdir. Örgütlerin kendi aralarında oluşturduğu ilişkilerin gücü ve rekabet popülasyon ve topluluklar üzerinde önemli etkiye sahiptir. Rao (2002), bu karşılıklı ilişkilerin popülasyonlar arasında bir bağımlılık yarattığını ifade eder ve bunu “karşılıklı bağımlılık” (interdependency) olarak tanımlar. Örneğin, popülasyon içinde farklı formlarda ve yapısal özelliklerde olan örgütler bir arada bulunabilir. Örgütlerin coğrafi konumu, büyüklüğü ve diğer karakteristik özellikleri birbirinden farklılık gösterse bile kendi aralarında bağımlı olabilirler. Diğer yandan örgütlerin sahip olduğu kesimin genişliği (niche width), popülasyonların farklı yoğunluk düzeyleri ve kendi aralarındaki rekabetin düzeyi, ortaya çıkan bağımlılığın derecesinin artması veya azalması yönünde iki farklı sonuca neden olmaktadır.

1.3.2. Analiz Birimleri

Scott (1981: 125) ve Romanelli (1991) popülasyonu, “benzer formlara sahip örgütlerin oluşturduğu bir grup”, Hannan ve Freeman (1989: 14) ise topluluğu, “karşılıklı etkileşimde bulunan popülasyonların oluşturduğu alan” olarak tanımlamaktadır. Örgütlerin popülasyonları, popülasyonların toplulukları oluşturduğu kabul edildiğinde analiz birimleri yapılacak olan çalışmaya göre farklılık gösterecektir. Örneğin, örgüt seviyesinde bir çalışma yapılacaksa bireyler, rutinler ve prosedürler; popülasyon seviyesinde bir çalışma yapılacaksa örgütler, topluluk seviyesinde bir çalışma yapılacaksa popülasyonlar analiz birimleri olarak seçilmektedir. Örgütsel Ekoloji yazınında, yazarlar çalışmalarında farklı analiz birimlerini ele almışlardır. Örneğin, popülasyon düzeyinde Carroll ve Delacroix (1982) gazeteleri, Freeman ve Hannan (1983) lokantaları, Freeman ise (1990) yarı iletken üreticilerinin oluşturduğu popülasyonları analiz birimi olarak almışlardır. Haveman (1995), Burgelman (1983) ve Miner (1987) ise analiz düzeyini örgüte indirgemişler ve örgütleri analiz birimleri olarak almışlardır. Barnett ve Carroll (1987), analiz birimi olarak telefon işletmelerini, Staber ise popülasyonlar arası bağımlılık ve örgütsel ölüm olgusunu seçmişler ve analiz düzeyini topluluk seviyesine taşımışlardır.

1.4. Örgütsel Kurulma

Örgütsel Ekoloji Kuramı’nda örgütlerin kurulmaları veya var olan bir popülasyona giriş yapmaları, incelenen konular arasında yer almıştır. Örgütsel kurulma (organizational founding), bir örgütün popülasyona giriş yapması, popülasyon içerisinde yaşamsal faaliyetlerine başlaması veya doğması anlamına gelmektedir. Ekolojik açıdan bakıldığında, örgütlerin belirli bir popülasyona giriş yapması, popülasyon yoğunluğunu ve popülasyonun taşıma kapasitesini birincil olarak etkilemektedir. Ayrıca, örgütlerin zaman içerisinde popülasyona ne kadar sıklıkla giriş yaptıkları kurulma oranlarını da etkileyecektir. Kısa bir sürede sayıca fazla örgütün popülasyona giriş yapma popülasyona ait kurulma oranını artırıcı etkiye sahip olmaktadır. Bu oransal seyrin, popülasyonun evrimsel sürecinin ilk başladığı andan itibaren izlenmesi, kurulma oranlarının artışının veya azalışının da gözlemlenebileceği anlamına gelmektedir. Tartışmaların daha derine indirilmesi için Örgütsel Ekoloji Kuramı yazınına başvurmakta fayda vardır.

Lomi'ye (1995a: 75-78) göre, Ekoloji Kuramı'nın temel almaya çalıştığı konulardan biri, sosyal, ekonomik ve politik koşulların örgütlerin kurulma oranları üzerindeki etkisinin hangi yönde olduğu konusudur. Ayrıca gözlenebilen demografik özelliklerin kurulma oranlarını nasıl etkilediği ekoloji kuramı tarafından ele alınmaktadır. Diğer yandan, popülasyon yoğunluğunun, popülasyon içindeki kaynakların dağılımının, rekabetin ve ortakyaşarlığın kurulma oranlarını hangi yönde etkileyeceğinin modellenebileceği yine Lomi (1995a) tarafından öne sürülmüştür. Ayrıca, yoğunluk bağımlılığı kuramının iki önemli süreç olarak gördüğü meşruiyet ve rekabet konusunun örgütlerin kurulma oranları üzerinde etkili olduğu Lomi (1995a) tarafından ele alınmıştır.

Lomi (1995b: 112-114), bir başka çalışmasında ise, örgütsel çevrelerin, popülasyon dinamiklerini; coğrafi çevrenin, yerel kaynakların, meşruiyet ve rekabetin sürecinin ise, popülasyon yoğunluğunu etkilediğini öne sürmektedir. Kaynaklara olan talepler, kaynaklara erişebilme düzeyi, örgütler ve popülasyonlar arası etkileşimin derecesini de etkilemektedir. Coğrafik yoğunlaşma da, ulusal bağlamda örgüt popülasyonlarının evrimlerini gerçekleştirmeleri, kendi yapılarını biçimlendirmeleri ve rekabet etmeleri açısından önem taşımaktadır. Popülasyonlardaki yeknesaklık veya heterojenlik durumları da örgütlerin kurulmaları ve kurulma oranları üzerinde önemli etkiye sahip olabilmektedir. Bununla birlikte Lomi (1995b), popülasyonların yeknesak veya homojen bir yapı göstermesini coğrafik dağılımlarına bağlamış ve yeknesaklık dereceleri farklı popülasyonlardaki kurulma oranlarının farklılık göstermesini coğrafik dağılımlardan kaynaklandığını yaptığı çalışmasında belirtmiştir. Lomi'ye göre (1995b), çevresel ayıklama sürecinin hem zamana hem de örgütsel değişime bağlı olduğunu söylemek mümkündür. Konu ile ilgili yapılan çalışmalara da değinen Lomi (1995b), ampirik çalışmaların kurulma oranları ile yoğunluk arasında ters-U ilişkisini ortaya çıkardığını vurgulamaktadır. Yazar bu ilişkileri yine kendi çalışmasında, popülasyonların ülke içerisindeki coğrafik yoğunlaşmalarını çerçevesinde kurulma oranı konusuna ait kuramsal varsayımları ile sınımıştır. Yazarın çalışmasında tartıştığı ve açıklamaya çalıştığı konu popülasyon içinde bulunan örgütlerin birbirleri ile yeknesak bir yapı sergilemelerine rağmen, heterojenliğin nedenlerinin gözlenemediği durumlarda, örgütsel kurulma oranlarının bu durumlardan nasıl etkilendiği sorununun nasıl çözümleneceği üzerindedir.

Messellam (1998), örgütsel kurulmalar konusuna Lomi'den farklı bir bakış

açısından bakmıştır. Messelam'a göre (1998: 23), çevresel ve ekolojik değişkenler ile birlikte, ekonomik koşullar, hukuksal düzenlemeler, hükümetlere dayalı politikalar, dış ticaret, ülke yönetimindeki kabine değişiklikleri de örgütsel kurulma ve kurulma oranları üzerinde etkilidir. Bu durumlar ile birlikte, örgütlerin hem kendi içlerinde hem de kendi aralarındaki ilişkilerin kurulmalar üzerinde etkili olduğu Messelam (1998) tarafından savunulmuştur. Yazara göre, örgütsel kurulma da iki farklı karşılaştırma yapılabilmektedir. Bunlardan birincisi; farklı çevrelerde bulunan farklı örgüt popülasyonlarındaki kurulmalar ve kurulma oranları arasındaki farklılık, ikincisi ise aynı çevrelerde bulunan farklı popülasyonlardaki kurulmalar ve kurulma oranları arasındaki farklılıktır.

Kurulma konusu üzerine tartışan Hannan ve Freeman ise (1987: 912, 916-917), Örgütsel Ekoloji Kuramı içerisinde, örgütsel kurulma ve kurulma oranı konusunun örgütsel başarısızlıklar, kapanmalar ve kapanma oranları konularından daha az ele alındığını belirtmektedir. Hannan ve Freeman'a (1987: 916-917) göre, bunun nedenlerinden biri, örgütlerin tek başına değil, içinde buldukları ve yaşamlarını devam ettirdikleri popülasyonun yoğunluğunun kapanmalar kadar kurulmalara da bağlı olarak değişim gösterdiğidir. Örgütsel kurulmalara bağlı değişen kurulma oranı, popülasyon ilk oluşmaya başladığında oluşmakta ve popülasyon içerisinde kurulmalar devam ettiğinde yoğunluk artmakta ve buna bağlı olarak da kurulma oranı da artış göstermektedir. Yazarlar buna bağlı olarak, popülasyon dinamiklerinden biri olan popülasyonun taşıma kapasitesinin de kurulma oranı üzerinde etkili olduğunu ileri sürerler. Ayrıca, popülasyona ait tarihsel analizler, farklı zaman dilimlerinde oluşan taşıma kapasiteleri ve yoğunlukların kurulum oranını azaltıcı veya arttırıcı yönde değiştiğini göstermektedir.

Hannan ve Freeman'a (1987) göre, örgütsel kurulma süreci, popülasyonlara giriş süreci (arrival process) olarak tanımlanmaktadır. Birbirini takip eden farklı zaman aralıklarında örgütlerin kurulması popülasyonlara giriş sıklığını da ifade etmektedir. Dolayısıyla, farklı zaman dilimlerinde kurulan örgüt sayısı da örgütsel kurulmaların analizi için gerekli olacak değişken olarak tanımlanmaktadır. Bütün bu yaklaşımlara ek olarak Hannan'a (1991: 8) göre, örgütsel kurulma konusunda popülasyonu ve/ya popülasyonların oluşturduğu topluluğu analiz birimi kabul etmek önemli bir durumdur. Popülasyon ve topluluğa ait yoğunluklar ve taşıma kapasiteleri kurulma oranı ve bu orandaki değişimler hakkında bilgi sahibi olmaya imkan sağlamaktadır. Bu durum, Örgütsel Ekoloji

Kuramı'nın temel dayanaklarını destekler yöndedir.

1.5. Yoğunluk Bağımlılığı Kuramı

Yoğunluk bağımlılığı kuramında popülasyon yoğunluğu, popülasyon içerisinde bulunan toplam örgüt sayısı ile ifade edilmektedir. (Carroll ve Hannan, 1989: 524). Bu kuramın temel yaklaşımı, popülasyon yoğunluklarının örgütlerin kurulma (veya doğum) ve kapanma (veya ölüm) oranlarını azaltıcı veya arttırıcı etkisinin olduğu yönündedir. Popülasyon yoğunluğundaki artışın, kurulma oranını arttırıcı, azalışın ise kurulma oranını azaltıcı etki yarattığı, yoğunluk bağımlılığı kuramı tarafından öne sürülen temel argümandır.

Bu temel argüman, iki önemli temel sosyal süreç ile açıklanmaya ve desteklenmeye çalışılmaktadır. Bu süreçlerden biri bilişsel meşruiyete sahip örgütsel formun sayısında artışın gerçekleşmesi ile başlayan meşrulaşma süreci (legitimation process), bir diğeri ise, popülasyon yoğunluğunun yüksek olduğu durumdaki rekabet sürecidir (competition process) (Hannan ve Carroll, 1992; Hannan ve Freeman, 1989). Yoğunluk bağımlılığı kuramına göre, örgütler popülasyon içinde kurulmaya başladıklarında veya popülasyona giriş yaptıklarında popülasyon yoğunluğu büyüme göstermektedir. Daha sonraki aşamalarda kurulan örgütlerin sayısının hızla artması ile birlikte bu yoğunluk belli bir doygunluk noktasına ulaşmakta ve bu noktadan sonra uzun bir süre popülasyon içerisindeki örgüt sayısı ve dolayısıyla yoğunluk ulaşılan doygunluk noktası civarlarında kalmaktadır. Bu argümana göre, popülasyon yoğunluğundaki artış kurulma oranlarını da direk olarak etkilemektedir. Popülasyon yoğunluğundaki artış, kurulma oranını arttırıcı, popülasyon yoğunluğundaki azalış ise kurulma oranını azaltıcı etkiye sahip olacaktır.

Kurulma oranının popülasyon yoğunluğu ile ilişkisinin açıklanmasındaki bir süreç olarak tanımlanan meşruiyet kavramı, ekoloji yazınında farklı yazarlar tarafından “bilişsel meşruiyet” olarak ele alınmıştır (Baum,1996). Meşruiyetin bilişsel olarak tanımlanması aslında Hannan ve Freeman'ın (1977) yoğunluk ve kurulma oranları arasındaki ilişkiyi açıklarken esas aldığı bir yaklaşımdır. Bu bağlamda, popülasyon içerisinde kurulan

örgütsel formun, diğer aktörler tarafından kanıksanmış bir yapı sergilemesi, örgütsel formun bilişsel meşruiyetinin yükseldiği anlamına gelmektedir. Yoğunluk bağımlılığı kuramınca açıklanan kurulma oranları ile yoğunluk arasındaki ilişki, bilişsel meşruiyete sahip olan örgütsel formun sayıca artış veya azalış göstermesi ile yakından ilgilidir.

İki temel süreç olan meşrulaşma ve rekabet süreçleri popülasyonun farklı yoğunluk düzeylerinde birbirlerinden ayrı olarak işlemektedir (Carroll ve Hannan, 1989; Petersen ve Koput, 1991). Yoğunluğun farklı düzeylerine göre bu iki temel sosyal süreci açıklamak mümkündür. Önder ve Üsdiken'e göre (2007), örgüt popülasyonunun yoğunluğunun az olduğu dönemlerde, popülasyon içinde bulunan kaynaklar boldur. Ayrıca, rekabet de düşük düzeydedir. Örgütler kurulduktan sonra zaman içerisinde kendi formları bilinir ve kanıksanmış bir hal aldığı anda bilişsel anlamda meşruiyet kazanmış olurlar. Bilişsel meşruiyete sahip örgütlerin ise popülasyon içinde ve dışındaki kaynaklara erişebilme olasılığı yükselmektedir. Bununla birlikte, popülasyonu oluşturan örgütlerin formu zamanla daha bilinir hale gelmektedir. Belirli bir forma sahip örgüt sayısı arttıkça, bu örgüt formunun başka örgütlerce benimsenme olasılığı yükselmekte ve bu biçime sahip olan örgütlerin kurulmaları hız kazanmaktadır. Yoğunluğun ilk artmaya başladığındaki sürede, meşrulaşma süreci, rekabet sürecine üstün gelmektedir (Önder ve Üsdiken, 2007: 148)

Popülasyon yoğunluğundaki artış belirli bir doyum noktasına ulaşmaya başladığında, aynı kaynaklardan yararlanan örgütler arasındaki rekabet düzeyi artmaya başlayacaktır. Aynı kaynağı kullanan örgütlerin sayısı arttıkça kullandıkları kaynaklara ulaşabilme düzeyi azalacaktır. Bu durumda, kaynakları kullanmak isteyen örgütler kendi aralarında rekabet etmeye devam edeceklerdir. Rekabetin derecesi arttıkça, rekabette geri kalan örgütlerin kapanma oranları artacak ve kurulma oranları azalacaktır. Dolayısıyla rekabet süreci, meşrulaşma sürecini bastıracak ve bu iki süreç arasında ters yönlü bir ilişki yaşanacaktır.

Ele alınan bu tartışmalar doğrultusunda, yoğunluk bağımlılığı kuramına göre, iki önemli sosyal süreç göz önünde bulundurulduğunda, örgütsel kurulma (doğum) oranı ile popülasyon yoğunluğu arasında ters-U, kapanma oranı (ölüm oranı) ile popülasyon yoğunluğu arasında ise U şeklinde bir ilişki bulunmaktadır (Hannan ve Freeman, 1987). Kurulum oranının önce artması ve daha sonra azalması ters-U ilişkisini ortaya

çıkarmaktadır. Bu durumda meşrulaşma süreci birinci düzey etki (kurulum oranının artması); rekabet süreci ise ikinci düzey etki (kurulum oranının azalması) olarak ortaya çıkacaktır. Popülasyon yoğunluğundaki artışın kurulma oranını artırıcı, azalışın ise kurulma oranını azaltıcı etkisinin olması yoğunluk bağımlılığı kuramı açısından bağlamda bu şekilde ifade edilmektedir.

Meşrulaşma ve rekabet süreçleri bir popülasyonun yoğunluğunu dolayısıyla kurulma oranlarını etkileyebileceği gibi, belirli bir topluluk içerisinde yaşayan popülasyonların kendi aralarındaki etkileşimlerini de etkileyebilir. Yoğunluk bağımlılığı kuramı çerçevesinde, kurulma oranlarının ele alındığı ve tartışıldığı yazında, kurulma oranlarına ait modellemelerin tek bir popülasyon üzerinden açıklanmaya çalışılması daha sık olarak yapılmaktadır. Ancak birden fazla popülasyon ele alındığında bu popülasyonlar arasındaki etkileşimlerin ve bu etkileşimlerin yaşamsal oranlar üzerine olan etkisi daha az ele alınan bir konudur. Dolayısıyla bu durum kuramda bir boşluk oluşturmaktadır. Moore ve diğerlerine göre (1991) ise, örgütsel formun bilişsel bağlamda meşrulaşması, kanıksanmış olması ve bir neden aranmaksızın var olduğu toplulukta kabul görmesi, olaya kurumsal bir bakış açısı ile yaklaşmayı da beraberinde getirmektedir. Örneğin, Özen (2004: 89), Kurumsal Kuram'da örgütlerin yaşamlarını sürdürmeleri için, sadece teknik açıdan verimli olmalarının yetmediğini, kurumsal çevre içerisindeki kurumlara da uyum göstererek meşru olmaları gerektiğini belirtmektedir. Bu yaklaşımdan yola çıkarak meşruiyet kavramının Örgütsel Ekoloji ve Kurumsal Kuram'daki ele alınış biçiminin farklılık gösterdiği söylenebilir. Kurumsal bağlamda meşruiyet, kanunların, düzenlemelerin ve politik kararların örgütsel yapıyı biçimsel hale gelmesini sağlayan bir olgudur. Örgütsel Ekoloji'de ele alınan meşruiyet kavramı ise, bilişsel olarak ele alınmaktadır popülasyon dinamiklerini etkileyen bir durumdur ve sadece örgüt bazında değil örgütlerin oluşturduğu popülasyon bağlamında da açıklanmaktadır. Örgüt kurulma oranının, meşrulaşma süreci ile doğru, rekabet süreci ile ters orantılı olduğu Ekoloji Kuramı tarafından savunulmaktadır. Bütün bunlarla birlikte Ekoloji Kuramı'na göre, popülasyon yoğunluğu, popülasyona girebilme düzeyi ve popülasyon içinde bulunan örgütlerin yeknesaklık düzeyleri de yapılan kurumsal düzenlemeler ile yeniden biçimlenebilir hal almakta ve örgütsel formların bilişsel meşruiyetlerini sağlaması söz konusu olmaktadır.

Baum ve Oliver (1992), ekoloji bağlamında tartışılan meşrulaşma ve rekabet süreçlerinin popülasyon yoğunluğuna bağlı örgütsel kurulumlar üzerinde etkili olduğunu ele alırlar. Baum ve Oliver (1992), yoğunluk bağımlılığı kuramını ele alarak yoğunluğun yani popülasyon içerisinde bulunan toplam örgüt sayısındaki artışın, rekabetle ters, meşruiyetle doğru orantı içerisinde olduğunu ileri sürerler. Diğer yandan, Baum ve Oliver (1992) kendi çalışmalarında rekabet ve meşrulaşma süreçlerinin dışında kurumsal yerleşikliği de ele almışlardır. Kurumsal yerleşiklik, popülasyon ve kurumsal çevre arasındaki içsel bağları ifade etmekte olup, kurumsal çevreye ait değişkenler örgütlerin kurulma oranları üzerinde etkili olmakta ve buna bağlı olarak meşruiyet ve rekabet süreçleri bu durumdan etkilenmektedir. Baum ve Oliver (1992), popülasyonun bilişsel meşruiyet derecesi arttıkça, popülasyon içerisinde bulunan örgütlerin de kurumsal çevrelerde daha yerleşik bir yapı sergilediklerini iddia etmektedirler.

1.6. Popülasyonlar Arası Etkileşimler ve Bazı Kuramsal Önermeler

Çevresel ayıklama yaklaşımını vurgulayan Örgütsel Ekoloji Kuramı'nda, çevrenin örgüt üzerinde etkili olduğunun savunulması üzerine, çevrenin sahip olduğu özelliklerin de popülasyonlar üzerindeki etkisi daha fazla önem kazanmaktadır. Çevrenin belirsiz bir hal alması durumunda bu belirsizliğin azaltılması için çevre-örgüt toplulukları etkileşimleri önem kazanmaktadır. Pfeffer (1972) çevresel belirsizliğin azaltılabileceği konusunda örgütlerin kendi aralarındaki ilişkilerinin önemli olabileceğine dair önermelerde bulunmaktadır. Pfeffer'e göre (1972: 383 – 385), örgütler belirsizlik seviyesini düşürmek için kendi aralarındaki ilişkileri (örneğin; uzun dönem karşılıklı kontratlara bağlı anlaşmaları) güçlendirebilir, satılan mal ve hizmetlerin üretim ve satış stratejilerini değiştirebilir, kooptasyona gidebilir veya kendi aralarında dikey ve yatay olarak birleşebilirler. Bu durumlar, kendi çıkarları doğrultusunda geliştirdikleri stratejilere bağlı olarak değişir. Farklı veya benzer iş gruplarından örgütler birleşerek kendilerine yeni fırsatlar yaratabilirler.

Pfeffer'in (1972) bu iddiaları örgütlerin ve örgütlerin oluşturduğu popülasyonun topluluk içerisinde bir arada yaşayabileceğini kısmen de olsa açıklayabilmektedir. Bu da, analiz düzeyini örgüt seviyesinden popülasyon seviyesine taşımaya imkan tanımaktadır. Popülasyonlar bir topluluk içinde yaşadığında, kendi aralarındaki etkileşimin niteliği ve

etkileşime neden olan etkenlerin neler olduğunu tespit edebilmek de önem kazanmaktadır. Popülasyonlar arasındaki etkileşimlerde, popülasyonların yaşamlarını ilgilendiren olayları ve örgütsel kapanma ve kurulma oranlarına etki eden faktörlerin kuramsal olarak incelenmesi gereken konular olarak ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda, popülasyonlar arası etkileşimleri daha detaylı incelemek ve kuramsal bağlamda tartışmak gerekli görülmektedir.

Bir topluluk içinde, örgütlerin oluşturduğu popülasyonlar çıkarları doğrultusunda kendi aralarında bir bağ oluşturmaları, kendi aralarındaki etkileşimin direkt ya da dolaylı olarak başladığı anlamına gelmektedir. Benzer veya farklı aktivitelere sahip olan örgütlerin oluşturduğu popülasyonlar, bu aktiviteleri kendi çıkarları doğrultusunda kullanabilecekleri gibi diğer popülasyonlara karşı baskın olma yönünde de kullanabilirler. Bunun yanı sıra, popülasyon içerisinde genelci ve özalcilerin bir arada bulunması, hem örgütler arası etkileşimi hem de bu türden örgütlerin diğer popülasyonlarda bulunan örgütlerle olan etkileşimini de etkileyecektir. Sadece genelcilerin olduğu bir popülasyon ile, sadece özalcilerin olduğu bir popülasyon kendi aralarında etkileşimde bulunduğunda, etkileşimin boyutları çok farklı olabilir. Benzer şekilde, yeknesak olan ve olmayan birden fazla popülasyonun kendi aralarındaki etkileşimlerin düzeyi de ortaya çıkan durumlara göre farklılık gösterecektir.

Popülasyonlar arası etkileşimlerin popülasyon dinamiklerini, kurulma ve kapanma oranlarını etkileyeceği, örgütlerin sahip oldukları kesimin genişliklerini yeniden yapılandıracağını, evrimsel süreçteki örgütlerin yaşam döngülerinin zaman içerisinde oluşan etkileşimlerden etkileneceği ve değişeceği Staber (1992: 1196-1208) tarafından savunulmaktadır. Singh ve Lumsden (1990: 188) de Staber (1992) gibi, popülasyonlara ait evrimsel süreçlerin kendi aralarındaki etkileşimlerin yönünü değiştirebileceğini belirtmektedirler. Diğer yandan popülasyonlar arası etkileşimlere farklı yönlerden yaklaşan Singh ve Lumsden (1990), örgütsel toplulukları etkileşim halde bulunan popülasyonlardan oluştuğunu tanımlayarak, toplulukları oluşturan popülasyonların birbirleri ile olan etkileşimleri sonucunda ne tür yeni örgütsel formların belireceği ya da kaybolacağı hakkındaki çıkarımların yetersiz olduğu, bu yüzden etkileşim konusunun daha yoğun bir şekilde çalışılmasının gerekliliğini öne sürmektedirler.

Kapanma ve kurulma oranları yoğun bir şekilde ele alınan ve tartışılan Örgütsel Ekoloji Kuramı yazınında, oranlara etki eden değişkenlerin belirlenmesine yönelik kurulan modellemeler tek bir popülasyon üzerinden açıklamaya çalışılması popülasyonlar arası etkileşimler konusunun açıklanmasında yetersiz kalmaktadır. Birden fazla popülasyon söz konusu olduğunda bu popülasyonlar arasındaki etkileşimlerin ve bu etkileşimlerin oranlar üzerine olan etkisi daha az ele alınan bir konu olarak ortaya çıkmaktadır. Bu tespiti Örgütsel Ekoloji Kuramı yazınında farklı yazarlar dile getirmektedirler. Örneğin, Aldrich (1999: 309), ekoloji kuramı yazınında, popülasyonlar arası ilişkilerin karmaşık bir yapıda olmasından dolayı bu ilişkilerin belirlenmesindeki çalışmaların yeterli olmadığını öne sürer. İlişkilerin çok boyutlu olmasından dolayı kolay öngörülmemesi, öngörülmediği için çıkarsamaların net olmadığı ve çok boyutlu problemlerin sorunu daha bulanık hale geldiği iddiası ağırlık kazanmaktadır. Barnett ve Carroll (1987: 402) ve Baum (1996: 93) ise etkileşimlerin belirlenmesinin hangi yaklaşımlarla mümkün olabileceği üzerinde dururlar. Ayrıca, ortak yaşarlığın veya rekabetin ne zaman ortaya çıkabileceği konusu hakkında elde edilen bilgilerin yeterli olmamasından dolayı popülasyonlar arası etkileşimlerin çok daha fazla çalışılması konusunda hem fikirdirler.

Popülasyonlar arası etkileşimler, popülasyon içinde bulunan örgütlerin yaşamlarına dair olayları, özellikle de örgütlerin kurulmaları üzerinde etkili olmaktadır. Bu etki farklı nedenlere bağlı olarak açıklanabilmektedir. Birden fazla popülasyon kendi aralarında bir etkileşim halinde bulunduğu, popülasyonlara giriş yapan örgütlerin sayısı ve bu duruma bağlı olarak popülasyonların yoğunluğu da zaman içerisinde değişecektir. Zamana bağlı değişim incelendiğinde, örgütlerin farklı zamanlarda ve farklı koşullarda kurulmaları, etkileşim halinde olan popülasyonların yoğunluklarını, yoğunlukları ise kurulma oranlarını artırıcı ya da azaltıcı yönde etkileyecektir.

Yazında, popülasyonların birbirleri ile olan etkileşimlerinin türünün belirlenmesinde farklı yöntemlere başvurulmuştur. Bu yöntemler matematiksel modellere dayandırılmakla birlikte, biyolojinin öngördüğü birçok model de benimsenmiş ve bu modellerin geçerlilikleri sınanmıştır. Ekolojik anlamda örgütsel olguları incelemede popülasyonların zaman içerisinde gösterdiği seyrin incelenmesi gerekliliği vurgusundan yola çıkılarak, örgütlerin oluşturdukları popülasyonların veya toplulukların evrimsel süreçlerinin incelenmesinde, popülasyonlar arası etkileşimlerin ilk başladığı zamanın

bilinmesi zorunludur. Etkileşimlerin başladığı zamandan itibaren popülasyonun büyüme, örgütlerin ise kurulma ve kapanma oranlarının belirlenmesi ile bu oranların hangi nedenlere bağlı olarak arttığını veya azaldığını açıklamak Örgütsel Ekoloji Kuramı açısından önemli olarak görülmektedir. Örneğin, yeni kurulan örgütlerin popülasyona hangi zamanda girdiklerinin ve/ya kapanan örgütlerin hangi zamanda çıktıklarının bilinmesi gerekmektedir. Bu sayede, popülasyonun doğum ve ölüm oranları hesaplanabilir ve oranlar hakkında yorum yapılabilmesi daha mümkün olmaktadır. Dolayısıyla zamana bağlı verilerin incelenmesinde her hangi bir zaman dilimine ait durumları incelemek yerine sürecin tümüne yönelik tarihi verinin incelenmesi daha doğru bir yaklaşımdır. Evrimsel sürece ait gelişimin açıklanması da bu yaklaşımla mümkün olmaktadır.

Yapılan tartışmaya ek olarak etkileşimde bulunan popülasyonların yoğunluklarının, taşıma kapasitelerinin, örgütlerin kurulma ve ölüm oranlarının bilinmesi, etkileşimlerin ne yönde olacağını belirlemede gerekli olacak açıklayıcı değişkenlerin de evrimsel sürecin açıklanmasında önemli rol oynadığı söylenebilir. Yazında, kurulan modellerde bağımlı değişken olarak popülasyonları oluşturan örgütlerin kurulma ve kapanma oranları ile popülasyonların büyüme oranları; bağımsız değişken olarak ise popülasyonları yoğunlukları, taşıma kapasiteleri ve örgütlerin karakteristik özellikleri (yaş, büyüklük, finansal varlıklar, pazar payları vb.) önceki yıllarda gerçekleşen kurulmalar ve kapanmalar ele alınmaktadır. Diğer yandan, etkileşimlerin incelenmesinde bağımlılık ve rekabet arasındaki ilişkinin belirlenmesi de kuram tarafından çalışılan diğer bir konudur. Ele alınan tartışmaya göre popülasyonlar birbirleri ile etkileşim içerisinde olduğunda, popülasyonlar arası bağımlılık düzeyi yüksekse kendi aralarındaki rekabetin derecesi düşük olacaktır. Eğer rekabet düzeyi yüksekse popülasyonlar arası bağımlılık derecesi düşecektir. Bu zıt yönlü ilişki etkileşim içerisinde bulunan popülasyonların özellikleri ve örgütsel özellikler bağımlılığın ve dolayısıyla rekabetin derecesinin açıklanması yönünden de öneme sahiptir.

Popülasyonlar arası etkileşimlere ait yazında teorik olarak savunulan diğer bir konu ise, etkileşimlerin farklı zaman dilimlerinde farklılık gösterebileceği üzerinedir (Hannan ve Freeman, 1989). Zaman içerisinde, popülasyonlar arası etkileşim sırasında meydana gelen şoklar (örneğin devlet müdahalesi, ani ekonomik ve finansal dalgalanmalar) etkileşimin türünü değiştirir niteliktedir. Diğer yandan, popülasyonlara dışarıdan müdahale edilmeksizin popülasyonlar içindeki kurulma ve kapanma sayılarındaki ani artışların ve

azalışların kendi popülasyonlarına ait yoğunluklarının artması da etkileşimin türünü değiştirecektir. Değişen etkileşimlerin incelenmesi için farklı olay tarihi modelleri kurulabilmekte ve dönemsel etkiler tespit edilebilmektedir.

Kurulma oranlarının artması ya da azalmasında önemli olan nedenlerden biri etkileşimlerin gücü, diğeri ise yönüdür. Her Şeyden önce etkileşim, popülasyonların birbirlerine olan karşılıklı bağımlılığını tayin edici özellik taŐıtmaktadır. Bu  zellik öncelikle popülasyonun kendi yoğunluğuna ve dinamiklerine, popülasyon içindeki örgütlerin karakteristik özelliklerine ve daha sonra popülasyonların sahip oldukları kaynaklara göre değişkenlik gösterecektir (Staber, 1992). Eğer popülasyonlar bağımlılık açısından birbirlerinin yaşamlarını tayin edebiliyorlarsa bu durum, ya onların yaşamlarını devam ettirici ya da yaşamlarını sonlandırıcı bir etki olarak ortaya çıkmaktadır. Diğeryandan, popülasyonda farklı formlarda bulunan örgütler kendi aralarında bağımlılık seviyesini de farklı Şekilde düzenleyebilir. Örneğin,  zelci ve genelci özellik gösteren örgütlerin bir arada bulunduğu popülasyonda, özelciler birbirlerine bağımlı olabileceği gibi, genellilere de bağımlı olabilirler. Bu bağımlılık yatay ve dikey yönde oluŐabilir. Dikey ve yatay ilişkiler, örgütler arasında karşılıklı bir bağımlılık (Interdependence) yaratacaktır. Bağımlılık sadece kaynak bağımlılığı olarak değil, yönetim bağımlılığı, coğrafik bağımlılık, devlete bağımlılık veya çalıŐanlara olan bağımlılık olarak ele alındığında çok boyutlu bir yapıya dönüŐmektedir.

Etkileşimlerin mikro bağlamda örgüt düzeyinde, makro bağlamda ise popülasyon düzeyinde açıklanması mümkündür. Barnett ve Carroll'a (1987:400) göre, mikro bağlamda, örgütlerin popülasyonda kendi yaşamları göz önünde bulundurulduğunda birbirlerinden olumlu veya olumsuz yönde etkilenmektedirler. Negatif yöndeki bir etkilenme örgütler arasında rekabete neden olabileceği gibi, pozitif etkilenme ise fayda sağlayıcı nitelik taŐıtmaktadır. Eğer, popülasyonlar birbirlerini sahip oldukları aktivitelerin benzerliği yönünden tamamlıyorlarsa ortak yaşarlık (symbiosis), farklı aktiviteler yönünden tamamlıyorlarsa karşılıklı yaşama (mutualism)  zelliklerine sahiptirler. Bütün bunların dışında, popülasyon içindeki homojen ve heterojen gruplaŐmalar, kaynaklara eriŐilebilirlik düzeyi ve örgütlerin temel karakteristik özellikleri de bağımlılık düzeyini etkileyen deėiŐkenlerdendir.

Barnett ve Carroll'a göre, (1987: 401-402) karşılıklı bağımlılık iki yönlü olabilir. Bu bağımlılık olumlu yönde ise karşılıklı yaşam (mutualism) ve olumsuz yönde ise rekabet yönünde oluşmaktadır. Karşılıklı yaşam ve rekabet ise kendi aralarında doğrudan ve "yayıma bağlı" (diffuse) olarak ikiye ayrılmaktadır. Doğrudan karşılıklı yaşam durumu, iki örgütün birbirine göre üstün yanları var olup, bu yanlar her iki örgütün karşılıklı çıkarı için kullanılıyorsa ortaya çıkmaktadır. Yayıma bağlı karşılıklı yaşam durumu ise, her örgütün kendine has özellikleri, diğer örgütlerin varlığını sürekli kılıyorsa ortaya çıkmaktadır. Direkt rekabet, örgütlerin var olan aynı kaynağa diğerlerinden daha çabuk ve daha fazla ulaşma isteklerinden doğan rekabet türü iken; yayıma bağlı rekabet, kısıtlı kaynaklara ulaşmak isteyen ve benzer örgütlenme tarzı gösteren örgütler arasında oluşmaktadır. Örgütlerin bu bağımlılık derecelerine bağlı değişen davranışları, sahip oldukları kesime, popülasyonun yoğunluğuna ve dinamiklerine göre de değişiklik göstermektedir.

Analiz düzeyi makro bağlama taşındığında, iki popülasyon (ve popülasyonlarda bulunan örgütler arasındaki) arasındaki bağımlılığın *rekabete* göre değişen düzeyleri farklı yazarlarca ele alınarak "ortak yaşarlık" (symbiosis), "kommensalizm" (commensalizm), "karşılıklı yaşam" (mutualism), "ilgisizlik" (neutrality), "kısmi rekabet" (partial competition) ve "tam rekabet" (full competition) olarak tanımlanmıştır (Rao, 2002:545; Brittain ve Wholey, 1988:200). Tam rekabette, her iki popülasyonun yoğunluğundaki artış, diğer popülasyondaki örgütsel kurulma oranını azaltmaktadır. Kısmi rekabet ise, bir popülasyonun yoğunluğundaki artış diğer popülasyonun kurulma oranını azaltmakta, ancak diğer popülasyonun yoğunluğundaki artış etkileşim halinde bulunan popülasyonun kurulma oranı üzerinde bir etki yaratmadığı zaman ortaya çıkmaktadır. Nötr türü etkileşimde, her iki popülasyon yoğunluğundaki artış, kurulma oranı üzerinde artırıcı veya azaltıcı yönde bir etkiye sahip değildir. Kommensalizm türü etkileşimde, bir popülasyonun yoğunluğundaki artış diğer popülasyonun kurulma oranını artırmakta, ancak diğer popülasyonun yoğunluğundaki artış etkileşim halinde bulunan popülasyonun kurulma oranı üzerinde bir etkiye sahip olmamaktadır. En son olarak karşılıklı yaşam türündeki etkileşimde ise, her iki popülasyonun yoğunluğundaki artış, diğer popülasyondaki örgütsel kurulma oranını artırıcı etkiye sahip olmaktadır.

Örgütlerin sahip olduğu süreçlerin bile etkileşimler üzerinde etkili olacağı Barnett

(1990: 31) tarafından öne sürülmektedir. Teknolojik anlamda yaşanan örgütsel bir değişimin popülasyonlar arasındaki bağımlılık derecesini değiştirebileceği, bu değişimin pozitif yönde bir bağımlılığa mı yoksa rekabete mi neden olacağına yönelik tartışmaları Barnett (1990) tarafından ele alınmıştır. Süreçlere bağlı olarak değişen etkileşimlerde örgütlerin birbirine olan bağımlılık derecesi rekabete bağlı olarak değişmektedir. Popülasyonlar birbirlerine yaşamsal anlamda fayda sağlıyorsa kendi aralarındaki rekabetin düzeyi de düşük olacaktır. Ancak, bunun tam tersi durumda benzer kaynakları kullanan popülasyonlar kaynakların kısıtlılığı durumunda kendi aralarındaki bağımlılık düzeyi düşerek rekabet etmeye başlayacaklar ve bu da popülasyonların dinamiklerini etkileyecektir. Bir popülasyondaki ölüm oranı diğer popülasyonun yoğunluğundaki artışa bağlı olarak artıyorsa, bu diğer popülasyonun daha baskın bir yapıda olduğunu göstermektedir. Diğer yandan, her iki popülasyonun yoğunlukları kuruluş oranlarını azaltıyor veya kapanma oranlarını artırıyorsa, aralarındaki rekabetin düzeyi görece daha yüksek olacaktır.

Örgütsel Ekoloji Kuramı yazınında, rekabete dayalı etkileşim türlerine yönelik yapılan çalışmalara örnek vermek mümkündür. Örneğin, Baum ve Oliver (1991) günlük bakım merkezleri ve hemşirelik okulları arasındaki etkileşimi tam rekabet olarak tanımlarken, Hannan ve Freeman (1989), meslek sendikaları ile sektörel sendikalar arasındaki etkileşimi kısmi rekabet olarak tanımlamıştır. Ranger ve diğerleri (1991), yaptıkları çalışmalarında, farklı banka popülasyonları arasındaki etkileşimleri nötr etkileşim olarak bulmuşlardır. Carroll ve Swaminathan (1991), bira sektörü ile mayalama sektörü arasındaki etkileşimi kommensalizm olarak, Barnett ise (1990), kambiyo sektörü ile bankacılık sektörü arasındaki ilişkiyi ortak yaşar olarak tanımlamışlardır. Yazarların, yapmış oldukları çalışmalarında rekabeti ön planda tutmaları, rekabetin düzeyine göre etkileşimlerin türlerini belirlemelerini sağlamıştır.

Karşılıklı bağımlılığın sadece rekabet yönünden ele alınması, popülasyonlar arası etkileşimde önemli başka bir süreç olan meşrulaşma sürecinin göz ardı edileceği anlamına gelmemektedir. Aksine, popülasyonlar arası etkileşimlerin incelenmesinde bu iki sosyal sürecin birlikte ele alınması hadisenin daha net açıklanmasını sağlamaktadır. Bununla birlikte, kuramsal açıdan, meşrulaşma ve rekabet süreçleri birlikte değerlendirildiğinde, bu süreçlerin geçerliliğini birbirleri ile etkileşim halinde bulunan popülasyonlar bağlamında

sınamak mümkündür. Kurulmaya başlayan örgütler öncelikle kendi popülasyon yoğunluğunu etkileyecektir. Örgütlerin kurulmaları ve kurulmaların sayıca artış göstermesi popülasyon yoğunluğunu artıracaktır. Rekabet devreye girdiğinde ise, kapanan örgütlerin popülasyondan çıkmaları sonucu popülasyon yoğunluğu azalacaktır. Yoğunluğun artması örgütsel kurulma oranını artıracak, bu artma belirli bir noktaya kadar gelecek ve bu noktadan sonra rekabet süreci nedeni ile yoğunluk azalacaktır. Yoğunluğun azalması ise kurulma oranını azaltıcı etki yaratacaktır. İki farklı popülasyon kendi aralarında etkileşimde bulunduğu popülasyonların yoğunlukları bu iki tür popülasyonun kendilerine ait kurulma oranı üzerinde etkiye sahip olacaktır. Etkileşimde bulunan popülasyonların yoğunluklarının birinci düzey etkisi kendi popülasyonlarına ait kurulma oranını artırıcı etkiye sahip olacaktır. Yoğunluğun ikinci düzey etkisi ise kendi popülasyonlarına ait kurulma oranını azaltıcı yönde etkiye sahip olacaktır. Dolayısıyla etkileşimde bulunan popülasyonların kendi yoğunlukları ile kendi popülasyonlarına ait kurulma oranı arasında ters-U ilişkisi bulunacaktır.

Yoğunluk bağımlılığı kuramını geliştiren yazarlar, popülasyon yoğunluğunun kurulma oranını etkiledikleri konusunun yanı sıra, örgütsel kurulmaların popülasyon yoğunluğuna olan gecikmiş etkilerini de araştırmışlardır (Carroll ve Hannan, 1989; Baum ve Oliver, 1992). Burada, gecikmiş etki ile ifade edilen, daha önceki zamandaki gerçekleşen kurulmaların yoğunluğu artırıcı bir etki yaratmasıdır. Örgütler, popülasyon içerisinde kurulduğu ilk zamanlarda, popülasyon içerisinde kendilerine fayda sağlayacak kaynakların hangileri olduğunu kestirememekle, çevresel koşulları algılayamayabilirler. Ayrıca, örgütler kurulduklarında popülasyon içindeki rekabet düzeyi çok yüksekse, kendilerini rekabete hızlı bir şekilde hazırlayamadıkları için bu popülasyonda kendi yaşamlarını devam ettiremeyebilirler (Tucker ve diğerleri, 1990). Bu yüzden popülasyonda kurulan örgüt kısa süre içerisinde bahsedilen durumlardan dolayı kısa süre içerisinde içinde bulunduğu popülasyonu terk edebilir. Dolayısıyla, popülasyon yoğunluğu o anki zamanda değişim göstermeyecektir. Eğer örgüt kurulmuş ve yaşamını devam ettirmişse, bunun etkisi ilerleyen zamanda ortaya çıkacaktır. Yoğunluk bağımlılığı kuramı'nın bu konuda öngördüğü, örgütsel kurulmaların yoğunluk üzerindeki etkisinin gecikmeli olacağıdır.

Yine, kurama bağlı kalındığında, kurulmaların yoğunluk üzerindeki etkisi gecikmiş olsa bile, kurulmaların gerçekleşmesi yoğunluğu artırıcı yönde olacaktır. Buna bağlı

olarak, örgütsel formların bilişsel meşruiyeti sağlama ve bilişsel meşruiyeti sağlayan örgütsel form sayısındaki çoğalma ve rekabet süreci de yoğunluğun düzeyine bağlı olarak devreye girecektir. Önceki kurulmalar, popülasyonlar arası etkileşimlerde etkili olacağından, öncelikle popülasyonların kendi yoğunlukları üzerinde etkili olacaktır. Etkileşimde bulunan popülasyonlar birlikte ele alındığında; her popülasyon içerisinde gerçekleşen önceki kurulmaların birinci düzey etkisi popülasyonlara ait kurulma oranını artırıcı etkiye sahiptir. İkinci düzey etki ise, popülasyonlara ait kurulma oranını azaltıcı etkiye sahiptir. Dolayısıyla, önceki kurulmalar ile kurulma oranı arasında ters-U ilişkisi oluşacaktır.

Popülasyonlar arası etkileşimlerin açıklanmasında temel alınan meşruiyet ve rekabet süreçleri ile açıklanması hadiseyi farklı noktalara götürmektedir. Daha önce bahsedildiği gibi, popülasyonlar arasındaki etkileşime bağlamında oluşan karşılıklı bağımlılığın yönü ve niteliği önem kazanmaktadır. Hannan ve Freeman'a göre (1989), popülasyonlar arası karşılıklı bağımlılık, etkileşim halinde bulunan bir popülasyonun yoğunluğunun diğer popülasyonun kurulma veya kapanma hızları üzerindeki yarattığı tek düze etki (monotonic effect) olarak edilebilmektedir. Bu, bir popülasyonun yoğunluğundaki artış veya azalışın diğer popülasyonun kurulma veya kapanma oranlarını artıracığı yada azaltacağı anlamına gelmektedir. Hannan ve Freeman (1989) ve Hannan ve Carroll'a (1992) göre, popülasyonlar arasında sadece rekabete dayalı bir bağımlılık varsa, popülasyonların her birinin yoğunluğu, diğerinin kurulma oranını azaltacak veya kapanma oranını artıracaktır. Diğer yandan eğer bir popülasyon, diğer popülasyondaki örgüt formlarının bilişsel anlamda meşruiyetini sürekli kılıyor, ancak bilişsel anlamda meşruiyet kazanan örgütsel formların oluşturduğu popülasyon diğer popülasyonun yaşama şansını kaynaklara bağlı olarak azaltıyorsa bu iki popülasyon arasında hem rekabet hem de meşrulaşma süreçlerine ait bir bağımlılığın var olduğu anlamına gelmektedir. Popülasyonlar arasındaki etkileşimler, sadece meşrulaşma sürecine bağlı gerçekleşiyorsa her bir popülasyonun yoğunluğundaki artış, diğer popülasyonun kurulma oranını artıracak veya kapanma oranını azaltacaktır. Bu ilişki rekabet süreci sonunda oluşacak durumların tam tersi olarak ifade edilebilmektedir.

Örgütsel Ekoloji Kuramı yazınında, yukarıda ele alınan tartışmalar görgül açıdan desteklenmeye çalışılmıştır. Örneğin, Hannan ve Freeman (1987) ve Hannan ve Freeman

(1988), çalışanların bir iş dalında kurdukları sendikalar (craft unions) ile sektörel iş sendikaları arasındaki (industrial labor unions) popülasyonlar arasındaki etkileşimleri incelemişler; sektörel iş sendikalarının yoğunluğunun çalışanların kurdukları sendikalar popülasyonunun kurulma oranını azalttığını ancak, çalışanların kurdukları sendikaların oluşturduğu popülasyonun yoğunluğunun sektörel iş sendikaları popülasyonunun kurulma oranını etkilemediğini göstermişlerdir. Hannan ve Carroll (1992) ise, Amerika Birleşik Devletleri'nde Manhattan'da bulunan ticari ve yatırım bankalarını incelemişler ve yaptıkları çalışma sonucu, her iki banka popülasyonunun yoğunluğundaki artışın, diğer popülasyondaki kurulma oranını azaltıcı etki yarattığını tespit etmişlerdir. Ranger-Moore ve diğerleri ise (1991) karşılıklı hayat sigortası (mutual life insurance) ve diğer hayat sigortası şirketleri popülasyonları arasındaki karşılıklı etkileşimleri incelemişler, Hannan ve Freeman'ın (1987 ve 1988) yaptıkları çalışmalardaki sonuçlara benzer sonuçlar elde etmişlerdir.

Popülasyonlar arası etkileşimlerin incelenmesinde, iki önemli sosyal süreç olan rekabet ve meşrulaşma süreçleri, etkileşimlerin niteliğini etkileyebileceği gibi uzun dönemde etkileşimin seyrinin izlenmesini de mümkün kılmaktadır. Burada önemli olan bir konu da, etkileşimlerin başladığı zamandır. Ayrıca, etkileşimler popülasyonların yoğunluklarına ve popülasyonların özelliklerine göre de değişebileceği gibi, farklı sosyal, hukuki, politik ve diğer nedenlere bağlı olarak da değişkenlik gösterebilmektedir. Popülasyonlar arasındaki etkileşimlerin ilk gözlemlenmeye başladığı an ve takip eden zaman dilimlerinde değişimlerin izlenmesi popülasyonların karşılıklı bağımlılığını da etkileyecektir. Etkileşimlerin ilk başladığı anda popülasyonlar içerisinde bulunan örgütsel formun bilişsel meşruiyet dereceleri önem kazanmaktadır. Her iki popülasyonda bulunan bilişsel meşruiyete sahip örgüt formlarının zaman içerisinde artış veya azalış göstermeleri öncelikle oluşturdukları popülasyonların yoğunluklarını ve dolayısıyla kurulma oranlarını etkileyecektir. Ele alınan bu tartışma, Örgütsel Ekoloji Kuramı yazınında çok az ele alınmıştır. Bu yüzden yapılan tez çalışmasında bu konu üzerinde yoğunlaşılması gerekliliği ortaya çıkmıştır.

Ancak, etkileşim halinde bulunan popülasyonlardaki örgütsel formların sahip oldukları bilişsel meşruiyet dereceleri birbirinden farklılık gösteriyorsa bu durum farklı sonuçların ortaya çıkmasına neden olacaktır. Eğer popülasyonlardan birinin evrimsel süreci

tarihsel açıdan diğerine göre daha eskiye dayanıyorsa popülasyonlar arası etkileşimlere dayalı bağımlılık düzeyi farklılık gösterecektir. Ayrıca, eğer popülasyonlardan birindeki örgütsel formlar bilişsel anlamda daha meşru iken, evrimsel süreci yeni başlamış, henüz bilişsel meşruiyeti düşük örgütsel formlardan oluşan diğer popülasyonun birbirleri etkileşim halinde olması her iki popülasyonun yaşamsal seyrini ve birbirleri ile olan etkileşimlerini etkileyecektir. Bilişsel meşruiyeti yüksek olan örgütsel formların oluşturduğu popülasyon buldukları bağlamda daha kanıksanmış ve sosyal çevre içerisinde daha bilinir bir yapıda olacaklardır. Fakat yeni kurulan popülasyonda bulunan örgütsel formların bilişsel meşruiyetleri düşük olduğundan, diğer popülasyonla etkileşim haline girdiğinde bilişsel meşruiyet derecesi yüksek olan örgütsel formların içinde bulunduğu popülasyon etkinliğini göstermeye başlayacaktır. Çevredeki kaynakları etkin kullanan meşruiyet derecesi yüksek örgütsel formların örgütlerin oluşturduğu popülasyon diğer popülasyonun da aynı kaynakları kullanmak isteyeceği ve kaynakların azalacağı beklentisi ile bu popülasyonun yaşamı üzerinde etkin olmak isteyecektir. Dolayısıyla meşru olmayan örgütlerin oluşturduğu popülasyon kendi dinamikleri açısından baskıya maruz kalacaktır. Bu baskı sonucunda, bilişsel meşruiyet derecesi yüksek örgüt formlarının oluşturduğu popülasyonun yoğunluğu artmaya devam ettikçe, meşruiyet derecesi düşük olan örgütsel formun oluşturduğu popülasyondaki kurulma oranı düşecektir. Bu etki Hannan ve Freeman'ın (1989)'da belirttiği üzere monoton etki olacaktır. Öyle ise, şu şekilde bir önermenin öne sürülmesi mümkün olmaktadır.

Önerme_{1a} : Bilişsel meşruiyet derecesi yüksek olan örgütsel formun yer aldığı popülasyonun yoğunluğu arttıkça, yeni kurulan ve henüz bilişsel meşruiyeti düşük olan örgütsel formun yer aldığı popülasyondaki kurulma oranı azalacaktır.

Ele alınan durumun tam tersinin oluşmasında da popülasyonlar arası etkileşim farklılaşacaktır. Bilişsel meşruiyeti düşük örgütsel formun kurulmaya devam etmesi kendi popülasyon yoğunluğunu artıracaktır. Ancak bu durum, bilişsel meşruiyeti yüksek örgüt formunun oluşturduğu popülasyondaki örgütsel kurulma oranını artırıcı veya azaltıcı bir etki yaratmayacaktır. Bilişsel meşruiyeti düşük örgütsel formların kurulmaya devam etmesi sadece kendi popülasyonunun yoğunluğunu artırıcı bir etki yaratacaktır. Bununla birlikte, bu popülasyon içerisinde bulunan örgütler varlıklarını devam ettirmek için var olan

kaynakları sürekli olarak kullanma çabası içerisinde olacaklardır. Ancak, bilişsel meşruiyeti yüksek örgüt formlarının oluşturduğu popülasyonun yarattığı baskı kendini sürekli kılmaya devam edecektir. Bunun sonucu olarak, yeni popülasyonda bulunan bilişsel meşruiyeti düşük örgütsel formların kendi yaşamlarını devam ettirmeleri istekleri birincil düzeyde olacaktır. Bu yüzden, bilişsel meşruiyeti düşük olan örgütlerin oluşturduğu popülasyondaki yoğunluğun artışı bilişsel meşruiyeti yüksek örgütsel formların oluşturduğu popülasyonun kurulma oranını azaltıcı veya artırıcı bir etkiye sahip olmayacaktır. Bu iki popülasyonun etkileşimi tek yönlü bir etkileşim olacaktır. Öyle ise, şu şekilde bir kuramsal önermenin kurulması ve sınaması mümkün olmaktadır.

Önerme_{1b} : Bilişsel meşruiyeti düşük örgütsel formun yer aldığı popülasyonun yoğunluğundaki artış, bilişsel meşruiyeti yüksek olan örgütsel formun yer aldığı popülasyonun kurulma oranını etkilemeyecektir. Dolayısıyla popülasyonlar arası etkileşimden doğan bağımlılık tek yönlü olacaktır.

Bilişsel meşruiyet düzeyleri farklı olan örgütsel formların oluşturduğu popülasyonların yoğunluklarının örgütsel kurulma ve kapanma oranları üzerindeki etkisinin yanı sıra, örgütsel formların kendilerine has sahip oldukları özellikler de kurulma ve kapanma oranları üzerinde etkili olacaktır. Popülasyon yeknesak veya heterojen özellikler gösteriyorsa bu, o popülasyon içerisindeki örgütsel formun yapısı ile de ilgili olmaktadır. Örneğin, ölçek olarak büyük örgütsel formların oluşturduğu bir popülasyona küçük veya orta ölçekli bir örgütsel form girdiği zaman, giren örgütsel formun kendi yaşamını devam ettirmesi için maruz kalacağı baskı çok daha fazla olacaktır. Dolayısıyla örgütsel formun yeknesak bir yapı sergileyen popülasyondan ayrılması daha kısa zamanda olacaktır. Ele alınan bu gibi durumlar Örgütsel Ekoloji Kuramı içerisinde tartışılan konular arasındadır. Dolayısıyla, bu konuyu ikinci bir başlık olarak “Popülasyon İçinde Bulunan Örgütsel Formların Karakteristik Özellikleri ve Popülasyonlar Arası Etkileşimler” altında incelemek mümkündür.

1.7. Popülasyon İçinde Bulunan Örgütsel Formların Karakteristik Özellikleri ve Popülasyonlar Arası Etkileşimler

Örgütsel Ekoloji Kuramı'nda örgütlerin (veya örgütsel formların) var oldukları popülasyon içerisindeki özelliklerini bilmek, onların yaşamları boyunca gerçekleştirdikleri faaliyetlerini izleyebilmek, popülasyonlar arasında oluşacak etkileşimlerin belirlenmesi açısından önemli olarak görülmektedir. Aynı zamanda, etkileşimde bulunan popülasyonların kendi aralarında rekabet etme olasılıklarının da var olduğu göz önünde bulundurulursa bu olasılıkların temel dayanaklarının Örgütsel Ekoloji Kuramı'nda ele alınan “kesim genişliği (niche width)” ve “kaynak bölünmesi (resource partitioning)” yaklaşımlarınca açıklanması mümkündür. Bu yaklaşımların temel argümanına göre, popülasyonlar rekabete dayalı bir etkileşimde bulunuyorlarsa bunun iki nedeni vardır. Birincisi, popülasyonların benzer kaynakları kullanıyor olmasıdır. Kullanılan kaynakların benzerliği ve önemi arttıkça bu kaynakları kullanan popülasyonların rekabet derecesi de yükselecektir. İkincisi ise, örgütlerin kesimlerinin birbirleri ile çakışmaları sonucu rekabet etmeleridir. Birinci duruma paralel olan ikinci durumda, farklı özelliklerdeki örgütlerin ihtiyaçları doğrultusunda kaynakları eş zamanlı olarak kullanması söz konusudur. Kaynak bölünmesi kuramına göre, farklı özelliklerdeki örgütlerin kullandıkları kaynakların çakışıyor olması farklı senaryoları ortaya çıkarmaktadır. Örneğin, Nickel ve Fuentes (2006), kaynakların örtüşmesini farklı özelliklere sahip olan örgütlerin ölçeklerine bağlı olarak açıklamaya çalışır ve ekolojik anlamda yaşanan rekabetin, örgütlerin sahip olduğu finansal, çalışan kişi sayısı gibi büyüklük ölçütleri ile açıklanabileceğini tartışır.

Örgütlerin popülasyon içerisinde benzer kaynakları kullanmaları, birbirlerinin kesimlerini kullanmaları anlamına gelir ki bu da, örgütlerin ortak yaşar veya rekabetçi davranış gösterdiğine işaret eder (Baum ve Singh, 1994: 484). Eğer örgütler birbirlerinin kaynaklarından haberdar ve bu kaynakları karşılıklı kullanmak isterlerse veya birbirlerinden talep ederlerse karşılıklı bir yaşamı tercih ettiklerini göstermektedir. Örgütlerin sahip oldukları kesimin çakışmasında veya bir kesimin diğerine baskın olmasında gerçekleşen kurulumlar da bu durumlara göre farklılık gösterecektir. Ayrıca, örgütlerin sahip oldukları özellikle ile birlikte örgütsel kurulma üzerinde popülasyon dinamiklerinin de etkili olduğu, daha önceki kurulan ve kapanan örgütlerin, sosyal koşulların, hükümet politikaları ve yasal düzenlemeler gibi kurumsal faktörlerin de önemli

değişkenler olarak ele alınması gerekliliği Baum ve Singh (1994) tarafından savunulmaktadır. Aldrich ise (1990: 14), Baum ve Singh'in ele aldığı tartışmalara ek olarak benzer ve farklı yaklaşımlarda bulunur ve örgütler arası süreçler, önceki kuruluş ve kapanışlar, teknolojik yenilikler (inovasyonlar) gibi değişkenler üzerinde yoğunlaşır. Yeniliklerin örgütler tarafından farkına varılması, yenilikleri kendi aralarında transfer edebilmeleri, yeniliği veya yenilikleri örgüt içerisinde uygulayabilme ve geliştirme dereceleri de örgütsel kurulma açısından önemlidir.

Örgütsel Ekoloji Kuramı'nın kesim genişliği ve kaynak bölünmesi yaklaşımını ele alarak popülasyonlar arası etkileşimleri örgütlerin özellikleri ile de açıklamaya çalışması bu yaklaşımların daha detaylı incelenmesini gerektirmektedir. Dolayısıyla izleyen kısımlarda önce kesim genişliği daha sonra ise kaynak bölünmesi yaklaşımları ele alınmış ve tartışılmıştır.

1.7.1. Kesim Genişliği Yaklaşımı ve Bazı Kuramsal Önermeler

Örgütlerin kendilerine has yapısal özellikleri, popülasyon ve toplulukların tanımlanması açısından önem arz etmektedir. Bu önem, örgütlerin yaşamlarını sürdürmeleri ve diğer örgütlerle ve çevreyle dolaylı ya da doğrudan olarak etkileşim halinde olmalarına da vurgu yapmaktadır. Örgütsel yaşam bağlamında, örgütlerin hem kendi içinde bulunduğu popülasyondaki hem de diğer popülasyonlardaki kaynaklara bağımlı olması da oluşacak etkileşimler açısından bir faktördür (Freeman ve Hannan, 1983: 1118). Bu bağlamda, bir popülasyonun veya örgütün yaşamını devam ettirmesi için gerekli olan kaynaklar kümesi “kesim” (niche), örgütler ulaşabildiği kaynaklara göre popülasyon içerisinde boyutsal olarak sahip olduğu genişlik ise “kesim genişliği” (niche width) olarak tanımlanmaktadır (Carroll, 1985: 1266). Kesim genişliği, örgütlerin popülasyon içerisindeki hareket alanını belirleyici özelliğe sahiptir.

Diğer yandan, örgütler tek bir faaliyet kolunda olabileceği gibi birden fazla faaliyet kolunda da bulunabilmekte, popülasyonun içinde bulunduğu çevre sürekli değişiklik gösterdiğinde örgütlerin popülasyon içerisindeki davranışları da değişebilmektedir. Hannan ve Freeman (1977, 1983 ve 1989) ve Carroll ve Hannan (1995: 215) bu durumları göz önünde bulundurarak örgütleri “Genelciler” (Generalists) ve “Özelciler” (Specialists)

olarak iki farklı şekilde tanımlarlar. Genelciler, kendi yaşamları için çevresel kaynakların bolluğuna ve çeşitliliğine bağımlı olan örgütlerdir. Bu örgütler birden fazla popülasyonda faaliyet gösterebilecekleri gibi tek bir popülasyonda farklı konularda da faaliyet gösterirler. Özelciler ise, dar bir kesim genişliğine sahip olan örgütlerdir. Kaynakların çeşitliliğinin görece az olduğu çevrelere bağımlı olarak yaşarlar. Genelcilerin tam tersine, daha spesifik alanlarda faaliyet gösterirler ve popülasyon içerisinde alt popülasyonlar oluşturarak bu alt popülasyonlarda faaliyet gösterirler. Boone ve diğerlerine göre (2000: 356), genelciler daha çok heterojen kaynaklara yönelirken özelciler daha homojen kaynaklara yönelmektedirler. Bunun sebebi, özelcilerin genelcilerden daha yerel bölgelerde faaliyet göstermeleri, ölçek olarak daha küçük ve pazar paylarının daha az olması olarak gösterilmektedir.

Carroll ve Hannan (2000: 263-269), genelci ve özelcilerin bir arada bulunduğu popülasyonlarda, genelcilerin popülasyonun merkezinde, özelcilerin merkezin daha dışında; genelcilerin ve özelcilerin ayrı ayrı bulunduğu popülasyonlarda ise birbirlerine görece daha dağınık olarak bulduklarını ifade etmektedir. Boone, Carroll ve Witteloostuijn'e (2004: 119) göre, özelciler daha çok bölgesel, genelciler ise daha çok ulusal kaynakları kullandıklarından, coğrafi dağılımları birbirinden farklılık göstermektedir. Barron ve diğerleri ise (1994: 381-382), bu dağılıma bağlı olarak yaşanan rekabeti açıklamaya çalışmaktadır. Eğer bir popülasyonda büyük ve güçlü olan ve genelci özellik gösteren örgütler varsa, tekelleşme eğilimi görülebilir ve bu diğer küçük veya özelci olarak tanımlanabilecek örgütler üzerinde olumsuz etki yaratabilir. Bu durumda, Büyük örgütlerin popülasyon içerisindeki yoğunlukları küçük örgütleri popülasyon dışına itme olasılığı oluşacaktır. Dolayısıyla özelci diye tanımlanan küçük ölçekli işletmeler bundan zarar göreceklerdir. Bunun tam tersini savunan Carroll ise (1985), tekeli davranış gösteren genelcilerin, özelcilerin sayıca çoğalmasına neden olacağını belirtir. Özelciler, yeni stratejiler geliştirerek genelcilerin kaynaklarına ortak olmak isteyecek, rekabet yeniden başlayacak ve rekabete dayalı etkileşimler farklı boyutlar kazanacaktır. Sonuçta, kaynaklara olan talep arttıkça ve bu kaynaklar sınırlı oldukça örgütler arası rekabet kendini sürekli kılacaktır.

Örgütlerin bu durumlar içerisindeki davranışları farklılıklar göstermesi Usher'a göre (1999: 145-147) olası bir durumdur. Burada çevrenin rolü de önemli bir etken olarak

ortaya çıkmaktadır. Çevre kararlı ve/ya yeknesak olduğunda örgütlerin uyumunda çok büyük bir sorunla karşılaşılacaktır. Özelciler, yerel anlamda göreceli olarak daha başarılı olacaklardır. Tek birimli genelciler (monomorphs) ve çok birimli yapıya sahip olan genelciler (Polymorphs), ölçek ekonomilerine bağlı olarak homojen çevre içerisinde kendilerine alternatif çevre arayışlarına girerek fırsat yakalamaya çalışacaklardır. Bu yüzden, homojen çevreden heterojen çevreye geçme uğraşısı içerisinde gireceklerdir. Çevre değişkenlik göstermeye başladıkça özelciler bu değişkenliklere genelcilerden daha zor ayak uyduracaklardır. Diğer yandan, genelciler çok birimli olduğunda her birimin uyumu farklı düzeylerde olacağından bunun maliyeti daha yüksek olmasına rağmen rekabet avantajı daha büyük olacaktır. Çevrenin karmaşıklık seviyesi çok yüksek olduğunda ise özelciler, genelcilerden çok daha fazla uyum sorunu yaşayacaklardır. Bu uyum sorununun hem örgütün sahip olduğu karakteristik özelliklerinden, hem maliyetler ve yönetsel kararlar ile stratejilerden kaynaklanma olasılığı yüksektir (Nielsen ve Hannan, 1977). Ayrıca, karmaşıklık derecesi arttıkça kesimin kaynaklara bağlı boyutları da daha belirsiz hale geleceğinden özelcilerin yaşam süreleri genelcilere göre kısıllacaktır.

Çevre bağlamının dışında her iki örgütlenme tipinin birbirine göre farklı avantajlı ve dezavantajlı yönleri bulunabilir. Genelciler, kaynaklarının geniş olması, ürettikleri mal ve hizmetlerin çeşitliliği nedeniyle özelcilere göre daha çok sorunla (örneğin, satış sonrası servis veya danışmanlık hizmetleri gibi) karşılaşma tehlikesi içine girerler. Kaynaklar, ülke içi ve dışı farklı coğrafik bölgelerde bulunduğu, bu kaynaklara ulaşabilmek için katlandıkları sahip olacakları maliyetler daha yüksek olacaktır. Kendi alt birimleri bulunduğu bu birimlerde çalışanları yönetimi ve kendi aralarındaki koordinasyonları güçleşmektedir. Bu nedenlerden dolayı özellikle yapısal olarak daha biçimsel ve yönetsel olarak daha hiyerarşik bir yapıya sahip olma olasılıkları özelcilerden yüksektir (Carroll,1985). Özelciler ise dar kapsamlı bir çevrede olmalarından dolayı, diğer çevrelerde fırsatları görememe veya bu fırsatları değerlendirecek mali yapılarını kuramama tehlikesi ile daha çok karşı karşıya kalmaktadırlar. Ancak özellikle yerel anlamda, müşteriye odaklanma, alternatif mal ve hizmetleri üretebilme ve bunları sunabilmelerinden dolayı da avantaj sağlayabilmektedirler.

Birbirleri ile etkileşimde bulunan popülasyonların her biri kaynaklara ulaşabildikçe ve bu kaynaklar örgütlere yarar sağladıkça, popülasyon içerisindeki kurulumlar devam

edecektir. Kurulmaların gerçekleşmesi, yoğunluğu artıracak ve kurulma oranı buna bağlı olarak artacaktır. Popülasyonlar içerisindeki kaynaklar kümesi olan kesim genişledikçe kurulma oranı artış gösterecektir. Bu durum hem gencliler ve özalcilerin hem bir arada hem de farklı popülasyonlarda olması durumunda da geçerliliğini koruyacaktır.

Yeni bir popülasyon kurulduğunda, bilişsel meşruiyeti düşük örgüt formlarının örgütlerin sayıca çoğalması aynı zamanda kaynakları daha fazla kullanacakları anlamına gelmektedir. Kaynakların oluşturduğu kesimin genişliğinin artması ise bilişsel meşruiyet düzeyi yüksek olan örgütsel formun oluşturduğu popülasyonun kurulma oranını azaltacaktır. Bunun sebeplerinden birisi, eğer bilişsel meşruiyet düzeyi yüksek örgütsel formların oluşturduğu popülasyonun taşıma kapasitesine ulaşıldıysa, daha fazla örgütün kolaylıkla bu popülasyona girmeyeceğidir. Dolayısıyla, kurulma oranı buna bağlı olarak azalacaktır. Diğer bir sebep ise, kaynakların bilişsel meşruiyet düzeyi düşük olan örgütsel formlardan oluşan popülasyon tarafından sıkça ve sürekli olarak kullanılması ve kaynakların azalması sonucu oluşacak durumdur. Bilişsel meşruiyet düzeyi yüksek örgütsel formların oluşturduğu popülasyondaki örgütler kaynakları etkin kullanmak için kendi aralarında rekabet etmeye başlayacaklardır. Rekabet sonucu ise popülasyonun yoğunluğu azalacak ve yoğunluğun azalması kurulum hızını olumsuz yönde etkileyecektir. O halde, ele alınan durumları önermelere dönüştürmek mümkündür.

Önerme_{2a} : Kaynak kümesinin sınırları olarak tanımlanan kesim genişliği arttıkça, bilişsel meşruiyeti düşük olan örgütsel formun yer aldığı popülasyondaki kurulma oranı artacaktır.

Önerme_{2b} : Kaynak kümesinin sınırları olarak tanımlanan kesim genişliği arttıkça, bilişsel meşruiyeti yüksek olan örgütsel formun yer aldığı popülasyondaki kurulma oranı azalacaktır.

1.6.1.2. Kaynak Bölünmesi Yaklaşımı

Bir popülasyonda var olan ve kullanılabilen kaynaklar örgütler tarafından yaşamlarını devam ettirmeleri nedeni ile paylaşılmak istenecektir. Dolayısıyla, kaynaklara erişim isteği örgütler arasında rekabetin başlamasına neden olacaktır. Özalciler, daha dar

kapsamda faaliyet gösterdiklerinden kendi aralarındaki rekabetin düzeyi, gençler ile olan rekabet düzeyi birbirinden farklılık gösterecektir. Ayrıca, özelcilerin kendi aralarında olduğu gibi gençlerle olan rekabet düzeyini de göz önünde bulundurmak gerekir. Carroll (1984:131), buna ek olarak, gençler ve özelcilerin popülasyon içerisinde bir arada bulunabilecekleri için birbirleri ile ilişki halinde olabileceklerini öne sürmüştür. Bu nedenle, bağımlılığa dayalı rekabetin yönü ve derecesi kaynakların paylaşımı açısından da önemli görülmektedir. “Kaynak Bölünmesi Yaklaşımı”na (Resource Partitioning Approach) açıklanan bu durumun temel aldığı, rekabetin özeli ve gençlerin içinde buldukları popülasyonun yoğunlaşma seviyesine göre değişkenlik gösterdiği (Carroll ve Hannan, 2000b: 263-264).

Var olan kaynağa ulaşan örgüt sayısında hızlı bir artış olduğunda konsantrasyon seviyesi de azalacaktır. Aynı zamanda, konsantrasyona bağlı olarak bu iki örgüt tipinin birbirine üstünlük sağlaması, popülasyona giren ve popülasyondan çıkan örgütlerin oranlarını artırıcı veya azaltıcı özelliğe sahiptir. Örneğin, Carroll ve Hannan’ a (1995: 216-217) göre, gençler ölçek olarak büyüklük kazandıkça, pazarda bulunan kaynakları daha fazla tüketmeye başlayacak ve pazarın merkezinde yer almaya başlayacaklardır ve bu da, özelciler açısından avantajlı bir durum olarak ortaya çıkacaktır.

Diğer yandan, geneli örgütler kendilerine olumlu etki yaratan kaynağa yoğunlaştıkça, kendi yaşamları için öncül olmayan ve kullanma ihtiyacı duyulmayan kaynaklar özelciler için erişilebilir özellik kazanacaktır. Bunun sonucu olarak, özelcilerin kurulma oranı artış gösterecektir. Dolayısıyla, özeli örgütlerin yaşamlarını devam ettirmelerine yönelik stratejileri de kendi yaşamlarının devamı açısından önem kazanacaktır. Örneğin, üretilen malın veya hizmetin fiyatını düşürme, reklam faaliyetlerine ağırlık verme vb. gibi farklı stratejiler özeli örgütlerce uygulanmaya başlayacaktır. Stratejilerin uygulanması kendilerine fayda sağladığında popülasyon içerisinde yaşama, sağlamadığında ise kapanma, popülasyondan çıkma, bir başka örgüt tarafından yutulma veya birleşme olasılıkları yükselecektir. Diğer yandan, eğer örgütler ölçek ekonomilerine göre rekabet ediyorsa, geneli örgütler özeli örgütlere göre daha büyük ölçeğe sahip olacaklarından kaynağın merkezine doğru yönelme eğilimi gösterecekler, aksi durumda ölçek avantajlarını kaybedeceklerdir. Bunun sonucunda ise ya rekabet güçleri azalacak ya da uzmanlaşmak zorunda kalacaklardır (Önder ve Üsdiken, 2007: 160).

1.8. Çevrenin Popülasyonlar Arasındaki Etkileşim Üzerindeki Etkisi ve Bazı Kuramsal Önermeler

Etkileşimlerin açılanmasında önemli iki süreç olan meşruiyet ve rekabet süreci ile popülasyonların içerisinde bulunan örgütlerin özelliklerinin yanı sıra çevrede yaşanan değişimler de popülasyonlar arasındaki etkileşimleri ve bu etkileşimlerden doğan bağımlılığın yönünü tayin edici özelliğe sahiptir. Evrimsel süreç içerisinde çevrede yaşanan değişimler daha önceden de bahsedildiği gibi, popülasyon içinde bulunan örgütlerin yaşama olasılıklarını, kurulma ve kapanma oranlarını belirleyici bir etkiye sahiptir (Freeman ve Brittain,1977: 174). Çevrede oluşan değişimlere ve belirsizliklere göre örgütler farklı stratejiler belirleyebilmektedirler. Örneğin Pfeffer (1972), çevresel belirsizliğin azaltılması için örgütlerin yatay ve dikey yönde birleşebileceğini öne sürmüştür. Yatay birleşmeler benzer faaliyetler gösteren örgütlerin birleşmeleri olarak, dikey birleşmeler ise farklı faaliyetler gösteren örgütlerin birleşmeleri olarak tanımlandığında bağımlılık dereceleri bu birleşme türlerine göre farklılık gösterecektir. Barnett ve Carroll (1987) ise, özellikle Örgütsel Ekoloji Kuramı'nın öne sürdüğü çevrenin ayıklama sürecine vurgu yaparak, örgütlerin birbirleri arasındaki bağın kuvveti ile çevrenin örgütleri seçme baskısının ters orantılı olduğunu ileri sürer.

Kurumsal ve düzenleyici çevrelerin popülasyonlara olan etkisi Örgütsel Ekoloji Kuramı'nda farklı yazarlarca ele alınmıştır. Örneğin, Carroll ve Delacroix (1982) ve Carroll ve Huo (1986) politik karmaşanın (*political turmoil*), örgütsel kurulma ve kapanma oranlarını önemli derecede etkilediğini öne sürmüşlerdir. Clegg ve Orsatto (1999: 275), politik çevrelerin örgütler ve örgütlerin oluşturduğu popülasyonlar üzerinde güç oluşturan bir ekten olduğunu ve ekonomi-politik anlamda alınan kararların yapılan düzenlemelerle birlikte örgütlerin faaliyetlerini biçimlendirdiğini, ekonomik bağlamda sağ kalmalarının politik çevrelerde yapılan düzenleyici ve normatif baskıların etkisine bağlı olduğunu öne sürmektedir. Politik ve sosyal çevreye vurgu yapan Dobrev ise (2001), ekolojik bağlamda sosyo-politik faktörlerin örgütlerin evrimsel gelişimlerinde meşruiyet sağlayıcı etkisinin olduğunu savunur. Örgütlerin kurulmaları veya var olan popülasyona giriş yapmaları, diğer örgütlerle etkileşimde bulunarak yaşamlarını devam ettirmeleri sosyal bir süreç

olarak tanımlanır. Ayrıca, politik karmaşaya da değinen Dobrev (2001), karmaşanın gücünün örgütsel kurulmayı caydırıcı, kurumsallaşmış politik kararların ise örgütsel kurulumlar üzerinde olumlu etkisinin var olduğunu iddia etmektedirler. Robins (1985), Dobrev'in (2001) bu iddiasına benzer bir katkı yaparak sosyal süreçlerin örgütler arasında bir karşılıklı bağımlılık yarattığını ve bu bağımlılığın örgütlerin ekonomik gücünü artırdığını belirtir. Baum ve Oliver (1992) ve Tucker ve diğerleri (1990) hükümet tarafından yapılan düzenlemelerin, meşruiyeti artırarak, örgütler arası rekabeti yeniden oluşturduğunu ve bunun yine örgütsel kurulma ve kapanma oranlarını etkilediğini, Singh ve diğerleri (1986) ise kurumsal etkenlerin ve kurumsal değişimin örgütsel meşruiyeti artırarak kapanma oranlarını artırdığını savunmuşlardır. Benzer şekilde, Barron, West ve Hannan (1998) ise finansal çevrelerde, hükümetin piyasaların işleyişinden kontrolünü kaldırmasının (deregulation) kurulma oranını artırıcı ve kapanma oranını azaltıcı etkiye sahip olduğunu öne sürmüşlerdir.

Yapılan çeşitli düzenlemelere göre örgütlerin, kurumsal çevredeki aktörlerle olan ilişkilerinin açıklanması aslında daha makro bağlamda bir bakış açısının da gerekliliğini ve önemini ortaya koymaktadır. Bunun için, yapılan tartışmalara destek vermesi ve ekoloji kuramı ile birlikte ele alınabileceği beklentisi ile "Makro Kurumsal" yaklaşımlara da başvurulmuştur. Bu bakış açısına göre, farklı kurumsal çevrelerde farklı örgütsel yapılara (ya da formlara) rastlanmaktadır. Kurumsal çevrenin içinde bulunan örgütler çevrenin getirdiği birtakım kurallara da uymak zorundadırlar. Toplumsal etki, otorite ve ulusal iş sistemleri bileşenlerinden oluşan makro kurumsal bakış açısı'na göre örgütsel formlar; devletin sahip olduğu, finansal, eğitim ve bunun gibi sistemlere göre şekillenebilmektedir. Bakış açısına göre önemli olan, örgütsel formların kendisidir. Ayrıca kurumsal çevrenin teknik çevre ile birlikte ele alınması gerekliliği yine makro kurumsal yaklaşımların içinde yer almaktadır. Devletin sahip olduğu aktörler, ülke içerisindeki örgütsel formların biçimsel hale gelmesinde büyük rol oynamaktadır. Üç yaklaşımın temel amacı örgütlerin varlıklarını sürdürebilmesi ve çevre ile uyum içerisinde olabilmesi için kurumsal çevreye de ayak uydurmaları gerekliliğini ortaya çıkarabilmektir. Sosyal etki yaklaşımı, örgütsel bağlamda evrensel bulgulara ulaşmak için kültür ve tarih faktörlerinin önemli olduğunu ileri sürer. Örgütün bir kurum olarak ele alınması ve tanımlanması yine bu yaklaşıma özgüdür. Otorite yaklaşımı ise, örgütleri ekonomi-politik açıdan ele almaktadır. Bu yaklaşıma göre örgütler arası ilişkileri düzenleyen otoriter yapılardır ve devlet en önemli

unsurdur. Yaklaşımın en önemli özelliklerinden biri hem teknik hem de kurumsal çevreyi tamamen ayrı bir şekilde ele almamasıdır. Örgütün etkin ve etkili olması için her iki çevreye de ayak uydurması düşüncesine sahip bir yaklaşımdır. Ulusal iş sistemleri ise, bir ülkenin özgün olarak yarattığı ekonomik örgütlenme tarzıdır. Bu yaklaşımda piyasa koşulları ve diğer ülkelerin ekonomik faaliyetleri ön plana çıkmaktadır. Ayrıca, bu yaklaşıma göre devlet kurumlara göreceli olarak müdahale edebilmektedir. Devlet ülkeler arası ilişkilerin belirlenmesi, alınması gereken risk gibi konularda kimi zaman oldukça önemli bir paya sahipken kimi zaman kararı tamamen olmasa da şirketlere bırakabilmektedir.

Örgütlenme tarzı her ülkede farklılık göstermektedir. Whitley (1992), ulusal iş sistemlerinin üç ana bileşeni olduğunu ileri sürer. Bunlar, ekonomik aktörler (economic actors), pazar örgütlenmesi (market organization) ve otoriter koordinasyon ve kontrol sistemleridir (authoritative coordination and control systems) olarak ayrılmaktadır (Whitley,1992: 8-13). Ekonomik aktörler, iş sistemlerinde bulunan örgütler ve kurumsallaşmış yapılar olarak ele alınmıştır. Ekonomik kaynakların kontrolünün merkezi yapıdan uzaklaştırılması ve ülkede bulunan büyük ölçekli örgütlere kaydırılma isteği, örgüt sahiplerinin yöneticilerle olan ilişkileri ve örgüte ait riskleri kendi içlerinde olduğu gibi diğer ekonomik aktörlerle paylaşımları, kaynakların koordinesi, ekonomik aktivitelerin değişkenliği ve farklılığı ekonomik aktörlerin özellikleri arasında gösterilmektedir. Pazar örgütlenmesi ise; pazar ilişkilerinin uzun dönemde organize edilmesi, örgütler arası bağların ve mübadeleleri sağlayan aracı örgütlerin varlığı, pazar ilişkilerinin bireysel bağlara ve güvene bağlı olması özellikleri ön plana çıkmaktadır. Son bileşen olan koordine ve koordinasyon sistemlerinde ise, ekonomik kaynakların ve aktivitelerin kontrol edilmesindeki ilişkiler, yöneticilerin yeterlilikleri ve örgüt yönetim stilleri, koordinasyonun ve kontrolün merkezileşmesi, örgütsel aktivitelerin, görevlerin becerilerin, rollerin ve otoritenin uzmanlaşması, işçi ve işveren ilişkileri önem kazanmaktadır.

Bu özelliklerden yola çıkan Whitley (1994), ulusal iş sistemlerini, “ana kurumlardan uzak iş sistemleri”, “parçalı iş sistemleri”, “işbirliğine dayalı iş sistemleri”, “koordineli iş sistemleri” ve “devlete bağımlı iş sistemleri” olarak farklı sınıflamalarda tanımlamıştır. Ana kurumlardan uzak iş sistemlerinde devlet ve/ya bankalar gibi finansal kurumlar örgütlerin sahip olduğu riskleri paylaşmamaktadırlar ve merkeziyetçilik ile

kişisel otorite önem kazanmaktadır. Parçalı iş sistemlerinde ise, risk devlet ve finansal kurumlarca paylaşılmamasına rağmen, şirketler arası ilişkileri düzenleyen güçlü kuruluşlar bulunmaktadır. İş birliğine dayalı iş sisteminde risk, bankalar ve yerel yönetimler gibi kurumlarca paylaşılır. Devlet, riski üstlenmekten çok düzenleyici rodedir. Koordineli iş sistemlerinde, hem devlet hem finansal kurumlar hem de şirketler birbirleri ile yakından ilişki içerisindedir. Merkezîyetçilik, çeşitlilik ve kişisel otorite düşük ancak örgütler arası etkileşimler üst düzeydedir. Devlete bağımlı iş sektörlerinde ise, devlet riskin paylaşımında önemli katkıda bulunmakta ve ekonomik faaliyetlerde etkin rol üstlenmektedir.

Örgütsel Ekoloji Kuramı'nın bir alt konusu olan örgütsel kurulma tartışmalarına çevre bağlamında değinen yazarlar ise tartışmayı başka bir yöne çekmişlerdir. Bu yönlerden bir tanesi, çevrenin belirsizlik veya karmaşıklık gösterdiği durumdur. Çevrede oluşan bir dalgalanma, örgütlerin kurulmaları veya popülasyonlara giriş oranları üzerinde olumlu ya da olumsuz yönde etkiye neden olmaktadır. Diğer yandan, zamana bağlı değişimler incelendiğinde, yaşanan dalgalanmaların örgüt kurulma ve kapanma oranları üzerine etkisi çeşitli yazarlar tarafından yazında irdelenmiş ve tartışılmıştır. Örgütlerin popülasyon içerisinde yoğunluğa ve taşıma kapasitesine bağlı olarak yaşamlarını devam ettirmeleri, hem örgüt popülasyonunun evrimin sürecinin izlenmesine hem de bu evrimin izlenmesini zamana bağlı bir seyirde ele alınmasına imkan tanımaktadır. Carroll ve Harrison (1994), örgütlerin yaşamlarındaki tarihsel izlenimlerin evrimsel süreçleri açıklamadaki önemini vurgulamaktadır.

Carroll ve Harrison'a (1994) göre, örgütler tarihsel süreç içerisinde birbirlerine görece avantaj sağlamaktadırlar. Birbirleri ile olan etkileşimleri de örgütlerin bir arada yaşamaları için etkindir. Örgütlerin hem kendi içlerinde buldukları popülasyondaki örgütler ile diğer popülasyondaki örgütler ile olan etkileşimleri kendi yaşamlarını tayin edici yöndedir. Örneğin, Emery ve Trist'e göre (1965: 22-25), çevrede popülasyonlardan bağımsız, aniden gerçekleşen, etkisini orta ve uzun vadede gösteren bir türbülans etkisi oluştuğunda kurulma oranları bu etkiye bağlı olarak değişecektir. Türbülans etkisi ile birlikte, çevrenin durgun olması veya düzensiz dalgalanmalara sahip olması da kurulma oranının değişmesinde etken olacaktır (Swaminathan, 1995: 655). Emery ve Trist (1965), çevrede yaşanan türbülansların daha makro bağlamda ele alınması gerekliliğini öne sürerek devletin, düzenleyici kurumların, politik aktörlerin çevresel türbülansa neden olabileceğini

belirtmişlerdir. Çevresel ayıklama süreci göz önünde bulundurulduğunda, yaşanan olumsuzluklar popülasyon dinamiklerini etkileyecektir. Çevre, kararlı veya kararsız hal gösterdiğinde, örgütlerin popülasyonlara giriş oranları artacak veya azalacaktır. Çevresel etkilerin zaman içerisinde ortaya çıkması hem popülasyonların kendilerini hem de popülasyonlar arasındaki etkileşimi etkileyecektir. Etkilerin, farklı zamanlarda kurulma oranlarını artırması veya azaltması dönemlere bağlı olarak ortaya çıkacaktır. Öyle ise, şu önermenin öne sürülmesi mümkün olacaktır.

Önerme₃ : Evrimsel süreç içerisinde, çevrede yaşanan ve olumsuz etki yaratan bir türbülans örgütsel kurulma oranını azaltacaktır. Çevrede yaşanan olumlu olarak nitelendirilecek ve fırsat yaratacak bir etki ise örgütsel kurulma oranını artıracaktır.

İlerleyen bölümde, popülasyonlar arası etkileşimlerin örgütsel kurulma oranına etkisinin belirlenmesine yönelik bilişsel meşruiyet düzeyleri farklı kabul edilen ve Türkiye sermaye piyasasında aracılık faaliyetlerini üstlenen aracı kurumlar örneği verilmiştir. Aracı kurumlar hakkında geniş bilgi verilmiş, Türkiye sermaye piyasasına da değinilmiştir. Ayrıca bu bölümde, aracı kurumların finansal çevresinde yaşanan gelişmeler, olumsuzluklar ve olumsuzlukların etkileri tartışılmıştır. Öne sürülen önermelerin sınanması ise Bölüm 3'te yer almıştır.

BÖLÜM 2.
POPÜLASYONLAR ARASI ETKİLEŞİMLERİN
ÖRGÜTSEL KURULMA ORANINA ETKİSİ:
TÜRKİYE SERMAYE PİYASASINDAKİ ARACI KURUMLAR ÖRNEĞİ

2.1. Genel Açıklama

Yapılan tez çalışmasında, bilişsel meşruiyet düzeyleri farklı örgüt formların oluşturduğu popülasyonlar arası etkileşimlerin örgütsel kurulma oranına etkisini inceleyebilmek için Türkiye sermaye piyasasındaki aracı kurumların oluşturduğu popülasyonlar örnek olarak seçilmiştir. Bu popülasyonların seçilme nedenlerinden biri Türkiye Sermaye Piyasası'nda finansal araçların alımı ve satımının gerçekleştirilmesinde sadece bu iki farklı aracı kurum formunun aracılık faaliyetlerini üstlenmeleridir. Finansal araçlara yatırım yaparak getiri elde etmek isteyen yatırımcılar, bu iki farklı formdaki aracı kurumlar sayesinde yatırım işlemlerini gerçekleştirmektedirler. Aracı kurumlar ise, yapmış oldukları alım satım işlemlerinden komisyon gelirleri elde etmektedirler. Türkiye'de aracılık faaliyetlerini hem banka kökenli olan hem de olmayan aracı kurumların oluşturduğu popülasyonların aynı kaynağı (yurtiçi ve yurtdışı yatırımcıları) kullanmaları birbirleri ile dolaylı ya da direkt olarak etkileşim haline girdikleri anlamına gelmektedir. Bir diğer neden ise, iki farklı aracı kurumun bilişsel meşruiyet düzeylerinin farklı olması nedeni ile birbirleri ile olan etkileşimlerin farklı düzeyde olacağı beklentisidir. Banka kökenli aracı kurumların bilişsel meşruiyet düzeyi yüksek, banka kökenli olmayan aracı kurumların ise bilişsel meşruiyet düzeyleri çalışma tarafından düşük kabul edildiğinde, bu iki tür örgütsel formun oluşturduğu popülasyonların kendi aralarındaki etkileşimleri farklılıklar gösterecektir. Kurulma oranlarında bu etkileşimlerden dolaylı ya da doğrudan etkilenecektir.

2.2. Türkiye Sermaye Piyasasındaki Aracı Kurum Popülasyonları

Türkiye'de Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerinden itibaren varlığını etkin olarak gösteren bankalar, tarihsel süreç içerisinde farklı yönlerden gelişim göstermişlerdir. Cumhuriyetin ilanından sonra milli sermayenin desteği ile yerel bankalar kurulmuş,

ilerleyen yıllarda ülkenin ekonomik açıdan desteklenmesini sağlamak amacıyla ulusal bankacılık da önem kazanmıştır. 1940'lı yılların başından itibaren çok partili hayata geçiş ve özel sektörün ülke sermayesi içerisinde pay sahibi olması ile birlikte kamu bankalarının dışında özel bankalar da bu gelişmelere bağlı olarak kurulmaya başlamıştır. Diğer yandan, bu gelişmeler ile birlikte sanayinin ve özel sektörün desteklenmesi amacı ile 1960'lı yıllarda yatırım ve kalkınma bankaları da kurulmuştur. Kamu, özel, yatırım ve kalkınma bankalarının ülke içerisinde var olması bankaların çeşitliliğine yol açmıştır.

Bankacılık sektörüne ait gelişmeler 1970'li yılların sonuna kadar devletin kontrolü altında devam etmiştir. 1980'li yılların başında liberalleşme politikalarına ağırlık verilmesi, devletin bankalar üzerindeki denetimini zorlaştırmış ve bu yüzden bankacılık sektörünün yeniden düzenlenmesi gerekliliği ortaya çıkmıştır. Bankaların dış denetimcilerle denetlenmeye başlanması, yasal ve hukuki zorunlulukların bankalar üzerinde etkili olması, para ve sermaye piyasalarındaki gelişmeler nedeni ile bankalar yeni bir yapılanmaya girmişlerdir. Bankalar, bu yapılanma içerisinde, sermaye piyasalarının da gelişimine katkı sağlaması amacı ile hisse senedi ve tahvil gibi finansal araçların alım ve satımı, ayrıca yatırım danışmanlığı gibi farklı hizmetler de vermeye başlamışlardır. Yaşanan bu uzun dönemde, bankalar bilişsel meşruiyetlerini kazanmışlar ve ülke içerisinde yerleşik aktör olarak faaliyetlerini devam ettirmişlerdir. Böylelikle, bankaların oluşturmuş olduğu popülasyon da bilişsel meşruiyeti yüksek bir popülasyon olarak kabul edilebilme özelliğine sahip olmuştur. Ülkede, finansal ve ekonomik anlamda yapı olarak kanıksanmış olması, piyasalar içerisinde yerleşik bir hal alması ve ülkede bulunan birey ve örgütler tarafından bilinir olması kendilerinin meşru bir örgütsel form olduklarının bir göstergesidir.

Bütün bu gelişmelere paralel olarak, Türkiye'de 1980'li yılların ikinci yarısından itibaren sermaye piyasası belirli biçimsel kurallar ve düzenlemelere konu olmuştur. 1986 yılında Menkul Kıymetler Borsası'nın (İMKB) kurulması ile de finansal faaliyetlerde bulunan aktörler piyasalar içinde yerleşik bir hal almıştır. Bankalar, menkul kıymetlerin alımı ve satımı faaliyetlerine devam etmişlerdir. Aynı zamanda, İMKB'nin kurulması ile birlikte, başka ve yeni bir örgütsel form olan, sahiplik ve ortaklık açısından şahısların kurduğu banka kökenli olmayan aracı kurumlar da, piyasa içerisinde aracılık faaliyeti göstermeye başlamışlardır. Ayrıca, 1986 yılından itibaren sermaye piyasalarının varlığı ile birlikte banka kökenli olmayan aracı kurumlarda kurulmaya devam etmişlerdir. Günümüze

kadar, banka kökenli olan ve olmayan olmak üzere iki farklı aracı kurum türü kurulmuş veya kapanmıştır.

1986 yılından itibaren, yeni bir örgütsel form olarak kurulan banka kökenli olmayan aracı kurumlar, kendine has bir popülasyonun ortaya çıkmasını da sağlamıştır. Oluşturdukları popülasyon, banka kökenli olmayan aracı kurumlar popülasyonu olarak tanımlanmıştır. Böylelikle, zaman içerisinde yurt içi ve yabancı yatırımcıları kaynak olarak gören ve bu kaynağı kullanan iki farklı popülasyon ortaya çıkmıştır. Bu popülasyonlardan biri, uzun yıllardan beri varlığını devam ettiren ve bilişsel meşruiyet düzeyi yüksek olan örgüt formlarının oluşturduğu bir popülasyon iken (banka kökenli aracı kurum popülasyonu), diğer popülasyon ise yeni kurulmuş henüz bilişsel meşruiyet düzeyi düşük örgütsel formlardan oluşan (banka kökenli olmayan aracı kurum popülasyonu) bir popülasyondur. Bu türden bir bilişsel meşruiyet düzeyleri farklılık gösteren örgütsel formların oluşturduğu popülasyonlar arasındaki etkileşimin varlığı kendi aralarındaki bağımlılığın türünün belirlenmesi için önemli bir faktör olarak ortaya çıkmıştır. Bir yanda bilişsel meşruiyet düzeyi yüksek örgütsel formların oluşturduğu bir popülasyon var iken, diğer yanda bilişsel meşruiyet düzeyleri düşük olan başka bir popülasyon İMKB'nin kurulması ile birlikte aynı ülke içerisinde faaliyet göstermeye başlamışlardır.

Ele alınan durum değerlendirildiğinde, meşruiyet düzeyi yüksek olan örgütsel formların oluşturduğu bir popülasyonun, ortaya yeni çıkan ve meşruiyet düzeyi düşük olan örgütsel formun oluşturduğu bir popülasyondaki örgütsel kurulma oranı üzerindeki etkisinin ne yönde olacağını belirlemek için çalışmanın temel sorunsalı olarak da ortaya çıkmaktadır. Bu etki Örgütsel Ekoloji Kuramı çerçevesi içerisinde değerlendirildiğinde, iki popülasyon arasındaki etkileşimde, bilişsel meşruiyet düzeyi yüksek olan örgütsel formun yoğunluğundaki artışın bilişsel meşruiyet düzeyi düşük örgütsel formun kurulma oranını azalttığı argümanına bağlı olarak gerçekleşeceği beklentisi sınanabilir bir durum olarak ortaya çıkmaktadır. Bu yüzden çalışmanın ilerleyen aşamalarında, bir önceki bölümdeki önermeler görgül modeller yardımı ile sınanmış ve önermelerden yola çıkılarak kurulan hipotezlerin geçerliliği test edilmiştir.

Banka kökenli olan ve olmayan aracı kurumlar popülasyonunun etkileşimlerinin evrimsel bir süreç içerisinde izlenmesi gerekliliğinden dolayı içinde bulunduğu ve çevre

olarak kabul edilebilen sermaye piyasasının tarihsel seyri de ortaya çıkmaktadır. Sermaye piyasasının 1986 yılından itibaren hangi bağlamlardan ve koşullardan etkilendiği her iki örgüt popülasyonunun kurulma oranlarını etkileyebilecek niteliktedir. Çevresel ayıklama bağlamında, etkileşimlerin farklı dönemlerde kurulma oranlarına nasıl etki ettiğinin belirlenmesi gerekliliği de ortaya çıkmaktadır. Bunun önemli nedenlerinden biri, aracı kurumların finansal piyasalar içinde bulunması ve finansal piyasalarda yaşanacak olumlu olumsuz gelişmelerin aracı kurumları etkileyeceğidir. Bunun için, çalışma tarafından kurulma oranlarının azalma veya artmasını etkileyeceği düşünülen farklı dönemler seçilmiştir. Yapılan bu çalışmada dönemlerin belirlenmesinde temel kriter olarak ülkede yaşanan 1994 ve 2001 krizleri esas alınmıştır. Bu krizlerin ele alınmasının nedenleri ilerleyen bölümlerde açıklanmıştır.

2.3. Aracılık Faaliyetlerinin Tarihsel Seyri

Türkiye’de, tahvil, bono, hisse senedi gibi finansal araçların kullanıldığı ve repo, ters repo işlemlerinin yapıldığı sermaye piyasasındaki aracılık faaliyetlerinin tarihsel seyri, Osmanlı İmparatorluğu’na kadar dayanmaktadır. Osmanlı İmparatorluğu döneminin özellikle 19.yy. ikinci yarısında Avrupa’da yaşanan sanayi devrimi ve sanayileşme hareketleri, Batı’nın Osmanlı pazarına girmesi için uygun ortam hazırlamıştır. Ayrıca, o dönemde tedavülde altın paranın olması, tahvil ve hisse senetlerinin alternatif finansal araçlar olarak ortaya çıkması ve bu finansal araçların yeni geçerlilik kazanmaya başlaması, Osmanlı İmparatorluğu’nun finansal kaynak bulmada Batılı Sermaye’ye ulaşma çabalarını artırmıştır (Manavgat, 1991: 1 – 2).

Bu gelişmelerle birlikte, yabancı sermayeye ulaşmak için Osmanlı İmparatorluğu içinde banker ortaya çıkmış ve yabancılarla Osmanlı arasında sermaye akışlarını kısmen de olsa sağlamışlardır (Özçam, 1991:3). Diğer yandan bu bankerler Osmanlı İmparatorluğu’nun iç ve dış borçlanmasındaki hızlı artış nedeni ile o dönemde Osmanlı’ya kaynak sağlamaları için devreye girmişlerdir. Kendilerini “Galata Bankerleri” olarak adlandıran bankerler, Osmanlı’nın 1854 yılından itibaren ilk defa dış kredi alması ile birlikte yurtdışı piyasalarından fon sağlamışlar ve bu fonları daha sonra yüksek faizle Osmanlı hükümetine vermişlerdir. Ayrıca, sadece piyasaya değil, yerel yönetimlere ve

orduya da finansman sağlamışlardır (Kazgan ve diğerleri, 1999a: 361). Osmanlı'nın aşırı borçlanmasından dolayı 1800'lü yılların sonuna doğru tahvil, hisse senedi, para alışverişi gibi faaliyetlerde bulmak için hükümetçe ilk borsanın kurulmasını (Dersaadet Tahvilat Borsası) sağlamışlardır. Bu gelişmeye paralel olarak, Osmanlı hükümetinin bu bankerlerden aldığı borçlara karşılık güvence olarak devlet gelirlerini göstermesi kendi finansal kaynaklarının da erimesinde büyük rol oynamıştır. Daha sonraki yıllarda kurulan borsanın manipülatif hareketlere imkan tanınması ve yabancı sermayenin zaman içerisinde yerel bankerleri pasif kılması yani bankerlerle değil doğrudan Osmanlı ile temas sağlaması baskın olması nedeni ile borsa yabancı sermayenin eline geçmiştir. Bu sıkıntılı durumdan dolayı borsadaki faaliyetlerin kendi amacı dışında gerçekleştirildiği nedeni ile 1914 yılında kurulan borsa kapatılmıştır (Manavgat, 1991: 3 -4).

Cumhuriyetin ilanından sonraki yıllarda, öncelikle ülkenin ekonomik anlamda iyileştirilmesi için çalışmalar başlatılmıştır. 1924'te ilk bütçenin uygulamaya konması ve aynı yıl yeni anayasanın ilan edilmesi, 1926'da Ziraat Bankası'nın anonim şirket olarak bağımsız hale getirilmesi, Ticaret Kanunu ve Borçlar Kanunu'nun kabul edilmesi, 1927'de ilk kağıt paranın çıkması, 1929 yılında Osmanlı'ya ait ilk borçların ödenmesi, finansal alanda Osmanlı'dan kalan bankacılık sisteminin değiştirilmesi ve yeni para sisteminin yürürlüğe girmesi, piyasada olan yabancı sermayenin etkisinin azaltılması için birtakım düzenlemeler getirilmesi ve bu düzenlemelerin sürekli kılınması, 1960'lı yıllara kadar devam etmiştir (Kazgan ve diğerleri, 1999b: 46). Bu yıllarda, ülkede özellikle tarıma dayalı ekonominin ağırlıklı olması ve endüstrileşme çabalarının hız kazanması nedeni ile devlet politikaları değişmiş ve bankacılık sektörünün desteklenmesi hız kazanmıştır. Bunun için birtakım düzenlemeler yapılmıştır.

Kurulan bankaların düşük faizli kredi vermesi ile birlikte özel sektör ivme kazanmış, bundan en çok özel sermaye kuruluşları faydalanmıştır. Bununla birlikte, 1960 – 1980 yılları arasında özel sektörde sermaye kuruluşlarının holdingleşme çabaları ve halka açılma nedenlerinden dolayı şirketler kendi bünyelerinde hisse senedi ve tahvil çıkarmaya başlamıştır. Yapılan denetimlerle birlikte, tahvil ve hisse senedi piyasası olan birincil piyasa kısmen de olsa başarılı olmuştur. Ancak özellikle 1970'li yılların sonuna doğru enflasyon oranının çok yüksek olması, devletin ödemeler dengesinde açıklar vermesinden dolayı sıkıntılar gittikçe büyümüştür. 1980'de banka faiz oranları serbest bırakılması ile

birlikte bankalardan kredi alıp yatırım yapan sanayi sektörü darboğaz içine girmiştir. Bu türden sıkıntıları fırsat bilen bankerler yeniden belirmiş, bankerler yüksek faiz getirisi garantisini vererek halktan para toplamışlar ve bunları kendi amaçları doğrultusunda kullanmışlardır. Banka ve bankerler arasındaki bu karmaşadan en çok Türk halkı etkilenmiş ve banker krizi ülkede boy göstermiştir.

Yaşanan bu olumsuzlukların giderilmesi amacıyla 30.07.1981 yılında 2499 sayılı Sermaye Piyasası Kanunu hazırlanmış, Ocak 1982’de Sermaye Piyasası Kurulu kurulmuş ve Sermaye Piyasası kanunu Şubat 1982’de yürürlüğe girmiştir (Taşkiran ve Erkan, 1995: 163). Kanunun amacı, “tasarrufların menkul kıymetlere yatırılarak halkın iktisadi kalkınmaya etkin ve yaygın bir şekilde katılmasını sağlamak amacıyla sermaye piyasasının güven, açıklık ve kararlılık içinde çalışmasını sağlamak, tasarruf sahiplerinin hak ve yararlarının korunmasını düzenlemek ve denetlemek” olarak belirlenmiştir. Ayrıca, enflasyonla mücadele, büyüme, düşük maliyetli ve uzun vadeli finansman sağlama, hem SPK kanunun çıkmasındaki hem de sermaye piyasasının oluşmasındaki etkenler olarak gösterilmektedir (E-birlik Dergisi, 2003: 1). Sermaye Piyasası Kurulu, sermaye piyasası kanununa bağlı kalarak tebliğler yayınlamakta ve düzenleme yapma yetkisini kullanmaktadır. Kurul tarafından hazırlanan çeşitli tebliğ başlıklarına göre yayımlanmıştır (TSPAKB, 2005). Bu çalışma tarafından incelenen aracı kurumlar ise serinin beşinci serisinde çıkan tebliğler altında yer almaktadır.

2.4. Aracı Kurumların Faaliyet Alanları

Para, kredi, döviz, altın ve diğer kıymetli madenler, menkul kıymetler gibi mal ve hizmetlerin alım ve satımının yapıldığı yerler piyasa olarak tanımlandığında (Ünal, 1997: 27), bu piyasalarda bulunan satıcı ve alıcıların arasındaki bağı kuran kurum ve kuruluşlar piyasayı oluşturan aktörlerdir. Aracı kurumlar ise, sermaye piyasasındaki aracılık faaliyetlerini yerine getiren kurumlardır. Aracı kurumların temel faaliyet alanları, sermaye piyasası araçlarının ihraç veya halka arz yoluyla satışına aracılık, her türlü türev araçlarının alım ve satımında aracılık, yatırım danışmanlığı, repo ve ters repo işlemlerini gerçekleştirmektir (İnceoğlu, 2004: 24).

Sermaye Piyasası Kurulu Aracılık Faaliyetleri Dairesi Başkanlığı Raporuna (2003: 2) göre, aracı kurumların faaliyetleri iki grupta toplanmaktadır. Birincisi, kendi nam ve hesaplarına yaptıkları menkul kıymet işlemlerinde yapmış oldukları satışlar, ikincisi ise başkaları nam ve hesabına yaptıkları menkul kıymetlerinden elde ettikleri komisyon gelirleridir. Aracı kurumlar yapmış oldukları aracılık faaliyetlerinden gelir elde etmektedirler. Bu gelirlerden birincisi, kendi nam veya hesabına yaptıkları menkul kıymet işlemlerinden elde ettikleri gelirler, ikincisi ise halka arzda aracılık, şirket satın alma ve birleşmelerine danışmanlık gibi faaliyetlerden elde ettikleri gelirlerdir (E-birlik, 2002). Sermaye piyasası kanunu madde 33, Seri V No: 46 madde 6'ya göre aracı kurumların anonim ortaklık şeklinde kurulmuş olmaları, hisse senetlerinin tamamının isme yazılı olması, esas sözleşmelerin Sermaye Piyasası Kanunu hükümlerine uygun olması, kurucuların herhangi bir yüz kızsartıcı suç işlememiş olması ve kurucuların aracı kurum kurucusu ve ortağı olmanın gerektirdiği mali güç ve itibara sahip olmaları gerekmektedir.

Aracı kurumlar yapısal olarak incelendiğinde yasalar gereği anonim ortaklık olarak kurulmak zorundadırlar (İnceoğlu, 2004: 59). Anonim ortaklık yapısı nedeni ile hem Türk Ticaret Kanunu uyarınca denetçi veya denetim kurulunu denetimine, diğer yandan da iç denetim birimlerinin denetimine tabidirler. Diğer yandan, aracı kurumlar anonim ortaklığı yapısında olma zorunluluklarından dolayı kurulma aşamasında başvuracakları ilk kurum Sanayi ve Ticaret Bakanlığı'dır. Ayrıca SPK'dan sermaye piyasaları araçlarını alıp satması için borsa üyelik belgesi alma zorunluluğu da bulunmaktadır. Tasarruf sahiplerinin hakkını koruma, anapara ve faizlerin ödeme zaman ve şartları ile faiz oranlarının belirleme durumlarından dolayı Maliye Bakanlığında da yetki almak zorundadırlar (Ünal, 1997). Aracı kurumların verebileceği hizmetlerin dışında, kendi mali yükümlülüğünü içeren evrak sağlamak ve bunlar hakkında işlem yapma, mevzuatta sayılanlar dışında kalan ticari, sınai ve zirai bir işle uğraşma, mevduat toplama, üçüncü şahıslar hesabına menkul kıymet portföyü yönetme, bankalara ortak olma, vadesi gelmemiş kuponları satma ve belli bir sınırı aşan taşınmaz mal alım ve satımı yapma yetkilerine sahip değildirler (Manavgat, 1991; 110 – 113).

Sermaye piyasasının ilk kurulduğu yıllarda aracı kurumlar A ve B grubu olmak üzere iki ana grupta toplanmıştır (Özçam,1991). A grubu aracı kurumlar, aracılık yüklenim sözleşmesi yapma yetkisi dahil, birinci ve ikinci el piyasasında çalışan aracı kurumlar; B

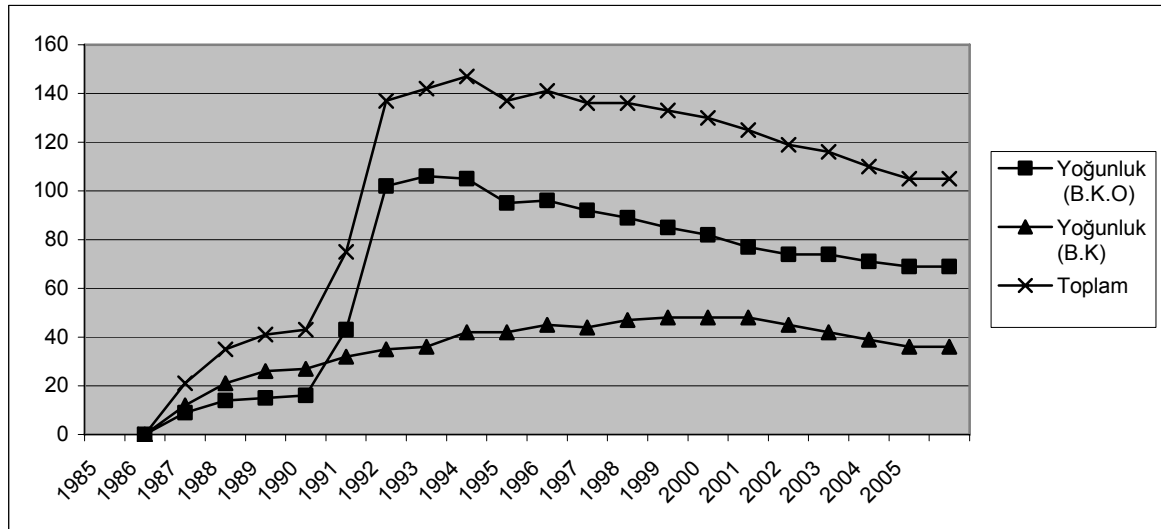
grubu aracı kurumlar ise sadece ikinci el piyasasında çalışan aracı kurumlardır. Bu iki grupta kurulan aracı kurumların arasındaki tek fark ise kuruluş şartlarındaki asgari ödenmiş sermaye miktarlarıdır. Bunların dışında aracı kurumlar, aracılık faaliyetlerini merkezlerinde veya şube ve acenteleri ile de sürdürebilirler. Ancak şube veya acentelerine ait gelirleri ve finansal verileri merkez bünyesinde açıklanmaktadır.

2000 yılından sonraki yıllarda aracı kurum tanımları farklılık göstermiştir. Örneğin, Karakoç (2003) aracı kurumları; tam servis sağlayan aracı kurumlar ve iskontocu kurumlar olmak üzere iki ana başlık altında toplamaktadır. Tam servis sağlayan aracı kurumlar, müşterilerinin hesaplarını yönetirken kendi tavsiyelerini yatırımcıya ücretsiz olarak aktarırlar. Bir başka deyimle danışmanlık ücreti almazlar. Bunun yerine, komisyon oranlarını yüksek tutarlar. İskontocu aracı kurumlar ise kendi aralarında tam servis sağlayan aracı kurumlar, klasik anlamda iskontocu aracı kurumlar, yüksek iskontocu aracı kurumlar, bilgisayar temelli aracı kurumlar olmak üzere dört farklı ana başlık altında toplanmaktadır. Bu türdeki aracı kurumların ortak özelliği, elektronik ticaret ve internet kullanımını etkin bir şekilde kullanmaları ve yatırım danışmanlığı hizmetlerini daha az gerçekleştirmeleridir. Diğer yandan, alım satım işlemlerini telefon ve bilgisayar ile yapmaları, yatırımcılara olan ulaşımını artırmıştır. Bu tür aracı kurumların diğer bir özelliği ise yatırımcıları sahip oldukları finansal büyüklüklerine göre sınıflandırmaları ve komisyon gelirlerini bu sınıflandırmalara göre belirlemeleridir (Karakoç, 2003: 5).

Sermaye piyasalarında faaliyet gösteren örgütler ve aracılık faaliyetlerini üstlenen aracı kurumlar, Sermaye Piyasası Kurulu aracılığı ile İstanbul Menkul Kıymetler Borsası'na her üç ay sonunda gelir tablolarını ve bilançolarını beyan etmek zorundadırlar. Aracı kurumların işleyiş faaliyetleri, kurumlarda çalışanların eğitimi ve birbirleri ile olan ilişkileri Türkiye Sermaye Piyasası Aracı Kuruluşlar Birliği tarafından izlenmektedir. Dolayısıyla finansal aktörlerin piyasalar içindeki davranışları, piyasaların yönünün belirlenmesi ve ülkedeki yapılan finansal faaliyetlerin büyüklüğü aynı zamanda bu aktörleri denetleyen, düzenleyen kurum ve kuruluşların rollerine bağlıdır. Düzenleyici kurum ve kuruluşların düzenlemelerine göre, finansal aktörlerin yönetimindeki finansal araçlar da (hazine bonusu, finansman bonoları, tahviller, çek ve senetler, kredi kartları vb.) piyasaların işlem hacimlerini oluşturmaktadır. Bu hacimlerdeki dalgalanmalar aynı zamanda ülkedeki finansal piyasaların durumu açısından önem taşımaktadır.

1980’li yıllardan itibaren izlenen süreç içerisinde, 1985 yılında İstanbul Menkul Kıymetler Borsası’nın açılması ile birlikte, sermaye piyasasında hareketlenme yaşanmıştır. Bu gelişme ile birlikte, bankalar ve banka kökenli olmayan aracı kurumlar sermaye piyasalarında alıcılar ve satıcılar arasında aracılık işlevlerini yerine getirmek için kurulmaya başlamışlardır. 1997 yılına kadar bankalar aracılık faaliyetlerini yürütürken, 1997 yılından itibaren sermaye piyasasında faaliyetlerini devam ettirmeleri için ya kendi bünyelerinde bir aracı kurum kurma ya da var olan bir aracı kurumu satın alma zorunda kalmışlardır. 1986 yılından günümüze kadar bir çok aracı kurum kurulmuş ve kapanmış, buna bağlı olarak da popülasyon yoğunlukları zamana göre değişkenlik göstermiştir. Her iki popülasyonun etkileşime başladığı 1986 yılından 2005 yılına kadar banka kökenli olan ve olmayan toplam aracı kurumların oluşturduğu popülasyonun zamana göre dağılımı aşağıdaki Şekil 1’de gösterilmiştir. Şekil 1’de B.K.O. kısaltması banka kökenli olmayan aracı kurumların, B.K. kısaltması ise banka kökenli aracı kurumların yoğunluklarını temsil etmektedir.

Şekil 1. Aracı Kurum Popülasyon Yoğunluklarının Yıllara Göre Dağılımı

Kaynak: Sermaye Piyasası Kurulu.

Şekil 1 incelendiğinde, 1986 yılından 1990 yılına kadar aracı kurumların popülasyon yoğunluğunda bir artış olduğu, ancak bu yıldan yoğunluklarda sürekli olarak azalış gözlemlendiği söylenebilir. Burada, dikkati çeken noktalardan biri, 1989–1991 yılları arasındaki ani yükseliş, diğeri ise 1998 yılından sonraki düşüş trendidir. Bu yükseliş ve düşüşün nedenleri incelendiğinde, farklı bulgulara rastlanmıştır. Sermaye Piyasası Kurulu yıllık raporlarına göre, 1990–1991 yılındaki yoğunluklardaki var olan artışın

nedenlerinden biri piyasalarda yaşanan canlılık, diğeri ise menkul kıymetler satışlarındaki artış olarak gösterilmektedir. Taşkiran ve Çiftçi'ye göre (1992) ise, aracı kurumların büyüyen piyasadan pay kapma istekleri, ikincil piyasadaki canlılığın birincil piyasaya göre daha fazla olması ve piyasalardaki işlem hacminin büyük olması aracı kurumların sayısında ve yoğunluklarda görülen artışa neden olarak gösterilmektedir. Ayrıca, 1990 yılında borsa bankerlerine sermaye piyasalarında alım satım işlemlerini devam ettirmeleri için aracı kurum kurma zorunluluğu getirildiğinden kurulma sayılarında hızlı bir artış olmuştur. Bu artış popülasyon yoğunluklarına da yansımıştır.

1990 yılını takip eden yıllarda aracı kurum sayısında bir doyum noktasına gelinmiş ve daha sonra aracı kurum sayısında sürekli azalmalar olmuştur. 1994 yılında ülkede ağır bir kriz yaşanmış, 1997 yılında banka kökenli aracı kökenli aracı kurumlar faaliyete geçmiş ve 2001 yılında başka bir kriz daha yaşanmıştır. Aynı yılda, aracı kurumlara yönelik Türkiye Sermaye Piyasaları Aracı Kuruluşlar Birliği kurulmuştur. Kuruluşun amacı, sermaye piyasasının geliştirilmesi ve ülke ekonomisine katkı sağlamak, çalışanların mesleki bilgilerini artırmak, sermaye piyasasının ve aracılık faaliyetlerinin gelişmesini, birlik üyeleri arasındaki koordinasyonu sağlamak, haksız rekabeti önlenmek, sermaye piyasasına ilişkin sağlıklı bir veri tabanı oluşturmak şeklinde belirlenmiştir (E-birlik, 2002:8). Birlik çalışmalarını halen İstanbul'da sürdürmektedir.

Özellikle 2001 yılı sonrası yaşanan gelişmelere yönelik Türkiye Sermaye Piyasası Aracı Kuruluşlar Birliği'nin hazırladığı raporda (Gündem Dergisi, 2006: 7), 2005 yılı itibari ile, banka kökenli aracı kurumların sektörün üçte birini temsil ettiği belirtilmektedir. Ayrıca, aktif ve özsermaye büyüklüğü içindeki payları sektörün üçte ikisini oluşturan banka kökenli kurumlar, sektörün tüm net kârının %74'ünü elde etmektedir. Yoğunlaşma oranlarına bakıldığında ise, aktif büyüklüğüne göre ilk yirmi kurum, sektörün toplam aktiflerinin %70'ini oluşturmaktadır. Özsermayesi en yüksek ilk yirmi kurum ise, sektörün toplam özsermayesi içinde %72 paya sahiptirler. Hisse senedi işlem hacmine göre ilk yirmi kurum, sektörün toplam işlem hacminin %67'sini oluşturmaktadır. Faaliyet gelirlerine göre ilk yirmi kurum %72'sini gerçekleştirmektedir. Net kara bakıldığında, ilk yirmi kurumun sektörün toplam net karının %88'ini gerçekleştirdiği belirtilmektedir. Bütün bu verilerin dışında, aracı kurumların faaliyet gelirlerinin yapısı incelendiğinde, banka kökenli aracı kurumların çeşitli finansal araçların alım satımına aracılık etmelerinden dolayı faaliyet

gelirlerini çeşitlendirdiği belirtilmektedir.

Banka kökenli olan ve olmayan aracı kurumların, sermaye piyasasındaki araçları yatırımcılara alıp sattıkları ve bunlardan komisyon geliri sağladıkları bilinmektedir. Dolayısıyla, kaynak olarak tanımlanabilen yatırımcıların profilinin de belirtilmesinde fayda bulunmaktadır. Aracı kurum için kaynak teşkil eden yatırımcılar, yurtiçi ve yurtdışı yatırımcı olarak iki farklı grupta toplanmaktadır. Her iki grupta toplanan yatırımcılar ise kendi aralarında, yurtiçi ve dışı bireysel müşteriler, yurt içi ve dışı kurumlar, yurt içi ve dışı kurumsal müşteriler olarak ayrılmaktadır. Son yıllara ait, yatırımcı bazında hisse senedi işlem hacmi dağılımı Tablo 1’de verilmiştir.

Tablo 1. Müşteri Bazında Hisse Senedi İşlem Hacmi Dağılımı

	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Yurtiçi Yatırımcı	90,80%	90,80%	92,00%	90,10%	92,10%	87,00%	80,30%
Yurtiçi Bireysel Müşteriler	81,10%	78,90%	75,80%	77,50%	75,50%	71,70%	64,60%
Yurtiçi Kurumlar	-	-	10,80%	8,30%	10,50%	9,90%	12,00%
Yurtiçi Kurumsal Müşteriler	9,70%	11,90%	5,40%	4,30%	6,20%	5,40%	3,60%
Yurtdışı Yatırımcı	9,20%	9,20%	8,00%	9,90%	7,90%	13,00%	19,70%
Yurtdışı Bireysel Müşteriler	0,40%	1,40%	0,70%	0,60%	0,40%	0,30%	0,20%
Yurtdışı Kurumlar	-	-	2,80%	3,10%	2,50%	7,00%	8,40%
Yurtdışı Kurumsal Müşteriler	8,80%	7,80%	4,50%	6,30%	5,00%	5,70%	11,10%
TOPLAM	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%

Kaynak: Türkiye Sermaye Piyasaları Aracı Kuruluşları Birliği

Tablo 1’de, müşteri bazlı hisse senedi işlem hacmi dağılımlarına bakıldığında, yurt içi yatırımcılarının, yurtiçi bireysel müşterilerinin ve yurtiçi kurumsal müşterilerin hisse senedi işlem hacmi dağılımlarının 1999 yılından itibaren düştüğü gözlemlenmektedir. Yurtdışı yatırımcılara bakıldığında ise, 2004 ve 2005 yılı işlem hacimlerinin arttığı gözlemlenmektedir. Bu son yıllardaki artışa rağmen, 2001 yılı rakamları incelendiğinde, yurtdışı yatırımcılarının yurt içi pazardan yoğun bir şekilde çekildiği de görülmektedir ki, bu da 2001 krizinin etkisini bir kez daha göstermektedir. 1999-2005 verilerine göre yurt içi yatırımcıların hisse senedi işlem hacmi %90.80’den %80.30’a düşmüş, yurtdışı yatırımcıların hisse senedi işlem hacmi ise %9.20’den %19.70’e yükselmiştir. Bu veriler, yabancı yatırımcıların piyasadaki gittikçe artan ağırlığını da göstermektedir.

2005 yılı itibari ile yurtiçinde bulunan yerli ve bireysel yatırımcıların yaş grupları dağılımı incelendiğinde bu gruplar 0-19, 20-39, 40-59 ve 60 yaş ve üzeri olarak

belirlenmiştir. Yaş gruplarına göre, özellikle 20-39 ve 40-59 yaş gruplarında bulunan yatırımcıların diğer yaş gruplarında bulunan yatırımcılardan daha yoğun olduğu gözlemlenmiştir. Toplam 4.287.263 yatırımcının yaş sınıflarına göre yüzde dağılımı Tablo 2’de verilmiştir.

Tablo 2. Yerli ve Yabancı Yatırımcıların Yaş Sınıflarına Göre Yüzde Dağılımı

0-19 Yaş Aralığı (%)				20-39 Yaş Aralığı (%)				40-59 Yaş Aralığı (%)				60 Yaş ve Üzeri (%)				
Yerli		Yabancı		Yerli		Yabancı		Yerli		Yabancı		Yerli		Yabancı		
Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	Toplam
0,465	0,740	0,001	0,001	13,997	34,916	0,037	0,079	12,092	28,852	0,047	0,093	2,915	5,785	0,016	0,034	100

Kaynak: Türkiye Sermaye Piyasaları Aracı Kuruluşları Birliği

Finansal araçları kullanmak isteyen yatırımcılara aracılık eden aracı kurumlar, ülke içi ve dışı yatırımcıları kendilerine kaynak olarak görmektedirler. Bu nedenden dolayı, kaynaklara ulaşmak ve ulaştıkları kaynakları kullanmak için hem kendi aralarında hem de çevre ile sürekli etkileşim halinde bulunmaktadır. Bu etkileşimlerin oluşmasındaki en büyük etkenlerden biri, aracı kurumların faaliyet gösterdikleri finansal çevrelerdir. Finansal çevrelerin zaman içerisinde -özellikle menkul kıymetler borsasının kurulmasından bugüne- göstermiş oldukları hareketler ve dalgalanmalar aracı kurumlar arasındaki etkileşimin belirlenmesinde önemli rol üstlenmiştir. Bunun için Türkiye bağlamında, 1986 yılında kurulan menkul kıymetler borsası ile birlikte yaşanan gelişimler incelenmiştir. Yaşanan olumlu ve olumsuz gelişmeler hakkında bilgiler verilmiştir. Bu kapsamda tarihsel süreçte yaşanan finansal, siyasi ve hukuksal çevrelerde yaşanan gelişmeler, kurumsal aktörler ve bunların aracı kurumlara olan etkileri incelenmiştir. Ayrıca, finansal çevre üzerinde daha detaylı durulmuş ve ülke bağlamında bu çevrede oluşan olumsuzlukların nedenleri ve sonuçları incelenmiştir.

2.5. Aracı Kurum Popülasyonları Arasındaki Etkileşimler

Sermaye piyasasında aracılık faaliyetlerini üstlenen banka kökenli olan ve aracı kurumlar, İstanbul Menkul Kıymetler Borsası'nın kurulması ile piyasa araçlarının alım satımında önemli rol üstlenmişlerdir. Aracı kurumlar, Sermaye Piyasası Kanunu, Seri No:5 ve 4. tebliğe göre sermaye piyasası araçlarının alım satım, kıymetli madenlere ve bütün türev araçlarının alım satımına aracılık etmektedirler. Tarihsel süreç içerisinde Türkiye'deki piyasalarda 1986 – 1996 yılları arasında hem bankalar hem de aracı kurumlar faaliyetlerini sürdürmüşler, 1997 yılından itibaren Sermaye Piyasası Kurulu'nun aldığı kararla bankalar, aracılık faaliyetlerinde bulunmak için kendi bünyelerinde bir aracı kurum kurmuşlar veya var olan bir aracı kurumu devralmak zorunda kalmışlardır. Bu yüzden bankalar 1997 yılından itibaren aracı kurumlar, “Banka Kökenli Aracı Kurumlar” ve “Banka Kökenli Olmayan Aracı” kurumlar olmak üzere iki farklı yapıya dönüşmüşlerdir.

Bu dönüşüm farklı anlamda önemli sonuçların doğmasına neden olmuştur. Bu sonuçlardan biri aracı kurum tanımının nasıl yapılacağına belirlenmesi gerekliliğidir. Hem SPK raporlarına hem de TSPAKB'nin yıllık faaliyet raporlarına bakıldığında “Aracı kuruluş” ve “Aracı Kurum” farklılıkları göze çarpmaktadır. Aracı kuruluş; kurul kaydına alınacak sermaye piyasası araçlarının ihraç veya halka arz yolu ile satışına aracılık yapmak ya da daha önce ihraç edilmiş olanların aracılık amacıyla alım satımıyla uğraşmak için kuruldan yetki belgesi almış olan “aracı kurum ve bankaları” ifade etmektedir (Tanör, 1999: 251). Aracı kurumlar ise kendi aralarında 1986-1996 yılları arasında A tipi ve B tipi aracı kurumlar, 1997 den itibaren ise banka kökenli olan ve olmayan olmak üzere tanımlanmıştır.

Bu ayırım Sermaye Piyasası Kanunu'nda da belirtilmiştir. Kanunun 3-i maddesinde, “aracı kuruluşlar; aracı kurumlar ve bankaları ifade eder” ifadesi yer almaktadır. Tarihsel sürece bakıldığında, aracı kuruluşların aracı kurumlar olarak tanımlanması, kurumsal bir aktör olan Sermaye Piyasası Kurulunun müdahalesi sonucu gerçekleşmiştir. Sermaye Piyasası Kurulu'nun 15.08.1996 tarihli “Bankalara ilişkin kurul kararının uygulama esasları” başlığı altında yayınlanan kararda aracı kurumların

tanımı ve kurulma biçimleri düzenlenmiştir. Karara göre (SPK Haftalık Bülten,1996), aracı kurum kurmak veya satın almak için herhangi bir banka ayırımı (ticari veya yatırım bankası) söz konusu olmamaktadır. Kurulan veya satın alınan aracı kurumun ticaret unvanı “Banka” kelimesini içermemek kaydıyla, kuran bankanın ticaret unvanını veya logosunu içerecek şekilde değiştirilebilmektedir. Bununla birlikte, sermaye yapısı ne olursa olsun, kurulacak veya satın alınacak aracı kurumun yönetim ve denetimi banka tarafından yapılmakta, birden fazla banka tek bir aracı kurum kurabilmektedir. Var olan bir aracı kurumun birinin satın alınması sonucu, aracı kurumun bankanın sahip olduğu yetki belgelerine sahip olmaması halinde ise, bankaların sahip olduğu yetki belgeleri aracı kuruma devredilebilmektedir.

Bir ülkede finansal piyasalarda yerleşik olarak faaliyet gösteren aktörler, örgütlerin kaynak bulmaları konusunda önemli paya sahiplerdir. Ayrıca, ülke içerisinde bulunan farklı kurumlar yine aynı ülkede bulunan finansal aktörleri düzenleyici role de sahiptir, bu kurumların zaman içinde getirdikleri düzenleyici kurallar normatif yönden farklı düzenlemelere ve bu düzenlemelere bağlı olarak da farklı etkileşimlere sebep olmaktadır. Örneğin, Türkiye’de finansal aktörlerden biri olan ve sermayenin hareketlerini yönlendiren bankaları Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu denetlerken; yine sermaye hareketlerine yön veren diğer bir finansal aktörü, aracı kurumları, Sermaye Piyasası Kurulu denetlemektedir.

1986–2005 yılları arasında faaliyet gösteren aracı kurumların hangilerinin banka kökenli olduklarının ve hangilerinin banka kökenli olmadıklarının kesin bir şekilde belirlenmesi için yazına başvurulmuştur. Hill ve Snell (1989: 35-36), örgütsel sahiplik kontrolünün ve yönetim kontrolünün birbirinden farklı değişkenler olduklarını ileri sürmüşler ve örgüt performansının bu değişkenlere göre farklılık gösterebileceğini sınınamışlardır. Baysinger ve diğerleri (1991: 212-213), sahiplik yapısının örgütün araştırma ve geliştirme harcamaları üzerinde anlamlı etkilerinin olduğunu araştırma sonuçlarına dayanarak belirtmişlerdir. Demsetz ve Villanlonga (2001: 210), diğer yazarların bulgularına farklı bir yaklaşımda bulunmuş ve yaptıkları çalışmalarında sahiplik yapısı ile örgüt performansı arasında güçlü bir ilişki bulamamışlardır. Aracı kurumların, banka kökenli olup olmamasındaki kriter de kurumların sahiplik yapısının belirlenmesi yaklaşımıdır. Bunun için Sermaye Piyasası Kurulu’nun ve diğer kurumların

yıllık faaliyet raporları incelenmiştir. Ayrıca, önemli bir ayrıntı da örgüt sahiplerine ait pay oranlarıdır. Aracı kurumlar, yapıları itibari ile *anonim şirket* olarak kurulmak zorunda olduklarından (İnceoğlu, 2004), birden fazla pay sahibi de olmaktadır. En yüksek pay sahibi olan ortak bireyse banka kökenli olmayan, banka ise banka kökenli olan aracı kurum olarak tanımlanmıştır. Tablo 3’de banka kökenli olan ve olmayan aracı kurumların sahiplik yapısının dağılımlarına ilişkin birer örnek verilmiştir. Aracı kurumlara ait ayrımlar yıl bazında yapılmış, bu sayede her yıla ait iki tip aracı kurumun kurulma sayıları tespit edilmiştir.

Tablo 3. Banka Kökenli Olan ve Olmayan Aracı Kurumların Ortaklık Yapılarının Dağılımına İlişkin Bir Örnek

Deniz Yatırım A. Ş. Ortaklık Bilgileri			Ayborşa Menkul Kıymetler A.Ş. Ortaklık Bilgileri		
Ortağın Adı Soyadı	Pay Tutarı (Milyon TL)	Pay oranı %	Ortağın Adı Soyadı	Pay Tutarı (Milyon TL)	Pay oranı %
Denizbank A.Ş.	249,000	99,600	Kemal Ayrancıoğlu	60,625	48.500
Dr.Metin Çağlar	200	0,080	Turgut Ayr.	60,625	48.500
M. Cem Bodur	200	0,080	Tülay Ayr.	1,250	1.000
Hakan Ateş	200	0,080	Peruze Ayr.	1,250	1.000
Can Taşpulat	200	0,080	Nergis Ayr.	1,250	1.000
Cem Köksal	200	0,080	Toplam	125,000	
Toplam	250,000				

Kaynak: Türkiye Sermaye Piyasası Aracı Kuruluşları Birliği

Ortaklık yapısına göre belirlenen aracı kurumlara Tablo 2’deki gibi örnek vermek mümkündür. Bu ayrımın getireceği yarar, özellikle çalışma içerisinde 1997-2005 yılları arasında yapılacak olan karşılaşmalardaki sağlanacak kolaylıktır. 1997 yılı öncesi, bankalar ve aracı kurumlar faaliyet gösterdikleri için aralarındaki etkileşimleri belirlemekte kullanılacak olan kriterlerde sahiplik yapısına göre ayrım diğer yıllara göre daha kolay olacaktır. 1997 yılından sonra ise etkileşimleri banka kökenli ve banka kökenli olmayan aracı kurumlar bazında incelemede ayrımın doğru bir şekilde yapılması için sahiplik yapısı önemli bir etkidir.

2.5.1. Aracı Kurum Popülasyonları Arası Etkileşimlerde Düzenleyici Çevrenin Rolü

Örgütlerin kurumsal ve düzenleyici çevre içerisindeki aktörler ile olan ilişkileri yaşamlarını tayin edici bir etken olabilecek niteliktedir (Ingram ve Simons, 2003). Bu aktörlerden en önemlilerinden biri devlet ve devlete bağlı kurumlar olarak gösterilmektedir. Aracı kurumların, devlete bağlı bir kurum olan Sermaye Piyasası Kurulu'nun yapmış olduğu düzenlemelere uyum göstermesi buldukları popülasyon içerisinde eşbiçimli bir yapı sergilediklerini göstermektedir. Örneğin, Sermaye Piyasası Kurulu'nun Ağustos 1996'da bankalara, 2 Ocak 1997 tarihinden geçerli olmak üzere, hisse senetleri piyasası işlemlerini kuracakları veya devralacakları bir aracı kurum üzerinden gerçekleştirmeleri zorunluluğu getirmesi nedeni ile o tarihe kadar aracılık faaliyetlerini gerçekleştiren bankalara normatif ve düzenleyici bir yaklaşımda bulunulmuştur. Bankalar yasal düzenlemeye bağlı olarak kendi aracı kurumlarını kurmaya başlamışlardır. Kasım 1996 yılında ise, aracı kuruluşlara İMKB'de, yabancı banka, aracı kuruluş ve gerçek kişilerin, isim ve hesabına yaptıkları işlemleri, haftalık bazda, İMKB'ye bildirme zorunluluğu getirilmiştir. Dolayısıyla yapılan işlemlerin şeffaflığı sağlanmaya çalışılmıştır. Kınık'ın (2002: 35) çalışmasında ise aracı kurumlara ilişkin bir başka düzenleme hakkında bilgi verilmiştir. Bu bilgiye göre, 1988–1990 yıllarındaki aracı kurum sayısındaki ani artış nedeni ile, 26.07.1991 tarihinden itibaren yeni aracı kurum kurulmalarına izin verilmemesine ilişkin Devlet Bakanlığı onayı alınmıştır. Bu tarihten itibaren 15.08.1996 tarihli Sermaye Piyasası Kurulu kararı çerçevesinde bankaların kurdukları aracı kurumlar dışında aracı kurum kuruluşuna izin verilmemiştir. Bu kısıtlama nedeni ile aracı kurumların kurulmaları zaman içerisinde azalma göstermiştir.

Aracı kurumlara ilişkin diğer bir düzenleme ise, Maliye Bakanlığı tarafından yapılan düzenlemedir. Bu düzenleme ile aracı kurumların özsermayelerinin yeterliliği yeniden belirlemiştir. Düzenlemeye göre, Aracı Kurumların Sermayelerine ve Sermaye Yeterliliğine İlişkin Esaslar Tebliği (Seri: V, No: 34)'nin 7 nci maddesinin ikinci fıkrası; *“Aracı kurumların belirlenen asgari özsermaye tutarları, Maliye Bakanlığı'nca ilan edilen yeniden değerlendirme oranının %20 sinin altına inmemek kaydıyla her yıl Kurul'ca belirlenir. Aracı kurumlar, belirlenen yeni özsermaye tutarlarını ilgili yılın en geç 6 ncı ayının sonu itibarıyla sağlamak zorundadır”* şeklinde değiştirilmiştir. Bu düzenleme ile birlikte, aracı

kurumların finansal yapıları da değişmiştir. Ayrıca, 2002 yılı itibari ile tüm aracı kurumların aracılık faaliyetlerini gerçekleştirmeleri için öngörülen sermaye yeterlilik miktarları, alım satım aracılığı için 535 bin Ytl, Halka arza aracılık için 268 bin Ytl, Repo-Ters Repo için 268 bin Ytl, Portföy yöneticiliği için 214 bin Ytl, ve yatırım danışmanlığı için 54 bin Ytl olarak belirlenmiştir (Karakoç, 2003).

Türkiye bağlamında, aracı kurumlar arasındaki etkileşimlerde düzenleyici çevre içerisinde önemli olan üç aktör bulunmaktadır. Bunlar; İstanbul Menkul Kıymetler Borsası, Sermaye Piyasası Kurulu ve Türkiye Sermaye Piyasası Aracı Kuruluşlar Birliği olarak Türkiye'deki sermaye piyasasında etkin aktör olarak faaliyetlerini sürdürmektedir. Bu aktörlerin tarihsel seyirleri göz önünde bulundurulduğunda; Sermaye Piyasası Kurulu 1981 yılında, İstanbul Menkul Kıymetler Borsası 1985 yılında, Aracı Kuruluşlar Birliği ise 2001 yılında kurulduğu bilinmektedir. SPK'nın kurulmasında, sermaye piyasasının etkin bir şekilde çalışması, yatırım yapan kişi ve/ya kuruluşların haklarının korunması amaç edinilmiştir. İstanbul Menkul Kıymetler Borsası ise, finansal araçların (hisse senetleri, hazine bonoları, devlet tahvilleri gibi) alım ve satımının gerçekleştirilmesini sağlamaktadır. Türkiye Sermaye Piyasaları Aracı Kuruluşlar Birliği ise, hem SPK'nın hem de İMKB'nin faaliyetlerinin gelişmesini sağlamak, haksız rekabetin önlenmesini sağlamak ve aracı kurumlar arasındaki iletişim ve koordinasyonun sağlanması amacını gütmektedir. Sermaye Piyasası Kurulu devlete bağlı bir birim iken, Aracı Kuruluşları Birliği bir meslek kuruluşudur. İstanbul Menkul Kıymetler Borsası ise, SPK'nın denetiminde olan ve hisse senetleri, (devlet iç borçlanma senetlerinden olan) hazine bonoları ve devlet tahvilleri, gelir ortaklığı sertifikaları, özel sektör tahvilleri, yabancı menkul kıymetler, gayrimenkul sertifikaları ve uluslararası menkul kıymetlerin alım ve satımının yapılmasını sağlamak amacıyla 1985'te kurulan ve 1986 yılında faaliyete başlayan borsadır. Ayrıca, İMKB yetkili olduğu konu ve alanlarda kendi yasal düzenlemelerini de yapabilme hakkına sahiptir.

Diğer bir düzenleyici aktör olan Merkezi Kayıt Kuruluşu, Sermaye Piyasası Kanunu'nda yapılan değişiklikler üzerine kurulmuş hukuki bir yapıdır. MKK, Sermaye piyasası araçları ve bu araçların kayıtlı olarak izlenmesine yönelik 18 Aralık 1999 tarihinde yapılan düzenlemeler sonucunda bir anonim şirket olarak Sermaye Piyasası Kurulu tarafından hazırlanan ana sözleşmesinin, 26.9.2001 Türkiye Ticaret Sicili Gazetesinde

yayınlanması ile kurulmuş ve 01.06.2002 tarihinden itibaren faaliyete geçmiştir. Takasbank ise, yatırım bankası olarak faaliyetlerini sürdürmektedir. İMKB’de aracı kurumlar tarafından yapılan alım satım işlemlerinin kayıtlarının tutulup işlendiği ve bu bilgilerin piyasadaki katılımcılara ve veri yayın kuruluşlarının paylaşımına sunulduğu bir örgütsel yapıdır.

Aracı kurumların faaliyet göstermesinde etkin olan düzenleyici aktörler kendi aralarında da etkileşimde bulunacaklardır. Dolayısıyla aracı kurumlar ve aktörler arasındaki etkileşimler yatay, kurumlar ve aktörler arasındaki etkileşimler ise dikey yönde olacaktır. Aktörlerin kendi aralarındaki etkileşimler, sermaye piyasasına müdahaleci yönde olabilir. Örneğin, SPK’nın kanun koyucu ve yürütücü özelliğinin olması, düzenleyici aktör rol olmasının bir göstergesidir. Aracı kurumların, aktör tarafından yönlendirilmesi, kendi yaşamsal süreçleri üzerinde etkilidir. TSPAKB’nin aracı kurumların faaliyetlerini sağlıklı bir şekilde yürütebilmesi için yaptıkları çalışmalar (eğitim seminerleri, yıllık toplantılar gibi) da birliğin etkileşimlerinin yönünün belirlenmesindeki üstlendiği rol de normatif bir etkiye sahiptir. Dolayısıyla, aktörlerin aracı kurumlar üzerindeki etkileri de onların popülasyonlara giriş veya çıkış oranlarını etkileyecektir.

2.5.2. Aracı Kurum Popülasyonları Etkileşiminde Finansal Çevrenin Rolü

Çalışmanın birinci bölümünde Örgütsel Ekoloji Kuramı’nın kavramsal çerçevesinde yer alan ve çevrenin popülasyonlar arasındaki etkileşim üzerindeki etkisi tartışmaları doğrultusunda, çalışma kapsamına dahil edilen aracı kurum popülasyonları arası etkileşimde çevrenin rolü olduğu belirtilmiştir. Ele alınan tartışmalara göre, birden fazla popülasyon etkileşimde bulunuyorlarsa, çevrede yaşanan olumsuz bir gelişme hem etkileşimleri olumsuz yönde etkileyecek hem de popülasyonların kendi kurulma oranını düşürecektir. Çalışmada ele alınan aracı kurumlar popülasyonlarının da finansal çevrelerde etkin olmaları nedeni ile, bu kısımda Türkiye bağlamındaki finansal çevrede yaşanan gelişmeler ele alınmıştır. Finansal çevredeki gelişmelerin banka kökenli olan ve olmayan aracı kurumların oluşturduğu popülasyonlar arasındaki etkileşim üzerinde payı bulunduğu gerekçesi ile 1980 yılından itibaren yaşanan gelişmelere değinilmiştir. Ayrıca bu kısımda,

ülkede yaşanan ve finansal çevrelerde olumsuz etki yaratan 1994 ve 2001 krizlerine de değinilmiştir.

Ülkede yaşanan ve olumsuz bir etki yaratan ekonomik ve finansal dalgalanma, farklı sebeplerden kaynaklanabilmekte ve bunların sonuçları ülkeyi olumsuz yönde etkileyebilmektedir. Ülke çapında oluşan ekonomik dalgalanmada, durgunluk, daralma veya tekrar istikrar sağlama evreleri belirli bir sürece bağlı olarak ortaya çıkabilir. Birbirini takip eden ve farklı zaman aralıklarında görülen dalgalanmaların hangi koşullara bağlı olduğunu belirlemek ise ülke ekonomisinin seyri hakkında bilgi verebilmektedir. Bununla birlikte, her dalgalanmanın zamanı, şiddeti ve sürekliliği birbirinden farklıdır. Dolayısıyla ekonomik süreçte yaşanan her bir dalgalanmayı tek olarak izlemek yerine, tarihsel süreç içerisinde oluşan dalgalanmaların tümünü izlemek ülke ekonomisinin ve buna bağlı olarak finansal yapının geniş bir çerçevede değerlendirilmesi açısından fayda sağlamaktadır. Sonuçta, her ülke belirli zaman dilimlerinde finansal ve ekonomik anlamda dalgalanmalar yaşamaktadır. Farklı nedenlerden kaynaklanan bu dalgalanmalar belirli sınırlar içinde gerçekleşmektedir, ancak, belirli bir eşik seviyesi sürekli zorladığında veya aşıldığında kriz olasılığı artmaktadır.

Sermaye piyasasında faaliyet gösteren aracı kurumların birbirleri olan etkileşimleri incelendiğinde, “dönemsel etkiler” olarak nitelendirilen etkileşimlerin başlangıcı İstanbul Menkul Kıymetler Borsası’nın kuruluş yılına kadar gitmektedir. Yapılan bu çalışmada, ise yaşanan ekonomik ve finansal dalgalanmaların 1986 yılından itibaren izlenilmesi kararlaştırılmıştır¹. Çalışma kapsamında incelenen 1986–2005 yılları arası gözlemlenen dalgalanmalar, aracı kurumlar arasındaki etkileşimlerin incelenmesi açısından önemli yer tutmaktadır.

Çalışma kapsamında ele alınan aracı kurumlar finansal piyasalar içinde yer alan yerleşik aktörlerdir. Dolayısıyla ülke çapında yaşanan ekonomik krizlerin finansal piyasalara yaptığı olumsuz etkiler, aracı kurumları da etkileyecektir. Burada önemli olan birinci konu, ekonomik ve finansal krizlerin birbirinden farklılık gösterip göstermediğini saptamaktır. Her şeyden önce, ortaya çıkan bir krize ekonomik kriz veya finansal kriz

¹ Çalışmada, İMKB’nin kuruluş yılı olmasına karşın; aracı kurumlar arası etkileşimlerin karşılaştırılması amacı ile 1986 yılı sonrası dikkate alınmıştır.

demek için krizin dinamiklerinin iyi açıklanması gerekmektedir. Örneğin Kibritçioğlu (2001:1-2), ekonomik kriz ve finansal kriz ayırımını yaparken ekonomik krizi, herhangi bir mal, hizmet veya piyasalardaki fiyat ve miktarlarda kabul edilebilir bir değişme sınırının ötesinde gerçekleşen şiddetli dalgalanmalar; finansal krizi ise, döviz ve hisse senedi piyasaları gibi finans piyasalarındaki dengesizlikler ve bankacılık sisteminde yaşanan sorunlar olarak tanımlamaktadır. Oruç (2002: 4-6) ise ekonomik ve finansal krizlerin ayırımında; finansal krizleri, finans sektöründeki bulunan aktörlerin gelir ve bilançolarında yaşanan olumsuzluklara, faiz oranlarında görülen anormal artışlara, artan belirsizlik ortamına, varlık fiyatlarındaki düşüş sonucunda finans sektörü dışında kalan örgütlerin bilanço ve gelir tablolarındaki gerilemeye dayandırır. Eren ve Süslü (2001: 2-3) ise diğer yazarlarla aynı görüşü destekler şekilde ekonomik ve finansal krizleri ayrı olarak değerlendirmesine rağmen, herhangi birinde görülen krizin diğeri tarafından bastırılmaya çalışacağını ve dengesizliğin kısa sürede telafi edilebileceğini savunmaktadır.

Ülkede bulunan kamu ve ticari bankaların yapısal özelliklerindeki istikrarsızlık bile dalgalanmaların oluşacağına işaretler. Örneğin, Oruç'a (2002: 10-11) göre, 1990'lı yılların ikinci yarısından itibaren bankacılık sektörü ciddi yapısal sorunlar yaşamıştır. Özellikle bu yıllarda, bankaların kârlarının büyük bir kısmını kamu kesimine ait tahvil ve senetlerden sağlaması daha sonraki yıllarda sorun yaratmış ve bankalar finansman sağlamaları yönünden sıkıntıya girmişlerdir. Diğer yandan, devletin enflasyonist baskıları belirli sınırlar altında tutmak amacı ile döviz "kur çıpası" ile kontrol etmesi ve Türk Lirası'nın buna bağlı olarak aşırı değer kazanması ve 2001 yılı başlarında yaşanan siyasi sorunlar nedeni ile finansal kriz boy göstermiştir. Ayrıca mevduatlarında sorun yaşayan bankalar, Bankacılık Denetleme ve Düzenleme Kurulu denetimleri sonucu, TMSF'ye devredilmiş ve kapanan banka sayısında artış, buna bağlı olarak, banka kökenli aracı kurumların sayısında da düşüş gözlemlenmiştir.

Bankaları tarihsel süreç içerisinde değerlendiren Yıldırım ve Altun (1995), özellikle 1980'li yıllardan sonra ülkenin dışa yönelmesinin piyasalardaki yapıyı değiştirdiğini belirtmektedir. Aynı zamanda, finansal bağlamda, vadeli tasarruf mevduatı ile kredi oranlarının serbest bırakılması ile birlikte bankalara da mevduat sertifikası çıkarma yetkisi tanınmıştır. Bu gelişmelere paralel olarak bankaların mevduat büyüklüklerinde olumlu yönde gelişmeler yaşanmıştır. 1980-1991 yılları arasında banka öz kaynakların toplam

pasifler içindeki payı artmıştır. Karlılık performansı ise özellikle 1989-1993 yıllarında artmıştır. Fakat daha sonraki yıllarda bu artışta krizin etkisi ile düşüş başlamıştır (Yıldırım ve Altun, 1995:129-130).

2.5.2.1. 1980-1993 Yılları Arası Ülke Ekonomisi, Finansal Piyasalardaki Gelişmeler ve 1994 Krizi

Türkiye’de 1980’li yıllarda IMF ile yapılan anlaşma gereği istikrar programı devreye girmiştir. Buradaki amaç, kısa vadede de olsa enflasyonu kontrol altına almak, ödemeler dengesindeki açıkları gidermek, döviz kuru rejimini esnek hale getirmek ve daha önceki dönemlerde bu durumlardaki engelleri ortadan kaldırmaktır (Güloğlu ve Altunoğlu,2002: 16-17). İlerleyen yıllarda, ücret ve maaşlardaki hızlı artış ve kamu açıklarındaki gittikçe büyüme tekrar ülkeyi istikrarsız bir hale getirmiştir. Dış kaynaklardan sürekli borç alınması ve Türk Lirası’nın artan değeri 1994’te devalüe edilmesi üzerine bankalar döviz alımına ağırlık vermişlerdir. Diğer yandan, bankalar yurtdışından döviz cinsinden kredi alması ve bu kredileri yurtiçine yerli paraya çevirerek borç vermesi krizin çıkmasına neden olmuştur. Merkez Bankası piyasalara müdahale etmek istemiş ancak bu yüzden banka bünyesinde bulunan rezervlerde erimiştir. Buna ek olarak, Merkez Bankası Türk Lirası’nın değerini tekrar yükseltmek amacı ile gecelik faiz oranlarını yükseltmiş ve bunun sonucunda enflasyon %106’lara çıkmış, Türk Lirası ise %39 değer kaybetmiştir. 1980 sonrası liberalizasyon süreci ile birlikte dış ticaret serbestleştirilmiş, faiz oranları üzerindeki sınırlamalar kademeli olarak kaldırılmış ve bu sayede finansal piyasalarda serbestleşme yapıldığı Demirci (2005: 165-170) tarafından da belirtilmiştir.

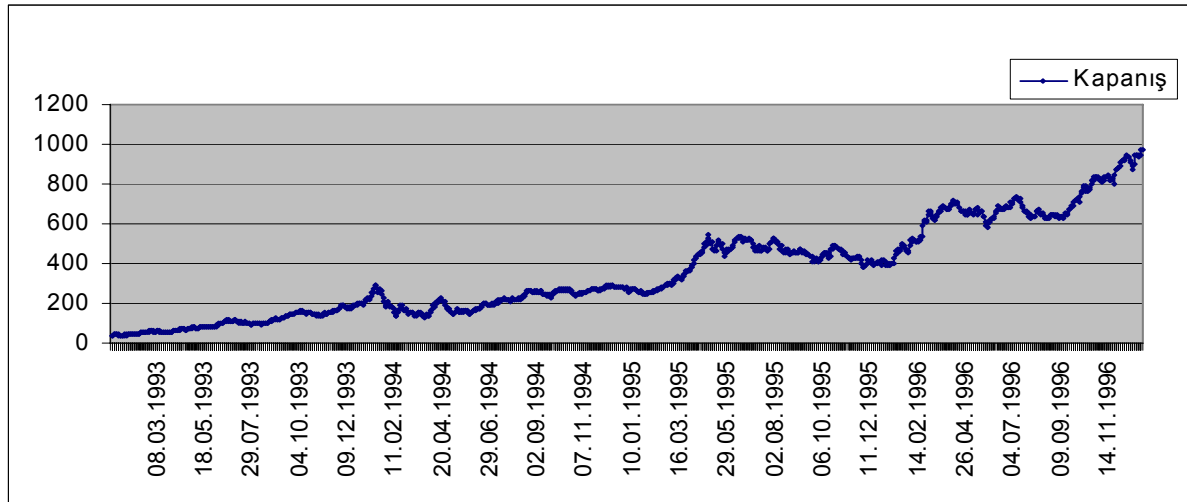
1981 yılına kadar sabit kur sisteminin uygulanmasının ardından, 1988 yılında Merkez Bankası bünyesinde kurulan bankalar arası interbank piyasasında, döviz kuru belirlenmeye başlanmıştır. 1989 yılında sermaye hareketlerinin üzerindeki kısıtlamaların kaldırılması ile birlikte kur sistemi ve faiz oranlarının yarattığı ortam ülkeye sermaye girişini artırmıştır. 1980’li yıllardan sonra finansal serbestleşme politikasının izlenmesi sıcak para akışını tetiklemiş ancak bu sıcak paranın akışındaki denetimsizlik sorun yaratmıştır. Kamu borçları oldukça yüksek düzeylere çıkmıştır. Kamunun sürekli açık

vermesi, 1980'li yıllardaki en büyük sorundur. Dışarıdan sürekli olarak sıcak para akışının aranması bu sorunun ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu sorunun kısa vadede aşılması için 1985 ve 1986 yıllarında devlet iç borçlanma senetlerini ihale yöntemiyle satışa çıkarmıştır. Ayrıca, Sermaye Piyasası'nın kurulması devlet tahvillerine ikincil bir pazar oluşturarak iç borçlanma için yeni olanaklar sağlanmıştır. Dövizin fazla talebi ödemeler dengesindeki açığa neden olmuştur. 1989'da hükümetin bütçe açıklarının finansmanında kullandığı tahviller yabancı sektör tarafından da talep görülmüştür. Bankacılık sektörü ise yurtdışından %6-7 faizle aldıkları kredileri %20'lere varan oranlarda devlete iç borç olarak vermiştir. 1994 krizinin temel nedenini 1991-1993 döneminde açık veren bütçenin finansmanı için gerekli tahvil ve bono satışının yapılamamasına bağlayan Kansu (2004), bütçe açıklarının finansmanı Merkez Bankası'ndan sağlandığı, etkin bir maliye politikasının uygulanmaması sonucunda artan bütçe açıklarının ise finansman yönetiminin de krize neden olduğunu belirtmektedir. 1994'te üç bankanın iflas etmesi, yaşanan önemli bir gelişmedir.

Türkiye'de özellikle 1980 yılından sonra yaşanan krizleri inceleyen Özer (2006), Türkiye'nin 1980 yılından sonra liberalleşme politikaları ile birlikte yaşanan mali gelişmeleri ve düzenlemeleri 1980-1997 arasında değerlendirmiştir. Haziran 1982'de bankalara döviz pozisyonu tutma yetkisi verilmiş ve kambiyo işlemleri düzenlenmiştir. 1983'de, Bankalar Kurulu'na geri dönmeyen krediler konusunda yetki verilmiştir ve Sermaye Piyasası Kurulu göreve başlamıştır. Yine aynı yılda, bankalar Merkez Bankası tarafından belirlenen alt ve üst sınırlar içinde kalarak serbestçe döviz alım satımına başlamışlardır. Takip eden yılda, yurt içinde yaşayanların döviz taşımaları, ticari bankalarda döviz cinsinden hesap açtırmaları, nakit döviz çekmeleri ve yurtdışına döviz transfer etmeleri de serbest bırakılmıştır. 1985 yılında Merkez Bankası haftalık ihaleler ile tahvil ve borç ihraç etmeye başlamıştır. 1995 yılında, bankalar ihracat ve görünmeyen kalemler nedeni ile yaptıkları döviz alımlarının %20'sini aynı hak ve sorumluluklara sahip olmuş, 1996 yılında ise bankalar arası para piyasası (interbank) yasalaşmıştır. Takip eden yıllarda, yurtdışında bulunan bireylerin ve yatırımcıların Türk menkul kıymetlerini, yurtiçinde yerleşiklerin yabancı menkul kıymetleri alıp satmaları serbest bırakılmış, İMKB Uluslar arası serbest bölgesi kurulmuştur.

1994 krizi üç orta ölçekli bankanın müşterilerinin mevduatlarını çekmeleri ile başlamış, Mayıs 1994'te tam mevduat sigortası uygulamasına geçilmesi ile son bulmuştur. 1994 krizinden sonra alınan ekonomik önlemler paketinin ana hatlarını, enflasyonu hızlı bir biçimde düşürmek, Türk Lirası'na istikrar kazandırmak, ihracatı hızlandırmak ve sosyal dengeleri düzenlemek olarak belirtmiştir. Yaşanan bu gelişmelere paralel olarak, İMKB'nin hisse senetlerine yönelik kapanış rakamları aşağıdaki Şekil 2'de verilmiştir. Şekil 2'den de görüldüğü üzere, 1994 yılının Mayıs ayındaki kırılma ve bu kırılmadan sonra, kapanış rakamlarının belirli bir süre yatay seyir izlemesi, krizin etkisinin hemen ortaya çıkmadığı, daha uzun sürede etkisini gösterdiği anlamına gelmektedir. Şekil 2'deki başlangıç olarak 08.03.1993 tarihi ele alındığında, Şubat 1994 krizine kadar olan dönemde hisse senetleri kapanış endeksi rakamlarında artan bir trend gözlemlenmektedir. 1994 yılının Şubat ayında yaşanan krizden sonra, kapanış endeksi rakamlarında keskin bir düşüş gözlemlenmektedir. Bu keskin düşüş etkisini bir süre daha göstermiş, 1995 yılının başına kadar ise, kapanış endeksi rakamları tekrar artış gözlenmiştir. 1995 yılının başından itibaren ise kapanış rakamları dalgalı bir seyirde seyretmiştir. Bu dalgalı seyir, 1996 yılında da devam etmiş ancak, bu dalgalanma ile birlikte trenddeki artış, kapanış hisse senedi kapanış endeksi rakamlarındaki artışa neden olmuştur. Bu durum bir bakıma, hisse senedi işlem hacminin de artış gösterdiği anlamını da taşımaktadır.

Şekil 2. 1993-1996 Yılları Arası İMKB Hisse Senetleri Kapanış Endeksi Rakamları

Kaynak: İstanbul Menkul Kıymetler Borsası

2.5.2.2 1995 – 2000 Yılları Arası Ülke Ekonomisi, Finansal Piyasalardaki Gelişmeler ve 2001 Krizi

Tarihsel sürece bakıldığında, ülkede yaşanan krizler, devlet-iktidar arası uyumsuzluklar gibi nedenlerden dolayı sermaye piyasaları hacimlerinde belirgin düşüşler gözlenmiştir. Bunun bir yansıması olarak aracı kurumların sayısında 2000’li yıllardan sonra bir düşüş gözlenmiştir. Ayrıca, kurumlarda çalışan insan sayılarında da düşüşler başlamış (Gündem Dergisi, 2004:15, 2003: 1), aracı kurumların öz kaynakları beklenen rakamlara ulaşmamıştır.

2000 yılındaki kriz ise sabit kur sistemine güvenilerek, dövizin yüksek reel getiri sağlayan kamu kağıtlarına aktararak açık pozisyon oluşturulmasından kaynaklanmıştır. 2001 krizinden sonra, faiz oranları artarken, kamu kağıtlarının piyasa değerleri düşmüş ve likidite ve kur riskleri ile karşılaşmıştır. 2001 krizinden sonra, kur çıpası rejimi terk edilerek dalgalı kur rejimine geçilmiştir. Kriz, kamu gelirlerini hızla azaltırken, sosyal güvenlik harcamaları ve faiz ödemelerinde ciddi artışlara neden olmuştur. 2001 krizinde, gecelik borçlanma oranları açık pozisyonların hızla artan döviz fiyatları nedeni ile kapatılmak istenmesi ve yabancı yatırımların İMKB ve kamu kağıtlarındaki portföylerini çevirerek yurtdışına çıkarmaları söz konusu olmuştur. Merkez bankasının döviz rezervlerini hızlı bir biçimde eritmesi nedeni ile de kur çıpası sisteminden dalgalı kur sistemine geçilmiştir. Sekiz bankanın da TMSF’ye devredilmesi bankacılık sektörü tarafından yaşanan en büyük olumsuzluklardan biridir. 2001 krizinde bankacılık sektörünün ve kısa vadeli sermayenin rolü büyüktür. Hükümet enflasyonla mücadele etmek için kamu harcamalarını borçlanarak finanse etmiştir. Dış kaynaklı borçlanma bankalar aracılığı ile yapıldığından ve bankaların da o zamanlardaki denetimsizliklerinden bankalar zor durumlar yaşamıştır.

Türkiye’de yaşanan finansal istikrarsızlığın nedenlerinin, faiz oranlarının yükselmesi, dolayısıyla oranların yükselmesi nedeni ile banka bilançolarında negatif etkiye neden olması, verilen kredilerdeki, yatırımlardaki ve ekonomideki daralmaya neden olması ve 1990-1999 döneminde Türkiye ekonomisindeki oluşan problemlerin temelinde düzensiz borçlanmanın olması Bastı (2006: 23-24), tarafından belirtilmiştir. 1980’li yılların sonlarından itibaren sürekli olarak bütçe açıklarının verilmesi ve bu açıkların iç ve dış

piyasalardan borçlanılarak kapatılması ilerleyen yıllarda ülke ekonomisinde sorun yaratmıştır. Mali açıkların gittikçe artması ve borçlanma politikalarındaki istikrarsızlıklarda krizlerin oluşmasını tetiklemiştir. 1994 yılından sonra dış borçlanma yerine iç borçlanmaya gidilmiştir. Bankalar yurtdışından döviz cinsinden borçlanmışlar ve sağladıkları kaynakları Türk Lirası bazında piyasaya sürmüşlerdir. Enflasyonun 1994 krizinden sonra sürekli artması nedeni ile mücadele programları devreye girmiştir. Bu programlara 2000'li yıllarda da devam edilmiştir. Kısa vadede olsa doğrudan yatırımlarda artış ve iç borçlarda da azalma gözlenmiştir. Ayrıca 2001 Şubat krizinin nedenleri makro ekonomik temeller ile ilgili sorunlar (kamu sektöründe açık verilmesi, kronik enflasyon, iç ve dış borçlar), kur çıpası uygulaması, cari açığın kritik kabul edilen seviyelerine bağlı olarak değişmiştir.

1990'lı yılların ikinci yarısından itibaren kamu ve özel bankaların sorunları, kamu bankalarındaki görev zararları stoklarındaki büyük artış, likidite krizini yükseltmiş, özel bankaların da nakit iç borçlarının finansmanını sağlamaları bilançolarında sıkıntı yaratmıştır. Özellikle son on yıllık dönem incelendiğinde, 1990 ve 2000 yılları karşılaştırıldığında kredilerin mevduata oranı %84'ten %51'e düşmüştür. Mevduat bankalarında, devlet borçlanma kağıtlarının toplam aktifler içindeki payı 1999 yılında %23 civarlarından seyretmiştir. 2000'de beş banka TMSF'ye devredilmiştir. Kamu bankalarının tarım ve KOBİ'leri desteklemeleri için desteklerin geri ödenmemesi, kaynakların düzgün kullanılmaması 2001 krizine neden olmuştur.

2001'de döviz rezervlerinde hızlı erimenin krize neden olmuş, bu yüzden sabit kur sisteminden dalgalı kur sistemine geçilmiştir. Eren ve Süslü'ye (2001:7) göre, ekonomide genel anlamda dengesizlik olmasa bile, finansal anlamda kriz ortaya çıkabilir. Bankalar tarafından verilen kredilerde geri dönüş olmaması, menkul kıymet piyasalarındaki dalgalanmalar, reel sektörün küçülmesi, bankaların likidite sorunu yaşaması finansal anlamda krizin oluşması için nedenler olabilir. Eren ve Süslü'ye (2001:7) göre, 2001 krizinin nedenleri; döviz kuru politikasının doğru uygulanmayışı, bankacılık sektöründeki düzensizlikler, dış ödemeler dengesinde kısa vadeli sermaye hareketlerinin istikrarsız bir zemin oluşturması şeklinde sıralanmaktadır.

Sermaye Piyasası bağlamında, zaman içerisinde özellikle 1997 yılından itibaren özel sektör tahvili, finansman bonusu, varlığa dayalı menkul kıymetler gibi özel sektörün finansman ihtiyacının sağlanmasına yönelik yatırım araçları piyasası yok olmuş ve menkul kıymet bağlamında kamu tahvili, bonusu ve hisse senetlerine doğru bir yönelme olmuştur (Oruç, 2002:15-19). Ekim 2000’de enflasyon oranının program hedefinden yüksek olması, özelleştirme sürecindeki güçlükler, bankacılık sektöründe yaşanan devirler ve kapanmalar 2001 krizinin yaşanmasındaki önemli nedenlerden biridir. Duman ise (2002) bankacılık krizlerinin ardında yatan temel nedenlerini makro ekonomik şoklara, bankacılık sektöründeki faaliyetlerin risklerinin artmasına, rekabete, banka yönetimlerinin yetersizliğine bağlamaktadır.

Türkiye Bankalar Birliği’ne göre (2001: 4-14), ekonomik faaliyetlerdeki istikrarsızlık, kamunun mevcut kaynaklar üzerindeki talebinin önemli ölçüde artması, hazinenin borçlanması kur, faiz vade riskinin artması, Türk Lirası bazında finansal aktiflerden oluşan mali sistemin hızla küçülmesi, para ikamesinin hızlanması, yurtdışından kaynak girişinin durması, bankaların döviz pozisyonlarını küçültmelerini etkilemiştir.

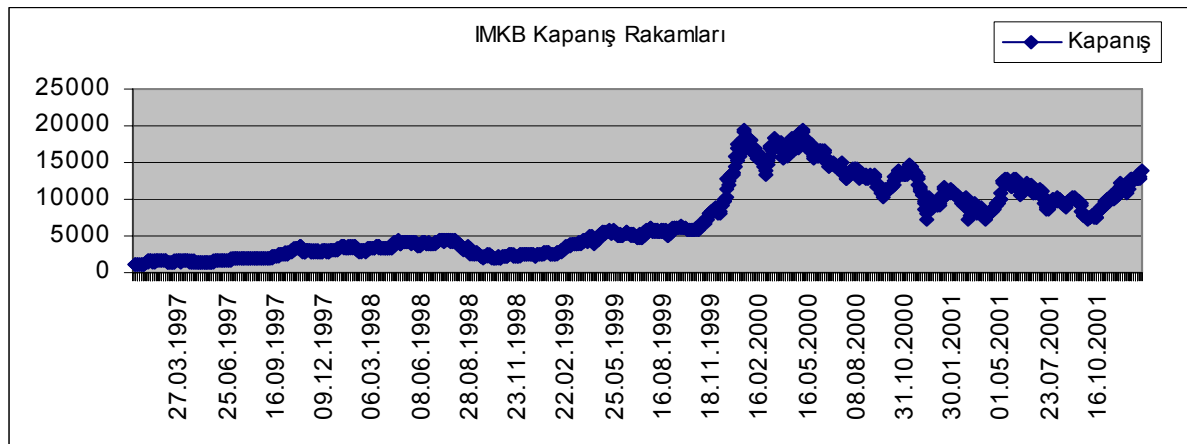
Aracı Kurumlar Birliği’nin 2001 yılında yayınladığı Türkiye Sermaye Piyasası raporuna göre, 1997 yılında Asya’da başlayıp 1998 yılında Rusya’ya sıçrayan kriz, gelişmekte olan tüm ülkelerden yabancı yatırımcıların çekilmesini tetiklemiştir. Türkiye’de bu kriz, yabancı yatırımcıların sermaye piyasasından çıkışı ve ekonomik durgunluk olarak kendini göstermiştir. 1999 yılı sonuna doğru bu olumsuz etkiler ortadan kalkarken Ağustos ayındaki deprem, kamu mali dengesi ve piyasalar üzerinde yeni bir olumsuz baskı yaratmıştır. Bununla beraber 1999 yılı sonunda IMF desteği altında kur çıpası ile sıkı maliye ve para politikaları kullanılarak üç yıl içinde enflasyonu %12’ye düşürmeyi hedefleyen ekonomi programı, piyasalara iyimserlik aşlamış, reel sektörle beraber sermaye piyasasında da canlanmaya yol açmıştır. 2000 yılı içinde tüm ekonomik göstergelerde görülen iyileşme, yılsonuna doğru hızla gerileyen enflasyona ayak uydurmaya çalışan bankacılık sektöründe yaşanan likidite kriziyle kısa süreli bir kesintiye uğramış ve süreç IMF’in yeni destek paketi ile farklı bir çehreye kavuşmuştur.

Özetle, ekonomi 1997 yılından itibaren her yıl içsel veya dışsal çeşitli şoklara maruz kalmıştır. Dolayısıyla, yüksek enflasyon altında istikrarlı büyümeyi uzun süredir

sağlayamayan ekonomide aktörler yeni krizlere karşı daha duyarlı hale gelmişlerdir. 2001 yılına girildiğinde uygulanan ekonomik programın sürdürülebilirliği ve zayıf noktaları tartışılmaya başlanmıştır. 19 Şubat 2001’de ise piyasalardaki tedirginlik derin bir finansal krize dönüşmüştür. Sonuç olarak 21 Şubat 2001’de kur çıpası sistemi terk edilerek serbest dalgalı kur rejimine geçilmiştir. Şubat 2001 krizine kadar geçen süreci kısaca özetledikten sonra yılın geri kalanında yaşanan önemli gelişmeleri de ana başlıklar halinde vermek piyasalarda oluşan hareketlerin daha kolay anlaşılmasını sağlayacaktır.

Hisse senedi işlem hacmi dolar bazında 1999 yılına kadar düzenli bir artış göstermiş, 2000 yılında iki kat artmış ve 2001’de 1999 seviyelerinin de altına inmiştir. Hisse senetlerinde günlük ortalama işlem hacmi 1999’da 356 milyon dolar, 2000’de 740 milyon dolar yükselmiş, 2001’de ise %56 düşüşle 324 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir. İşlem hacimlerindeki artış İMKB kapanış endeksi rakamlarına da yansımıştır. Ele alınan bu durumlar yine İMKB kapanış endekslerinin seyri ile Şekil 3’teki gibi takip edilebilmektedir. Şekil 3’ten de takip edilebileceği üzere, 1997 yılından 1999 yılına kadar geçen süreçte, hisse senetleri kapanış endeksleri rakamlarında durağan bir seyir var iken, bu seyir, 2000 yılında sert bir artış göstermiştir. 2000 yılından sonra ise, kapanış endeksi rakamları sürekli azalma göstermiş ve 2001 krizinin yaşanması ile birlikte azalma seyri daha hızlı bir şekilde gerçekleşmiştir. Mayıs 2001 yılında, 1999 yılının son dönemlerindeki rakamlara kadar düşüş yaşanmış daha sonra ise kapanış endeksi rakamlarında dalgalanmalar yaşanmıştır.

Şekil 3. 1997-2001 Yılları Arası İMKB Hisse Senetleri Kapanış Endeksi Rakamları

Kaynak: İstanbul Menkul Kıymetler Borsası

Aylık bazda hesaplanan ortalama günlük işlem hacmi grafiği daha çarpıcı sonuçlar göstermektedir. Ocak 2000’de günlük ortalama işlem hacmi 1,4 milyar \$ iken bu rakam düzenli olarak azalarak Eylül 2001’de 130 milyon dolar’a kadar inmiştir. İMKB pazarlarında işlem gören şirket sayısı 2000 yılındaki yoğun halka arzların ardından 2001 yılında düşmüştür. 2000 yılında 35 adet halka arzla beraber hisse sırası işleme açılan 1 şirkete karşın 6 şirket Borsa kotundan çıkarıldığı için toplam şirket sayısı 30 adet artışla 315’e çıkmıştır. 2001 yılında ise 1 adet halka arza karşın 6 adet şirket kottan çıkarılmış ve toplam işlem gören şirket sayısı 310’a inmiştir.

Kurun dalgalanmaya bırakıldığı 2001 yılında ise, güçlendirilmiş IMF kredisi, sıkı maliye ve para politikası üçgeninde finansal piyasalarda istikrar yeniden oluşturulmaya çalışılırken, Mayıs ayında “Güçlü Ekonomiye Geçiş” programının kabul edilerek yürürlüğe girmesinin de etkisiyle TL bir miktar değer kazanmıştır. Ancak, Temmuz ayında Telekom konusundaki anlaşmazlıklar ve IMF kredisinin ertelenmesi olasılığı, Eylül ayında ise terörist saldırı sonrası artan belirsizlikler TL’nin yeniden değer kaybetme sürecine girmesine neden olmuştur. Bu süreç, ancak IMF ile kredi destekli yeni bir Stand-By anlaşması yapılacağıının ortaya çıktığı Kasım ayında tersine dönmüştür. Sonuç olarak, Merkez Bankası tarafından açıklanan TEFE bazlı reel efektif döviz kuru endeksi TL’nin yılın ilk on ayında %25, TÜFE bazlı reel kur endeksi ise %34,6 oranlarında değer yitirdiğine işaret etmektedirler. Son iki ayda iyimserliğin oluşması ile her iki endekse göre %20 civarında değerlendirilmiş, 12 aylık reel kayıplar ise sırasıyla %10 ve %21,3 düzeylerinde gerçekleşmiştir.

Hem banka kökenli olan hem de olmayan aracı kurumların oluşturduğu popülasyonların aralarındaki etkileşimin finansal çevrede yaşanan gelişmelere göre farklılık göstermesi farklı zaman dilimleri içerisinde incelenebilecek bir durumdur. Yukarıda ele alınan değerlendirmeler doğrultusunda, Türkiye’de finansal çevrelerde yaşanan olumsuz etkilerin en başında ülkede yaşanan iki krizin yarattığı etkidir. Krizlerin yarattığı etki finansal etkinin yanı sıra, ekonomik ve sosyal anlamda da kendini göstermiştir. Burada önemli olan sorulardan biri, ülkede yaşanan krizlerin aracı kurum popülasyonlarına ait örgütsel kurulma oranlarını azaltıcı bir etki yaratıp yaratmadığıdır. Bu sorunun cevaplanması için, finansal çevrelerde ve sermaye piyasalarında yaşanan gelişmelerin farklı zaman dilimleri içerisinde ele alınması gerekmektedir. Aracı kurum

popülasyonları arasındaki etkileşimin 1986 yılında İstanbul Menkul Kıymetler Borsasının faaliyete geçmesi ile başlamıştır. Ayrıca, bu yıllardan itibaren her iki tür aracı kurum da kurulmaya başlamıştır. 1980'li yılların sonlarının sermaye piyasasının ilk yılları olarak kabul edilmesi, popülasyonlar arası etkileşimlere ait evrimsel sürecin ilk aşaması olarak kabul edilebilir.

1990 yılında, aracı kurum sayısında hisse senedi piyasasının gelişimi, borsa bankerlerinin lisans alması ve aracı kurum kurması zorunluluğu gibi farklı sebeplerden dolayı hızlı artış yaşanmıştır. Bu gelişme 1994 krizine kadar devam etmiştir. Bu gelişimin temsil edilmesi açısından 1990-1993 dönemi, banka kökenli olan ve olmayan aracı kurum popülasyonları arasındaki evrimsel sürecin ikinci aşaması olarak nitelendirilebilir. 1994 yılında çıkan kriz ve yaşanan olumsuz gelişmelerin uzun süre devam etmesi nedeni ile, 1990'ların ikinci yarısından 2000 yılına kadar yaşanan süre, evrimsel sürecin üçüncü basamağı olma özelliğine sahiptir. Ülke çapında alınan ekonomik tedbirler, SPK'nın bankalara 1997 yılından itibaren kendi bünyelerinde aracı kurum kurma zorunluluğunun getirilmesi ele alınan bu dönem içinde gerçekleşen önemli olaylara örnek olarak gösterilebilmektedir. Ülkede 2001 yılında yaşanan kriz ve 2005 yılına kadar geçen süre ise bir başka dönemsel etki olarak alınması mümkündür. 2001 krizi sonucunda sermaye piyasalarının daralması, birçok bankanın batması veya Tasarruf Sigorta Mevduat Fonu'na devredilmesi, banka kökenli olmayan aracı kurumların kapanışındaki artışın gözlemlenmesi gibi yaşanan çarpıcı örnekler bu dönem içinde gerçekleşmiştir.

Böylelikle, 1986 yılı ile 2005 yılı arasındaki etkileşim dört evrede açıklanabilir bir durum olarak ortaya çıkmaktadır. Bu dört evrenin hem banka kökenli olan hem de banka kökenli olmayan aracı kurumların kurulum oranlarını ne yönde etkilediğini belirlemek için ilk bölümde kurulan dönemsel etkilere ait hipotezin sınanması gerekmektedir. İlk bölümde kurulan, çevrede yaşanan olumsuz gelişmelerin kurulum oranını azaltacağı önermesinin sınanması, evrimsel süreci 4 ayrı evrede tanımlayan aşamaların kurulum oranı üzerindeki etkisinin belirlenmesi ile yapılması ile mümkündür. Dolayısıyla, ilerleyen bölümde bu önermenin sınanması için kurulmuş olan modellerde, 1986-2005 yılı arasında geçen ve dört farklı şekilde aşamalandırılan süreçler dönemsel etkiler olarak tanımlanmıştır.

Bir sonraki bölümde, ilk bölümde kuramsal çıkarımlara bağılı olarak önermelerin sınanması için kurulan modellere girecek olan açıklayıcı değişkenlerin neler olduğu ve bu değişkenlerin nasıl tespit edildiği açıklanmıştır. Ayrıca, yapılan çalışmada, önermeler sonucu oluşturulan hipotezlerin sınanması için ele alınacak olan açıklayıcı değişkenler hem nitel hem de nicel araştırma yöntemleri ile elde edilmiştir. Açıklayıcı değişkenlerin, nitel ve nicel yöntemlerle elde edilmesi aşamaları de ele alınmıştır.

BÖLÜM 3

ARAŞTIRMA TASARIMI, YÖNTEM VE BULGULAR

3.1 Çalışmanın Amacı

Bu çalışmanın amaçlarından biri, Örgütsel Ekoloji Kuramı bağlamında, farklı bilişsel meşruiyet düzeylerine sahip örgütsel formların oluşturduğu popülasyonların birbirleri ile olan etkileşimlerini ve bu etkileşimlerin popülasyonlardaki örgütsel kurulma oranlarını nasıl etkilediğini belirlemektir. Ayrıca, kurulma oranlarının hangi nedenlere göre artış veya azalış gösterdiğini tespit edebilmek çalışmanın diğer bir amacıdır. Bu durum göz önünde bulundurulduğunda örgütsel kurulma ve örgütlerin kurulma oranları konusu çalışmanın merkezini oluşturmaktadır.

Çalışmanın amacına yönelik seçilen aracı kurum popülasyonları sahip oldukları özelliklerden dolayı birbirlerinden belirgin olarak ayrılmıştır. Türkiye’de ki aracı kurumların banka kökenli veya banka kökenli olmayan olarak iki farklı örgütsel forma sahip olmaları oluşturdukları popülasyonların da birbirinden ayrı tanımlanmasını da sağlamıştır. Bu yüzden, etkileşimlerin sonucu ortaya çıkacak olan etkileşimin tespiti de farklı örgüt popülasyonlarının ortaya çıkması ile mümkün olmuş ve kuramsal açıdan ele alınan problemin çözümlenmesine imkan sağlamıştır. Bilişsel meşruiyet düzeyi farklı örgüt formlarının oluşturduğu her iki popülasyonun yoğunluğunun, sahip oldukları kesimin genişliğinin ve popülasyonlara ait evrimsel sürecin bu iki popülasyona ait kurulma oranını ne yönde etkilediğinin bulunması çalışmanın ana amacı olarak gösterilebilmektedir.

3.2. Çalışmanın Araştırma Soruları

Örgütsel Ekoloji Kuramı’na göre bir popülasyona, zaman içerisinde girişlerin (kurulmaların) olması, öncelikle popülasyonun kendi yoğunluğunu etkileyecektir. Popülasyonların tarihsel seyirleri göz önünde bulundurulduğunda, her popülasyon başlangıcından itibaren sürekli olarak evrimsel bir süreç geçirmektedir. Süreç içerisinde,

karşılaşılan kurulma ve kapanmalar hem popülasyonun yoğunluğu (popülasyon içerisindeki toplam örgüt sayısı) hem de taşıma kapasitesi (popülasyonun taşıyabileceği en yüksek örgüt sayısı) üzerinde etkiye sahip olacaktır. Birden fazla popülasyon söz konusu olduğunda ve popülasyonlar arasında bir etkileşim var ise, bu etkileşimler önce popülasyonun kendisindeki daha sonra diğer popülasyondaki kurulma oranını artırıcı veya azaltıcı yönde olacaktır.

Çalışmanın araştırma sorularından biri, “etkileşimde bulunan ve bilişsel meşruiyet düzeyleri farklı örgüt formlarının oluşturduğu popülasyonların yoğunluklarındaki artış veya azalış, örgütsel kurulma oranlarını hangi yönde etkiler?” sorusudur. Diğer bir soru ise, “çevrede bulunan kaynakların oluşturduğu kesimin genişliği, etkileşimde bulunan popülasyonlardaki örgütsel kurulma oranlarını hangi yönde etkiler?” sorusudur. Ayrıca, evrimsel süreç içerisinde farklı çevrelerde yaşanan siyasi, politik, ekonomik ve finansal olayların popülasyonlara ait örgütsel kurulma oranlarını hangi yönde etkilediği de çalışmanın diğer bir araştırma sorusudur.

Popülasyonlar arası etkileşimlerin Örgütsel Ekoloji Kuramı bağlamında incelenmesinde, ele alınan temel argümanlara yönelik öne sürülen önermelerin ne kadar geçerli olduğunun sınanması da diğer araştırılmak istenen konular arasında yer almaktadır. Kuramsal bağlamda, önermeler doğrultusunda hipotezlerin banka kökenli olan ve olmayan aracı kurum popülasyonları arasındaki etkileşimlerin açıklanması için kurulması, test edilmesi ve sınanması, kuramsal çıkarımlarla elde edilen bulgular arasındaki bağın kurulması çalışma açısından önemli olarak görülmektedir.

Sonuçta, çalışmanın üç temel üzerine oturduğu söylenebilir. Birincisi, popülasyonlara ait kurulma oranlarının kendi ve diğer popülasyonun yoğunluğuna olan bağımlılığı (yoğunluk bağımlılığı); ikincisi, evrimsel süreçte yaşanan gelişmelerin kurulma oranları üzerindeki etkisi (zaman bağımlılığı) ve üçüncüsü, kurulma oranlarının her iki popülasyonun kullandıkları kaynaklara olan bağımlılığıdır. Bu çalışmada ele alınan değişkenlere ait her bir bağımlılık türünün, örgütsel kurulma oranlarına olan etkisinin araştırılması öngörülmektedir.

3.3. Çalışmanın Kısıtları

Yapılan bu çalışmada, örgütsel kurulma oranlarının etki eden açıklayıcı değişkenlerin belirlenmesi aşamasında, kapanan banka kökenli olan ve olmayan aracı kurumlar kurulan görgül modellere dahil edilmemiştir. Bunun nedenlerinden biri, banka kökenli olan ve olmayan aracı kurumların kapanış tarihlerinin net olarak belirlenememesinden kaynaklanmaktadır. İkinci neden ise, birincil veri kaynaklarına bakıldığında çeşitli nedenlerden (örneğin yasal zorunlulukları yerine getirmemesinden) dolayı faaliyet göstermeyen bir aracı kurumun ilerleyen bir zamanda tekrar faaliyet gösterebilmesinden dolayı aracı kurumun kapanıp kapanmamasında karar verilememesidir. Bir aracı kurum, yasal zorunlulukları yerine getiremediği zaman düzenleyici aktörler tarafından cezalandırılmakta ve faaliyetleri geçici olarak durdurulmaktadır. İlerleyen zamanlarda yasal zorunlulukları yerine getiren aracı kurum tekrar aracılık faaliyetlerine devam edebilmektedir. Bu türden durumların var olduğu göz önünde bulundurulduğunda, kapanan aracı kurumların sayısının net olarak tespit edilememesi çalışmanın birinci kısıtı olarak ortaya çıkmıştır.

Çalışmanın ikinci kısıtı, banka kökenli olan ve olmayan aracı kurumların oluşturduğu popülasyonlar arası etkileşimde, 1986-2005 arasındaki dönemin ele alınmasıdır. Popülasyonlar arası etkileşimler konusunun çalışmaya başlanması ve birincil verinin toplanmasının ilk aşamalarında, 2006 ve 2007 yılına ilişkin birincil verilerin Sermaye Piyasası Kurulu, İstanbul Menkul Kıymetler Borsası ve Türkiye Sermaye Piyasası Aracı Kuruluşları Birliği tarafından açıklanmaması ve yayınlanmaması bir kısıt olarak ortaya çıkmıştır. Birincil verilerin 2005 yılı sonu dahil olmak üzere tam ve doğru olarak elde edilmesi nedeni ile tez çalışmanın kavramsal çerçevesi içerisinde kurulan hipotezlerin sınanması için oluşturulan görgül modeller bu yıllar arası dönemleri kapsayacak şekilde oluşturulmuştur.

Çalışmanın diğer bir kısıtı ise, aracı kurumların etkileşimlerinin tarihsel süreç içerisinde farklı dönemlerin ele alınmasındaki kısıttır. Bu çalışmada, belirlenen dönemlerin örgütsel kurulma oranları üzerindeki etkisinin belirlenmesi için ülkede yaşanan 1994 ve 2001 krizleri ele alınmış ve dönemler bu yıllara göre oluşturulmuştur. 1986-2005 yılları

arasında incelenen aracı kurumlar arası etkileşimlerde, 2005 yılının son yıl olması nedeni ile 2001 krizi ile başlayan ve 2005 yılına kadar süren süreç bir dönem olarak alınmıştır. 1994 krizinin özellikle finansal piyasalar üzerindeki etkisinin kaç yıl sürdüğü veya sürebileceği ise tartışılabilir bir konu olarak ortaya çıkmıştır. Bu etkinin belirlenmesi için farklı ekonomik veya finansal anlamda çalışmaların yapılması mümkündür. Ancak bu çalışmada, 1994 krizinin etkisinin kaç yıl sürebileceğine yönelik bir ek çalışma yapılmamıştır. Dolayısıyla, 1994 krizi sonrası ve 2001 yılın öncesi arası geçen zaman bir dönem olarak varsayılmıştır. İlerleyen aşamalarda, dönemseller etkilerin kuruluma oranlarına etkisinin belirlenmesi için bahsedilen bu kısıtlar göz önünde bulundurulmuştur.

Verilerin, aylık olarak temin edilmesi güçlüğünden dolayı, ilerleyen bölümlerdeki yapılan tüm analizler yıllara göre temin edilen veriler ile yapılmıştır. Çalışmanın diğer bir kısıtı olarak tanımlanan bu sorun, birincil veri kaynaklarında tespit edilen veri kayıpları gibi sorunlardan ortaya çıkmış bir sorundur. Bu sorun, verilerin yıl bazında derlenmesi ile çözülmüştür.

3.4. Aracı Kurum Popülasyonları Arası Etkileşimlerin Belirlenmesinde Olay Tarihi Analizi'nin Kullanılması ve Verilerin Toplanması Aşaması

Örgütsel Ekoloji Kuramı'nın, örgütlerin popülasyona giriş ve çıkışları, başka bir deyişle doğumları ve ölümleri üzerine yoğunlaşması, demografik yaklaşımların ön plana çıkmasına neden olmuştur. Demografik yaklaşımlar, örgütlerin canlı varlıklar gibi ele alınmasına da imkan tanımıştır. Doğum ve ölümlerin açıklanmasında önemli noktalardan birincisi, hem doğum hem de ölüm kavramının birer "olay" (event) olarak tanımlanması, ikincisi ise, tanımlanan olayların ne zaman veya hangi tarihte oluştuğudur. Bu iki noktanın açıklanmasında kullanılan yöntem, nicel yöntemlerin ağırlıkla kullanıldığı "Olay Tarihi Analizi" (Event History Analysis) yöntemidir.

Olay tarihi analizi, olayların oluşumundaki ilişkileri ve örüntüleri ile ilgilenmektedir. Ayrıca, ortaya çıkan olayın süresi (duration of event) analizin incelediği önemli konulardan biridir (Yamaguchi, 1991). Bununla birlikte, olayların ortaya çıkma durumları gözlemlendiğinde, ardı ardına gerçekleşen iki olayın arasındaki zaman aralığı (time

interval) olay tarihi analizinin araştırma kapsamına aldığı diğer bir konudur. Süre ve zaman aralığı bu analiz yönteminde bağımlı değişken olarak kabul edilmektedir. Bu iki tip değişkenin, stokastik (olasılıksal) bir yapıda olması, yani geçen zamanlarda durumlara göre farklılıklar gösterme olasılıklarının olması, yapılan analizlerde doğrusallık yaklaşımının her zaman geçerli olmayacağını da vurgulamaktadır.

Olay tarihi analizinde kritik olan konu, bağımlı değişken süre veya zaman aralığı alındığında, bağımsız veya açıklayıcı değişkenlerin bu bağımlı değişkene ne yönde etki ettiğinin belirlenmesidir. Analize dahil olan bağımsız değişkenler zamana göre değişkenlik gösterdiklerinden zaman bağımlı ortak değişkenler (time dependent covariates) olarak kabul edilmektedirler (Hobcraft ve Murphy, 1986: 8-9). İncelenen değişkenler zaman geçtikçe sahip oldukları değerler farklılık gösterecektir. Bununla birlikte, ele alınan zaman içerisinde ortaya çıkan olay bir süre sonra kendiliğinden bitebilir veya incelenen zaman diliminin en sonunda farklı ve yeni bir olay ortaya çıkabilmektedir. Bu durumda, olayın süresi incelenen zaman diliminin dışına taşmış olacaktır. Analizde bu türden veriler sansürlü (censored data) veriler olarak kabul edilmektedir (Steffensmeier ve Jones, 1997). Sağdan ve soldan sansürlü (right censored – left censored data) olarak iki grup altında toplanan veriler incelenen zaman diliminin dışında gerçekleşmiş veya gerçekleşme olasılığının olduğu verilerdir. Modelleneyecek olan verilerin içinde, ham veri olarak sansürlü veya sansürsüz verinin bir arada bulunması olayı daha karmaşık hale getirebilmektedir.

Olay tarihi analizinin çözümlenmesi için kullanılan modeller daha çok görgül olarak kurulan modellerdir. Kurulan modellerde dört farklı yaklaşım benimsenmektedir. Birincisi, olaylar arası geçen sürenin modellenmesi, ikincisi, olayların oluşumunu açıklayıcı değişkenlerin doğrusal bileşenleri yardımı ile modelleme, üçüncüsü, olayların oluşumlarını belirli bir dağılıma (Örn. Weibull, Gompertz dağılımları) bağlı olarak modelleme, dördüncüsü ise, olayların oluşumlarının zamana bağlı dağılımında herhangi bir varsayımın bulunmadığına dair modellemedir.

Örgütsel Ekoloji Kuramı çerçevesinde, aracı kurumlar arasındaki karşılıklı bağımlılığın incelenmesi için yapılan araştırmanın tasarımında önemli olan konu, banka kökenli olan ve olmayan aracı kurumlar arasındaki etkileşimlerin nasıl belirleneceği ve bu etkileşimlerin kurulma oranlarını nasıl etkileyeceğidir. Konuya yönelik olarak yapılan

çalışmalardan biri, aracı kurumların hangisinin banka kökenli hangisinin banka kökenli olmadığını saptanmasıdır. Bunun için, daha önceden de belirtildiği gibi her aracı kurumun sahiplik yapısı incelenmiş ve sahiplik yapısında en büyük paya banka sahipse aracı kuruma “banka kökenli aracı kurum”; şahıs ise kuruma “banka kökenli olmayan aracı kurum” tanımlaması daha önceki bölümde yapılmıştır.

Çalışmada, her iki kuruma ait bilgiler için birincil ve ikincil veri kaynakları incelenmiştir. Bununla birlikte, İstanbul Menkul Kıymetler Borsası, Türkiye Sermaye Piyasaları Aracı Kuruluşlar Birliği ve Sermaye Piyasası Kurulu’nda yetkili kişilerle görüşülmüş ve hangi verilerin tespit edilebileceği belirlenmiştir. Bununla birlikte banka kökenli olan ve olmayan aracı kurumların sahiplik yapısı, yıllar itibari ile kurulan ve kapanan aracı kurum sayısı, aracı kurumların sahip oldukları lisanslar ve bu lisansları alışı tarihleri, yapmış oldukları işlem hacimlerine ait veriler bilgilere ulaşılmıştır. Veri toplama işlemleri ise şu aşamaları kapsamıştır.

İlk olarak, daha önce Önder ve Üsdiken’in (2005) aracı kuruluşlar konusunda yaptıkları çalışmalarındaki kullandığı veriler elde edilmiştir ve bu veriler, araştırma kapsamına göre güncellenmiştir. Daha sonra, banka kökenli olan ve olmayan aracı kurumların internet üzerinden kurumsal sayfaları incelenmiş, her iki aracı kuruma ilişkin veri tabanları tespit edilmiştir. İkinci aşama olarak tespit edilen veriler bir veri tabanında toplanmıştır. Çalışma kapsamına dahil olan 1986 ve 2005 yılları arasındaki veriler hem aracı kurum bazında hem de yıl bazında derlenmiştir. 2006 ve 2007 yılına yönelik veriler tamamlanmadığı veya kurumlar tarafından henüz düzenli olarak derlenmediği için bu yıl çalışma kapsamına alınmamıştır.

Kurumlardan, banka kökenli olan ve banka kökenli olmayan aracı kurumların kuruluş ve kapanış tarihlerinin yanı sıra, yapmış oldukları hisse senedi, özel sektör tahvili, devlet tahvili, hazine bonosu, konut sertifikası, banka bonosu, gelir ortaklığı senedi, finansman bonosu, dövize endeksli tahvil ve varlığa dayalı menkul kıymetler satışları elde edilmiştir. Hem banka kökenli olan hem de olmayan aracı kurumların yapmış oldukları menkul kıymetlere satış miktarları da yıl bazında derlenmiştir. Veriler yıllara göre incelendiğinde, özellikle 1997 yılından sonra aracı kurumların konut sertifikası, banka bonosu, gelir ortaklığı senedi, finansman bonosu, dövize endeksli tahvil ve varlığa dayalı

menkul kıymet araçlarını hiç satmadıkları, satsalar bile bu miktarın analizlere dahil edilmeyecek kadar küçük miktarlarda olduğu belirlenmiştir. Bu konuya ilişkin olarak Türkiye Sermaye Piyasası Aracı Kuruluşlar Birliği'nin yayınlamış olduğu raporda (2001), 1997 yılından sonra sadece hisse senedi ve tahvil gibi menkul kıymetlere olan yönelimin arttığı, özel sektörün finansman ihtiyacının sağlanmasına yönelik diğer araçların tercih edilmediğinden piyasalardan silindiği belirtilmiştir. Dolayısıyla, yapılan çalışmada da bu değişkenler analize dahil edilmemiştir. Kurulan modellerde, enflasyondan arındırılmış veriler temel alınarak, satışlardaki artış dikkate alınmıştır. Bu artış pozitif yönde ise bir önceki yıla göre daha fazla satış yapıldığı tam tersi durumda ise daha az satış yapıldığı anlamı taşımaktadır. Dolayısıyla bu değişimler yüzde artış ve azalış olarak ifade edilmiştir.

3.5. Açıklayıcı Değişkenler

3.5.1. Banka Kökenli Olan ve Olmayan Aracı Kurum Popülasyonlarının Yoğunlukları

Çalışmada, araştırma kapsamına 1986-2005 yılları arasındaki Türkiye'de bulunan tüm aracı kurumlar dahil edilmiştir. Böylelikle, bir örnekleme üzerinden değil banka kökenli olan ve olmayan aracı kurumların tümünün oluşturduğu topluluğun tümü üzerinde çalışılmıştır. Ayrıca, coğrafik anlamda bölgelere, sektörlere veya farklı kriterlere göre bir örneklem seçimi de yapılmamıştır. İlk aşamada, aracı kurumların ilk kurulmaya başladığı yıllardan itibaren veriler toplanmıştır. Yıllara göre banka kökenli olan ve olmayan aracı kurumların sayısı ise Tablo 4'de gösterilmiştir. Tablo 4'de, ayrıca yıl bazında, banka kökenli olan ve olmayan aracı kurumların yoğunluklarını gözlemlemek mümkündür. Popülasyon yoğunlukları ile birlikte her yıla ait, popülasyona giren aracı kurum sayısı ile, popülasyondan çıkan aracı kurum sayısı verilmiştir.

Tablo 4'e göre, özellikle banka kökenli olmayan aracı kurumlar 1990'lı yıllarda büyük artış göstermiş, buna bağlı olarak, yoğunluklarda da artış olmuştur. Diğer yandan, krizlerin etkisinin, aracı kurumların kapanma sayılarına yansıdığı gözlemlenmiştir. Banka kökenli olmayan aracı kurumların 1994'deki kapanma sayısı 15'tir. Benzer şekilde, her iki

tür aracı kurumun, 2001 krizinden sonra yoğunluklarında düşüş gözlenmiştir. Bunun nedeni de, kriz sonrası yaşanan kapanmaların süreklilik göstermesidir. Tablo 4'deki banka kökenli olan ve olmayan aracı kurumların karşılıklı bağımlılıklarını incelemekte kullanılacak olan veriler, popülasyonların kendi dinamiklerini ön plana çıkarmaktadır ki bu, kurulması planlanan modellerin ilk bölümünü oluşturmaktadır. Diğer yandan, bu verilerin elde edilmesi ile birlikte, ilk bölümde ele alınan popülasyonlar arası etkileşimlerin kurulma oranlarına etkisine yönelik önerilen önermeler sonucu kurulan hipotezlerin test edilmesi mümkün olmuştur. Popülasyon yoğunluklarının ve kurulma ve kapanma sayılarının tespit edilmesi, popülasyon dinamiklerinin kurulma oranlarına etkisinin belirlenmesi ve bu duruma bağlı olarak test edilecek hipotezler için gerekli olan açıklayıcı değişkenlerin de belirlenmesi anlamına gelmektedir.

Tablo 4. Yıllara Göre Banka Kökenli Olan ve Olmayan Aracı Kurumların Yoğunlukları, Kurulan ve Kapanan Aracı Kurum Sayıları

Yıllar	Yoğunluk (B.K.O)	Yoğunluk (B.K)	Girişler (B.K)	Çıkışlar (B.K)	Girişler (B.K.O)	Çıkışlar (B.K.O)
1985	0	0	0	0	0	0
1986	9	12	12	0	9	0
1987	14	21	9	0	6	1
1988	15	26	5	0	1	0
1989	16	27	1	0	1	0
1990	43	32	5	0	27	0
1991	102	35	3	0	63	4
1992	106	36	2	1	8	4
1993	105	42	6	0	5	6
1994	95	42	1	1	5	15
1995	96	45	5	2	7	6
1996	92	44	0	1	0	4
1997	89	47	5	2	2	5
1998	85	48	2	1	3	7
1999	82	48	3	3	0	3
2000	77	48	0	0	2	7
2001	74	45	0	3	1	4
2002	74	42	0	3	3	3
2003	71	39	0	3	0	3
2004	69	36	0	3	0	3
2005	69	36	0	0	0	0

Tabloda, *B.K.O* kısaltması; banka kökenli olmayan aracı kurumları, *B.K.* kısaltması ise banka kökenli aracı kurumları ifade etmektedir.

Kaynak: İstanbul Menkul Kıymetler Borsası, Türkiye Sermaye Piyasaları Aracı Kuruluşları Birliği, Sermaye Piyasası Kurulu

Her iki kuruma ait yoğunluklar kurulan modellerde açıklayıcı değişken olarak belirlenmiştir. Yoğunluk, daha önceki bölümlerde de belirtildiği üzere popülasyon

içerisinde bulunan toplam örgüt sayısını ifade etmektedir. Karşılıklı etkileşimler incelenirken bu yoğunluklar dikkate alınmıştır. Yoğunlukların oluşmasında popülasyona giriş yapan örgütlerin sayısı da önem taşımaktadır.

Yıllara göre popülasyon yoğunlukları, bir önceki yıla ait popülasyon yoğunluğuna, bir sonraki yılda kurulan kurum sayısının eklenmesi, kapanan sayısının çıkarılması ile hesaplanmıştır. Bu ifadeyi matematiksel olarak şu şekilde göstermek mümkündür.

$$\text{Yoğunluk}_t = \text{Yoğunluk}_{t-1} + (\text{Kurulan Örgüt Sayısı}_t - \text{Kapanan Örgüt Sayısı}_t) \quad (1)$$

3.5.2. Önceki Kurulumlar

Stokastik bir süreç olarak tanımlanan örgütsel kurulma oranına popülasyona daha önce giriş yapan örgütlerin etki edebileceği Örgütsel Ekoloji Kuramı'nda birinci bölümde tartışıldığı gibi öne sürülmüştür. Buna göre, t zamanına ait kurulma oranına t-1 zamanındaki banka kökenli olan ve olmayan popülasyona girişler ve çıkışların etkili olup olmadığını sınamak için bu değişkenler açıklayıcı değişkenler olarak modele dahil edilmiştir. Örneğin kurulan modellerde 1989 yılındaki yoğunluğa etki eden önceki girişler (veya kurulumlar), 1988 yılına ait girişlerdir. Önceki girişlerin, kurulacak olan modellerde yer almasındaki amaç yoğunluğu ve dolayısıyla kurulma oranlarını hangi yönde etkilediğini tespit edebilmektir.

Banka kökenli olan ve olmayan aracı kurulumların yoğunlukları ile bir yıl önceki girişleri şeklinde alınan değişkenler yoğunluk bağımlılığını ölçen değişkenlerdir. Bu değişkenler aynı zamanda popülasyon yoğunluklarına ait değişkenlerdir. Modellerde, kurulma oranlarına olan etkinin doğrusal mı yoksa eğrisel mi olacağını belirleyen kriter ise, yoğunlukların ve bir yıl önceki girişlerin kendileri ve bu değişkenlerin sahip olduğu değerlerin kareleridir. Değişkenlerin kendileri doğrusal ilişkiyi, kareleri ise eğrisel ilişkiyi ölçmektedir. Çalışmanın birinci bölümünde tartışıldığı gibi, birinci düzey etki kurulma oranını artırmakta, ikinci düzey etki kurulma oranını azaltmaktadır.

3.5.3. Hisse Senetleri Satışlarındaki Değişim

Hisse senetleri, anonim ortaklıklar tarafından çıkarılan, ortaklık sermayesine katılma payı temsil eden ve yasal şekil şartlarına uygun olarak düzenlenmiş bir menkul kıymet aracıdır. Hisse senetleri alan biri, şirkete ortaklık hakkı, yönetimde oy hakkı, kar payı hakkı, şirketin gerçekleştireceği sermaye artırımını nedeni ile ihraç edeceği yeni payları öncelikli olarak alma hakkı, şirketin tasfiye olması durumunda tasfiye sonucuna pay oranında katılma hakkı, yönetim kurulunun düzenleyeceği faaliyet raporu, bilanço, gelir tablosu ve kar dağıtım tablosunu inceleme hakkı kazanır. Hisse senetleri, isme yazılı, adi- imtiyazlı (hisse senedi sahibine eşit hak tanıyıcı) şeklinde piyasaya sürülebilir. Hisse senedine sahip olanlar ya kar payı, yani temettü geliri elde ederler ya da sermaye kazancı elde ederler. Temettü, şirketlerin yılsonunda elde ettikleri karın dağıtılmasından elde edilen gelirdir. Sermaye kazancı ise, zaman içinde hisse senedinin değerinde meydana gelen artıştan elde edilen kar anlamına gelmektedir. Hisse senetleri satışlarındaki değişim aşağıdaki formül yardımı ile hesaplanmıştır.

Hisse Senetleri Satışlarındaki Değişim:

$$((H.S.satışları_t - H.S.satışları_{t-1}) / H.S.satışları_{t-1}) * 100 \quad (2)$$

3.5.4. Devlet Tahvili Satışlarındaki Değişim

Devletin borçlanarak orta veya uzun vadeli fon sağlamak amacı ile çıkarttıkları borç senetleridir. Tahviller sahiplerine herhangi bir ortaklık hakkı vermemekte, sadece ihraç edene alacaklılık hakkı sağlamaktadır. Çalışmada da, ele alınan tahvil satışları devlet tahvillerinin satışlarıdır. Özel sektör tahvilleri ve tahvil satışları çalışma kapsamına dahil edilmemiştir. Devlet tahvili satışlarındaki değişim hisse senedi satışlarındaki değişimin belirlenmesindeki yaklaşıma benzer şekilde hesaplanmıştır.

Devlet Tahvili Satışlarındaki Değişim:

$$((D.T.satışları_t - D.T.satışları_{t-1}) / D.T.satışları_{t-1}) * 100 \quad (3)$$

3.5.5. Hazine Bonosu Satışlarındaki Değişim

Hazine bonosu, Türkiye Cumhuriyeti Hazinesi'nin borçlanma amaçlı çıkarttığı, devlet tahvilinden daha kısa süre vadede getirisi olan kağıtlardır. Özellikleri itibari ile devlet tahviline benzerdir ancak vadesi daha kısadır. Çalışmada, aracı kurumların satmış oldukları hazine bonosu miktarlarındaki değişim diğer açıklayıcı değişkenler olarak alınmıştır. Bu değişkene ait değişim ise yine diğer yöntemle bağlı kalarak hesaplanmıştır

Hazine Bonosu Satışlarındaki Değişim:

$$((H.B.satışları_t - H.B.satışları_{t-1}) / H.B.satışları_{t-1}) * 100 \quad (4)$$

Yapılan çalışmada, devlet tahvili ve hazine bonosu satışlarındaki değişim bir arada ele alınmıştır. Hazine bonosu ve devlet tahvili “devlet iç borçlanma senedi” olarak tanımlandığından, kurulan modellerde bu iki değişken bir arada analize dahil edilmiştir.

3.5.6. Dönemler

Kurulma oranları üzerine dönemseller etkilerinin incelenmesi için daha önceden belirtilen dönemler kurulacak modellerin açıklayıcı değişkenlerini oluşturmaktadır. Seçilen, 1986-1989 dönemi, İstanbul Menkul Kıymetler Borsası'nın kurulması ile birlikte, banka kökenli olmayan aracı kurumların kurulmalarının ilk başladığı dönemdir. Bu dönem ayrıca, 1980'li yılların ikinci yarısını temsil etmektedir. 1990-1993 kriz öncesi dönemi, 1990'lı yılların başı ve kriz öncesi dönemdir. 1994-2000 dönemi ise, yaşanan 1994 krizinin etkisini 2000 yılına kadar dahi olan zaman süresini kapsamaktadır. 2001-2005 dönemi ise, 2001 yılında yaşanan kriz ile 2005 yılı arasındaki zamanı temsil eden dönemdir. Bu dönemler içerisinde yaşanan gelişmeler çalışmanın ikinci bölümünde detaylı bir şekilde

açıklanmıştır. Burada önemli olan konu, dönemlerin seçilmesindeki en önemli kriterin ülkede yaşanan krizler olduğudur. Tarihsel sürece bakıldığında, yaşanan 1994 ve 2001 krizleri finansal anlamda yaşanan gelişmelerin kırılma noktalarını oluşturmaktadır. Dolayısıyla aracı kurumlar etkileşimlerine yönelik 1986-2005 yılları için seçilen dönemsel etkiler krizlere göre belirlenmiştir.

Modelde kullanılması için seçilen dönemler, modele kukla değişken (dummy variable) olarak girmiştir. Temel dönem (baseline period) olarak 1986-1989 olarak seçilmiş ve dönemsel etkiler, bu temel döneme dayandırılarak belirlenmiştir. Banka kökenli olan ve olmayan aracı kurumların kurulum oranına dönemlerin etkileri kurulan modellerde test edilmiştir.

3.6. Kurulma Oranının Tanımlanması ve Modellenmesi

Daha önceki bölümlerde, örgütsel kurulma üzerine yapılan tartışmalara yer verilmiştir. Yazında örgütsel kurulmanın popülasyonlar içinde ve zamana bağlı olarak tanımlandığı belirtilmiştir. Zaman içinde kurulan örgütler, popülasyona ait kurulma oranını (organizational founding rate) belirlemektedir. Bu oranın belirlenmesi farklı yazarlar tarafından (Freeman, Carroll ve Hannan 1983; Hannan ve Freeman, 1989; Lomi, 1995a; Lomi ve Larsen, 1996; Swaminathan, 1995; Minkoff, 1995; Barnett ve Carroll, 1987) tartışılmış ve analizlerde farklı şekilde ele alınmıştır. Tartışmalar iki farklı grupta toplanmıştır. Kurulmaların zamana bağlı ya da bağımsız olarak gerçekleşmeleri, Hannan ve Freeman (1989:192) ve Barron ve Hannan (1991: 220) tarafından, stokastik süreçler (stochastic processes) olarak tanımlanmıştır. Stokastik süreçler, bir olayın bir t zamanında olma olasılığı bilindiğinde, “n” zaman sonrası durumlarının (olay gerçekleşir veya gerçekleşmez şeklinde), bu olayın geçmiş hareketinden bağımsız olarak hesaplanıp bulunabileceğini gösteren süreçlerdir.

Bu açıklamaya bağlı kalarak, Örgütsel Ekoloji Kuramı’nda örgütsel kurulma ve kurulmaya bağlı gerçekleşen oran iki farklı şekilde analiz edilmektedir. Bunlardan birincisi, belirli zaman aralıklarında kurulan örgütlerin sayısının analizi (Counting Process

Models), ikincisi ise, örgütlerin kuruluşları arasındaki geçen sürenin (interarrival time)² analizidir (Transition Models). Her iki modelde sıkça kullanılmakla birlikte her iki yaklaşımda geliş süreçleri altında (arrivals) ele alınmaktadır.

Kuramda ele alınan örgütsel kurulma ve buna bağlı gerçekleşen kurulma oranının (founding rate) ifade ediliş biçimi de daha önce tartışılan konulara bağlı olarak gerçekleşmektedir. Bir popülasyona gelişlerin –ki bu gelişler doğumlar (births), popülasyona girişler (entries) olarak da ifade edilebilir- sayısı modellenenildiğinde, bu temel model Poisson Süreci olarak ifade edilmektedir (Lomi, 1995b; Hannan;1991). Bu sürece göre, örgütlerin popülasyona geliş oranları, daha önceki gelişlerin tarihlerinden bağımsız olarak gerçekleşmektedir. Örgütsel Ekoloji Kuramı’nda, zamandan bağımsız gerçekleşen ve popülasyona geliş sayıları ile ilgilenen analizlerde sık olarak Poisson Regresyon ve Negatif Binomial Modelleri kullanılmakta ve parametre tahminleri yapılmaktadır. Popülasyona gelişlerin zamana bağlı olduğunu ileri süren yaklaşımlarda sıkça kullanılan model Cox oransal risk modelidir.

3.6.1. Cox Oransal Risk (Hazard) Modeli

Popülasyona gelişlerin, zamana bağlı olduğunu ileri süren yaklaşımlarda ise yukarıda sözü geçen modellerden farklı modeller ve varsayımlar ileri sürülmüştür. Gelişlerin zamana bağlı olduğu durumlarda önemli olan konulardan biri ilk geliş ve bu ilk gelişten sonra birbirini takip eden diğer örgütlerin popülasyona gelişleridir. Diğer önemli olan konu ise, ilk gelişten sonra, birbirini takip eden gelişler arasındaki zamana bağlı olarak değişen popülasyona geliş oranıdır. Bu tür yaklaşımlarda, popülasyona geliş yapan örgüt sayısı değil, gelişler arası zaman süreleri modellenmektedir. Ayrıca, gelişler arası zamanlara hangi etkenlerin etki ettiğinin belirlenmesi de kurulacak olan modellerin kapsamı dahilindedir. Ayrıca, bu yaklaşımların temel aldığı konulardan biri de, örgütlerin popülasyonlara geliş yaptıkları andan itibaren yaşamsal bir sürece bağlı olduklarıdır.

² Interarrival Time, Türkçe’de “gelişlerarası süre” olarak tanımlanmaktadır. Belirli zaman aralıklarında örgütlerin birbirini takip eden zamanlarda popülasyona dahil olmasını ifade etmektedir.

Gelişler arası sürelerin dağılımını kullanarak kurulma oranı şu şekilde ifade edilebilir. Burada, t gelişler arası süreyi, $\Pr(t, t + \Delta t)$ zamanından $t + \Delta t$ zamanına kadar geçen süre içerisinde örgütün kurulma olasılığı, λ ise ortalama kurulma oranını ifade etmektedir.

$$\lambda(t) = \lim_{dt \rightarrow 0} \frac{\Pr(t, t + dt|t)}{dt} \quad (5)$$

Yazında, zamanı dikkate alan ve modellerden en sık kullanılanı Cox'un geliştirdiği (Cox, 1972) oransal risk (hazard) (Cox proportional hazards model) modelidir (Cefls ve Marsili, 2005; Sorensen ve Stuart, 2000; Miner 1991; Morita, Lee ve Mowday, 1993). Modelin amacı, analize konu olan birimlerin sağkalımları (survival) ve sağ kalımlarına etki eden değişkenler ile ilgilenmektir. Cox oransal risk (hazard) modeli, aşağıdaki formüldeki (6 no'lu eşitlik) gibi ifade edilmektedir.

$$h_i(t) = \psi(\mathbf{x}_i) h_0(t) \quad (6)$$

Bu modellerde, bağımlı değişken olan yaşam süreleri veya gelişler arası süreler üzerinde açıklayıcı değişkenlerin etkileri modellenmektedir (Sertkaya, 2004:33). Bu modelin, doğrusal regresyon modellerinden birtakım farklılıkları bulunmaktadır. Doğrusal regresyon analizinde, bağımlı ve bağımsız değişken arasında neden sonuç ilişkileri kurulurken, bağımlı değişkenin normal dağılması, bağımsız değişkenler ardışık bağımlı olmaması gibi varsayımların sağlanması gerekmektedir. Ancak, yaşamsal verilerin neden sonuç ilişkilerinde, bağımlı değişken normal dağılım göstermemekte, bağımsız değişkenler birbirleri ile korelasyon göstermekte ve aralarında orantısal ilişkiler bulunmaktadır (Özdamar, 1997: 438). Bu türden bir yaklaşımda Cox oransal hazard regresyon yöntemi kullanılmaktadır.

Cox oransal risk (hazard) regresyon modelinin iki temel varsayımı vardır. Bunlardan birincisi, bağımsız değişkenlerin hazard fonksiyonu üzerindeki etkisi log-lineer'dir. İkincisi ise, bağımsız değişkenlerin log-lineer fonksiyonu ile ölüm fonksiyonu arasında ise çarpımsal bir ilişki vardır (Özdamar, 1997: 439).

Cox oransal risk (hazard) modelinde, açıklayıcı değişkenlerin değerlerinin kümesi bir vektör olarak, $\mathbf{x} = (x_1, x_2, \dots, x_p)'$ şeklinde gösterilmektedir. Modelde, $h_i(t)$ açıklayıcı değişkenlere bağlı olarak t zamanındaki bir örgüt için hazard (risk) oranını ifade etmektedir. Ayrıca $h_0(t)$ de bütün açıklayıcı değişkenlerin \mathbf{x} vektöründe sıfır değerini aldığı durumdaki risk (hazard) fonksiyonunu göstermektedir (Selvin, 1996:397). Ele alınan, $h_0(t)$ fonksiyonu temel risk (hazard) fonksiyonu olarak bilinir. Bu eşitlikte $\psi(\mathbf{x}_i)$, i . örgüt için açıklayıcı değişkenlerden oluşan bir fonksiyondur. Burada açıklayıcı değişkenlere göre oluşan risk (hazard) $\psi(\mathbf{x}_i)$, negatif değer alamayacağından bu fonksiyonu $\exp(\eta_i)$ şeklinde ifade etmek uygundur. η_i , \mathbf{x}_i açıklayıcı değişkenlerinin doğrusal birleşimidir. Bu yüzden ifade şu şekilde gösterilebilir,

$$\eta_i = (\beta_1 x_{1i} + \beta_2 x_{2i} + \dots + \beta_p x_{pi}) \quad (7)$$

β , modeldeki açıklayıcı değişkenler olan x_1, x_2, \dots, x_p 'lerin katsayı vektörüdür. η_i değeri ise modelin doğrusal bileşeni olarak adlandırılır. Böylece genel oransal hazard modeli;

$$h_i(t) = \exp(\beta_1 x_{1i} + \beta_2 x_{2i} + \dots + \beta_p x_{pi}) h_0(t) \quad (8)$$

şeklinde yazılabilir.

Cox'un oransal risk (hazard) modeli, hazard oranının logaritması için doğrusal bir model olarak da gösterilebilir. $\psi(\mathbf{x}_i)$ 'nin biçimi için başka olası formlar olsa da, sağkalım (survival) verileri analizi için en çok $\psi(\mathbf{x}_i) = \exp(\beta' \mathbf{x}_i)$ şekli kullanılır.

Gözlenen sağkalım verilerine ait oransal hazard modelinin hesaplanması, modeldeki doğrusal bileşenler olan x_1, x_2, \dots, x_p , açıklayıcı değişkenlerinin bilinmeyen katsayıları $\beta_1, \beta_2, \dots, \beta_p$ 'lerin hesaplanmasını gerektirmektedir. Oransal risk (hazard) modelindeki bilinmeyen katsayılar β 'ların tahmini için en çok olabilirlik (maximum likelihood) ve (partial likelihood) kısmi olabilirlik yöntemleri kullanılır. Yöntemlerin kullanılması için öncelikle verilerin benzerlik fonksiyonu oluşturulur. Bu fonksiyon farz

edilen modelde yer alan bilinmeyen parametrelerin birleşik olasılık fonksiyonudur. Oransal hazard ile ilgili kısmi olabilirlik fonksiyonunu aşağıdaki şekilde göstermiştir;

$$PL(\beta) = \prod_{i=1}^r \frac{\exp(\beta' x_{i,t(i)})}{\sum_{j \in R(t(i))} \exp(\beta' x_{j,t(i)})} \quad (9)$$

Burada $x_{(i)}$, yaşam süresi $t_{(i)}$ olan i . örgüt için açıklayıcı değişken vektörünü göstermektedir. Olabilirlik (Likelihood) fonksiyonunun paydasındaki toplam, $t_{(i)}$ anında riskte olan örgütlerin $\exp(\beta' x)$ değerlerinin toplamıdır.

Farklı açıklayıcı değişkenlere dayalı olarak kurulan oransal hazard modellerinin karşılaştırılması için, olabilirlik oran testi (likelihood ratio test) kullanılmaktadır. Olabilirlik test istatistiği, karşılaştırılan oransal modellerin log-olabilirliklerinin farkının iki katının alınması ile elde edilen bir istatistiktir (Blossfeld ve Rohwer, 1995; Önder, 2006). Bu istatistik kurulan modellerin anlamlı olup olmadığının testi için kullanılan bir istatistiktir. Oransal hazard modeli'nde kısmi olabilirlik yöntemi ile hesaplanan parametrelerin katsayılarının anlamlılığı, tahmin edilen katsayıların standart hataya bölünmesi ile hesaplanan test istatistiği ile sınımlanmaktadır. Test istatistiği 10 no'lu eşitlikte görüldüğü gibi; b_i , bir parametreye ait katsayıyı ve s_{b_i} parametreye ait standart hatayı temsil etmek üzere,

$$\text{Test istatistiği} = \frac{b_i}{s_{b_i}}, \quad (10)$$

şeklinde hesaplanmaktadır. Örneklemin küçük olduğu durumlarda, test istatistiğinin dağılımı t dağılımı iken, büyük olduğu durumlarda da standart normal dağılıma sahiptir (Blossfeld ve Rohver, 1995).

Yapılan bu çalışmada da, banka kökenli olan ve olmayan aracı kurumlara ait modellerde, oransal hazard modeli kullanılmıştır. Kurulan modeller, açıklayıcı değişkenlerin yapısına göre aşamalı olarak oluşturulmuştur. Ayrıca, çalışma kapsamında kurulan modeller, bir istatistiksel paket program olan TDA (*Transition Data Analysis*

(Rohwer and Pötter, 2002)) ile analiz edilmiştir. Kurulan bütün modellerin açıklamaları ve kurulan hipotezlerin sınanması bir sonraki bölümde açıklanmıştır. Modeller öncelikle, banka kökenli olmayan aracı kurumlar, daha sonra ise banka kökenli aracı kurumlar için kurulmuştur. Modellerde öncelikle, popülasyon dinamiklerinin (popülasyon yoğunlukları ve önceki kurulmaların) kurulma oranına etkisine, daha sonra kesim genişliği değişkenlerinin (hisse senedi ve devlet iç borçlanma senetlerinin) kurulma oranına etkisi en son olarak ise dönemleri temsil eden açıklayıcı değişkenlerin kurulma oranına etkisi ölçülmüştür.

3.7. Aracı Kurum Popülasyonlarına Ait Tanımlayıcı İstatistikler ve Kurulan Modeller

Çalışmanın bulgular kısmında, araştırma problemine konu olan iki farklı aracı kurumun kurulma oranlarına etki eden değişkenlerin neler olduklarına ve karşılıklı bağımlılık seviyesinin düzeyini belirlemek için yapılan analizlerin sonuçlarına yer verilmiştir. Birinci bölümdeki önermelerden yola çıkılarak kurulan hipotezlerin testi için modeller kurulmuştur. Kurulan modellere yönelik bulgular ve bu bulguların yorumlanması yine bu bölümde yer almıştır. Bu kısımda, ilk olarak her iki tip aracı kuruma ait tanımlayıcı istatistikler yer almıştır. Kurulan ve kapanan aracı kurumlar hakkında da bilgiler verilmiş ve aracı kurumların yıl bazında yapmış oldukları satış hacimleri açıklanmıştır. Daha sonraki aşamada, kurulan modellerden elde edilen bulgular, aracı kurumların oluşturduğu popülasyonlar bazında ayrı ayrı ele alınarak açıklanmıştır. Bunun için önce banka kökenli olmayan aracı kurumlara ait modeller, daha sonra banka kökenli aracı kuruma ait modeller sınanmıştır. Örgütsel Ekoloji Kuramı çerçevesinde, kurulma oranlarına etki eden değişkenlerin etkisi zaman bağımlılığı, yoğunluk bağımlılığı ve kesim genişliği bağımlılığı kapsamında incelenmiştir.

Daha önceki bölümlerde tartışıldığı gibi, bu çalışmada bağımlı değişken olarak aracı kurumlara ait örgütsel kurulma oranı, aracı kurumların piyasaya giriş oranı olarak tanımlanmıştır. Türkiye’de sermaye piyasasında aracılık faaliyetleri üstlenen aracı kurumlar ilk kuruldukları andan itibaren piyasalarda alım satım işlemleri yapamamaktadırlar. Bunun nedeni, alım satım işlemlerini gerçekleştirmeleri için Sermaye Piyasası Kurulu’ndan elde edecekleri gerekli lisanslara sahip olma zorunluluğudur. Bu duruma ek olarak kuruldukları zaman belirli bir zaman içerisinde Takasbank’a, Merkezi Kayıt Kuruluşu’na ve Türkiye Sermaye Piyasası Aracı Kuruluşları Birliği’ne de üye olmak zorundadırlar³. Lisansları alan aracı kurumlar, alım satım işlemlerini gerçekleştirmeye başladıkları anda, biçimsel olarak kurulmuş kabul edilmekte, zaman içerisinde ise piyasaya

³ Bu zorunluluk, Sermaye Piyasası Kanunu, Madde 40/B’de açıklanmıştır. Madde şu şekildedir. “Türkiye’de sermaye piyasasında aracılık faaliyetinde bulunmaya bu kanunla yetkili kılınmış kuruluşlar, tüzel kişiliği haiz kamu kurumu niteliğinde bir meslek kuruluşu olan Türkiye Sermaye Piyasaları Aracı Kuruluşları Birliği’ne üye olmak için başvurmak zorundadırlar. Bunun için aracı kuruluş, kuruluş niteliğini kazandığı andan itibaren üç ay içinde gerekli başvuruyu yapmakla yükümlüdür. Anılan yükümlülüğe uymayan kuruluşların aracılık faaliyetleri kurulca durdurulur.

ve dolaylı olarak kendileri ile benzer özellik gösteren örgütlerin bulunduğu popülasyona da girişi gerçekleşmektedir. Dolayısıyla kurulma oranı olarak popülasyona giriş oranları bağımlı değişken ve bu oranlara etki eden faktörler bağımsız (veya açıklayıcı) değişkenler olarak kabul edilmiştir.

3.7.1. Aracı Kurumlara Ait Tanımlayıcı İstatistikler

Çalışmanın yöntem bölümünde, her yıla ait banka kökenli olan ve olmayan aracı kurumların yoğunlukları (yıl içerisinde toplam bulunan aracı kurum sayısı), kurulan ve kapanan kurum sayıları Tablo 4’de verilmiştir. Tablo 5’de ise banka kökenli olan ve olmayan aracı kurumlara ait tanımlayıcı istatistikler bulunmaktadır. Tablo 5’de ki tanımlayıcı istatistikler her iki popülasyonun yoğunluğuna ve bir önceki yılda kurulan aracı kurumlara aittir.

2005 yılı itibari ile sermaye piyasalarında 69 tane banka kökenli olmayan, 36 tane ise banka kökenli aracı kurum faaliyet göstermektedir. Bir önceki yıla bağlı olarak banka kökenli olmayan aracı kurumlardan yıllık ortalama olarak yaklaşık yedi (6,81) aracı kurum kurulmuş ve dört aracı kurum kapanmıştır. Banka kökenli aracı kurumlarda ise, bir önceki yılda ortalama yaklaşık üç (2,80) kurulma, bir de kapanma gerçekleşmiştir. Banka kökenli olmayan aracı kurumların özellikle 1990’lu yıllarda sayıca fazla olarak kurulmaları ortalama yükseltmiştir. Özellikle 1989 ve 1990 yılında aşırı kurulmaların olması ve diğer yıllarda gerçekleşen kurulmaların bu yıllara göre çok daha az olmasından dolayı ortalama ve standart sapma da bu iki yıla bağlı olarak yüksek çıkmıştır.

Ayrıca, 2000’li yıllarda hiç kurulmanın gözlemlenmemesi de ortalama etkilemiştir. Gözlem değerlerinin aşırı uç değerlerinden etkilemesini önlemek için veri setindeki kurulmalara ait medyan değerleri hesaplanmıştır. Bu sayede aşırı gözlem değerlerinden etkilenme sorunu ortadan kaldırılmıştır. Medyan değerleri hem kurulma hem de kapanma sayılarına göre de verilmiştir. Banka kökenli olmayan aracı kurumların 1994 ve 2001 yılındaki krizlerden dolayı kapanmaları diğer yıllara göre daha fazla olmuştur. Kapanan banka kökenli olmayan aracı kurum ortalama sayısı yaklaşık dört gibi görünse de, gerçek anlamda 1995 yılında 15 aracı kurumun kapanması, diğer yıllarda ise bu sayının

çok daha az olması ortalamayı etkilemiştir. Örnek olarak ülke bağlamında, 1994 krizinden sonra 2001 krizini de kapsayan dönem içerisinde, mali piyasalarda ve bankacılık sektöründe yaşanan olumsuzluklar nedeni ile birçok banka kapanmıştır. Türk Ticaret Bankası, Bank Ekspres, Interbank, Egebank, Yurtbank, Sümerbank, Esbank, Yaşarbank, Etibank, Bank Kapital, Demirbank, Ulusal Bank, İktisat Bankası, Sitebank, Tarişbank, Bayındırbank, Kentbank ve EGS bankası kapanan bankalar arasında yer almaktadır. Bu bankaların sahip olduğu aracı kurumlar da zaman içerisinde faaliyetlerini durdurarak kapanmışlardır.

Benzer şekilde, 2001 yılında yaşanan olumsuzluklar nedeni ile takip eden 2002, 2003 ve 2004 yıllarında toplam dokuz banka kökenli aracı kurum kapanmıştır. Ancak, daha önceki yıllarda kapanmaların sayıca az olması nedeni ile ortalama düşmüştür. Banka kökenli olmayan aracı kurumların yoğunluğunun banka kökenli aracı kurumlara göre daha fazla olması, ortalamaların daha yüksek çıkmasına da dolaylı olarak neden olmuştur.

Tablo 5. Aracı Kurumların Popülasyon Dinamiklerine Ait Tanımlayıcı İstatistikler

	Banka Kökenli Olmayan Aracı Kurum			Banka Kökenli Aracı Kurum		
	N ₂₀₀₅	Ortalama	Medyan (Ortanca)	N ₂₀₀₅	Ortalama	Medyan (Ortanca)
Yoğunluk (N)	69			36		
Bir Önceki Yıla Ait Kurulma		6.81	2.00		2.80	2.00
Bir Önceki Yıla Ait Kapanma		3.58	3.00		1.09	1.00

Yapılan çalışmada, Sermaye Piyasası Kurulu, İstanbul Menkul Kıymetler Borsası ve Türkiye Sermaye Piyasası Aracı Kuruluşları Birliği'nin yayınlamış olduğu veriler değerlendirilmiş, banka kökenli olan ve olmayan aracı kurumlara yönelik sermaye piyasasında yapmış oldukları satış miktarları dikkate alınmıştır. Finansal araçlara yönelik yapılan satış miktarları Milyon Türk Lirası cinsinden belirtilmiştir. Bu rakamlar, Türk

Lirası'nın Yeni Türk Lirası'na çevrilmesi sonucu yeniden düzenlenmiş ve her veri Yeni Türk Lirası cinsinden ifade edilmiştir. Bununla birlikte, veriler 1986 yılından itibaren enflasyondan arındırılmıştır. 1986 temel yıl alındığında, artan enflasyon oranı yıl bazında değişen bir katsayı şeklinde alınmış ve her yıla ait veriler bu katsayılara bölünmüştür. Dolayısı ise, değerlerin kullanılmasından kaynaklanacak sorunlar da önlenmiştir. Ham verilerin kullanılması, modellerde sıkıntı yaratabilmektedir. Özellikle ani artış ve azalışlarda modeller kararsız ve yanlış sonuçlar verebildiğinden bu türden bir düzeltmenin yapılması uygun görülmüştür.

Aracı kurumların yıl bazında yapmış oldukları satış miktarlarının gerçek enflasyondan arındırılmış değerleri ise EK-2'de verilmiştir. Satış miktarlarına ait tanımlayıcı istatistiklere iki şekilde yer verilmiştir. Birinci olarak, her iki tür aracı kurumun yapmış olduğu satış miktarlarının ham verilerinin ortalaması ve standart sapması hesaplanmıştır. İkinci aşamada ise, yapılan satışlar enflasyondan arındırılmıştır. Enflasyondan arındırma için 1987 yılı temel yıl olarak alınmıştır. Verilerin enflasyondan arındırılarak, satış miktarlarındaki ani artış ve azalışlardan kaynaklanan değişkenlik indirgenmiş ve tanımlayıcı istatistikler yeniden belirlenmiştir. Diğer yandan, hem gerçek satışlar hem de enflasyondan arındırılmış bütün satışlar Yeni Türk Lirası cinsinden ifade edilmiştir. Yeni Türk Lirası'nın geçerli olmadığı eski yıllardaki veriler Yeni Türk Lirası'na dönüştürülmüş ve bütün veriler tek tip para birimi ile ifade edilmiştir.

Tablo 6'daki aracı kurumlara ait satış hisse senedi satış ortalamalarına bakıldığında her iki tür aracı kurum birbirlerine yakın miktarlarda satışlar gerçekleştirmiştir. Devlet tahvilleri ve hazine bonusu olarak tanımlanan devlet iç borçlanma senetlerinin toplam satışlarında ise banka kökenli olan aracı kurumlar daha etkindir. Her ne kadar sermaye piyasası dikkate alınsa da, devletin iç borçlanma araçlarından olan tahvil ve bonolar genellikle para piyasalarında alıp satılmaktadır. Devletin iç pazara borçlanması için sürdüğü tahvil ve bonoların alım satımlarının gerçekleşmesinde piyasa yapıcı bankaların temel aktör olarak etkin rol oynadıkları bilinmektedir. Dolayısıyla, bankaların alım ve satım yapmaları hem kendilerini hem de kendi aracı kurumlarının da piyasalara dahil edileceği anlamına gelmektedir. Enflasyondan arındırılmış hisse senedi satışları verilerine bakıldığında, her iki tür aracı kurumun bir birine benzer satış miktarlarına sahip olduğu söylenebilir.

Ancak, devlet tahvili ve hazine bonusu verilerine de bakıldığında, banka kökenli aracı kurumların ortalama toplam 148 milyon Ytl'lik, banka kökenli olmayan aracı kurumların ise, ortalama toplam 127 milyon Ytl'lik satış yaptığı görülmektedir. Tablo 6'da yer alan verilerin ortalamaları ile birlikte standart sapmalarını değerlendirildiğinde, yine devlet tahvili ve bono satışlarındaki sapmanın yüksek olduğu söylenebilir. Bunun nedenlerinden biri, her yıl bazında yapılan satış miktarlarının birbirinden farklılık göstermesidir. Krizlerden kaynaklanan finansal konjoktüre bağılı olarak, piyasaların daralması, yapılan satış miktarlarının azlığını, genişlemesi ise yapılan satış miktarının arttığını göstermektedir. Yıl bazında yapılan satışlar da finansal piyasaların seyri açısından da önem taşımaktadır. Dolayısıyla piyasalardaki gelişmeler ile satışlar ile doğru orantılı olarak gerçekleşmektedir. Her yıl bazındaki anormal satış miktarları, kendi standart sapmalarını da artırmaktadır. Bunun en iyi örneği, ister gerçek veriler ister enflasyondan arındırılmış veriler bazında olsun, devlet tahvili ve bono satışlarındaki sapmalarda görülmektedir.

Tablo 6. Aracı Kurum Bazında Yapılan Satışlara Ait Tanımlayıcı İstatistikler (YTL)

Satış Türü	GERÇEK DEĞERLER				ENFLASYONDAN ARINDIRILMIŞ DEĞERLER			
	Banka Kökenli Olmayan Aracı Kurumlar		Banka Kökenli Aracı Kurumlar		Banka Kökenli Olmayan Aracı Kurumlar		Banka Kökenli Aracı Kurumlar	
	Ortalama	Standart Sapma	Ortalama	Standart Sapma	Ortalama	Standart Sapma	Ortalama	Standart Sapma
Hisse Senedi	25.041.333.658	39.565.248.952	282.0844.6178	49.607.340.688	24.111.779	20.062.866	21.846.768	24.637.780
Devlet Tahvili	25.041.333.658	126.024.596.433	79.156.406.684	253.020.162.075	23.086.389	49.210.858	76.437.970	134.594.293
Hazine Bonosu	53.968.578.082	87.920.292.360	26.484.296.514	68.809.710.885	104.798.003	203.925.279	71.953.032	121.516.191

3.7.2. Banka Kökenli Olmayan Aracı Kurumlara Ait Modeller

Her iki aracı kurum türünün bir arada alındığı tanımlayıcı istatistiklerin dışında, çalışmanın esas olarak vurgulayacağı bölüm, banka kökenli olan ve olmayan aracı kurumlara ait modellerin sunumu ve bu modellerin yorumlanmasıdır. Bu yüzden, banka kökenli olan ve olmayan aracı kurumlara ait bulgular ayrı konu başlıkları altında incelenmiştir. Her aracı kurum popülasyonunun kendi tanımlayıcı istatistikleri ile birlikte kurulma oranlarına ait kurulan modeller de açıklanmıştır. İlk bölümde banka kökenli olmayan aracı kurumlar daha sonraki bölümde ise banka kökenli aracı kurumlara ait modellerin sonuçları tartışılmıştır. Banka kökenli olmayan aracı kurumların kurulma oranlarına etki eden açıklayıcı değişkenler arasındaki korelasyonlar Tablo 8’de verilmiştir. Tablo 8’de bulunan değişkenlerin kısa adları ve bu kısa adların ne anlama geldiği Tablo 7’de yer almıştır.

Tablo 7. Analizlerde Yer Alacak Açıklayıcı Değişkenlerin Kısaltmaları ve Açıklamaları

Değişken Adı	Değişkenin tanımı
Ln(BKO)	Banka kökenli olmayan aracı kurum popülasyon yoğunluğu (Ln’i alınan)
BKO ²	Banka kökenli olmayan aracı kurum popülasyon yoğunluğunun karesi
Ln(BK)	Banka kökenli aracı kurum popülasyon yoğunluğu (Ln’i alınan)
PBKO	Bir yıl önce kurulan banka kökenli olmayan aracı kurum sayısı
PBKO ²	Bir yıl önce kurulan banka kökenli olmayan aracı kurum sayısının karesi
V9093	1990-1993 yıllarını kapsayan dönem (Kriz öncesi dönem)
V9400	1994-2000 yıllarının kapsayan dönem (1994 Krizi ve sonrası dönemi)
V0105	2001-2005 yıllarını kapsayan dönem (2001 krizi ve sonrası dönemi)
HISSEDEG	Toplam hisse senedi satışlarındaki değişim
DTHBDEG	Toplam devlet tahvili ve hazine bonosu satışlarındaki değişim

Tablo 7’de bulunan açıklayıcı değişkenlerin banka kökenli olmayan aracı kurum kurulma oranına etki yaratıp yaratmadığı Tablo 9, Model 1-9’da test edilmiştir. Modeller, sahip oldukları değişkenleri itibari ile aşamalı olarak kurulmuştur. Modellerin bu şekilde kurulmasındaki amaç, değişkenlerin önce tek başına, daha sonra diğer değişkenlerle birlikte ele alınarak kurulma oranlarına bir etki yaratıp yaratmadığını tespit edebilmektir. Modellerde, bağımlı değişken örgütsel kurulma oranı, bağımsız değişkenler ise, popülasyon dinamikleri, kesim genişliği dinamikleri ve çalışma tarafından kabul edilen dönemlerdir.

Tablo 8. Açıklayıcı Değişkenler Arasındaki Korelasyonlar

	Ln(BKO)	BKO ²	Ln(BK)	PBKO	PBKO ²	V9093	V9400	V0105	HISSEDEG	DTHBDEG
Ln(BKO)	1									
BKO ²	,695(**)	1								
Ln(BK)	,906(**)	,402(**)	1							
PBKO	,353(**)	,650(**)	,155	1						
PBKO ²	,265(**)	,515(**)	,099	,962(**)	1					
V9093	,473(**)	,190(*)	,321(**)	,254(**)	,228(**)	1				
V9400	,243(**)	,309(**)	,194(*)	-,057	-,066	-,297(**)	1			
V0105	,142	,097	,106	-,063	-,051	-,215(**)	-,055	1		
HISSEDEG	-,151	-,567(**)	,188(*)	-,347(**)	-,275(**)	-,018	-,274(**)	-,222(**)	1	
DTHBDEG	-,064	-,184(*)	,084	-,065	-,087	-,117	-,028	-,059	,016	1

** Korelasyon 0.01 düzeyinde anlamlıdır

* Korelasyon 0.05 düzeyinde anlamlıdır

Kurulan modellerde, popülasyon dinamiklerinin kurulma oranına olan etkilerinin belirlenmesinde iki yaklaşım belirlenmiştir. Birinci yaklaşım, yoğunluk bağımlılığı kuramının temel aldığı yaklaşımdır. Bu yaklaşımda, önce popülasyon dinamiklerinin kurulma oranına olan birinci düzey etkisinin belirlenmesine çalışılmıştır. İkinci yaklaşım ise, popülasyon dinamiklerinin kurulma oranına ikinci düzey etkisinin belirlenmesine yönelik yaklaşımdır. Diğer bir yaklaşım olarak kurulan modellerde, popülasyonların yıllara göre değişen yoğunluklarının ani artış veya azalışlarının daha kararlı bir yapıda olması için logaritmik dönüşümler uygulanmıştır. Bu uygulama özellikle birinci düzey etkilerin tespiti için yapılmıştır. Karesel (ikinci düzey) etkilerin ölçülmesinde ise, popülasyon yoğunluklarının ham verilerinden faydalanılmıştır. Bu türden bir yaklaşım Örgütsel Ekoloji Kuramı yazınında farklı yazarlar (örn. Carroll ve Hannan, 2000) tarafından da benimsenmiştir.

3.7.2.1. Banka Kökenli Olmayan Aracı Kurumlara Ait Hipotezler

Banka kökenli olan ve olmayan aracı kurumlara ait modellerde, birinci bölümde öne sürülen önermelerin sınanması için kuramsal hipotezlere dönüştürülmesi gerekmektedir. Kurulan modeller görgül modeller olduğundan, bu modellerde parametrelerin anlamlılığın test edilmesi, kurulan hipotezlerin test edilmesi anlamına gelmektedir. Kurulan hipotezler araştırmacının hipotezleri olup, boş hipoteze karşıt olarak öne sürülen hipotezlerdir. Araştırmacının hipotezlerinin kabul edilmesi, boş hipotezin reddedildiği anlamına gelmektedir. Kurulacak olan boş hipotez, model parametrelerine ait katsayılarının kurulma oranı üzerinde bir etki yaratmadığını (etkinin istatistiksel olarak önemsiz olduğunu) gösteren hipotezdir. Boş hipoteze alternatif olarak kurulan hipotez ise model parametrelerine ait katsayıların kurulma oranını azaltacağı veya arttıracığına yöneliktir.

Çalışmanın birinci kısmında bulunan ve kuramsal tartışmalar sonucu önerilen önermelerin kurulan modellerde sınanması için hipotezlere dönüştürülmesi hem banka kökenli olmayan hem de banka kökenli olan aracı kurum bazında gerçekleşmiştir. Bu kısımda banka kökenli olmayan aracı kurumlara ait önermelerin hipoteze dönüştürülmesi bulunmaktadır. Popülasyonlar arasındaki etkileşimi konu alan ve bilişsel meşruiyet düzeyi

yüksek olan örgütsel formun yer aldığı popülasyonun yoğunluğu arttıkça yeni kurulan ve bilişsel meşruiyet düzeyi düşük olan popülasyondaki kurulma oranının azalacağına dair öne sürülen önermenin hipoteze dönüştürülmesi şu şekilde olacaktır. Burada yer alan B.K.Y. kısaltması, Banka kökenli aracı kurumların yoğunluğunu temsil etmektedir.

Hipotez_{1a} : Banka kökenli aracı kurumların (bilişsel meşruiyet derecesi yüksek olan örgütsel formun yer aldığı popülasyonun) yoğunluğu arttıkça, banka kökenli olmayan aracı kurumların (yeni kurulan ve henüz bilişsel meşruiyeti düşük olan örgütsel formun) yer aldığı popülasyondaki kurulma oranı azalacaktır.

Bu hipotezin istatistiksel olarak gösterimi ise şu şekilde olacaktır.

$$H_0: \beta_{B.K.Y.} = 0$$

$$H_1: \beta_{B.K.Y.} < 0$$

Çalışmanın birinci bölümünde yer alan popülasyon içerisinde bulunan örgütlerin karakteristik özellikleri ve popülasyonlar arası etkileşimler konusu içerisinde yer alan kesim genişliği yaklaşımı ve bazı kuramsal önermeler kısmında öne sürülen önermenin hem sınanması hem de kurulan modellerdeki parametrelerin istatistiksel olarak anlamlılığının testi için kurulan hipotezler şu şekilde olacaktır. Çalışmada kesim genişliğini temsil eden iki değişken bulunmaktadır. Bunlar, hisse senetleri satışlarındaki yüzde değişim ve devlet iç borçlanma senetleri (devlet tahvili ve hazine bonusu) yüzde değişim değişkenleridir. O halde, değişkenlere ait hipotezler şu şekilde oluşacaktır. Burada H.S.D. kısaltması, hisse senetlerindeki değişimi, DİBS kısaltması ise devlet iç borçlanma senetlerini temsil etmektedir.

Hipotez_{2a.1} : Kaynak kümesinin sınırları olarak tanımlanan kesim genişliği (Hisse senetleri satışlarındaki yüzde değişim) arttıkça, banka kökenli olmayan aracı kurumların (bilişsel meşruiyeti düşük olan örgütsel formun) yer aldığı popülasyondaki kurulma oranı artacaktır.

Bu hipotezin istatistiksel olarak gösterimi ise şu şekilde olacaktır.

$$H_0: \beta_{H.S.D.} = 0$$

$$H_1: \beta_{H.S.D.} > 0$$

Hipotez_{2a.2}: Kaynak kümesinin sınırları olarak tanımlanan kesim genişliği (Devlet iç borçlanma senetleri satışlarındaki yüzde değişim) arttıkça, banka kökenli olmayan aracı kurumların (bilişsel meşruiyeti düşük olan örgütsel formun) yer aldığı popülasyondaki kurulma oranı artacaktır.

$$H_0: \beta_{DİBS} = 0$$

$$H_1: \beta_{DİBS} > 0$$

Çevrenin, popülasyonlar arasındaki etkileşim üzerindeki etkisine yönelik öne sürülen önermenin sınanması için kurulacak hipotezler yukarıda ele alınan benzer yaklaşımlar ile sınanacaktır. Çalışma kapsamında alınan 1990-1993, 1994-2000 ve 2001-2005 dönemlerini temsi eden değişkenlere yönelik kurulan hipotezler aşağıdaki gibi olacaktır.

Bu hipotezlerin istatistiksel olarak gösterimi ise şu şekilde olacaktır.

Hipotez_{3a.1} : Çevrede yaşanan olumlu olarak nitelendirilecek ve fırsat yaratacak bir etki (1990-1993 dönemi) banka kökenli olmayan aracı kurumların (bilişsel meşruiyeti düşük olan örgütsel formun) yer aldığı popülasyondaki kurulma oranını arttıracaktır.

$$H_0: \beta_{1990-1993} = 0$$

$$H_1: \beta_{1990-1993} > 0$$

Hipotez_{3a.2} : Evrimsel süreç içerisinde, çevrede yaşanan ve olumsuz etki yaratan bir türbülans (1994-2000 dönemi) banka kökenli olmayan aracı kurumların (bilişsel meşruiyeti düşük olan örgütsel formun) yer aldığı popülasyondaki kurulma oranını azaltacaktır.

$$H_0: \beta_{1994-2000} = 0$$

$$H_1: \beta_{1994-2000} < 0$$

Hipotez_{3a.3} : Evrimsel süreç içerisinde, çevrede yaşanan ve olumsuz etki yaratan bir türbülans (2001-2005 dönemi) banka kökenli olmayan aracı kurumların (bilişsel meşruiyeti düşük olan örgütsel formun) yer aldığı popülasyondaki kurulma oranını azaltacaktır.

$$H_0: \beta_{2001-2005} = 0$$

$$H_1: \beta_{2001-2005} < 0$$

3.7.2.2. Banka Kökenli Olmayan Aracı Kurumlara Ait Modeller ve Açıklamaları

Tablo 9’da bulunan modellerde, açıklayıcı değişkenlerin kurulma oranına etkileri, birinci bölümde önerilen önermelerden yola çıkılarak kurulan hipotezlerin sırasına göre açıklanmıştır. Buna göre, öncelikle popülasyon dinamiklerinin, daha sonra kesim genişliğinin ve en son olarak ise dönemlerin kurulma oranını artırıcı veya azaltıcı etkisi aşamalı olarak tespit edilmiştir. Kurulan bütün modellerin Transition Data Analysis programı çıktıları Ek 3 ve Ek 4’te verilmiştir.

Banka kökenli olmayan aracı kurumların kurulma oranını etkileyen değişkenlerin etkisinin belirlenmesi için öncelikle birinci model (Model 1) oluşturulmuştur. Birinci modelde, banka kökenli olmayan aracı kurumların yoğunluğu ile kurulma oranı arasında ters-U ilişkisinin olup olmadığı sınıanmıştır. Bunun için, birinci ve ikinci düzey etki, yani yıllar itibari ile banka kökenli olmayan aracı kurumların yoğunluğu ve, yoğunlukların karesi birlikte modele dahil edilmiştir. Yoğunluğun birinci düzey etkisinin kurulma oranını artırıcı, ikinci düzey etkisinin kurulma oranını azaltıcı etkisinin olduğunu göstermiştir. Ayrıca bu etkiler, istatistiksel olarak da anlamlıdır. Banka kökenli olmayan aracı kurumlar, bilişsel meşruiyet derecesi düşük örgütsel form olarak kabul edildiğinde bu türden bir bulgunun elde edilmesi beklenen bir sonuçtur. Banka kökenli olmayan aracı kurumların bilişsel meşruiyeti sağlamaya başlamaları ile birlikte sayıca artış göstermişler ve buldukları popülasyonlardaki yoğunluk artmaya başlamıştır. Bu durumu takiben, banka

kökenli olmayan aracı kurumların yoğunluğu arttıkça kurulma oranı artmış ve belirli bir noktadan sonra ise, rekabet sürecinin devreye girmesiyle, yoğunlukta bir azalma gözlenmiştir. Dolayısıyla, Örgütsel Ekoloji Kuramı'nın yoğunluk bağımlılığı konusundaki öngörülerini elde edilen sonuçlar ile desteklenmiştir.

Tablo 9'daki Model 1'i takip eden Model 2 ve Model 3 ve Model 4'te yoğunluk bağımlılığı kuramının öngördüğü, bir önceki kurulmaların kurulma oranı ile ters-U ilişkisine sahip olduğu yönündeki tezi test edilmiştir. Bunun için öncelikle Model 2'ye banka kökenli olmayan aracı kurumların yoğunlukları ve bu yoğunlukların karesi ile birlikte, bir önceki yılda kurulan banka kökenli olmayan aracı kurumların sayısını temsil eden değişken eklenmiştir. Bu modelde test edilmek istenen, birinci düzey etkinin kurulma oranı üzerinde bir etkisinin olup olmadığını ölçmektir. Model 2'den elde edilen bulguya göre, bir yıl önce kurulmaları temsil eden kurulmaların birinci düzeyinin kurulma oranına etkisi istatistiksel olarak önemsizdir. Model 3'e ise ikinci düzey etkinin olup olmadığını ölçmek için bir yıl önce kurulan aracı kurumların sayısının karesi eklenmiştir. Ancak bu modelde, birinci düzey etkiyi ölçen değişken modele dahil edilmemiştir. İkinci düzey etki ise modele konmuştur. Model 2 ve Model 3'ün ayrı kurulmasının sebeplerinden biri de düzey etkilerinin ayrı olarak ölçülmesidir. Model 2 ve Model 3'ten farklı olarak birinci ve ikinci düzey etkinin birlikte ele alınarak banka kökenli olmayan aracı kurum kurulma oranını azaltıcı veya artırıcı etkisinin olduğunu belirlemek için Model 4 oluşturulmuştur. Bunun için, hem birinci düzeyi temsil eden hem de ikinci düzeyi temsil eden değişkenler birlikte Model 4'e dahil edilmiştir.

Her üç model (Model 2, Model 3 ve Model 4) birlikte değerlendirildiğinde bir önceki kurulmaların birinci ve ikinci düzey etkilerinin banka kökenli olmayan aracı kurum kurulma oranını azaltıcı veya artırıcı bir etkisinin olmadığı belirlenmiştir. Her üç modelde de, bir önce kurulan banka kökenli olmayan aracı kurumlara ait katsayılar istatistiksel olarak önemsiz çıkmıştır. Bu değişkenlere diğer kurulan modellerde de sınanmış ancak kurulma oranına olan etkisi istatistiksel olarak anlamsız olduğu tespit edildiği için modellerden çıkarılmıştır. Yoğunluk bağımlılığı kuramının öngördüğü, bir önceki kurulmalar ile kurulma oranı arasında ters-U ilişkisinin olmasına yönelik iddiası banka kökenli olmayan aracı kurum popülasyonu için geçerli olmamıştır. Bunun nedenlerinden biri, bir yıl önceki kurulmaların değil daha da önceki kurulan aracı kurumların yoğunluğu

etkileyebileceği olasılığının olmasıdır. Diğer bir neden ise, bir yıl önce kurulan değil de, aynı yılda kurulan aracı kurumların yoğunluğu etkileyici özelliğinin bulunması ihtimalidir. Bir önceki yılda kurulan bir aracı kurum o yıl içinde kapanmışsa yoğunluğu artırıcı bir etkisi olmayacaktır. Eğer birden fazla aracı kurum geçmiş yıl içerisinde kurulup kapanmışsa, yoğunluğa olan etkisi artırıcı değil tam tersine azaltıcı yönde olacaktır.

İlk dört modeli takip eden Model 5'te çalışmanın birinci bölümünde yer alan ve popülasyonlar arası etkileşimlerin örgütsel kurulma oranlarını nasıl etkilediği yönündeki argümanlarından yola çıkılarak oluşturulan hipotezin test edilmesi amaçlanmıştır. Bunun için kurulan modele, banka kökenli olmayan aracı kurumların yoğunlukları ve yoğunlukların karesine, çalışma tarafından bilişsel meşruiyet düzeyleri yüksek olarak kabul edilen banka kökenli aracı kurumların yoğunlukları eklenmiştir. Ayrıca bu modelde, banka kökenli aracı kurumların yoğunluklarının birinci düzey etkisi test edilmiştir. Kurulan modele göre, banka kökenli aracı kurumların yoğunlunun etkisi, banka kökenli olmayan aracı kurumların kurulma oranını azaltıcı yönde olmuştur. Bu bulgu, bilişsel meşruiyet düzeyi yüksek olan banka kökenli aracı kurumların oluşturduğu popülasyonun yoğunluğunun arttıkça, bilişsel meşruiyet düzeyi düşük banka kökenli olmayan aracı kurumların kurulma oranının azaldığını göstermektedir. Banka kökenli aracı kurum, bilişsel meşruiyet derecesi yüksek, banka kökenli olmayan aracı kurumlar ise bilişsel meşruiyet derecesi düşük örgütsel form olarak tanımlandığında, bilişsel meşruiyet derecesi yüksek örgütsel formlarının oluşturduğu popülasyonun yoğunluğu arttıkça, bilişsel meşruiyet derecesi düşük olan örgütsel formların oluşturduğu popülasyondaki kurulma oranının azalacağına yönelik kurulan hipotezin kabul edilmesi destek bulmuştur. Bundan sonra kurulan modellerde de, banka kökenli olmayan aracı kurumların yoğunlukları ve yoğunluklarının karesi ile birlikte, banka kökenli aracı kurumların yoğunlukları birlikte yer almış ve diğer açıklayıcı değişkenler modellere dahil edilmiştir.

Tablo 9. Banka Kökenli Olmayan Aracı Kurumların Modellerine Ait Kısmi Olabilirlik Parametreleri Tahminleri

	Model 1	Model 2	Model 3	Model 4	Model5
Ln Banka Kökenli Olmayan Aracı Kurum Yoğunluğu Ln(BKO)	0.2367** (0.1166)	0.2479** (0.1183)	0.2481** (0.1182)	0.2475** (0.1185)	0.8910*** (0.2137)
Banka Kökenli Olmayan Aracı Kurum Yoğunluğunun Karesi BKO ²	-0.0112** (0.0036)	-0.0131** (0.0042)	-0.0126** (0.0040)	-0.0132** (0.0044)	-0.0104** (0.0035)
Banka Kökenli Aracı Kurum Yoğunluğu Ln(BK)					-0.9502** (0.2657)
Bir Yıl Önceki Kuruluşlar (Banka kökenli olmayan aracı kurumlar) PBKO		0.0079 (0.0087)		0.0099 (0.0295)	
Bir Yıl Önceki Kuruluşlar Karesi (Banka kökenli olmayan aracı kurumlar) PBKO ²			0.1133 (0.1322)	-0.0308 (0.4508)	
Hisse Senedi Satışlarındaki Değişim HISSEDEG					
Devlet Tahvili ve Hazine Bonosu Satışlarındaki Değişim DTHBDEG					
Kriz Öncesi Dönem 1990-1993					
I. Kriz ve Sonraki Dönem 1994-2000					
II. Kriz ve Sonraki Dönem 2001-2005					
Olay Sayısı	145	145	145	145	145
Bölüm Sayısı	155	155	155	155	155
Serbestlik Derecesi (s.d.)	2	3	3	4	3
-2LL/s.d.	5.3182**	3.8082**	3.7731**	2.8573***	8.1380***

*p<0.10, **p<0.05, ***p<0.01

+Standart Hatalar parantezlerin içindedir.

Banka Kökenli Olmayan Aracı Kurumların Modellerine Ait Kısmi Olabilirlik Parametreleri Tahminleri (Devamı)

	Model 6	Model 7	Model 8	Model 9
Ln Banka Kökenli Olmayan Aracı Kurum Yoğunluğu Ln(BKO)	1.0242*** (0.2261)	0.8746*** (0.2144)	0.4497 (0.4309)	0.6081** (0.2324)
Banka Kökenli Olmayan Aracı Kurum Yoğunluğunun Karesi BKO ²	0.0021 (0.0048)	-0.0108** (0.0036)	-0.0085** (0.0035)	-0.0089** (0.0034)
Banka Kökenli Aracı Kurum Yoğunluğu Ln(BK)	-1.4613*** (0.3196)	-0.9233** (0.2683)	-0.3877 (0.4655)	-0.5452* (0.2955)
Bir Yıl Önceki Kuruluşlar (Banka kökenli olmayan a.k.) PBKO				
Bir Yıl Önceki Kuruluşlar Karesi (Banka kökenli olmayan a.k.) PBKO ²				
Hisse Senedi Satışlarındaki Değişim HISSEDEG	0.0007** (0.0002)			
Devlet Tahvili ve Hazine Bonosu Satışlarındaki Değişim DTHBDEG		0.0000 (0.0001)		
Kriz Öncesi Dönem 1990-1993			0.1702 (0.3897)	
I. Kriz ve Sonraki Dönem 1994-2000			-0.6907 (0.4342)	-0.7278* (0.4242)
II. Kriz ve Sonraki Dönem 2001-2005			-1.9300** (0.7652)	-1.9147** (0.7642)
Olay Sayısı	145	145	145	145
Bölüm Sayısı	155	155	155	155
Serbestlik Derecesi (s.d.)	4	4	6	5
-2LL/s.d.	10.0388***	6.1903***	5.8582***	6.9906***

*p<0.10, **p<0.05, ***p<0.01

+Standart Hatalar parantezlerin içindedir.

Model 6 ve Model 7’de, hisse senedi, devlet tahvili ve hazine bonusu satışlarındaki yıllara göre değişimin banka kökenli olmayan aracı kurumların kurulma oranı üzerindeki etkisi ölçülmüştür. Model 6’da hisse senedi satışlarındaki değişim, Model 7’de ise, hazine bonusu ve devlet tahvili toplam satışlarındaki değişimin kurulma oranındaki etkisi belirlenmeye çalışılmıştır. Model 7’de hazine bonusu ve devlet tahvili devlet iç borçlanma senetleri olarak tanımlandığından, her iki finansal aracın toplam satışlarındaki değişim bu modele dahil edilmiştir. Model 6 ve Model 7 birbirinden ayrı iki model olarak kurulmuştur. Bunun nedeni, hisse senedi ve devlet iç borçlanma senetlerinin bir arada ele alındığında ortaya çoklu bağımlılık sorununun ortaya çıkma ihtimalinin yüksek olmasıdır. Bu yüzden önce hisse senetleri satışlarındaki değişim, daha sonra ise devlet tahvili ve hazine bonusu satışlarındaki toplam değişim, ayrı ayrı modellere açıklayıcı değişken olarak konulmuştur.

Model 6’ya göre, hisse senedi satışlarındaki değişimin banka kökenli olmayan aracı kurumların kurulma oranını artırıcı etkisinin istatistiksel olarak anlamlı olduğu tespit edilmiştir. Hisse senedi piyasası genişledikçe, bu piyasadaki pay almak isteyen banka kökenli olmayan aracı kurumların oluşturduğu popülasyondaki yoğunlukta artış göstermiştir. Hisse senedi satışları banka kökenli olmayan aracı kurumlara hem gelir sağlamaktadır hem de bu tür aracı kurumların kesim genişliğinin bir boyutunu oluşturmaktadır. Aynı zamanda, Türkiye’de sermaye piyasasının 1986 yılından bu yana gelişim göstermesi de bu bulguyu destekler yöndedir. Hisse senedi piyasasındaki satış hacminin yüksek olması, banka kökenli olmayan aracı kurumların kendilerine kaynak bulmaları açısından bir fırsat yaratmıştır. Yerli ve yabancı yatırımcıya hisse senedi alım satımında aracılık eden aracı kurumların artan piyasa hacmini kendileri için fırsat görüp kurulmaları ve kurulmaların zaman içerisinde artış göstermesi yoğunluğun artışına da neden olmuştur. Ayrıca, bilişsel meşruiyet derecesi düşük olarak tanımlanan banka kökenli aracı kurumların, yaşamlarını devam ettirmeleri için sahip oldukları kesimin genişlemesi kendileri için bir fırsat olarak ortaya çıkmıştır.

Model 7’de ise, devlet tahvili ve hazine bonusu toplam satış miktarlarındaki değişimin banka kökenli olmayan aracı kurum kurulma oranı üzerinde olumlu ya da olumsuz bir etki yarattığı tespit etmek amaçlanmıştır. Elde edilen bulgulara göre, devlet iç borçlanma senetleri olan hazine bonusu ve devlet tahvili satış miktarlarındaki değişimin

banka kökenli olmayan aracı kurum kurulma oranı üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir etki yaratmadığı tespit edilmiştir. Yapılan, ancak tez çalışmasına konulmayan başka modellerde ise, hem hisse senedi satış hacmindeki değişim hem de devlet iç borçlanma senetleri satışlarındaki toplam değişim bir arada konulmuştur. Elde edilen sonuçlara göre hisse senedi satışındaki değişimin kurulma oranını artırmış, ancak devlet iç borçlanma senetleri satışlarındaki değişimin kurulma oranı üzerinde bir etki yaratmamıştır. Ancak daha önceden de bahsedildiği üzere, bu iki değişkenin birlikte ele alınması çoklu bağımlılık sorununu ortaya çıkardığından bu modeller yapılan tez çalışması kapsamına dahil edilmemiştir.

Model 8 ve Model 9, çalışma tarafından ele alınan dönemlerin banka kökenli olmayan aracı kurum kurulma oranını azaltıcı ya da arttırıcı etkilerini belirleyebilmek için kurulmuştur. Her iki modelde de, önceki kurulan modellerde olduğu gibi, banka kökenli olmayan aracı kurumların yoğunlukları ve bu yoğunlukların kareleri ve banka kökenli aracı kurumların yoğunlukları modellere dahil edilmiştir. Ancak, Model 6 ve Model 7'deki test edilen kesim genişliğine ait açıklayıcı değişkenler bu modellere dahil edilmemiştir. Bütün modellerde açıklayıcı değişkenler aşamalı olarak eklenmiştir. Açıklayıcı değişkenlerin hepsinin bir arada modellere dahil edilmesi çoklu bağımlılık sorunu yaratacağından değişkenlerin aşamalı olarak eklenmesi uygun görülmüştür.

Çalışma tarafından ele alınan her üç dönemi temsil eden açıklayıcı değişkenler bir arada Model 8'de yer almıştır. Elde edilen bulgulara göre, 1990-1993 dönemi banka kökenli olmayan aracı kurumların kurulma oranı üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir etki yaratmamış, 1994-2000 ve 2001-2005 dönemleri ise, banka kökenli olmayan aracı kurumların kurulma oranını azaltıcı etki yaratmıştır. Elde bulgularla birlikte, 1990-1993 dönemi, modelde bulunan banka kökenli aracı kurumların popülasyon yoğunluğunun etkisini de anlamsız hale getirdiği görülmüştür. Bu yüzden, 1990-1993 dönemi modelden çıkarılarak yeni bir model (Model 9) oluşturulmuştur. Model 9'a 1994-2000 ve 2001-2005 dönemleri dahil edildiğinde, her iki dönemin de banka kökenli olmayan aracı kurumların kurulma oranını azaltıcı etki yarattığı tespit edilmiştir.

Daha önceden de bahsedildiği üzere 1994 krizinde, ülke bağlamında cari işlemlerdeki açıklarının 1993 sonunda kapatılamayacak şekilde büyümesi, ardından da

devalüasyonun olabileceği beklentisi yabancı sermayeyi ülke dışına çıkarmış, ülkenin gerek para piyasasını, gerekse sermaye piyasasını derinden etkilemiştir. 1994'ün ilk yarılarında doların fiyatı 40 bin TL'ye kadar çıkmıştır. Ülkedeki sıcak para çekilişine karşılık Hazine'nin yıllık %400 faiz oranlarında borçlanma kağıtlarının piyasaya sürmüş ve bu gelişme ile birlikte borsada şiddetli dalgalanmalar yaşanmıştır. Kriz etkisini uzun vadede göstermeye devam etmiştir. 1997 yılında İMKB 100 endeksinin kriz öncesi seviyelerin altında seyretmesi, hazinenin iç borçlarının çevrilemez duruma düşmesi, borçları kapatmak için yüksek oranda dış borçlanmaya yönelmesi para ve sermaye piyasalarında olumsuz etkiyi yaratmayı sürdürmüştür. Her ne kadar 2001 yılında yaşanan krizi daha derin ve daha etkili olarak görülse de 1994-2000 yıllarının da ülke açısından zor atlatılan yıllar olarak gösterilmesi mümkündür.

Aracı kurumların kurulum hızlarına etkisi görülen son dönem, 2001-2005 yılları incelendiğinde ülke çapında özellikle 1999 yılında IMF'in de etkisiyle devreye sokulan ulusal programın birtakım uygulamaları uygulanmaya başlanmıştır. Bu program makroekonomik önlemlerin alınması, kamu harcamalarını kısıtlanması, bütçe açıklarını düşürmek için kısıtlamalara gidilmesi gerekliliğini öne çıkarmıştır. Ayrıca, iç ve dış borçları çevirebilir bir duruma sokmak için faiz hadlerinin düşürülmeye çalışıldığı kriz öncesi dönemde döviz kurunun enflasyonu düşürmek için çapa olarak kullanıldığı, merkez bankasının ise döviz rezervlerini artırıcı önlemler aldığı görülmektedir.

2001 krizine yol açan asıl neden ise döviz çapasının tutturulması ancak enflasyonun bir türlü istenilen seviyeye düşürülememesi olarak gösterilmektedir. Bu durumda aşırı değerlenen Türk Lirası üzerinde oluşan devalüasyon beklentisi ve Merkez Bankası'nın bu beklenti karşısında beklenen katkıyı yapamaması, oluşan devalüasyon beklentisinin boyutunu her geçen gün artırmıştır. Bu krizin etkisi, bir çok bankanın batması, ülke ekonomisine büyük yük getirmesi, işsizliğin büyük oranlarda artması, reel sektör şirketlerinin kapanmasına neden olmuştur. Nitekim aracı kurumlar veri setinde 2001-2005 döneminde yaşanan kurulum hızındaki azalışın ve kapanışlardaki artışın veri setini oluşturan diğer dönemlere göre daha fazla olduğu görülmektedir.

Bütün bu değerlendirmeler göz önünde bulundurulduğunda, banka kökenli aracı kurumların kurulma oranını etkileyen değişkenlerin başında banka kökenli olan aracı

kurumların kurulma oranını azalttığını, hisse senedi satışlarındaki değişimin kurulma oranını arttırdığını, kriz dönemlerini temsil eden 1994-2000 ve 2001-2005 dönemlerinin kurulma oranını azalttığını söylemek mümkündür. Birinci bölümde kuramsal önermelerden yola çıkılarak oluşturulan ve çalışmanın kendi hipotezleri olan Hipotez_{3a.1} reddedilmiş, Hipotez_{1a}, Hipotez_{3a.2} ve Hipotez_{3a.3} kabul edilmiştir. Kesim genişliğini temsil eden değişkenler bazında ise, Hipotez_{2a.1} ise kabul edilmiş Hipotez_{2a.2} kabul edilmemiştir. Kurulan modellerde hisse senedi satış miktarındaki değişimin katsayısının istatistiksel olarak anlamlı, devlet tahvili ve hazine bonosu toplam satış miktarındaki yüzde değişimin katsayısının istatistiksel olarak anlamsız olması hipotezlerin kabulü Hipotez_{2a.1}'nin kabulüne, Hipotez_{2a.2}'nin ise reddine neden olmuştur.

Bir sonraki aşamada, banka kökenli aracı kurumların kurulma oranını etkileyen nedenlerin incelenmesi için, farklı modeller kurulmuştur. Bu modellerde de banka kökenli olmayan aracı kurumların kurulma oranını etkileyen nedenlerin incelenmesi için kurulan modellere benzer modeller kurulmuştur. Modellerde, banka kökenli aracı kurumların kurulma oranı bağımlı değişken, popülasyon dinamikleri, kesim genişliği değişkenleri ve dönemsel etkiler açıklayıcı değişkenler olarak yer almıştır. Banka kökenli aracı kurumlara ait modeller aşamalı olarak birinci bölümdeki kurulan hipotezlerin sınanmasına yönelik olarak sırasıyla kurulmuştur. Modellerdeki açıklayıcı değişkenlere ait parametrelerin hangilerin istatistiksel olarak anlamlı hangilerin istatistiksel olarak anlamsız olduğu belirtilmiştir.

3.7.3. Banka Kökenli Aracı Kurumlara Ait Modeller

Banka kökenli aracı kurumların kurulma oranını etkileyen değişkenlere yönelik kurulan modellerde, öncelikle kendi popülasyon dinamiklerine ait değişkenler (popülasyon yoğunluğunun birinci ve ikinci düzey etkileri, bir önceki yıla ait gerçekleşen kurulmaların birinci ve ikinci düzey etkileri), kesim genişliğine ait değişkenler ve dönemsel etkileri temsil eden değişkenler aşamalı olarak yer almıştır.

3.7.3.1. Banka Kökenli Aracı Kurumlara Ait Hipotezler

Çalışmanın birinci bölümünde Örgütsel Ekoloji Kuramı'na ait önermelerde bahsedilen, bilişsel meşruiyet düzeyleri farklı örgüt formların yer aldığı popülasyonlar arası etkileşimlerde, bilişsel meşruiyet düzeyi düşük olan örgütsel formun yer aldığı popülasyonun yoğunluğu arttıkça, bilişsel meşruiyet düzeyi yüksek örgüt formun yer aldığı popülasyona ait kurulma oranının etkilenmeyeceği kuramsal olarak ele alınmıştır. Bu önermenin sınanması oluşturulan modellerde, kullanılan değişkenlere ait hipotezlerin verilmesinde fayda vardır. İlk olarak, bilişsel meşruiyet düzeyleri farklı örgütsel formların bulunduğu popülasyon yoğunluklarına ait hipotez şu şekilde kurulmuştur. Burada yer alan B.K.O.Y. kısaltması, Banka Kökenli Aracı Kurumların Yoğunluğu'nu temsil etmektedir.

Hipotez_{1b} : Banka kökenli olmayan aracı kurumların (bilişsel meşruiyeti düşük örgütsel formun) yer aldığı popülasyonun yoğunluğundaki artış, banka kökenli aracı kurumların (bilişsel meşruiyeti yüksek olan örgütsel formun) yer aldığı popülasyonun kurulma oranını etkilemeyecektir.

İstatistiksel anlamda hipotezin kurulumu ise şu şekilde olacaktır.

$$H_0 : \beta_{B.K.O.Y.} = 0$$

$$H_1 : \beta_{B.K.O.Y.} \neq 0$$

Birinci bölümde ele alınan kesim genişliğine ait önermelerin görgül modeller yardımı ile sınanması ve model parametrelerine ait katsayıların sınanması için kurulan

hipotezler ise şu şekildedir. Yine, kesim genişliğini temsil eden değişkenler hisse senetleri satışlarındaki değişim ve devlet iç borçlanma senetleri satışlarındaki değişim olmak üzere,

Hipotez_{2b.1}: Kaynak kümesinin sınırları olarak tanımlanan kesim genişliği (Hisse senetleri satışlarındaki yüzde değişim) arttıkça, banka kökenli aracı kurumların (bilişsel meşruiyeti yüksek olan örgütsel formun) yer aldığı popülasyondaki kurulma oranı azalacaktır.

Bu hipotezin istatistiksel olarak da ifade edilmesi mümkündür. H.S.D., hisse senedi satışlarındaki yüzde değişimi temsil eden kısaltma olmak üzere,

$$H_0: \beta_{H.S.D.} = 0$$

$$H_1: \beta_{H.S.D.} < 0$$

Hipotez_{2b.2}: Kaynak kümesinin sınırları olarak tanımlanan kesim genişliği (Devlet iç borçlanma senetleri satışlarındaki yüzde değişim) arttıkça, banka kökenli aracı kurumların (bilişsel meşruiyeti yüksek olan örgütsel formun) yer aldığı popülasyondaki kurulma oranı azalacaktır.

$$H_0: \beta_{DİBS} = 0$$

$$H_1: \beta_{DİBS} < 0$$

Dönemsel etkilerin banka kökenli aracı kurumların oluşturduğu popülasyona ait kurulma oranına etkisinin ölçülmesi için ele alınan değişkenlere ait sınanacak hipotezler şu şekilde kurulmuştur. Yine, 1990-1993, 1994-2000 ve 2001-2005 dönemsel etkileri gösteren değişkenler olmak üzere,

Bu hipotezlerin istatistiksel olarak gösterimi ise şu şekilde olacaktır.

Hipotez_{3b.1} : Çevrede yaşanan olumlu olarak nitelendirilecek ve fırsat yaratacak bir etki (1990-1993 dönemi) banka kökenli aracı kurumların

(bilişsel meşruiyeti yüksek olan örgütsel formun) yer aldığı popülasyondaki kurulma oranını artıracaktır.

$$H_0: \beta_{1990-1993} = 0$$

$$H_1: \beta_{1990-1993} > 0$$

Hipotez_{3b.2} : Evrimsel süreç içerisinde, çevrede yaşanan ve olumsuz etki yaratan bir türbülans (1994-2000 dönemi) banka kökenli aracı kurumların (bilişsel meşruiyeti yüksek olan örgütsel formun) yer aldığı popülasyondaki kurulma oranını azaltacaktır

$$H_0: \beta_{1994-2000} = 0$$

$$H_1: \beta_{1994-2000} < 0$$

Hipotez_{3b.3} : Evrimsel süreç içerisinde, çevrede yaşanan ve olumsuz etki yaratan bir türbülans (2001-2005 dönemi) banka kökenli aracı kurumların (bilişsel meşruiyeti yüksek olan örgütsel formun) yer aldığı popülasyondaki kurulma oranını azaltacaktır

$$H_0: \beta_{2001-2005} = 0$$

$$H_1: \beta_{2001-2005} < 0$$

3.7.3.2. Banka Kökenli Olmayan Aracı Kurumlara Ait Modeller ve Açıklamaları

Yukarıda kurulan hipotezlere ait oluşturulan ilk üç model, banka kökenli aracı kurumların popülasyon dinamiklerinin kurulum oranına bir etki yaratıp yaratmadığını ölçmektedir. Kurulan tüm modeller ise Tablo 10'da yer almıştır. Tablo 10'da bulunan birinci modelde (Model 1), yoğunluk bağımlılığı kuramının öngördüğü, popülasyon yoğunluğu ile örgütsel kurulma oranı arasında ters-U ilişkisinin olduğu argümanı sınanmıştır. Yoğunluk ile kurulma arasında kurulan ters-U ilişkisinde, popülasyon yoğunluğunun birinci düzey etkisi kurulma oranını artırıcı, ikinci düzey etkisi ise kurulma

oranını azaltıcı etkisine sahip olduğundan, ilk modelde de öncelikle banka kökenli aracı kurumların popülasyon yoğunluğu ve popülasyon yoğunluğunun karesi yer almıştır. Elde edilen sonuçlara göre, popülasyon yoğunluğunun birinci düzeyi kurulma oranına bir etki yaratmamıştır. Modelde bulunan birinci düzey etki parametresinin katsayısı istatistiksel olarak anlamsızdır. Ancak ikinci düzey etkiye bakıldığında, banka kökenli aracı kurum kurulma oranını azaltıcı etki yarattığı tespit edilmiştir. Bu sonuca göre, popülasyon yoğunluğu azaldıkça kurulma oranı da azalma göstermektedir. İkinci düzey etkinin anlamlı olması aynı zamanda, banka kökenli aracı kurumlar arasındaki rekabet sürecinin de var olduğu anlamına gelmektedir. Aynı zamanda, rekabet sürecinin var olması popülasyon yoğunluğunun belirli bir doygunluğa ulaştığı ve bu noktadan sonra, popülasyon yoğunluğunda azalma olacağına da işaret eder. İkinci düzey etkinin sürekli olarak kurulan diğer modellerde de istatistiksel olarak anlamlı çıkması rekabet sürecinin banka kökenli aracı kurumlar arasında var olduğuna işaret etmektedir. Birinci düzey etkisinin kurulma oranı üzerinde bir etkisinin olmaması nedeni ile, birinci düzey etkiyi temsil eden değişken diğer modellere dahil edilmemiştir. Kurulan diğer modellerde bu değişken yer almamıştır.

Tablo 10. Banka Kökenli Aracı Kurumların Modellerine Ait Kısmi Olabilirlik Parametreleri Tahminleri

	Model 1	Model 2	Model 3	Model 4	Model5
Banka Kökenli Aracı Kurum Yoğunluğu Ln(BK)	-0.1338 (0.1547)				
Banka Kökenli Aracı Kurum Yoğunluğunun Karesi BK ²	-0.0491** (0.0232)	-0.0998*** (0.0231)	-0.1096*** (0.0373)	-0.0789** (0.0406)	-0.1101*** (0.0365)
Ln Banka Kökenli Olmayan Aracı Kurum Yoğunluğu Ln(BKO)			0.0021 (0.0062)	0.0128 (0.0085)	0.0031 (0.0064)
Bir Yıl Önceki Kuruluşlar (Banka kökenli aracı kurum) PBK		0.3690*** (0.1179)	0.3660*** (0.1193)	0.3588*** (0.1242)	0.5322*** (0.1625)
Bir Yıl Önceki Kuruluşlar Karesi (Banka kökenli aracı kurum) PBK ²		-3.0099*** (1.0626)	-2.9645*** (1.0776)	-2.6903** (1.1200)	-3.9300*** (1.2738)
Hisse Senedi Satışlarındaki Değişim HISSEDEG				-474.6844* (254.4898)	
Devlet Tahvili ve Hazine Bonosu Satışlarındaki Değişim DTHBDEG					-13.7778 (8.6067)
Kriz Öncesi Dönem 1990-1993					
I. Kriz ve Sonraki Dönem 1994-2000					
II. Kriz ve Sonraki Dönem 2001-2005					
Olay Sayısı	65	65	65	65	65
Bölüm Sayısı	73	73	73	73	73
Serbestlik Derecesi (s.d.)	2	3	4	5	5
-2LL/s.d.	6.8108**	7.6202***	5.7437**	5.3096***	5.1340**

*p<0.10, **p<0.05, ***p<0.01

+Standart Hatalar parantezlerin içindedir.

Banka Kökenli Aracı Kurumların Modellerine Ait Kısmi Olabilirlik Parametreleri Tahminleri (Devamı)

	Model 6	Model 7	Model 8	Model 9
Banka Kökenli Aracı Kurum Yoğunluğu Ln(BK)				
Banka Kökenli Aracı Kurum Yoğunluğunun Karesi BK ²	-0.1479** (0.0607)	-0.1181*** (0.0380)	-0.0876*** (0.0236)	-0.1049*** (0.0372)
Ln Banka Kökenli Olmayan Aracı Kurum Yoğunluğu Ln(BKO)				0.0039 (0.0063)
Bir Yıl Önceki Kuruluşlar (Banka kökenli aracı kurum) PBK	0.3065** (0.1451)	0.2885** (0.1395)	0.2454* (0.1325)	0.2336* (0.1363)
Bir Yıl Önceki Kuruluşlar Karesi (Banka kökenli aracı kurum) PBK ²	-2.4718** (1.2405)	-2.4077** (1.2143)	-2.0628* (1.1581)	-1.9316* (1.1948)
Hisse Senedi Satışlarındaki Değişim HISSEDEG				
Devlet Tahvili ve Hazine Bonosu Satışlarındaki Değişim DTHBDEG				
Kriz Öncesi Dönem 1990-1993	0.4046 (0.6359)			
I. Kriz ve Sonraki Dönem 1994-2000	1.1085 (1.0008)	0.5770 (0.5520)		
II. Kriz ve Sonraki Dönem 2001-2005	-0.3933 (0.9132)	-0.7890 (0.6749)	-1.1917** (0.5560)	-1.2364** (0.5639)
Olay Sayısı	65	65	65	65
Bölüm Sayısı	73	73	73	73
Serbestlik Derecesi (s.d.)	6	5	4	5
-2LL/s.d.	4.2611***	5.8320***	7.0102***	5.6820***

*p<0.10, **p<0.05, ***p<0.01

†Standart Hatalar parantezlerin içindedir.

İkinci modelde, yoğunluk bağımlılığı kuramının bir başka öngörüsü olan bir yıl önce kurulan aracı kurum sayısı ile kurulma oranı arasında ters-U ilişkisinin varlığı aranmıştır. Bunun için, bir yıl önce kurulan aracı kurum sayısı ile kurum sayılarının kareleri modele dahil edilmiştir. Modelden edilen bulgulara göre, bir önceki yılda kurulan banka kökenli aracı kurumların birinci düzey etkisi kurulma oranını artırıcı, ikinci düzey etkisi ise kurulma oranını artırıcı etkiye sahiptir. Bu bulguya göre, yoğunluk bağımlılığı kuramının öngörmüş olduğu iddia destek bulmuştur. Ayrıca modele bu değişkenlerin konulması hem banka kökenli aracı kurum yoğunluğunun parametresinin işaretini değiştirmemiş hem de kurulan diğer modellerde de birinci ve ikinci düzey etkiler istatistiksel olarak anlamlı çıkmıştır.

Model 3'te, çalışmanın temel argümanı olan popülasyonlar arası etkileşime yönelik hipotezin test edilmesi öngörülmüştür. Bunun için modele, banka kökenli aracı kurumların popülasyon dinamikleri ile banka kökenli olmayan aracı kurumların oluşturduğu popülasyonun yoğunluğu eklenmiştir. Elde edilen bulgulara göre, (bilişsel meşruiyet derecesi düşük olan) banka kökenli olmayan aracı kurumların yoğunluğunun, (bilişsel meşruiyet derecesi yüksek olan) banka kökenli aracı kurumların kurulma oranı üzerinde bir etkisi olmamıştır. Bu bulgu, çalışmanın birinci bölümde popülasyonlar arası etkileşimler konusunda ele alınan tartışmalardan yola çıkılarak oluşturulan hipotezi destekler yöndedir. Bilişsel meşruiyet derecesi yüksek olan örgütsel formun oluşturduğu popülasyonun yoğunluğu arttıkça bilişsel meşruiyet derecesi düşük olan örgütsel formun kurulma oranının azalacağı, bilişsel meşruiyet derecesi düşük olan örgütsel formun oluşturduğu popülasyonun yoğunluğu arttıkça, bilişsel meşruiyet derecesi yüksek olan örgütsel formun kurulma oranının etkilenmeyeceği şeklinde kurulan hipotezler çalışma tarafından kurulan modellerde test edilmiş ve bu hipotezler kabul edilmiştir.

Dördüncü model (Model 4), üçüncü modele ek olarak kesim genişliğini temsil eden hisse senedi satışlarındaki değişim değişkeninin konulması ile oluşturulmuş modeldir. Bu modelde, hisse senedi satışlarındaki yüzde değişimin banka kökenli aracı kurum kurulma oranını hangi yönde etkilediği incelenmiştir. Kurulan Model 3'ten elde edilen bulgulara göre, hisse senedi satışlarındaki değişimdeki azalış kurulma oranını azaltıcı etki yaratmıştır. Hisse senedi satışlarındaki değişim değişkeninin kurulan modeldeki katsayısı eksi işaretlidir ve istatistiksel olarak anlamlıdır. Bu bulgu, birinci bölümde tartışılan

bilişsel meşruiyet düzeyleri farklı örgütsel formların kesim genişlikleri bakımından birbirleri ile olan etkileşimlerinin de açıklanmasını destekler yöndedir. Hisse senedi satışlardaki değişimin banka kökenli olmayan aracı kurum kurulma oranını artırıcı etkide, banka kökenli aracı kurumların kurulma oranını azaltıcı yönde etkilemesi, banka kökenli olmayan aracı kurumların zaman içerisinde hisse senedi satışlarını banka kökenli olan aracı kurumlardan daha fazla yapmış olduklarını göstermektedir. Zaman içerisinde banka kökenli olmayan aracı kurumların hisse senedi satışlarındaki artan payı, banka kökenli aracı kurumların kurulma oranı üzerinde olumsuz etki yaratmıştır.

Model 5'e banka kökenli aracı kurumların popülasyon dinamikleri, banka kökenli olmayan aracı kurumların yoğunlukları ile birlikte devlet iç borçlanma senetlerinden olan devlet tahvili ve hazine bonusu satışlarındaki değişim değişkeni eklenmiştir. Bu değişken bir önceki modelde yer almamıştır. Bunun nedeni, modeldeki değişkenler arası çoklu bağımlılık sorununu yaratmasıdır. Dolayısıyla kesim genişliği hipotezini test etmek amacı ile Model 4 ve Model 5 ayrı ayrı kurulmuştur. Devlet tahvili ve hazine bonusu satışlarındaki değişim modele katıldığında banka kökenli aracı kurum kurulma oranına istatistiksel olarak anlamlı bir etkisi bulunmamıştır. Çalışma sırasında, kurulan ancak tez çalışmasına konulmayan diğer deneme modellerinde de devlet tahvili ve hazine bonusundaki değişim değişkeni banka kökenli aracı kurum kurulma oranını etkilememiştir. Örneğin kurulan bir modelde hem hisse senedi satışlarındaki değişim değişkeni hem de devlet tahvili ve hazine bonusu satışlarındaki değişim yüzdesi birlikte yer almış, hisse senedi satışlarındaki değişim kurulma oranını azaltıcı etki yaratmış ancak devlet tahvili ve hazine bonusu toplam satışlarındaki değişim kurulma oranı üzerinde bir etki yaratmamıştır. Bu değişkenin kurulma oranına etki yaratmaması nedeni ile kurulan diğer modellerde de yer almamıştır.

Model 6'da, çalışma tarafından ele alınan dönemlerin banka kökenli aracı kurum kurulma oranı üzerindeki etkisi incelenmiştir. Bu modelde, 1990-1993, 1994-2000 ve 2001-2005 dönemini temsil eden açıklayıcı değişkenlerin hepsi bir arada bulunmaktadır. Modelde, her üç döneme ait açıklayıcı değişken bir arada bulunduğu kurulma oranı etkisi üzerinde bir etkinin olmadığı görülmüştür. Bu yüzden, istatistiksel olarak anlamsız etki yaratan modeller aşamalı olarak modelden çıkartılmış ve Model 7 ve Model 8 oluşturulmuştur. Model 7'de, 1994-2000 ve 2001-2005 değişkenleri yer almış, 1990-1993

dönemini temsil eden açıklayıcı değişken çıkarılmıştır. Elde edilen sonuçlara göre, yine her iki açıklayıcı değişken bir arada modelde yer aldığı kurulum hızı üzerindeki etki istatistiksel olarak anlamsız olarak bulunmuştur. Bunun üzerine, Model 8’de 1994-2000 modeli de çıkarılmış ve sadece 2001-2005 dönemini temsil eden açıklayıcı değişken bulundurulmuştur. Bu açıklayıcı değişken tek başına Model 8’de bulundurulduğunda, banka kökenli aracı kurum kurulum oranını azaltıcı etki yarattığı istatistiksel olarak anlamlı olarak görülmüştür. 2001 krizinin banka kökenli aracı kurum kurulum oranını azaltıcı etkisinin olması, kriz sonrası kapanan bankaların varlığına dayandırılabilir. Daha önceki bölümlerde de bahsedildiği üzere, 2001 krizinin bankalar üzerindeki etkisi oldukça şiddetli olmuştur. Bankalardan bazıları kapanmış bazıları ise Tasarruf Mevduat ve Sigorta Fonu’na devredilmiştir.

En son kurulan model (Model 9) sadece bir deneme modelidir. Bu modelde, banka kökenli olmayan aracı kurumların yoğunluğu değişkeni modelin genelini bozucu bir etkisinin olup olmadığını tespit edebilmek için konulmuştur. Ancak, banka kökenli olmayan aracı kurumların yoğunluğunu temsil eden değişken modele dahil edildiğinde hem banka kökenli aracı kurum kurulum oranını azaltıcı ya da arttırıcı bir etki yaratmamış, hem de modelin bütünlüğünü bozmamıştır.

Aşamalı olarak kurulan bütün modellerin sonunda, çalışma tarafından kurulan Hipotez_{1b} kabul edilmiştir. Bilişsel meşruiyet düzeyi düşük olan örgütsel formların oluşturduğu popülasyonun yoğunluğu arttıkça, bilişsel meşruiyeti yüksek olan örgütsel kurulum oranını etkilemeyeceği yönünde kurulan boş hipotez oluşturulan modeller sonunda kabul edilmiştir. Kesim genişliğine ait kurulan hipotez Hipotez_{2b.1} kabul edilmiş Hipotez_{2b.2} ise reddedilmiştir. Hisse senetleri satışlarındaki değişim azaldıkça banka kökenli olan aracı kurum kurulum oranını azaltıcı etki yaratmış ancak, devlet tahvili ve bono toplam satışlarındaki değişim ise kurulum oranı üzerinde bir etki yaratmamıştır. Dönemsel etkiler incelendiğinde ise, çevrede yaşanan ve türbülans etkisi yaratan olumsuz bir gelişme yaşanan krizler olarak tanımlandığında, 2001 krizinin kurulum oranını azaltıcı etkisinin olduğu tespit edilmiştir. Bu yüzden kurulan Hipotez_{3b.3} kabul edilmiştir.

BÖLÜM 4

SONUÇ ve ÖNERİLER

4.1. Aracı Kurumların Popülasyon Dinamiklerinin Karşılıklı Bağımlılık Düzeyi Üzerindeki Etkileri

Bu çalışmada, hem banka kökenli olan hem de olmayan aracı kurumların oluşturduğu popülasyonlar arasındaki karşılıklı bağımlılık türünün belirlenmesi için kurulan modellerde, birincil olarak popülasyon dinamiklerinin etkisi ayrı ayrı ölçülmüştür. Ayrıca, etkilerin test edilmesi için birinci bölümde kurulan popülasyon dinamikleri ile ilgili kurulan hipotezler de sınanmıştır. Modellerde, popülasyon dinamiklerinin kurulma oranlarına olan etkileri (popülasyon yoğunlukları ve bir önceki yıldaki gerçekleşen kurulmalar) birinci düzey ve ikinci düzey olmak üzere incelenmiştir. Birinci düzeydeki etkiler doğrusallığı ikinci düzey etkiler ise eğriselliği ölçmek için kullanılmıştır. Bu yaklaşımlar Örgütsel Ekoloji’de yer alan yoğunluk bağımlılığı kuramının sınanması için kullanılmış temel yaklaşımlardır. Bu nedenden dolayı, yoğunluk bağımlılığı kuramının öne sürdüğü yaklaşımları aracı kurumların oluşturduğu popülasyonlar bazında sınamak için böylesi bir yöntem izlenmiştir.

Popülasyon dinamikleri bağlamında öncelikle banka kökenli olmayan aracı kurumlara ait modeller oluşturulmuş ve modellerin geçerliliği sınanmıştır. Banka kökenli olmayan aracı kurumların popülasyon dinamiklerine ait bulgular incelendiğinde Örgütsel Ekoloji Kuramı’nın bir alt konusu olan yoğunluk bağımlılığı kuramının yoğunluk ve kurulma oranı arasındaki ilişkiyi açıklayan argümanları destek bulmuştur. Yoğunluk bağımlılığı kuramının temel argümanlarından olan popülasyon yoğunluğu ile kurulma oranı arasında ters-U ilişkisinin olduğu banka kökenli olmayan aracı kurumların oluşturduğu popülasyon için geçerli bir durum olarak ortaya çıkmıştır. Bu tespit, kuramın öne sürdüğü örgütlerin kurulmaları veya var olan bir popülasyona giriş yapmaları ile birlikte yoğunlukta bir artış başlayacağı, ancak belirli bir süre sonra bu artışın yoğunluğu bir doygunluk noktasına getireceği, bu noktadan sonra ise yoğunluğun azalma göstereceği iddiasını destekler yönde olmuştur. Kurulan modellerden elde edilen bulgulara göre, banka

kökenli aracı kurumların yoğunluğunun bir doyum (veya tepe) noktasının olduğunu söylemek mümkündür. Popülasyon yoğunluğunun tepe noktasına ulaşması ve bu noktadan sonra azalış yönünde bir eğilim göstermesi, popülasyonun taşıma kapasitesini (popülasyonun taşıyacağı en fazla örgüt sayısını) birincil olarak etkilemektedir.

Banka kökenli aracı kurumların kurulma oranını etkileyen değişkenlere yönelik kurulan modellerde ise, popülasyon dinamikleri açısından banka kökenli olmayan aracı kurumlar için elde edilen bulgulardan farklı bulgular elde edilmiştir. Kurulan modellerde, banka kökenli olan aracı kurumların birinci düzey etkisini temsil eden yoğunluğu, kurulma oranı üzerinde anlamlı bir etki yaratmazken, ikinci düzeyi temsil eden popülasyon yoğunluğunun karesi, kurulma oranını azaltıcı etkiye sahip olmuştur. Dolayısıyla, yoğunluk ile kurulma oranı arasındaki ters-U ilişkisine rastlanmamıştır. Ancak, yine kurulan modellerde popülasyon dinamiklerini temsil eden bir başka değişken olan bir önceki yılda gerçekleşen kurulmalar ile kurulma oranı arasında ters-U ilişkisinin varlığı kurulan modellerde ortaya çıkmıştır. Elde edilen bu bulgulara göre, birinci bölümde tartışılan yoğunluk bağımlılığı kuramının öngörülerini banka kökenli aracı kurum popülasyonu için kısmen geçerli olmuştur.

Banka kökenli olmayan aracı kurumların popülasyon dinamikleri incelendiğinde, özellikle 1989 ve 1990 yıllarındaki kurulma sayısının oldukça fazla olmasına rağmen daha sonraki yıllarda, kurulma sayılarında bir düşüş yaşandığı bulgusu daha önce tartışılan konular arasında yer almıştır. Bu düşüşün önemli nedenlerinden biri, Devlet Bakanlığı'nın 1991 yılında çıkardığı aracı kurumların kurulmasını yeniden düzenlediği madde, ikincisi ise 2000'li yılların başında aracı kurumların öz sermaye yeterliliğinin sağlanması için getirilmiş olan yasal zorunluluktur. Daha önceden de bahsedildiği üzere, banka kökenli olmayan aracı kurumların hissedarlarının girişimciler olması, finansal anlamda karşılaştıkları zorluklarla ve yasal zorunluluklarla kendi başlarına mücadele edecekleri anlamına gelmektedir. Örneğin, banka kökenli aracı kurumlar, sahiplik yapısının %50'sinden fazlasının banka olmasından dolayı, finansal bir sıkıntı ile karşılaştıklarında, sahip olması gereken bu finansal kaynağı kısa süreli de olsa kendi bankalarından temin edebilmektedir. Ancak banka kökenli olmayan aracı kurumların kendilerine bu tür bir kolaylık sağlayacakları dayanakları yoktur. Bu yüzden, banka kökenli olmayan aracı

kurumların sahip olduğu finansal anlamdaki risk banka kökenli aracı kurumlardan daha yüksektir.

Çalışmada, birinci bölümde ele alınan popülasyonlar arası etkileşimlerin iki temel süreç olan meşrulaşma ve rekabet süreçlerinden etkilendiği tartışmalarından yola çıkılarak kurulan hipotezlerin sınanmasına yönelik kurulan modellerde, bu iki sosyal sürecin varlığı aranmıştır. Aracı kurum popülasyonları dinamikleri incelendiğinde ve sosyal süreçlerden biri olan rekabet süreci kendi başına değerlendirildiğinde, popülasyonların birbirleri arasındaki etkileşimin Örgütsel Ekoloji Kuramı bağlamında *kısmi rekabete dayalı olduğu* tespit edilmiştir. Bu tespite göre, banka kökenli aracı kurumların popülasyonlarındaki artış, banka kökenli olmayan aracı kökenli aracı kurum kurulma oranını azaltıcı etkiye sahip olmuştur. Ancak, banka kökenli olmayan aracı kurumların popülasyon yoğunluğundaki artış ise banka kökenli aracı kurum kurulma oranı üzerinde bir etkiye sahip olmamıştır. Elde edilen sonuçlar doğrultusunda bu türden etkileşimin kuram içerisinde kısmi rekabet olarak tanımlandığı ve sembolik olarak ise (-,0) şeklinde gösterildiği bilinmektedir.

Ortaya çıkan bulguların değerlendirilmesi için Örgütsel Ekoloji Kuramı yazınına başvurulduğunda, popülasyonlar arası karşılıklı bağımlılık seviyelerinin kısmi rekabet olarak bulunduğu benzer çalışmalara rastlanmıştır. Örneğin, Hannan ve Freeman (1989), özel bir iş koluna ait olan sendikalarla, sektörel iş sendikaları arasındaki etkileşimi; Barnett (1990), telefon pilleri yapan farklı iki popülasyon arasındaki etkileşimi; Carrroll ve Swaminathan (1992), ABD’de ki mayalama endüstrisinde bulunan küçük, orta ve büyük ölçekli örgütlerin oluşturduğu popülasyonlar arası etkileşimi; Brittain (1994), yine ABD’de ki elektrik üreticileri popülasyonları arası etkileşimleri; Baum ve diğerleri ise (1995) belgegeçer üreticileri (fax-machine manufacturers) arasındaki etkileşimi kısmi rekabet olarak tanımlamışlardır. Bu çalışmaların ortak bulgusu, popülasyon dinamikleri bağlamında, bir popülasyonun yoğunluğundaki artışın diğer popülasyonun kurulma oranını olumsuz yönde etkilediği (azalttığı), ancak diğer popülasyonun yoğunluğundaki artışın birinci popülasyonun kurulma oranını etkilemediğidir.

Rekabet sürecinin yanı sıra meşrulaşma sürecinin popülasyonlar arasındaki etkileşimi etkileyeceği yönünde tartışmaların destek bulması amacı ile yapılan çalışmada, kurulan modellerde meşrulaşma sürecinin etkileri ölçülmüştür. Burada önemli olan konu,

her iki popülasyonda bulun örgütsel formların bilişsel meşruiyet düzeylerinin birbirinden farklılık gösterdiği. Banka kökenli olan ve olmayan aracı kurumlara ait kurulan modeller sonucunda ortaya çıkan bulgular, çalışmanın birinci bölümünde yoğunluk bağımlılığı kuramı altında ele alınan tartışmaları destekler yöndedir. Bankaların, çok uzun yıllardan beri Türkiye’de faaliyet göstermeleri onların kanıksanmış bir örgütsel form olduğunun bir göstergesidir. Diğer yandan banka kökenli olmayan aracı kurumlar ise, biçimsel olarak 1986 yılından beri faaliyetleri gösteren ve şahıslar tarafından sahiplenilen bir örgütsel formdur. Bu iki tür formun oluşturduğu popülasyonların birbirleri ile olan etkileşimleri 1986 yılından itibaren oluşmaya başlamıştır. Dolayısıyla, bilişsel meşruiyeti henüz düşük düzeyde olan banka kökenli olmayan aracı kurum formunun, bilişsel meşruiyet düzeyi yüksek olan banka ve banka kökenli aracı kurumlarla olan etkileşimleri meşrulaşma süreçlerine göre farklılık göstermektedir.

Yoğunluk bağımlılığı kuramına göre, iki temel sosyal süreç olan meşrulaşma ve rekabet süreçleri göz önünde bulundurulduğunda bilişsel meşruiyet düzeyleri farklı iki farklı örgütsel formun oluşturduğu popülasyonlar arası etkileşimin tek yönlü olacağına dair beklenti doğrultusunda kurulan hipotezler kurulan modellerle yardımı ile sınanmıştır. Burada kritik olan bir konu, bankaların sermaye piyasasında 1996 yılına kadar kendilerinin, 1997 yılından sonra ise kendi bünyelerinde kurdukları veya satın aldıkları aracı kurumları ile aracılık faaliyetlerini devam ettirmeleridir. Sayı olarak ele alındığında, 1996 yılına kadar olan banka sayısı kadar, 1997 yılı itibari ile aracı kurumları faaliyete geçmiştir. Dolayısıyla 1997 yılında kurulan banka kökenli aracı kurumlarında hem bilişsel meşruiyetleri yüksek olan bir örgütsel form olarak kabul edilmesi ve bundan sonraki yıllarda etkileşimlerin aracı kurumların oluşturduğu popülasyonlar bazında incelenmesi gerekliliği kendiliğinden ortaya çıkmıştır. Bankaların, bilişsel meşruiyeti yüksek olan bir örgüt formu olarak kabul edilmesi, kendi bünyelerinde kurdukları aracı kurumların da bilişsel meşruiyet düzeyi yüksek olan bir örgütsel form oldukları anlamına gelmektedir.

Bunun sebeplerinden biri, kuruldukları andan itibaren bir banka tarafından sahiplenilmeleridir. Diğer bir sebep ise banka kökenli aracı kurumların kurulmaları bankalar için Sermaye Piyasası Kurulu tarafından getirilen bir zorunluluktur. Dolayısıyla banka kökenli olmayan aracı kurumların banka kökenli aracı kurumların kurulmasını etkileme gücü oldukça düşüktür. Banka kökenli aracı kurumlara ait modellere

bakıldığında, meşrulaşma sürecinin etkisinin anlamsız çıkmasının farklı nedenlerinden biri de ele alınan bu tartışmaya dayanmaktadır. Banka kökenli olan aracı kurumlara ait modellerde, ikinci düzey etkisi olan rekabet düzeyi etkisinin ise anlamlı olması (kurulum oranını azaltıcı etki yaratması) tartışmayı farklı bir noktaya götürmektedir. Çalışmada, sadece bankalar üzerinde bir tartışma yapılmış olsaydı, bankaların Türkiye’de ilk olarak kurulmaya başladıkları andan itibaren evrimsel süreçlerin izlenmesi ve kurulma oranının modellenmesi çalışmalarının yapılması mümkün olabilir bir durum olarak ortaya çıkacaktı. Ancak, iki farklı popülasyon arası etkileşim incelendiğinden etkileşimlerin ilk ortaya çıktığı andan itibaren kurulma oranlarına olan etkinin sosyal süreçler olan meşrulaşma ve rekabet süreçleri açısından izlenmesi bu çalışma tarafından yapılmıştır.

Banka kökenli olmayan aracı kurumlara ait modeller incelendiğinde ise, meşrulaşma ve rekabet süreçlerinin etkisi farklı şekillerde görülmüştür. Bilişsel meşruiyet derecesi düşük olan örgütsel formun zaman içerisinde çoğalması ve daha sonra belirli bir noktadan sonra azalması yoğunluk bağımlılığı kuramının temel tezinin bir parçasıdır. 1986 yılından itibaren incelenen banka kökenli olmayan aracı kurumların zaman içerisinde sayıca çoğalması ve belirli bir süre sonra azalmaları yoğunluk bağımlılığı kuramının tezini destekler yöndedir. Kurulan modellerin de, yoğunluk bağımlılığı kuramının tezini desteklediği görülmüştür. Ayrıca, kurulan dokuz modelde de sosyal süreçlerin kendi yapısal varlığını koruduğu görülmüştür. Kurulan modellerde, popülasyon dinamikleri değişkenlerine ait parametrelerin kurulma oranlarına olan etkilerinin yönü hep aynı yönde olmuştur.

Çalışmada, karşılıklı bağımlılık konusu ve Türkiye’de ki aracı kurumların oluşturduğu popülasyonların etkileşimleri incelendiğinde ilk beklenti, kendi aralarındaki karşılıklı bağımlılık derecesinin yüksek ve rekabet derecesinin düşük olduğu, başka bir ifade ile ortak yaşar (kaynakları birlikte kullanan ve birinin varlığı diğerinin varlığını olumlu yönde etkileyecek yönde) bir yaşam sürüldüğü yönünde oluşmuştur. Ancak, yapılan çalışmalar sonucunda kendi aralarındaki etkileşimin ortak yaşar olarak değil de kısmi rekabet olarak ortaya çıkması ilk zamanlardaki beklentiye karşılayamamıştır. Bunun sebeplerinden biri etkileşimlerin tarihsel süreçlerde farklılıklar göstermesidir. 1986 yılında İstanbul Menkul Kıymetler Borsası’nın kurulması ile birlikte, piyasada aracılık faaliyetleri üstlenen aracı kurumlar Türkiye içindeki ve/ya dışındaki yatırımcılara hizmet vermeyi

amaçlayarak kurulmaya başlamışlardır. Bununla birlikte, yapılan aracılık faaliyetlerinden gelir elde ederek kendi yaşamlarını sürdürmeye devam etmişlerdir. Piyasada, sermaye piyasası araçlarının yüksek miktarlarda alım ve satımının gerçekleşmesi ile birlikte, yatırımcı sayısı artan piyasa hacmine doğru olarak artmış ve yatırımcıların piyasa araçlarını kullanmaları için aracı kurumlar da kurulmuşlardır. Zaman içerisinde piyasa ve ekonomik gelişmelerin etkisi ile aracılık faaliyetlerini gerçekleştiren aracı kurumların sayısı yıllara göre farklılık göstermiştir. Hem bankaların hem de girişimcilere ait banka kökenli olmayan aracı kurumların birbirleri ile olan etkileşimleri de zamana bağlı değişmiştir. Bu değişimin en kritik noktası daha önceki bölümlerde “Aracı kurum popülasyonları arası etkileşimler” konusunda ele alınan 1997 yılıdır. Bu yıldan önce, bankalar ve banka kökenli olmayan aracı kurumlar aracılık faaliyetlerini üstlenmişlerdir. Ancak, 1997 yılından itibaren SPK'nın kararı ile bankaların kendi bünyelerinde bir aracı kurum kurmaları ile karşılıklı etkileşimin boyutu değişmiştir. Banka kökenli olmayan aracı kurumlar, bu yıldan önce bankalarla, bu yıldan sonra ise bankaların kurdukları aracı kurumlar ile etkileşim halinde olmuştur. Çalışma kapsamında, kurulan modellerde özellikle açıklayıcı değişkenlerde bu değişim göz ardı edilmiştir. 1997 yılından önce bankaların gerçekleştirdikleri satış hacimleri verileri kullanılırken 1997-2004 yılları arasında banka kökenli aracı kurumların verileri kullanılmıştır. Yoğunluk bağımlılığı tezi sınanırken ise, bankalar 1997 yılı öncesi aracı kurum olarak kabul edilmişler, bu yıldan sonra ise kendi bünyelerindeki aracı kurumları diğer aracı kurumlar popülasyonu ile karşılaştırılmışlardır.

Aracı kurumların karşılıklı bağımlılığın incelenmesinde, popülasyon dinamikleri bağlamında kapanan aracı kurumlar analize dahil edilmemiştir. Hem banka kökenli olan hem de olmayan aracı kurumların kapanma tarihleri var olan bilgilerin içinde olmadığından ve kapanmalara ait sağlıklı bir *tarihsel* veri elde edilemediğinden modellere katılmamıştır. Sadece yıllara göre kapanan aracı kurum sayıları tespit edilmiştir. Örgütsel Ekoloji Kuramı yazınında, kapanmaların örgütsel kurulma oranlarının modellenmesine katılmadığı çalışmalar bulunmaktadır. Örneğin, Hannan ve Freeman (1987) sendikaların; Hannan ve Carroll (1992), gazetelerin; Ranger ve diğerleri (1991) hayat sigortaları örgütlerinin kurulma oranlarını incelediği ve modellediği çalışmalarda bu örgüt tiplerine ait kapanma bilgilerini kullanmamışlardır.

Kapanma verilerinin kullanılmamasının birkaç nedeni vardır. Birinci neden, banka kökenli olan ve olmayan aracı kurumlara ait verinin toplanmasından kaynaklanan zorluklardır. Çalışmada, her iki tür aracı kuruma ait kurulmalar piyasada ilk görüldüğü aydan itibaren alınmıştır. Kurulma oranı ise, piyasaya giriş oranı olarak tanımlanmıştır. Dolayısıyla, biçimsel olarak değil, faaliyete geçtikleri ve sermaye piyasasında işlem yapmaya başladıkları zaman kurulmuş olarak kabul edilmiştir. Ancak, piyasadan çıkış yapmaları örgütlerin faaliyetlerinin durduğu ve biçimsel olarak kapandıkları anlamına gelmemektedir. Öyle ki, herhangi bir nedenden dolayı, belirli bir dönemde düzenleyici aktörler tarafından piyasada işlem yapma faaliyetleri durdurulan bazı aracı kurumlar, birkaç ay veya sene sonra tekrar alım satım işlemlerini gerçekleştirmeye başlamıştır. Bu yüzden, aracı kurumun ne zaman kapandığını veya popülasyondan çıkış yaptığını belirlemek oldukça güç bir hal almıştır. Elde edilen veride, yaşanan sıkıntıdan dolayı kapanma verileri hem banka kökenli olmayan hem de banka kökenli olan aracı kurum dinamiklerine dahil edilmemiş ve bunların aracı kurulma oranlarını nasıl etkilediği araştırılmamıştır.

Aracı kurumların kurulma oranlarına etki eden değişkenlerin incelenmesinde kapanan aracı kurumların ele alınamamasın diğer bir nedeni ülkede yaşanan olumsuzluklardan dolayı gerçekleştirdikleri faaliyetlerde sıkıntıya giren aracı kurumların bir başka aracı kurum tarafından satın alınması ve satın almaların ne zaman gerçekleştiğinin bilinmemesidir. Özellikle 2000 yılından itibaren Tasarruf ve Mevduat Fonuna devredilen bankaların aracı kurumlarının satışları kısmen gerçekleşmiştir. Bununla birlikte, yabancı sermaye de son yıllarda Türkiye’de aracı kurum satın alma eğilimine girmişlerdir. Örneğin, Deutsche Securities, Bender Menkul Kıymetleri; Morgan Stanley Arı Menkul Kıymetler’i Credit Suisse ise Baran Menkul Kıymetleri satın almıştır. Yabancı sermayenin, sermaye piyasası araçlarının alım satımında devlete vergi ödemesi zorunluluğu bulunduğundan, bu vergiyi ödememeleri için bir aracı kurum satın almaları ulusal sermaye piyasasına giriş stratejisi olarak belirlenmiştir. Fakat bu durum aracı kurumların kapanmalarını tanımlamaya dair yaklaşımları bulanık hale getirmektedir. Çalışmanın ilk bölümünde tartışılan ve ekoloji kuramında demografik anlamda ele alınan örgütsel doğum ve ölüm tanımlarının net olarak yapılamaması yönündeki tartışmalara bu türden bir örneğin verilmesi de demografik süreçlerdeki tanımlama sıkıntısının halen var olduğuna dair bir işarettir.

Örgütsel Ekoloji Kuramı'nda, gerek kurulma gerek kapanma oranlarının modellenmesine ait çalışmalarda ele alınan popülasyonlar incelendiğinde bu popülasyonların büyük bir oranla üretim ve hizmet sektöründen seçilen popülasyonlar olduğu gözlemlenmiştir. Fakat finans sektörüne ait yapılan çalışmalara az sayıda rastlanmıştır. Örneğin Li (2002), yerel ve yabancı bankalar arasındaki etkileşimleri incelemiştir. Önder ve Üsdiken ise (2005) Türkiye'de ki banka kökenli olan ve olmayan aracı kurumlar ve bankaların oluşturduğu "aracı kuruluş" topluluğunu incelemişler ve kapanma oranlarına ilişkin modelleri sınamışlardır. Bu çalışmada ise, finans sektöründe bulunan aracı kurumlar arasındaki etkileşimler incelenmiştir.

Çalışmada, birbirinden örgütsel form olarak farklı aracı kurumların oluşturduğu popülasyonlar karşılıklı etkileşimin belirlenmesi için seçilmiştir. Ancak, aracı kurumdan farklı olarak bankaların da birtakım finansal araçları (devlet tahvili ve hazine bonosunu) alıp satması, örgütsel form olarak aracı kurumlara benzerlik gösterdiği anlamına gelmemektedir. Farklı işlevlere sahip bankalar, gerek örgüt büyüklüğü gerek finansal yapısı gerekse sahiplik yapısı bakımından aracı kurumlardan farklılaşmaktadır. Örgütsel Ekoloji Kuramı'nda karşılıklı bağımlılık konusunun incelendiği popülasyonlarda bulunan örgütlerin formları birbiri ile eşbiçimli bir yapı sergilemektedir. Ancak, yapılan çalışmada, aracı kurum ve bankaların sahip olduğu örgütsel formlar birbirinden farklıdır. Dolayısıyla, çalışmada analiz birimleri aracı kurum popülasyonları olduğundan bankalar analize katılmamıştır. Yazında aracı kurumlar arası karşılıklı bağımlılık düzeylerini inceleyen benzer bir çalışmaya rastlanmamıştır. Buradan, teknik olarak aynı faaliyetleri gerçekleştiren farklı örgütsel formların oluşturduğu örgüt popülasyonları arasındaki karşılıklı bağımlılık türlerinin net olarak belirlenemeyeceğini söylemek mümkündür.

4.2. Açıklayıcı Değişkenlerin Aracı Kurumların Kurulma Oranı Üzerindeki Etkileri

Çalışma tarafından öne sürülen hipotezlerin sınanmasına yönelik ele alınan açıklayıcı değişkenlerin bulunduğu modellerde, hisse senedi satışlarındaki değişim banka kökenli olmayan aracı kurumların kurulma oranını etkileyen önemli bir değişken olarak

belirlenmiştir. Banka kökenli olmayan aracı kurumlara yönelik kurulan modellerde, hisse senedi satış hacmi kurulma oranını artırıcı bir etken olarak ortaya çıkmıştır. Devlet iç borçlanma senetlerinden olan devlet tahvili ve hazine bonusu toplam satışlarındaki değişimin ise kurulum oranı üzerinde anlamlı bir etkisi olmamıştır. Banka kökenli aracı kurumlara ait modeller incelendiğinde ise, hisse senetleri satışlarındaki değişim kurulum hızını azaltıcı bir etki yaratmıştır. Hazine bonusu ve devlet tahvilleri toplam satışlarındaki değişim ise banka kökenli aracı kurumların kurulma oranı üzerinde bir etki yaratmamıştır.

Kurulan modellerde, piyasa satış hacimleri aracı kurum bazında ayrılmamıştır. Diğer bir değişle, banka kökenli olmayan aracı kurumların yapmış oldukları piyasa araçları hacimlerinin banka kökenli aracı kurumların kurulma oranını nasıl etkilediği veya banka kökenli aracı kurumların yapmış oldukları sermaye piyasası araçları satış hacimlerinin banka kökenli olmayan aracı kurumların kurulma oranını nasıl etkilediği ölçülmemiştir. Yapılan piyasa araçlarına yönelik satış hacimleri bir bütün olarak düşünülmüştür. Bu bütünden en fazla faydalanan aracı kurum kendi popülasyonuna ait kurulma oranını artıracak beklentisi oluşmuştur. Ancak, banka kökenli aracı kurumlara ait bu türden bir beklentinin karşılanmaması yine, bankaların banka kökenli aracı kurumları ile birlikte devlet iç borçlanma araçlarını birlikte sattıklarına bağlanmıştır. Her iki aracı kurum popülasyonları dikkate alındığında, hem banka kökenli olmayan hem de banka kökenli aracı kurumlar yapmış oldukları hisse senedi satışlarından komisyon geliri elde etmektedirler. Dolayısıyla, ne kadar çok hisse senedi satarlarsa o kadar gelir elde edeceklerdir. Elde ettikleri komisyon gelirleri ise, kendi yaşamları için önemli bir etkidir. Bu yaklaşım banka kökenli olmayan aracı kurumların oluşturduğu aracı kurumlar için geçerliliğini kurmasına rağmen, banka kökenli aracı kurumların oluşturduğu popülasyon için destek bulmamıştır.

Devlet tahvili ve hazine bonusu, devletin piyasaya borçlanmak için farklı zamanlarda piyasaya sürdüğü senetler olduğu için bunların satışlarının ne zaman olacağını gerçekleştirmek her zaman aracı kurumun elinde değildir. Bu yüzden, bu tür senetlerin aracı kurumların kurulmalarını olumlu yönde destekleyecek bir argüman sağlıklı olmayabilir. Bu tür senetler aracı kurumlara gelir sağlayabilir ancak kurulma oranlarını artırmayabilir. Sermaye piyasasında, hisse senetlerinin alım veya satımı devlet iç borçlanma senetlerinin alım ve satımından daha hızlı gerçekleşir. Ayrıca, banka kökenli

olmayan aracı kurumların komisyon gelirlerinin kendi yaşamları açısından banka kökenli aracı kurumlardan daha önemli olduğu söylenebilir. Kısa vadede banka kökenli aracı kurumlar kendi finansmanını piyasa araçlarını satmasalar bile bankalarından sağlayabilirler. Ancak bu banka kökenli olmayan aracı kurumlar için geçerli olmamaktadır. Yatırım danışmanlığı, halka arz, repo ve ters repo işlemlerinden elde ettiği gelirler sabit tutulduğunda, piyasa araçlarından elde edebilecekleri komisyon geliri daha büyüktür. Dolayısıyla aracı kurumlar piyasa araçlarına daha çok önem vermektedirler.

Diğer yandan, bankaların, hisse senedi ve iç borçlanma araçlarını kendi bünyelerinde bulundukları aracı kurumlar tarafından gerçekleştirmeleri yasal bir zorunluluktur. Yasal zorunluluktan dolayı, kapanarak kendi popülasyonlarından çıkmaları kendi başlarına verebilecekleri bir karar değildir. Bu yüzden, sermaye piyasası araçlarının satış hacminin kendi kurulma oranını etkileyici değişkenler olmamaları ele alınan tartışmaların nedenleri olarak gösterilebilmektedir. Ayrıca, bu değişkenler, aracı kurumlar arası etkileşimin belirlenmesinde popülasyon dinamiklerinden sonra etki eden ikincil değişkenler olarak kabul edildiğinde, sadece banka kökenli olmayan aracı kurumların kurulma oranını etkilemesi kendi aralarındaki kısmi rekabetin varlığını da bir kez daha ortaya çıkarmaktadır. Bu değişkenler, her iki popülasyonun kurulma oranını artırıcı etki yarattığı beklentisi gerçekleşmiş olsaydı, kendi aralarında rekabet düzeyinin düşük ortak başarı seviyesinin yüksek olacağını söylemek mümkün olacaktı. Ancak böylesi bir beklentinin gerçekleşmemiş olmaması yapılan satış hacimlerinin aracı kurum popülasyonu bazında anlamlı farklılıklar gösterdiğini ortaya çıkarmaktadır.

4.3. Aracı Kurumlar ve Çevre İlişkisi

Türkiye’de sermaye piyasasında finansal araçların alım satımına aracılık eden banka kökenli olan ve olmayan aracı kurumların yerleşik aktör olarak Türk ulusal iş sistemi içerisinde var olmaları, farklı çevreler ile etkileşimde olduklarının bir göstergesidir. Aracı kurumlar, kurumsal, finansal ve düzenleyici çevre içinde kendi yaşamlarını etkileyecek koşullara uyum sağlayabilmeleri zaman içerisinde birtakım faaliyetlerini veya örgütsel yapılarını değiştirmek zorunda kalmışlardır. Dolayısıyla buldukları popülasyonlar da evrimsel bir süreç geçirmişlerdir. Örneğin, ekolojik yaklaşımlarda,

çevrede var olan ortak kaynaklara -ki bu kaynaklar sermaye piyasası araçlarını kullanan yerli ve yabancı yatırımcılardır- ulaşmada rekabetin derecesi örgütlerin kendi yaşamlarını devam ettirmelerinin hem de diğer popülasyonda bulunan örgütlerle etkileşim halinde bulunmalarının önemli bir sonucudur. Rekabet ve meşruiyet süreçlerinin popülasyon dinamiklerini etkilediğini, kurumsal etkilerin ise tarihsel süreç içerisinde örgütlerin yaşam seyirlerini değiştirdiği yine kuram içerisinde ele alınmıştır. Ancak, finansal çerçevede kaynaklar finansal araçlardan getiri sağlamaya çalışan yerli ve yabancı yatırımcılar olarak tanımlandığında banka kökenli olan ve olmayan aracı kurumların bu kaynakların hepsine ulaşabilmesi mümkün değildir. Aracı kurumlar ulaştıkları kaynakları daha etkin kullanarak popülasyondaki varlığını devam ettirmek isteyeceklerdir. Bunun tam tersi bir durum olarak ise yerel ve yabancı yatırımcıların banka kökenli olan veya olmayan aracı kurumları tercih etmesi de farklı nedenlere bağlı olduğu söylenebilir. Bu iki yönlü durum, tartışmayı kesim genişliği yaklaşımının (Niche width theory) temel argümanlarına geri götürmektedir.

Kesim genişliği yaklaşımında, bir toplulukta veya popülasyonda bulunan örgütlerin bazılarının uzmanlaşmış (özelci), bazılarının ise genelci bir yapıda olabileceği, bu iki tür örgütün kaynaklara ve hitap ettikleri kesimlere ulaşabilme kabiliyetlerinin farklı olduğu ileri sürülmektedir. Örgütler içinde buldukları durumlardan dolayı kaynakların hepsine olmasa da bir kısmına ulaşabilirler. Biçimsel olarak genelci örgütler özelci örgütlere göre daha az uzmanlaşmış olduklarından kendilerine sağladıkları kaynakları çeşitlendirme eğilimine girerler. Uzmanlaşmış örgütler ise, genelci örgütlere göre daha dar kesimleri kendilerine kaynak olarak seçerler ve bu kaynaklara ulaşmayı hedeflerler. Kesimlerin seçimlerinde, örgütler erişebildikleri kaynakları etkin bir şekilde kullanmak isteyecektir. Dolayısıyla, bu kaynakları kullanmada ortaya çıkacak sabit ve değişken maliyetleri de öngörmek zorundadırlar. Özellikle son yıllarda Türkiye sermaye piyasasında, yabancı yatırımcı sayısının artma eğiliminin olması, aracı kurumların hitap edeceği kesimin genişliğini de etkilemektedir. Eğer, yabancı yatırımcı sermaye piyasasında yerli yatırımcıdan daha etkin bir şekilde var oluyorsa, aracı kurumların yabancı yatırımcıya yönelme eğilimi de bu duruma bağlı olarak daha yüksek olacaktır.

Diğer yandan, ekonomik anlamda örgütlere yönelik yapılan düzenlemeler örgütlerin içinde bulunduğu sektöre özgü ve pazar yapısına odaklı olabilir. Bu düzenlemeler, popülasyon düzenleme oranı (popülasyonun yapılan düzenlemeler sonunda

kararlı hale gelme oranı), popülasyonun taşıma kapasitesi (popülasyonun taşıyabileceği en fazla örgüt sayısı) ve popülasyonların karşılıklı bağımlılığı üzerinde etki yaratacaktır. Sektörel yapıyı ise devletin, politik unsurların yapmış olduğu kanunlar ve düzenlemelerin etkileyeceği kurumsal bağlamda ortaya çıkan bir durumdur ve yapılan bu türden düzenlemeler öncelikle örgütsel yapıların kendisini daha sonra örgütsel yapıların çevre ile olan uyumunun derecesini belirleyecektir. Kurumsalcı yaklaşımlarda kurumsal çevrelerin örgütlerin kendi aralarındaki faaliyetlerine bağlı ilişkilerini ve bu ilişkilerin düzeyini etkilediği vurgulanır. Bu durumdan farklı olarak popülasyon ekolojisindeki yaklaşımlarda ise, devlet gibi kurumsal düzenleyicilerden çok örgütsel kurulma ve kapanmaları etkileyen kurumsal çevrenin kendisi incelenmektedir. Bu bağlamda, ülkede bulunan aktörlerin demografik anlamda örgütsel formları üzerinde etkilerinin olması, Örgütsel Ekoloji Kuramı ile Kurumsal Kuram arasındaki farklılığı göstermektedir. Ekoloji kuramına göre düzenleyici araçların (kanunların, mevzuatın vb.), popülasyon içinde faaliyet gösteren, birbirlerinden farklılaşan ve kapanan örgütler üzerindeki etkisi yaşamsal faaliyetleri belirleyici özelliğini ön plana çıkarmaktadır. Popülasyon içerisinde, üretim yapan örgütlerin etkiliğinin, etkinliğinin ve üretilen ürünlerin devamlılığının sağlanması, yapılan düzenlemelerle yeniden biçimlenebilen bir durum olarak ortaya çıkacaktır. Örneğin, örgüt ürettiği bir malı yurtdışına ihraç edebilmesi için bir kalite belgesi alma zorundaydı, bu zorunluluğun kendisine getireceği ek maliyetine de katlanmak zorunda olacaktır. Buna karşıt olarak düzenlemeler, örgütün diğer örgütlerle rekabet düzeyini anlamlı bir şekilde etkilemeyecekse veya kendisine fayda sağlamayacaksa, yapılan düzenlemelerden faydalanmak istemeyecektir. Dolayısıyla düzenlemelerin örgüte sağlayacağı ek fayda, kendi yaşam kalitelerini artırıcı yönde olmalıdır. Yaşam kalitelerinin artması, yaşamsal faaliyetlerinin devamlılığını getirecektir.

Aracı kurumların ekonomik anlamda piyasada yerleşik aktör olarak bulunmaları kurumsalcı bakış açısını destekler yöndedir. Bunun birinci örneği, aracı kurumların makro kurumsal çevrede bulunan aktörler tarafından biçimlendirilmeleri ile yaptıkları faaliyetlerin devlete bağımlılık derecesinin yüksek olması durumudur (yapmış oldukları işlemleri finansal aktörleri bulundurma zorunluluğu gibi). Ayrıca, devletin finansal yapısının da kendi içindeki kurumları tarafından yönetilmesi ve düzenlenmesi banka kökenli aracı kurumların rolünü öne çıkarmış ve devlete bağımlılık yaklaşımı desteklenmiştir. İkinci örnek ise, kurumsalcı ekonomistlerin ortaya koyduğu en büyük iddia, oluşan her ekonomik

probleme bir sosyal kurumla çözüm bulunacağıdır. Bu yüzden, kurumsal ekonomistlere göre, sosyal kurumlar toplum içerisinde doğal olarak yerleşik bir hal almaktadır. Ekonominin temellerine dayanan bu yaklaşımda kurumların önemi daha fazla vurgulanmaya çalışılmaktadır. Ekonomik açıdan var olan kurumların hem kendileriyle hem de kendi aralarında; aynı şekilde, örgütlerde bulunan bireylerin hem kendileriyle hem de birbirleri arasında sosyal bağ kurması sosyal bir davranışı beraberinde getirmektedir. Sosyal davranışın oluşumunda ortaya çıkan ağların etkisi büyüktür. Ağlar içinde bulunan yerleşik yani “atomize” olan aktörler ağlar içinde yerleşiktir. Bu ağların yapısı birey ve örgüt bazında da birbirinden farklılık göstermektedir. Örneğin Uzzi’ye (1996) göre, pazarda bulunan örgütler arasındaki ağ ilişkileri rekabet temelli olup kol mesafesi (arm’s length ties) şeklinde tanımlanmakta iken yerleşik bağlar ise (embedded ties) bireyler arasındaki özel veya yakın ilişkilerden oluşmaktadır.

Bağların oluşumunda güven ve kişisel ilişkiler ön plana çıkmaktadır. Bu yüzden yerleşiklik kavramı, mübadele maliyeti yaklaşımı, eyleyen teorisi gibi konularla da yakından ilgilidir. Bu yaklaşımlar daha çok mikro düzeyde olup bireyler arasındaki ilişkiler üzerine yoğunlaşmaktadır. Türkiye’de bulunan aracı kurumların finansal çevreler içerisinde yerleşik bir yapıda bulunmaları kendi aralarındaki ilişkilerin değişik şekilde örüntülenmiş ağ düzenekleri oluşturduklarını söylemek mümkündür. Aracı kurumların, ülke genelinde kendi merkezlerinin dışında bir şube kurmaları oluşan ağ düzeyinin yerel değil ülke çapında oluştuğunun bir göstergesidir. Ayrıca, merkezde bulunan aracı kurumların kendi bünyelerinde ülke genelinde birer şube açmaları merkez-çevre ilişkisinin ve çevrede bulunan şubelerin kendi aralarındaki rekabetin var olduğu varsayımını da güçlendirmektedir.

Ele alınan tartışmalardan yola çıkarak, aracı kurumların karşılıklı bağımlılığının incelenmesinde, sadece popülasyon dinamiklerinin etkisinin olmayacağı, kendilerini saran bir kurumsal ve/ya düzenleyici çevrenin de belirleyici etken olduğu çalışma tarafından öne sürülen argümanlardan biridir. Etkileşimlerin incelenmesinde kurumsal ve düzenleyici çevrenin rolü popülasyonlar arası etkileşimin türünü ve düzeyini değiştirmekte, popülasyon dinamikleri ise, örgütler arası rekabetin ve dolaylı olarak rekabetin varlığını ortaya çıkarmaktadır. Kurulan modellerin sonuçlarını bu kapsam içerisinde ele almak mümkündür. Kurulan modellerin sonuçlarına göre yapılan tartışmalar aracı kurumların

popülasyon dinamiklerinin karşılıklı bağımlılık düzeyi üzerindeki etkileri, kurulan modeller tarafından ele alınan çevresel değişkenlerin karşılık bağımlılık düzeyine etkileri ve dönemsel etkilerin karşılıklı bağımlılık üzerine etkileri üzerinde yoğunlaşmıştır.

4.4. Dönemsel Etkilerin Aracı Kurum Kurulma Oranına Etkisi

Dönemsel etkilerin incelendiği ve banka kökenli olan ve olmayan aracı kurumlara ait kurulan modellerde dikkati çeken birinci konu çalışma tarafından ele alınan finansal krizlerin kurulma oranlarını etkilemesidir. Banka kökenli olmayan aracı kurumlara ait modeller incelendiğinde, 1994-2000 ve 2001-2005 döneminin etkisi kurulma oranını azaltıcı yöndedir. Bu etki kurulan Tablo 10'da ki dokuzuncu modelde açıkça görülmektedir. Banka kökenli aracı kurumlara ait modellerde ise, 2001-2005 dönemi kurulma oranını azaltıcı etkisinin olduğu görülmüştür. 2001-2005 dönemini temsil eden açıklayıcı değişken 1994-2000 dönemini temsil eden açıklayıcı değişken ile birlikte ele alındığında kurulma oranı üzerinde yaratmış olduğu etki istatistiksel olarak anlamsızlaşmıştır. Bunun üzerine dönemleri temsil eden değişkenler aşamalı olarak modelden kaldırılmış ve yeni modeller oluşturulmuştur. Aşamalı model kurulumu sonunda 2001-2005 döneminin etki azaltıcı yönde ve istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur. Finansal krizler sermaye piyasasında olduğu kadar ülke genelinde farklı bağlamlarda da olumsuz etkiler yaratmıştır. Ancak, aracı kurumların sahip olduğu kurumsal ve düzenleyici çevrede yaşanan tarihsel değişimlerde kurulmalar üzerinde etkili olmuştur. Bu etkinin en önemli örneklerinden biri daha önce de bahsedilen 1991 yılında Devlet Bakanlığı'na alınan karardır. Bu karar ile birlikte, aracı kurumların kurulma şartları güçleştirilmiş, buna paralel olarak kurulma sayıları da gittikçe düşmüştür. Kurulma sayısının düşük olması, kurulma oranı üzerinde de olumsuz etkiye sahip olmuştur.

Örnek olarak gösterilebilecek bir diğer önemli etki ise, bankaların 1997 yılından itibaren sermaye piyasası araçlarının alım satımına aracılık etmeleri için kendi bünyelerinde bir aracı kurum kurmuş olmaları veya var olan bir aracı kurumu satın almaları gerekliliği aracı kurumlar arasındaki etkileşimi değiştirmiştir. Daha önceki bölümlerde bahsedildiği gibi 1997 yılından önce bankaların 1997 yılından itibaren ise bankaların aracı kurumlarının sermaye piyasası araçlarını alıp satması, aracı kurumlar

arasındaki etkileşimi değiştirmiştir. Etkileşimin örgütsel form bazında değişmesi kuramın ele aldığı karşılıklı bağımlılığın da farklı algılanmasına neden olmaktadır. Yazın incelendiğinde, karşılıklı bağımlılık düzeyinin belirlenmesi için seçilen popülasyonlar zaman içerisindeki örgütsel formların tamamen değişmediği görülmüştür. Ancak bu çalışmada ele alınan banka kökenli aracı kurumların daha önce bankalar şeklinde tanımlanması örgütsel formdaki değişikliğin varlığını ön plana çıkarmıştır. 1997 yılından önce alınan bütün değişkenler bankalara ait değişkenler, bu tarihten sonra alınan değişkenlere ait veriler ise bankaların sahip olduğu aracı kurumlara ait verilerdir.

Kurulan modellerde, ülkede yaşanan 1994 ve 2001 krizleri dönemselsel etki olarak incelenmiştir. Görgül modeller incelendiğinde, banka kökenli olmayan aracı kurumların kurulma oranına 2001 krizinin 1994 krizinin etkisinden daha fazla olduğu görgül olarak belirlenmiştir. Banka kökenli olmayan aracı kurumlara ait dokuzuncu model (Model 9) incelendiğinde 2001-2005 yılına ait değişkenin katsayısının 1994-2000 yılına ait değişkenin katsayısından daha fazla olduğu görülmektedir. Bu sonuç, 2001-2005 döneminin etkisinin daha fazla olduğunu göstermektedir. Krizlerin finansal piyasalar üzerindeki olumsuz etkisi aracı kurumların yaşamsal faaliyetlerine de yansımıştır. Burada önemli olan konulardan biri de, finansal krizlerde bankaların sahip olduğu roldür. Özellikle kriz önce ve sonrasında, bankaların ülke ekonomisi içerisindeki rolü önemli olmuştur. Krizlere bankaların birincil olarak neden olduğu söylemek zordur. Ancak krizlerin oluşmasında, yürüttükleri yanlış stratejiler devlet iç kaynak bulmasını zorlaştırmıştır. Bankaların finansal açıdan zayıflaması, kurdukları ortaklıkların sermayelerinin güçlü olmamasından dolayı kapanan banka sayısı göz ardı edilmeyecek kadar çoktur. Kapanan banka sayısına paralel olarak bankaların sahip olduğu aracı kurumlar da kapanarak banka kökenli aracı kurum popülasyonunu ilerleyen zamanlarda terk etmişlerdir. Yaşanan bu gelişmelere paralel olarak, banka kökenli aracı kurumların kurulma oranına dönemselsel etkilerin sürekli olarak olumsuz olması finansal kriz bağlamında tartışılan konuları desteklemektedir. Buradan, örgütlerin finansal çevrelerde yaşanacak olumsuzluklar nedeni ile popülasyona giriş oranını düşürdüğünü veya yavaşlattığını söylemek mümkündür.

Bütün bu tartışmalardan yola çıkılarak, aracı kurumların karşılıklı bağımlılık düzeyinin belirlenmesine yönelik yapılan çalışmada, farklı önermelerin öne sürülmesi mümkündür. Birinci önerme, popülasyon dinamiklerine yönelik önermedir. Eğer iki örgüt

popülasyonu birbirlerine karşılıklı olarak bağımlı iseler, her popülasyon bağımsız bir yapıya sahip olmak zorundadır. Eğer bir popülasyon bir başka üst popülasyon tarafından etkileniyorsa (banka kökenli aracı kurumların yaşamsal faaliyetlerinin bankalara bağlı olması gibi) ve popülasyonda bulunan örgütler bu üst popülasyonda bulunan örgütlerle benzer faaliyetleri gerçekleştiriyorlarsa (bankaların banka kökenli aracı kurumlar gibi devlet tahvili ve hazine bonusu satması vb.), karşılıklı bağımlılık bağlamında etkileşimde bulunan popülasyonların bağımlılık düzeyi doğrudan ya da dolaylı olarak etkilenecektir. Bu çalışmada, banka kökenli olmayan aracı kurumların oluşturduğu popülasyon başka herhangi bir popülasyon tarafından etkilenmezken, banka kökenli olan aracı kurumlar ise bankaların etkisi altındadır. Hem bankaların hem de aracı kurumlarının devlet tahvili ve hazine bonusu satışları gibi benzer faaliyetleri göstermesi aracı kurumlar arasındaki etkileşimi bozucu bir unsur olarak ortaya çıkmıştır. Nitekim devlet iç borçlanma senetleri olan hazine bonusu ve devlet tahvili satışlarının banka kökenli aracı kurum kurulma oranını anlamlı olarak etkilememiştir. Ayrıca, tarihsel açıdan bakıldığında banka kökenli aracı kurumların bankalar kuruldukça kurulmaları ve yasal zorunluluklardan dolayı bankalar kapanmadıkça kapanmamaları da aracı kurum popülasyonları arasındaki karşılıklı bağımlılık düzeyinin rekabete dayalı olacağının bir göstergesidir. Banka kökenli aracı kurumların bir banka tarafından sahiplenilmelerinden dolayı banka kökenli olmayan aracı kurumlara göre bu yönde daha avantajlı olduklarından banka kökenli olmayan aracı kurumların karşılaşacağı risk düzeyi daha büyüktür. Banka kökenli aracı kurumlar, finansal çevrelerde yaşanan olumsuzluklarda kısa süreli de olsa da kendi finansal yapılarını kendilerinin sahip olduğu bankalar tarafından sağlayabilirler. Ancak, banka kökenli olmayan aracı kurumların böylesi bir şansı her zaman olmayabilir. Kendi ortaklarından ek sermaye sağlayamadıklarında veya alım satış hacimlerini çok düşük gerçekleştirdiklerinde buldukları popülasyondan çıkma olasılıkları çok daha yüksektir.

İkinci önerme, popülasyonlar arası bağımlılık düzeylerinin her zaman popülasyon dinamiklerine bağlı olmayacağı, bu düzeylerin çevresel etkilerle de belirlenebileceğine yöneliktir. Banka kökenli olan ve olmayan aracı kurumlara yönelik yapılan çalışmada, popülasyon dinamiklerine bağlı yapılan yorumlarda, kendi aralarındaki karşılıklı bağımlılık düzeylerinin kısmi rekabete bağlı olduğu belirtilmiştir. Ancak bilindiği gibi, sermaye piyasasında aracı kurumların düzenleyici ve kural koyucu kurumlar tarafından yönlendirilmesi, kendi başlarına hareket edemedikleri anlamına gelmektedir. Bir kurum

veya kurumlar tarafından faaliyetlerinin biçimlendirilmesi ve bu biçimlendirilmenin zorunlu olması kurumların hayatlarını belirleyici yöndedir. Kurulma oranlarına, Devlet Bakanlığı'nın 1991 yılındaki kararı, SPK'nın 1996 ve 2001 yılındaki kararlarının etkisi önce bir çevresel ve normatif bir etki olarak algılanabilir. Bu etki, popülasyon dinamiklerine (özellikle de yoğunluğa) yansımış ve alınan kararlar nedeni ile aracı kurum kurulması güçleştirilmiştir. Ayrıca, finansal çevrede yaşanan 1994 ve 2001 yılındaki kriz de aracı kurumların kurulma oranları üzerinde olumsuz yönde etkiye neden olmuştur. Bu etki kural koyucu ve düzenleyici bir etki olarak değil, finansal çevrede yaşanan olumsuzluklardan dolayı ortaya çıkan bir etkidir.

Üçüncü ve son önerme ise, popülasyonlar arasındaki bağımlılık düzeyinin belirlenmesinde, açıklayıcı değişkenlerin mümkün olduğunca geniş tutulması gerekliliği yönündedir. Aracı kurum popülasyonları arasındaki bağımlılık düzeyinin belirlenmesinde, hisse senetleri, devlet tahvili ve hazine bonosu satışları ile konsantrasyon oranları alınmıştır. Çalışmanın başlarında, farklı değişkenlerin eklenmesi öngörülmesine rağmen bu değişkenlerden bazılarının elde edilemeyeceği görülmüştür. Örneğin, aracı kurum gelirleri aracı kurumun performansı hakkında önemli bir değişkendir. Ancak bu değişkenin, 1997 yılından önce özellikle bankalara yönelik olarak tespit edilememesi bu değişkenin modellere katılmamasına neden olmuştur. 1997 yılından önce, bankaların finansal araçların alım ve satımından elde ettikleri aracılık gelirlerinin finansal tablolarda hangi kalem altında toplandığı tespit edilememiştir. Bu sorunun giderilmesi için modellere alternatif değişkenler katılmıştır. Kurulan modellerde bulunan konsantrasyon oranı değişkeni sonradan eklenen bir değişkendir. Diğer bir sorun ise, 1986-1996 yılları arası aracı kurumların büyük çoğunluğunun finansal tablolarına ulaşamamasıdır. Özellikle 1986-1990 yılı verilerinin düzenli kayıt altında tutulmaması ve veri kaynaklarına ulaşamaması sorunun ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu yüzden, ulaşılan piyasa verileri üzerinden modeller kurulmuş ve kurulan modeller test edilmiştir.

4.5. Çalışmanın Ekoloji Kuramı'na Olan Teknik Katkısı

Türkiye sermaye piyasasında aracılık faaliyetlerini üstlenen banka kökenli olan ve olmayan aracı kurumların oluşturduğu popülasyonlar arası etkileşimin belirlenmesi ve bu etkileşimlerin kurulma oranlarını hangi yönde etkilediğine yönelik yapılan çalışmada, her iki tür aracı kurumun birbirine göreli avantajları ve dezavantajları bulunmaktadır. Bunlardan en önemlisi, banka kökenli aracı kurumların sahip olduğu avantajdır. Bu tür aracı kurumların bankalar tarafından sahiplenilmesi (ortaklık yapısının banka olması), öncelikle kendi finansal yapılarını koruyucu nitelik taşımaktadır. Kısa vadede yaşanabilecek bir olumsuzlukta finansal anlamda yetersiz kalan banka kökenli aracı kurumlar bünyesinde buldukları bankalar tarafından finanse edilebilme özelliğine sahiptir. Ancak, banka kökenli olmayan aracı kurumların bu türden bir finansal dayanakları olmadığından yaşanabilecek olumsuzluklarda sahip oldukları risk banka kökenli aracı kurumlardan daha yüksektir.

Banka kökenli olan ve olmayan aracı kurumların oluşturduğu popülasyonlar arası etkileşimler ve etkileşimlerin kurulma oranlarını etkilemeleri yönünden bank kökenli aracı kurumlar, banka kökenli olmayan aracı kurumlardan daha avantajlı durumdadır. Yapılan çalışmada, banka kökenli aracı kurumların oluşturduğu popülasyonun yoğunluğu arttıkça banka kökenli olmayan aracı kurum kurulma oranının azaldığı; ancak banka kökenli olmayan aracı kurum popülasyonunun yoğunluğu arttıkça banka kökenli aracı kurum kurulma oranının bu yoğunluk artışından etkilenmediği tespit edilmiştir. Tarihsel süreç içerisinde, önce bankaların daha sonra ise kendi aracı kurumlarının sermaye piyasasında aracılık faaliyetlerini sürdürmeleri, yasal zorunluluklar nedeni ile meydana gelen bir değişimdir. Bununla birlikte, banka örgütsel formunun banka kökenli olmayan aracı kurumlara göre daha güçlü bir yapıda olduğu bilinmektedir. Ayrıca bankaların, banka kökenli olmayan aracı kurumlardan çok daha önceki zamanlardan beri Türk ulusal iş ve finansal sistemi içerisinde olması, ulusal bağlam içinde banka kökenli olmayan aracı kurumlardan daha yerleşik bir yapıda olduğunu göstermektedir. Bankaların kendi bünyelerinde bir aracı kurum kurmaları yasal bir zorunluluktur. Ayrıca, banka kökenli olan bir aracı kurumun faaliyetlerini sürdürmesi bankaların kararına bağlıdır. Banka, sermaye piyasasında finansal araçların alım satımını yapmak istemezse kendi bünyesindeki aracı

kurumu kapatabilir. Dolayısıyla, banka kökenli olmayan aracı kurumların oluşturduğu popülasyonun banka kökenli aracı kurumların kurulma oranını azaltması veya arttırması oldukça güç bir durum olarak ortaya çıkmaktadır. Ayrıca, tez çalışmasının ilk kısmında Örgütsel Ekoloji Kuramı'nın öngörülleri de bu iddiayı destekler yöndedir. Banka kökenli aracı kurumların bilişsel meşruiyet düzeyi yüksek, banka kökenli olmayan aracı kurumların ise bilişsel meşruiyet düzeyi düşük olarak kabul edildiğinde, kendi aralarındaki etkileşimin tek yönlü olacağına dair kurulan hipotezler de kurulan modellerden elde edilen bulgulara göre kabul edilmiştir.

Diğer yandan, bankaların ülke çağında şubelerinin banka kökenli olmayan aracı kurumlardan daha fazla olması, sahip oldukları aracı kurumlara da avantaj sağlamaktadır. Banka kökenli olmayan aracı kurumların şubelerinin kısıtlı sayıda olmasından dolayı, banka kökenli aracı kurumlardan daha düşük gelir elde etmektedirler. Bankaların ve sahip oldukları aracı kurumları, ülke çapında banka kökenli olmayan aracı kurumlardan daha geniş bir ağına sahip olması, yatırımcıların finansal araçlara daha kolay ulaşacakları anlamına da gelmektedir. Dolayısıyla, banka kökenli aracı kurumların bir kez daha avantajlı bir duruma geçtiğini söylemek de mümkün olmaktadır.

Son yıllarda özellikle, aracı kurumlara ait düzenleyici çevrede bulunan aktörlerin yayınladığı raporlarda, sermaye piyasası araçlarının alım satımı ile ilgilibilgiler her iki aracı kurum bazında verilmektedir. Yayımlanan raporlara göre, hisse senetlerinin getirilerinin yüksek olduğu, aracı kurumların gelirlerinin büyük bir kısmının ise komisyon gelirlerinden elde edildiği belirtilmiştir. Bununla birlikte, sabit getirili menkul kıymet işlemlerinin büyük bir bölümünün (%82'sinin) bankalar tarafından yapıldığının geri kalan bölümünün (%18'inin) aracı kurumlar tarafından yapıldığının belirtilmesi, çalışmanın kurulan modeller tarafından elde ettiği bulgular ile de örtüşmektedir. Kurulan modellerde, hisse senetleri satışlarındaki değişimin aracı kurum kurulma oranı üzerinde anlamlı etki yarattığı, devlet iç borçlanma senetlerinden olan devlet tahvili ve hazine bonusu satışlarındaki değişimin ise kurulma oranları üzerinde anlamlı bir etki yaratmadığı tespit edilmiştir. Bunun en büyük nedeni, devlet iç borçlanma senetlerini banka kökenli aracı kurumlar ile birlikte bankaların da gerçekleştirmesinden kaynaklanmaktadır. Çalışmada, ilk bölümlerde aracı kuruluşlar üzerinden değil de, aracı kurumlar üzerinden bir karşılaştırma yapılmasının belirtilmesi üzerine bankaların yapmış olduğu satış miktarları

alınmamıştır. Bu yüzden, devlet iç borçlanma senetleri satışlarındaki değişimin kurulma oranını etkilememesi, yapılan tez çalışmasının sadece aracı kurum bazında yapılmasından kaynaklanma olasılığını yükseltmektedir.

Özellikle, 2000 yılının başından itibaren banka kökenli olan ve olmayan aracı kurumların yanı sıra, yabancı sermayenin de hem sermaye piyasasının içinde var olması hem de Türkiye sermaye piyasasında aracılık faaliyetlerini gerçekleştirme eğiliminin bulunması aracı kurumlar arasındaki etkileşimin yönünü değiştirici özellik kazanmaktadır. Yabancı sermayenin Türkiye'deki sermaye piyasası içerisindeki payının %70'lere yaklaşması, kendi aracılık faaliyetlerini gerçekleştirmeleri ve daha fazla gelir elde etmeleri için aracı kurum kurma gerekliliğini ortaya çıkarmıştır. Bununla birlikte, yabancı sermayenin kurumsal müşteri (yatırım ortaklıkları ve sigorta şirketleri) olarak Türkiye sermaye piyasasında bulunması dikkati çeken bir konudur. Ancak, yabancı sermayenin aracılık faaliyetlerini üstlenmesi için yasal düzenleyiciler tarafından getirilen zorunluluk nedeni ile lisans alması oldukça güç olduğundan, Türkiye'de var olan aracı kurumları satın alma istekleri hız kazanmıştır. Zaman içerisinde ise, bu istekleri gerçekleştirmeye başlamıştır. Son yıllardaki gelişmelerin bu yönde ilerlemesi aracı kurumlar arası etkileşimin niteliğini değiştirecek özellik kazanmaktadır. Etkileşimler sadece banka kökenli olan ve olmayan aracı kurumlar arasında değil, banka kökenli olan, olmayan ve yabancı aracı kurumlar arasında oluşacaktır. Dolayısıyla, iki aracı kurum popülasyonu arasındaki etkileşim üç aracı kurum popülasyonu arasındaki etkileşime dönüşecektir. Bu bulgu aracı kurum popülasyonları arasındaki etkileşim hakkında ileride yapılacak çalışmalara ön bilgi olacak nitelik kazanmaktadır.

Yine son yıllarda (özellikle 2006 ve 2007 yılında), aracı kurumların aracılık faaliyetlerini internet üzerinden yapmaya başlaması, yeni uygulamaların başladığı ve bu uygulamaların hız kazanacağı anlamına gelmektedir. Finansal araçların internet üzerinden alınıp satılması, yatırımcıların aracı kurumlara artık gelmeyerek elektronik ortamda işlem yapmalarına imkan tanımaktadır. Böylelikle, zaman açısından büyük tasarruf da sağlanmaktadır. 2006 yılından bu zamana kadar yaklaşık 55'in üzerinde aracı kurum aracılılık faaliyetlerini internet üzerinden gerçekleştirmektedir. Yapılan işlemlere bakıldığında, internet üzerinden yapılan hisse senedi işlen hacmi ise toplam hacmin yaklaşık %7'sini oluşturmaktadır. Bu yüzde sayısal olarak küçük görünse de, ilerleyen

yıllarda internet imkanlarının genişlemesi ile bu yüzden gittikçe artacağı muhtemel gibi görünmektedir.

4.6. Çalışmanın Ekoloji Kuramı'na Olan Kuramsal Katkısı

Çalışmanın teknik katkısından sonra kuramsal katkısının da farklı başlıklar altında toplanması mümkündür. Sosyal çevrelerin ve süreçlerin, örgütsel formların kurulma (doğum) ve kapanma (ölüm) ve değişim oranlarını nasıl etkilediğini temel çalışma alanı olarak kabul eden (Singh, 1990:11) Örgütsel Ekoloji Kuramı, örgütün çevreye uyumundan çok çevresel seçimi savunan bir yaklaşımdır. Çevresel seçimin önemli olduğunu savunan kuram, popülasyon içerisinde bulunan örgütlerin her birini değil, popülasyonun tümünü ele alarak evrimsel süreçleri açıklamaya çalışır. Yapılan çalışmada, banka kökenli olan ve olmayan aracı kurumların oluşturduğu popülasyonların farklı çevresel nedenlerden dolayı evrimsel süreçler geçirdiği ve popülasyonların genel yapılarının değiştiği daha önceki bölümlerde açıklanmıştır. Evrimsel süreç içerisinde, yaşanan yapısal değişim banka kökenli aracı kurumların oluşturduğu popülasyonda daha net olarak gözlemlenmiştir. Zaman içerisinde bu popülasyon içinde bulunan örgütlerin formları yapılan kurumsal düzenlemelerle değişim göstermiş, 1997 yılından önce aracılık faaliyetlerini gösteren örgüt formları bankaların kendisi iken bu yıldan sonraki değişim, bankaların kendi bünyelerinde bir aracı kurum açmaları yönünde olmuştur. Bankalar, kendi bünyesi içerisinde bölünerek, kendisinden daha küçük bir yapıda olan aracı kurumlarını oluşturmuşlar ve sermaye piyasası içerisinde faaliyete bu aracı kurumlar ile devam etmişlerdir. Banka kökenli aracı kurumlara ait popülasyondaki yaşanan en önemli değişim budur. Örgütsel Ekoloji Kuramı'nın analiz düzeyini örgütten popülasyona çıkarması, bu çalışma için de geçerli olmuştur. Çalışmada, banka kökenli olan ve olmayan aracı kurumların her biri üzerinden değil, bu kurumların oluşturduğu popülasyonlara yönelik kuramsal bulgular tespit edilmiştir.

Örgütlerin farklı amaçlarla bir arada yaşayabileceğini öne süren Ekoloji Kuramı çevrede var olan kaynakları birlikte kullanmayı, kendi aralarında örgütlenmeyi, geçici veya kalıcı anlaşmalar sağlama gibi faaliyetlerde bulduklarında kendi aralarındaki iletişimi ön plana çıkarmaktadır. Ayrıca, eğer örgütlerin kendi aralarında gerçekleştirdiği bu faaliyetler

yaşamlarını etkiliyorsa, kendi varlıklarını sürdürecektir doğru stratejileri belirlemek zorundadırlar. Karşılıklı bağımlılığın ön gördüğü, örgütlerin kendi aralarındaki bağımlılık düzeyinin rekabet ve meşrulaşma süreçlerine bağlı olduğudur. Ekolojik bağlamda, meşrulaşma sürecinin rekabet süreci ile ters yönlü bir ilişkide olması, karşılıklı bağımlılık düzeyini de belirlemektedir. Kuramsal çerçevede bakıldığında, banka kökenli olan ve olmayan aracı kurumların oluşturduğu popülasyonların her birinin ortaklaşa eylem davranışı gerçekleştirdiğini söylemek mümkündür. Her iki tür aracı kurumun piyasada bulunan yerli ve yabancı kaynakları kullanmaları, benzer faaliyetleri gerçekleştirdikleri anlamına gelmektedir. Bununla birlikte, zaman içerisinde kendilerini saran kurumsal, yasal ve düzenleyici çevrelerden gelen düzenlemelere ortaklaşa uymak zorunda kalmışlardır.

Kuramda, ortaklaşa eylem davranışlarının örgütlerin stratejileri ile ilgili olduğu belirtilse de, karşılıklı bağımlılığın da ortaklaşa eylem davranışından kaynaklandığı üzerinde durulmamıştır. Ekoloji kuramında, ortaklaşa eylem davranışının örgüte özgü olduğu ileri sürülürken, çevresel değişim yaklaşımının örgüt popülasyonlarının kendisini alması, ortaklaşa eylem davranışının da popülasyona bağlı olduğu iddiasını da güçlendirmektedir. Ele alınan bu tartışma değerlendirdiğinde, 1986 yılında kurulan menkul kıymetler borsası ile birlikte aracı kurumların bu yıldan itibaren ortaklaşa bir eylem davranışı içerisine girdiğini söylemek mümkündür. Bunun sebeplerinden birisi, borsanın kurulması ile birlikte yatırımcıların sermaye piyasası araçlarını kullanması için bir aracı kurumu kullanma gerekliliği, aracı kurumların ise yatırımcıları doğru yönlendirerek piyasa araçlarını alıp satmaları, bu faaliyetlerden gelir elde etmeleridir. Aracı kurumların bu faaliyetleri gerçekleştirmeleri ile birlikte yatırımcılarla mübadelelerde bulunarak bilgi akışını karşılıklı olarak sağlamaları piyasanın işleyişindeki gelişmelerin takibini mümkün kılmıştır. Piyasada yatırımcıların kaynak olarak değerlendirilmesi ve bu kaynağın başka aracı kurumlar tarafından da kullanılma isteği aracı kurumların kurulma oranını artırmıştır. Bu duruma özellikle banka kökenli olmayan aracı kurumlar açısından bakıldığında 1986-1990 yılları arasındaki artışın etkisi belirgin bir şekilde görülmüştür. 1989-1990 yılında işlem yapmaya başlayan banka kökenli olmayan aracı kurum sayısı ise diğer yıllara göre en yüksek rakama ulaşmıştır. Banka kökenli aracı kurumlar da, banka kökenli olmayan aracı kurumlar ile birlikte yatırımcılara piyasa araçlarını alıp satmış olduklarından, hepsinin birlikte ortaklaşa bir eylemde bulunduğu görülmektedir.

Çalışma, Örgütsel Ekoloji Kuramı bağlamında tek bir popülasyon üzerinden değil iki popülasyon üzerinden yapılmıştır. Böylelikle, analiz düzeyi olarak banka kökenli olan ve olmayan aracı kurumların oluşturduğu aracı kurum popülasyonları seçilmiştir. Karşılıklı bağımlılığın etkisi banka kökenli olmayan aracı kurumların oluşturduğu popülasyonlarda daha fazla olmuştur. Dolayısıyla, Örgütsel Ekoloji Kuramı'nın karşılıklı bağımlılık düzeylerinin popülasyon dinamiklerini etkileyeceği tezi desteklenmiştir. Banka kökenli aracı kurumların yoğunluğundaki artış banka kökenli olmayan aracı kurum kurulma oranında azalışa neden olmuştur. Banka kökenli olmayan aracı kurumlara ait popülasyon yoğunluğundaki artış ise banka kökenli aracı kurum kurulma oranı üzerinde olumlu ya da olumsuz yönde bir etki yaratmamıştır. Bu sonuçlara dayanarak, karşılıklı bağımlılığın popülasyon dinamikleri açısından tek yönlü olduğu tespit edilmiştir.

Çalışma tarafından kurama katkı yapıldığı düşünülen diğer bir konu ise, tartışma bölümünde ele alınan popülasyonlar arasındaki karşılıklı bağımlılığın belirlenmesinde, popülasyonların tamamı ile bağımsız popülasyonlar olması ve bir başka popülasyonunun etkisi altında bulunmaması gerektiğidir. Çalışmada, banka kökenli olan aracı kurum popülasyonunda bulunan aracı kurumların her birinin bir banka tarafından sahiplenilmeleri, aracı kurum popülasyonları arası rekabete dayalı bağımlılık düzeyini etkilemiştir. Banka kökenli aracı kurumların demografik özelliklerine dayalı kararların kendileri tarafından değil, bağlı oldukları bankalar tarafından verilmesi, etkileşimleri dolaylı olarak etkilemiştir. Bu yüzden, karşılıklı bağımlılık derecesinin belirlenmesinde belirlenecek popülasyonların başka popülasyonlardan etkilenmeyen popülasyonlar olarak seçilmesi gerekliliğine yönelik önerme, yapılacak olan kuramsal çalışmalar için önemli bir önerme olarak ortaya çıkmıştır.

Bu çalışmada gelinen nokta, Türkiye Sermaye Piyasası'nda aracılık faaliyetleri gösteren banka kökenli olan ve olmayan aracı kurumlara ait karşılıklı bağımlılığın incelenmesinde tespit edilen kısmi rekabete dayalı bağımlılığın varlığıdır. Bu bağımlılık düzeyinin tespiti için her iki popülasyona ait popülasyon dinamikleri ile birlikte, hisse senetleri, devlet tahvili ve satış hacimlerinin oluşturduğu açıklayıcı ve 1986-1989, 1990-1993, 1994-2000 ve 2001-2005 dönemlerinden oluşan dönemsel etki değişkenlerinden faydalanılmıştır. Yöntembilim olarak, bu açıklayıcı değişkenlerin aracı kurumların oluşturduğu popülasyonlara ait kurulma oranlarını etkileyip etkilemediğini tespit etmek

için farklı görgül modeller kurulmuş ve değişkenlerin anlamlı olup olmadıkları sınanmıştır. Kurulan modeller sonucunda aracı kurum popülasyonları arasındaki bağımlılık düzeyi kısmi rekabet olarak bulunmuştur.

Kurulan modellerde, aracı kurumların oluşturduğu popülasyonlarının dinamikleri için, popülasyon yoğunlukları ve bir yıl önceki kurulan aracı kurumlar alınmıştır. Ancak, kurulan modellerde kapanan aracı kurumlar dahil edilmemiştir. Kapanan aracı kurumlara ait bilgilerin net olarak elde edilmemesinden dolayı analizlerde kapanan aracı kurumlara ait bir çalışma yapılmamıştır. İleride yapılacak çalışmalarda, kapanan aracı kurumlara ait net bilgiler elde edildiğinde, popülasyon dinamiklerine yönelik analizlere kapanmalara ait değişkenler eklenebilir ve karşılıklı bağımlılık düzeyi yeniden test edilebilir. Böylelikle, karşılıklı bağımlılık düzeyi daha detaylı araştırılabilir.

Bu çalışmada, aracı kurumlara ait kurulma oranı bağımlı değişken olarak alınmıştır ve bu bağımlı değişkene etki eden faktörler araştırılmıştır. Kapanan aracı kurumlara ait verilerin sağlıklı bir şekilde elde edilmesi ile birlikte, her iki popülasyondaki aracı kurumlara ait kapanma oranlarına yönelik analizler yapılabilir. Analizlerde, kapanma oranlarına hangi etkenlerin etkili olduğunun belirlenmediği için görgül modeller kurulabilir. Araştırılabilecek bir konu ise, kapanan aracı kurumlar ile birlikte birleşen veya devralınan aracı kurumlara yönelik bir analiz yapılmasıdır. Aracı kurumların hangi nedenlerden dolayı birleştikleri veya kimler tarafından hangi sebeplerden dolayı devralındığının tespit edilmesi ileride yapılacak olan çalışmalara konu olacak tartışma konuları arasında yer almaktadır.

Analizlerde ele alınan, açıklayıcı değişkenlerin sayısının çoğaltılması ile de aracı kurumlar arasındaki bağımlılık derecesi daha detaylı olarak incelenebilir. Bu çalışmada, konsantrasyon oranı, hisse senedi, devlet tahvili ve hazine bonusu satışları açıklayıcı değişkenler olarak seçilmiştir. Aracı kurumlar arası bağımlılığın incelenmesine her iki tür aracı kurum geliri, piyasada yapılan repo-ters repo işlemleri, halka arzlar, yatırım danışmalığı gibi aracı kurumların yapmış olduğu faaliyetlere dayalı ek değişkenler, aracı kurum popülasyonları arasındaki bağımlılık derecesinin incelenmesinde kullanılabilir.

Yapılan çalışmada, 1986-1989, 1990-1993, 1994-2000, 2001-2005 yılları dönemseller etki değişkenleri olarak belirlenmiştir. Yıllara göre yapılan dönemler, ülkede yaşanan krizleri temel almış ve kurulan modeller bu dönemlere göre analiz edilmiştir. İleride yapılacak çalışmalarda ise, dönemseller etkilerin farklı zaman aralıkları içinde tanımlanması ile birlikte bu dönemlere ait analizler de yapılabilir. Örneğin, daha önceki bölümlerde bahsedilen 1991 yılında, 1996 ve 2001 yılında ise Sermaye Piyasası Kurulu'nun aldığı kararların aracı kurumların kurulma oranı üzerinde etkili olup olmadığını belirlemek için dönemseller etkiler bu zaman aralıklarına göre değiştirilebilir.

KAYNAKÇA

- Aldrich, H. 1990. Using an ecological perspective to study organizational founding rates. *Entrepreneurship Theory and Practice*, 14(3): 7–24.
- Aldrich, H. 1999. *Organizations Evolving*, Sage Publications.
- Amburgey, T. ve Rao, H. 1996. Organizational ecology: Past, present and future directions. *The Academy of Management Journal*, 39(5): 1265-1286.
- Arnoff, C. 1975. The rise of the behavioral perspective in selected general management textbooks: An empirical investigation through content analysis. *Academy of Management Journal*, 18(4): 753-766.
- Astley, G. W. ve Fombrun, C. J. 1983. Collective strategy: social ecology of organizational environments. *Academy of Management Review*, 8(4): 576-587.
- Barnett, W. 1990. The organizational ecology of a technological system. *Administrative Science Quarterly*, 35: 31-60.
- Barnett P., Carroll G. 1987. Competition and mutualism among early telephone companies. *Administrative Science Quarterly*, 32: 400-421.
- Barnett, P. ve Carroll, G. 1995. Modeling internal organizational change. *Annual Review of Sociology*, 21:217-236.
- Barnett, W.P. ve Amburgey, T.L., 1990. Do larger organizations generate stronger competition? Singh, J.V., (Der) *Organizational Evolution: New directions, Sage* , Newbury Park, CA, 78-102.
- Baron, D. N., West, E. ve Hannan, M.T. 1998. Deregulation and competition in the financial industry. *Industrial and Corporate Change*, 7(1):1-32.
- Barron, D., West E. ve Hannan M. 1994. A time to grow and a time to die: Growth and mortality of credit unions in New York City, 1914-1990. *American Journal of Sociology*, 100: 381-421.
- Barron, D.N ve Hannan, M.T. 1991. Autocorrelation and density dependent in organizational founding rates. *Sociological Methods and Research*, 20(2): 218:241.
- Bastı, E. 2006. Kriz teorileri çerçevesinde 2001 *Türkiye finansal krizi: krizin finans sektörünün verimliliğine ve etkinliğine etkileri*. SPK Yayınları, Ankara.
- Baum, A.C.J. 1996. Organizational ecology. S. Clegg, C. Hardy ve W. Nord (Der.) *Handbook of Organization Studies*, London: Sage, 77-114.
- Baum, A.C.J. ve Oliver, C. 1991. Institutional linkages and organizational mortality. *Administrative Science Quarterly*, 36: 187-218.

- Baum, A.C.J ve Oliver, C. 1992. Institutional embeddedness and the dynamics of organizational populations. *American Sociological Review*, 52(4): 540-559.
- Baum, A.C.J. ve Singh, V. J. 1994. Organizational niches and the dynamics of organizational founding. *Organization Science*, 5(4): 483-501.
- Baum, J. ve Amburgey, T.L. 2002. Organizational ecology. *Companion to organizations*. J. A .C. Baum (Der.), Oxford: Blackwell, 304-326.
- Baysinger, D. B., Kosnik, D.R. ve Turk, A.T. 1991. Effects of Board and Ownership Structure on Corporate R&D Strategy. *The Academy of Management Journal*, 34(1): 205-214.
- Blossfeld, H.P. ve Rohwer, G. 1995. *Techniques of event history modeling. New approaches to casual analysis*, Mahwah, NJ:Lawrence Erlbaum.
- Boeker, W. 1991. Organizational Strategy: An Ecological Perspective. *Academy of Management Journal*, 34(3): 613-635.
- Boone C., Carroll G ve Witteloostujin A. 2004. Size, differentiation and the performance of Dutch daily newspapers. *Industrial and Corporate Change*, 13(1): 117-148.
- Boone, C., Bröcheler V. ve Carroll G. 2000. Custom: Application and tests of resource-partitioning theory among Dutch auditing firms from 1896 to 1992. *Organization Studies*, 21(2): 355-381.
- Brittain, J.W. 1994. Density-independent selection and community evolution: Historical development of the semiconductor industry. J.A.C. Baum and J.V. Sign (Der.), *Evolutionary Approaches to the Dynamics of Organizing, Organizations, and Organizational Systems*. New York: Oxford University Press.
- Brittain, J. ve Wholey, D. 1988. Competition and Coexistence in Organizational Communities: Population Dynamics in Electronics Components Manufacturing. Glenn R. Carroll (Der.), *Ecological Models of Organizations*. Cambridge, MA:Ballinger, 195-222.
- Burgelman, R. 1983. A process model of internal corporate venturing in the diversified firm, *Administrative Science Quarterly*, 28: 223-244.
- Carroll, G. 1984. Organizational Ecology. *Annual Review of Sociology*, 10: 71-93.
- Carroll, G. 1985. Concentration and specialization: Dynamics of niche width in populations of organizations. *American Journal of Sociology*, 90: 1262-1283.
- Carroll, G. ve Delacroix, J. 1982. Organizational mortality in the newspapers industries of Argentina and Ireland: An ecological approach. *Administrative Science Quarterly*, 27: 169-198.

- Carroll, G. ve Hannan, M. 1989. Density dependence in the evolution of populations of newspaper organizations. *American Sociological Review*, 54: 524-541.
- Carroll, G. ve Hannan, M. 2000. *The demography of organizations and industries*. Princeton Press.
- Carroll, G. ve Harrison R. 1994. On the historical efficiency of competition between organizational populations. *The American Journal of Sociology*, 100(3): 720-749.
- Carroll, G., ve Hannan M. 1995. *Organizations in Industry: Strategy, Structure and Selection*, Oxford.
- Carroll, G. ve Huo, P.Y. 1986. Organizational task and institutional environments in ecological perspective: findings from the local newspaper industry. *The American Journal of Sociology*, 91(4): 838-873.
- Carroll, G., ve Swaminathan, A. 1991 Density dependent evolution in the American brewing industry from 1633 to 1988. *Acta Sociologica*, 34: 155-175
- Cefls, E. ve Marsili, O. 2005. A matter of life and death: innovation and firm survival. *Industrial and Corporate Change*, 14(6): 1167-1192.
- Clegg, R.S. ve Orsatto J. R. 1999. The political ecology of organizations. *Organization & Environment*, 12(3): 263-280.
- Cox, R.D. 1972. Regression models and life tables. *Journal of the Royal Statistical Society. Series B (Methodological)*, 34(2): 187-220.
- Demirci, N. 2005. *Finansal Krizlerin Anatomisi, Modern Kriz Teorileri Işığında Gelişmekte Olan Ülkeler ve Türkiye*, SPK Yayınları, Ankara.
- Demsetz, H., Villalonga, B. 2001. Ownership structure and corporate performance. *Journal of Corporate Finance*, 7:209-233.
- Dobrev, D.S. 2001. Revisiting organizational legitimation: Cognitive Diffusion and sociopolitical factors in the evolution of Bulgarian newspaper enterprises, 1846-1992. *Organization Studies*, 22(3): 419-444.
- Duman, K. 2002. Finansal kriz ve bankacılık sektörünün yeniden yapılandırılması. *Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi*, 4: 132-145.
- Emery F.E. ve Trist, E.L. 1965. The causal texture of organizational environments. *Human Relations*, 18: 21-32.
- Eren, S. ve Süslü, B. 2001. Finansal kriz teorileri ışığında Türkiye’de yaşanan krizlerin genel bir değerlendirmesi. *Yeni Türkiye*, 41(7): 662-674.
- Freeman, J. 1990. Ecological analysis of semiconductor firm mortality. *Organizational Evolution: New Directions*, J.V. Singh (Der). Newbury Park, CA: Sage, 53-77.

- Freeman, J. ve Brittain, J. 1977. Union Merger Process and Industrial Environment. *Industrial Relations*, 16: 173-185.
- Freeman, J. ve Hannan, M.T. 1983. Niche width and the dynamics of organizational populations. *The American Journal of Sociology*, 88(6): 1116-1145.
- Freeman, J., Carroll, G. ve Hannan M. 1983. The liability of newness: age dependence in organizational death rates. *American Sociological Review*, 48(5): 692-710.
- Galunic, C. ve Weeks, J. 2002. Intraorganizational Ecology, *Companion to organizations*. C. Baum (Der.), 304-326. Oxford: Blackwell.
- Greenwood, R., Suddaby, R. ve Hinings, C. R. 2002. Theorizing change: the role of professional associations in the transformation of institutionalized fields. *Academy of Management Journal*, 45: 58-80.
- Güloğlu, B., Altunoğlu, E. 2002 Finansal serbestleşme politikaları ve finansal krizler : Latin Amerika, Meksika, Asya ve Türkiye krizleri. *İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 27.
- Gündem Dergisi 2004. *TSPAKB*, 33: 1-32.
- Gündem Dergisi 2006. *TSPAKB*, 46: 1-28.
- Hannan, M. T. 1991. Theoretical and methodological issues in analysis of density-dependent legitimation in organizational evolution. *Sociological Methodology*, 21: 1-42.
- Hannan, M. T. ve Freeman, J. 1977. The population ecology of organizations. *American Journal of Sociology*, 82: 929-964.
- Hannan, M. T. ve Carroll G. 1992. Dynamics of organizational populations: Density, legitimation and competition. New York: Oxford University Press.
- Hannan, M. T. ve Freeman, J. 1984. Structural inertia and organizational change, *American Sociological Review*, 49: 149-164.
- Hannan, M. T. ve Freeman J. 1987. The ecology of organizational founding: American labor unions. 1836-1985. *American Journal of Sociology*, 92: 910-943.
- Hannan, M. T. ve Freeman J. 1988. The ecology of organizational mortality: American labor unions. 1836-1985. *American Journal of Sociology*, 94(1): 25-952.
- Hannan, M. T. 1988, Organizational population dynamics and social change. *European Sociological Review*, 4(2): 95-109.
- Hannan, M. T. ve Freeman, J. 1989. *Organizational Ecology*. Cambridge, MA:Harvard University Pres.

- Haveman, H.A. 1995. The demographic metabolism of organizations: Industry dynamics, turnover, and tenure distributions. *Administrative Science Quarterly*, 40: 586-618.
- Hill, C. ve Snell, S. 1989. Effects of ownership structure and control on corporate productivity. *The Academy of Management Journal*, 32(1): 25-46.
- Hobcraft, J. ve Murphy, M. 1986. Demographic event history analysis: A selective review. *Population Index*, 52(1): 3-27.
- İnceoğlu, M. M. 2004. *Sermaye Piyasalarında Aracı Kurumların Hukuki Sorumluluğu*, Seçkin Yayıncılık, Ankara.
- Ingram, P. ve Simons, T. 2003. Enemies of the state: The interdependence of institutional forms and the ecology of the kibbutz, 1910-1997. *Administrative Science Quarterly*, 48(4): 592-621.
- Jauch, R. L., Osborn, N.R. ve Martin, N.T. 1980. Structured content analysis of cases: A complementary method for organizational research. *The Academy of Management Review*, 5(4): 517-225.
- Jovanovic, B. 2001. Fitness and age: Review of Carroll and Hannan's demography of Corporations and Industries. *Journal of Economic Literature*, 39: 105-119.
- Kansu, A. 2004. *Döviz Kuru Sistemleri Döviz Krizleri ve Türkiye 1994 ve 2001 Krizleri*. Derin Yayınları, İstanbul.
- Karakoç, B. İ. 2003. İskontocu aracı kurumlar ve ülkemizde uygulanabilirliği. *Sermaye Piyasası Yeterlilik Etüdü*, Sermaye Piyasası Kurulu Denetleme Dairesi, İstanbul.
- Kazgan, H., Ateş, T., Tekin, O., Koraltürk, M., Soyak, A., Eroğlu, N. ve Kaban Z. 1999a. *Osmanlı'dan günümüze Türk finans tarihi*, Kaptan Ofset, İstanbul.
- Kazgan, H., Ateş, T., Tekin, O., Koraltürk, M., Soyak, A., Eroğlu, N. ve Kaban Z. 1999b. *Osmanlı'dan günümüze Türk finans tarihi*, Kaptan Ofset, İstanbul.
- Kearney, R. 2003. Patterns of union decline and growth: An organizational ecology perspective, *Journal of Labor Research*, 24(3): 561-578.
- Kibritcioglu, A. 2001. Türkiye'de ekonomik krizler ve hükümetler, 1969-2001. *Yeni Türkiye Dergisi, Ekonomik Kriz Özel Sayısı*, 1(27): 174-182.
- Kınık, T. (2002). Elektronik finansın gelişimi konusunda aracı kuruluşlar. *Sermaye Piyasası Kurulu Yeterlilik Etüdü*, Sermaye Piyasası Kurulu.
- Lewin, A.Y., Long, C.P. ve Carroll, T.N. 1999. The coevolution of new organizational forms. *Organization Science*, 10(5): 535-550.

- Li, J. 2002. Asymmetric interactions between foreign and domestic effects on organizational entry. **25. Anniversary Celebration of Organizational Ecology konferansında sunulan bildiri**, Stanford-ABD.
- Lomi, A. 1995a. The Population ecology of organizational founding: Location dependence and unobserved heterogeneity. *Administrative Science Quarterly*, 40(1): 111-144.
- Lomi, A. 1995b. The population and community ecology of organizational founding: Italian co-operative banks, 1936-1989. *European Sociological Review*, 11(1): 75-98.
- Lomi, A. ve Larsen, E.R. 1996. Interacting locally and evolving globally: a computational approach to the dynamics of organizational populations, *Academy of Management Journal*, 39(5): 1287-1321.
- Manavgat, Ç. 1991. *Sermaye Piyasasında Aracı Kurumlar*, Türkiye İş Bankası Vakfı Yayınları, Ankara.
- Messallam, A.A., 1998. The organizational ecology of investment firms in egypt: organizational founding. *Organization Studies*, 19: 23-46.
- Miner, A. 1987. Idiosyncratic jobs in formalized organizations. *Administrative Science Quarterly*, 32: 327-351.
- Miner, A.S. 1991. Organizational evolution and the social ecology of jobs. *American Sociological Review*, 56(6): 772-785.
- Minkoff, D.C. 1995. Interorganizational influences on the founding of African American organizations, 1955-1985. *Sociological Forum*, 10(1): 51-79.
- Moore, J., Holl, J. ve Hannan M. 1991. Density dependent dynamics in regulated industries: Founding rates of banks and life insurance companies, *Administrative Science Quarterly*, 36: 36-65.
- Morita, G. J., Lee, W.T. ve Mowday, T.R. 1993. The regression-analog to survival analysis: A selected application to turnover research. *The Academy of Management Journal*, 36(6): 1430-1464.
- Nickel M. ve Fuentes J. 2006. New size measurements in population ecology. *Small Business Economics*, 26: 61-81.
- Nielsen, F. ve Hannan, M. 1977. The expansion of national educational systems: tests of a population ecology model. *American Sociological Review*, 42: 479-490.
- Oruç, B. 2002. Finansal sistemlerin ekonomik kalkınma ve krizler üzerindeki etkileri -Türk Sermaye Piyasaları -, *Sermaye Piyasası Kurulu Yeterlilik Etüdü*, 1-46.
- Önder, Ç. ve Üsdiken, B. 2005. Kuruluş döneminin çevresel koşulları, ekonomik kriz, örgütsel öğrenme ve piyasadan çekilme oranı: Türkiye sermaye piyasası aracı

kuruluşları. **13. Ulusal Yönetim ve Organizasyon Kongresi'nde sunulan bildiri.** İstanbul-Türkiye.

Önder, Ç. ve Üsdiken, B. 2007. Örgütsel ekoloji: Örgüt toplulukları ve çevresel ayıklama. A.S. Sargut ve Ş. Özen (Der.), **Örgüt Kuramları**: Ankara:İmge, 133-191.

Özçam, F. 1991. Aracı kurum sayısında görülen artışın sebep ve sonuçları ile bu konuda alınması gereken önlemler, **Sermaye Piyasası Araştırma Raporu**, Spk, Ankara.

Özdamar, K. 1997. **Paket programlar ile istatistiksel veri analizi I**, Anadolu Üniversitesi: Eskişehir.

Özen, Ş. 2004. Örgütsel analizde Türkiye kaynaklı kurumsal kuram çalışmaları. **Yönetim Araştırmaları Dergisi**, 4(2): 89-100.

Özer, G. 2006. **Finansal liberalizasyon politikaları ve kriz ilişkisi (1990 sonrası asya ve Türkiye örneği)**. SPK Yayınları, Ankara.

Paavola, J. ve Adger, N.W. 2005. Institutional ecological economics. **Ecological Economics**, 353-368.

Perrow, C. 1986. **Complex Organizations: A Critical Essay**, Random House, NewYork Press.

Petersen, T. ve Koput, K. W. 1991. Density dependence in organizational mortality: Legitimacy or unobserved heterogeneity. **American Sociological Review**, 56: 399-409.

Pfeffer, J. 1972. Merger as a response to organizational interdependence. **Administrative Science Quarterly**, 17: 218-28

Pfister, A. C. 1995. Estimating competition coefficients from census data: A test with field manipulations of tide pool fishes. **The American Naturalist**, 146(2): 271-291.

Powell, Walter W. 1991. Expanding the Scope of Institutional Analysis. Paul J. DiMaggio ve Walter W. Powell (Der.). **The New Institutionalism in Organizational Analysis**, Chicago, IL: University of Chicago Press.

Ranger-Moore, J., Banaszak-Holl, J. ve Hannan M. T. 1991. Density-dependent dynamics in regulated industries: founding rates of banks and life insurance companies, **Administrative Science Quarterly**, 36(1): 36-65.

Rao, H. 2002. Interorganizational Ecology. J. A .C. Baum (Der.), **Companion to organizations**, Oxford: Blackwell.

Robins, A.J. 1985. Ecology and society: a lesson for organization theory, from the logic of economics. **Organization Studies**, 6(4): 335-348.

- Romanelli, E. 1991. The evolution of new organizational forms. *Annual Review of Sociology*, 17: 079-103.
- Sandell, R. 2001. Organizational growth and ecological constraints: the growth of social movements in Sweden, 1881 to 1940. *American Sociological Review*, 66(5): 672-693.
- Scott R. 1981. *Organizations-rational, natural, and open systems*. Englewood Cliffs: Prentice-Hall.
- Selvin, S. 1996. *Statistical Analysis of Epidemiologic Data*, New York, Oxford University Press.
- Sermaye Piyasası Kurulu Aracılık Faaliyetleri Dairesi Başkanlığı Raporu, 2003. SPK, Ankara
- Sertkaya, D. 2004. Lojistik ve cox regresyon modellerinin incelenmesi ve karşılaştırılması. *İstatistik Araştırma Dergisi*, 3(3): 31-42.
- Singh, J. (Der). 1990. *Organizational Evolution: New Directions*. Newbury Park, CA: Sage.
- Singh, J.V., House, R.J. ve Tucker, D.J. 1986. Organizational Change and Organizational Mortality. *Administrative Science Quarterly*, 31(4): 587-611.
- Singh, V. J., ve Lumsden, J.C. 1990. Theory and research in organizational ecology. *Annual Review of Sociology*, 16: 161-195.
- Sonpar, K. ve Biddle G.K. 2005. Role of content analysis in developing adolescent theories. *Academy of Management Proceedings*.
- Sorensen, J.B. ve Stuart, T.E. 2000. Aging, obsolescence and organizational innovation. *Administrative Science Quarterly*, 45(1): 81-112.
- Staber, U. 1992. Organizational Interdependence and Organizational Mortality in the cooperative sector: A community ecology perspective. *Human Relations*, 45(11): 1191-1212.
- Steffensmeier, J.M. ve Jones, S.B. 1997. Time is the essence: Event models in political science. *American Journal of Political Science*, 41(4): 1441-1461.
- Stewman, S. 1988. Organizational demography. *Annual Review of Sociology*, 14: 173-202.
- Swaminathan, A. 1995. The proliferation of specialist organizations in the American wine industry, 1941-1990. *Administrative Science Quarterly*, 40(4): 653-680.
- Tanör, R. 1999. *Türkiye Sermaye Piyasası*, Beta Yayıncılık, İstanbul.

- Taşkıran S. ve Çiftçi M. Y. 1991. Aracı Kurumlara ilişkin ilk değerlendirmeler, *Sermaye Piyasası Araştırma Raporu*, SPK, Ankara.
- Taşkıran, S. ve Erkan, N. 1995. Aracı kurumların performansının değerlendirilmesi. Spk-Araştırma Dairesi (Ed.), *Türkiye’de kaynak aktarım sürecinde sermaye piyasalarının rolü: 1980 sonrası dönemin bir değerlendirilmesi*, 161-202.
- Tucker, D. J., Singh, J. V. ve Meinhard, G. A. 1990. Organizational form, population dynamics, and institutional change: The founding patterns of voluntary organizations. *Academy of Management Journal*, 33(1): 151-178.
- Türkiye Bankalar Birliği 2001. Türkiye ekonomisi ve Türk bankacılık sistemi; TBB’nin değerlendirme ve önerileri. *TBB Dergisi*, 43: 1-18.
- Ulrich, D. ve Barney J. 1984. Perspectives in organizations: Resource dependence, efficiency and population. *Academy of Management Review*, 9(3): 471-481.
- Ünal, K. O. 1997. *Aracı Kurumlar*, Yaklaşım Yayınları, Ankara.
- Usher, J. M., 1999. Specialists, generalists and polymorphs: Spatial advantages of multiunit organization in a single industry. *Academy of Management Review*, 24: 143-150.
- Uzzi, B. 1996. The sources and consequences of embeddedness for the economic performance of organizations: The network effect. *American Sociological Review*, 61: 674- 698.
- Whitley, R. 1992. Societies, firms and markets: The social structuring of business systems. R.D. Whitley (Der.), *European business systems*: 5-45. London, UK: Sage Publications.
- Whitley, R. 1994. Dominant forms of economic Organization in market economies. *Organization Studies*, 15(2): 153-182.
- Wholey, D., ve Brittain, J. 1986. Organizational Ecology: Findings and Implications. *Academy of Management Review*, 11(3): 513-533.
- Yamaguchi, K. 1991. *Event History Analysis*. Sage Publications. U.K.
- Yıldırım, S. ve Altun U. O. 1995. *Türk Bankacılık Sisteminin Değerlendirilmesi: 1980-1993 Deneyimi*. (Türkiye’de Kaynak Aktarım Sürecinde Sermaye Piyasalarının Rolü: 1980 Sonrası Dönemin Bir Değerlendirmesi içinde, Ed.SPK-Araştırma Dairesi). Sermaye Piyasası Kurulu Yayınları, Yayın No: 17, Ankara.
- Young, R. 1988. Is population ecology a useful paradigm for the study of organizations?. *American Journal of Sociology*, 94(1): 1-24.

**EK -1 Banka Kökenli Olmayan Aracı Kurumların Yapmış Oldukları Hisse Senedi, Devlet Tahvili ve Hazine Bonosu Satış Miktarları
(Enflasyondan Arındırılmış ve YTL para birimi olarak)**

Yıllar	Hisse Senedi Satış Miktarı	Devlet Tahvili Satış Miktarı	Hazine Bonosu Satış Miktarı
1986	24352	84357	324317
1987	22226	6457	314703
1988	29033	31720	268890
1989	330505	16346	775699
1990	2123271	116084	272457
1991	4949418	403118	1458960
1992	5780937	1095943	3354057
1993	16240608	2588116	4895019
1994	18591423	7377538	10453774
1995	37003213	3337332	18362368
1996	23175083	1893931	19072434
1997	32969580	20218566	459184482
1998	33287752	16989672	544825455
1999	33727931	23917894	683114034
2000	68292668	59575514	145722479
2001	41016155	24009462	13387205
2002	34521663	20025237	82930483
2003	33931220	31171188	72359019
2004	43301792	27328951	2229650
2005	52916753	221540348	32654572
Ortalama	24111779	23086389	104798003

**EK -2 Banka Kökenli Aracı Kurumların Yapmış Oldukları Hisse Senedi, Devlet Tahvili ve Hazine Bonosu Satış Miktarları
(Enflasyondan Arındırılmış ve YTL Para Birimi Olarak)**

Yıllar	Hisse Senedi Satış Miktarı	Devlet Tahvili Satış Miktarı	Hazine Bonosu Satış Miktarı
1986	4859	760022	1671438
1987	25521	1102460	2213967
1988	31827	1482916	4065503
1989	426868	6528858	10552530
1990	2683169	23476932	11964194
1991	1778188	29550901	24545275
1992	1180470	22439773	39172606
1993	4596148	50602581	78067464
1994	6254882	46864923	64825352
1995	11459337	63499176	194708843
1996	11400237	78774752	321740680
1997	22895813	431809471	458811474
1998	27112675	12012110	29782058
1999	41809049	39074535	12051155
2000	79328709	67599207	4507299
2001	39313762	61086254	12610976
2002	28804962	29422316	18218801
2003	36746099	37267945	10380172
2004	46602253	494330904	133210271
2005	74483832	32169360	7859837
Ortalama	21846768	76437970	71953032

EK-3 Banka Kökenli Olmayan Aracı Kurumlara Ait Modellerin Kurulumunda Kullanılan Programın Çıktıları

Creating new single episode data. Max number of transitions: 100.
 Definition: org=ORG, des=DES, ts=TS, tf=TF

SN	Org	Des	Episodes	Weighted	Mean Duration	TS Min	TF Max	Excl
1	0	0	12	12.00	6.84	0.00	16.01	-
1	0	1	143	143.00	1.04	0.00	21.01	-
Sum			155	155.00				

Number of episodes: 155
 Successfully created new episode data.

rate(...)=1
 Transition rate models. Current memory: 2492043 bytes.

Model: Cox (partial likelihood)

Maximum likelihood estimation.
 Algorithm 5: Newton (I)

Number of model parameters: 2
 Type of covariance matrix: 2
 Maximum number of iterations: 20
 Convergence criterion: 1
 Tolerance for norm of final gradient: 1e-006
 Mue of Armijo condition: 0.2
 Minimum of step size value: 1e-010
 Scaling factor: -1

Log-likelihood of exponential null model: -211.3
 Changed scaling factor for log-likelihood: -0.01
 Using default starting values.
 Sorting episodes according to starting times.
 Sorting episodes according to ending times.

Convergence reached in 5 iterations.
 Number of function evaluations: 6 (6,6)

Maximum of log likelihood: -625.706
 Norm of final gradient vector: 3.42036e-011
 Last absolute change of function value: 8.5169e-016
 Last relative change in parameters: 3.38335e-007

BİRİNCİ MODEL

Idx	SN	Org	Des	MT	Variable	Label	Coeff	Error	C/Error	Signif
1	1	0	1	A	V3	NONBANK_DENSITY	0.2367	0.1166	2.0291	0.9576
2	1	0	1	A	V4	NONBANK_DENSITY_SQRD	-0.0112	0.0036	-3.1075	0.9981

Log likelihood (starting values): -631.0240
 Log likelihood (final estimates): -625.7058

rate(...)=1
 Transition rate models. Current memory: 2492043 bytes.

Model: Cox (partial likelihood)

Maximum likelihood estimation.
 Algorithm 5: Newton (I)

Number of model parameters: 3
 Type of covariance matrix: 2
 Maximum number of iterations: 20

Convergence criterion: 1
Tolerance for norm of final gradient: 1e-006
Mue of Armijo condition: 0.2
Minimum of step size value: 1e-010
Scaling factor: -1

Log-likelihood of exponential null model: -211.3
Changed scaling factor for log-likelihood: -0.01
Using default starting values.
Sorting episodes according to starting times.
Sorting episodes according to ending times.

Convergence reached in 4 iterations.
Number of function evaluations: 5 (5,5)

Maximum of log likelihood: -625.312
Norm of final gradient vector: 2.69478e-005
Last absolute change of function value: 1.53495e-008
Last relative change in parameters: 0.00191857

İKİNCİ MODEL

Idx	SN	Org	Des	MT	Variable	Label	Coeff	Error	C/Error	Signif
1	1	0	1	A	V3	NONBANK_DENSITY	0.2479	0.1183	2.0957	0.9639
2	1	0	1	A	V4	NONBANK_DENSITY_SQRD	-0.0131	0.0042	-3.1014	0.9981
3	1	0	1	A	V13	PNBANK_ENTRY	0.0079	0.0087	0.9131	0.6388

Log likelihood (starting values): -631.0240
Log likelihood (final estimates): -625.3117

rate(...)=1
Transition rate models. Current memory: 2492043 bytes.

Model: Cox (partial likelihood)

Maximum likelihood estimation.
Algorithm 5: Newton (I)

Number of model parameters: 3
Type of covariance matrix: 2
Maximum number of iterations: 20
Convergence criterion: 1
Tolerance for norm of final gradient: 1e-006
Mue of Armijo condition: 0.2
Minimum of step size value: 1e-010
Scaling factor: -1

Log-likelihood of exponential null model: -211.3
Changed scaling factor for log-likelihood: -0.01
Using default starting values.
Sorting episodes according to starting times.
Sorting episodes according to ending times.

Convergence reached in 5 iterations.
Number of function evaluations: 6 (6,6)

Maximum of log likelihood: -625.364
Norm of final gradient vector: 2.04078e-011
Last absolute change of function value: 1.98836e-015
Last relative change in parameters: 6.78056e-007

ÜÇÜNCÜ MODEL

Idx	SN	Org	Des	MT	Variable	Label	Coeff	Error	C/Error	Signif
1	1	0	1	A	V3	NONBANK_DENSITY	0.2481	0.1182	2.0994	0.9642
2	1	0	1	A	V4	NONBANK_DENSITY_SQRD	-0.0126	0.0040	-3.1319	0.9983
3	1	0	1	A	V17	PNBANK_ENTRY_SQRD	0.1133	0.1322	0.8569	0.6085

Log likelihood (starting values): -631.0240
Log likelihood (final estimates): -625.3643

rate(...)=1
Transition rate models. Current memory: 2492043 bytes.

Model: Cox (partial likelihood)

Maximum likelihood estimation.
Algorithm 5: Newton (I)

Number of model parameters: 4
Type of covariance matrix: 2
Maximum number of iterations: 20
Convergence criterion: 1
Tolerance for norm of final gradient: 1e-006
Mue of Armijo condition: 0.2
Minimum of step size value: 1e-010
Scaling factor: -1

Log-likelihood of exponential null model: -211.3
Changed scaling factor for log-likelihood: -0.01
Using default starting values.
Sorting episodes according to starting times.
Sorting episodes according to ending times.

Convergence reached in 5 iterations.
Number of function evaluations: 6 (6,6)

Maximum of log likelihood: -625.309
Norm of final gradient vector: 1.92802e-010
Last absolute change of function value: 5.25541e-015
Last relative change in parameters: 2.18783e-005

DÖRDÜNCÜ MODEL

Idx	SN	Org	Des	MT	Variable	Label	Coeff	Error	C/Error	Signif
1	1	0	1	A	V3	NONBANK_DENSITY	0.2475	0.1185	2.0892	0.9633
2	1	0	1	A	V4	NONBANK_DENSITY_SQRD	-0.0132	0.0044	-3.0263	0.9975
3	1	0	1	A	V13	PNBANK_ENTRY	0.0099	0.0295	0.3344	0.2619
4	1	0	1	A	V17	PNBANK_ENTRY_SQRD	-0.0308	0.4508	-0.0683	0.0545

Log likelihood (starting values): -631.0240
Log likelihood (final estimates): -625.3094

rate(...)=1
Transition rate models. Current memory: 2492043 bytes.

Model: Cox (partial likelihood)

Maximum likelihood estimation.
Algorithm 5: Newton (I)

Number of model parameters: 4
Type of covariance matrix: 2
Maximum number of iterations: 20
Convergence criterion: 1
Tolerance for norm of final gradient: 1e-006
Mue of Armijo condition: 0.2
Minimum of step size value: 1e-010
Scaling factor: -1

Log-likelihood of exponential null model: -211.3
Changed scaling factor for log-likelihood: -0.01
Using default starting values.
Sorting episodes according to starting times.
Sorting episodes according to ending times.

Convergence reached in 5 iterations.
 Number of function evaluations: 6 (6,6)
 Maximum of log likelihood: -625.309
 Norm of final gradient vector: 1.92802e-010
 Last absolute change of function value: 5.25541e-015
 Last relative change in parameters: 2.18783e-005

BEŞİNCİ MODEL

Idx	SN	Org	Des	MT	Variable	Label	Coeff	Error	C/Error	Signif
1	1	0	1	A	V3	NONBANK_DENSITY	0.2475	0.1185	2.0892	0.9633
2	1	0	1	A	V4	NONBANK_DENSITY_SQD	-0.0132	0.0044	-3.0263	0.9975
3	1	0	1	A	V13	PNBANK_ENTRY	0.0099	0.0295	0.3344	0.2619
4	1	0	1	A	V17	PNBANK_ENTRY_SQD	-0.0308	0.4508	-0.0683	0.0545

Log likelihood (starting values): -631.0240
 Log likelihood (final estimates): -625.3094

rate(...)=1
 Transition rate models. Current memory: 2492043 bytes.

Model: Cox (partial likelihood)

Maximum likelihood estimation.
 Algorithm 5: Newton (I)

Number of model parameters: 3
 Type of covariance matrix: 2
 Maximum number of iterations: 20
 Convergence criterion: 1
 Tolerance for norm of final gradient: 1e-006
 Mue of Armijo condition: 0.2
 Minimum of step size value: 1e-010
 Scaling factor: -1

Log-likelihood of exponential null model: -211.3
 Changed scaling factor for log-likelihood: -0.01
 Using default starting values.
 Sorting episodes according to starting times.
 Sorting episodes according to ending times.

Convergence reached in 5 iterations.
 Number of function evaluations: 6 (6,6)

Maximum of log likelihood: -618.817
 Norm of final gradient vector: 5.80496e-010
 Last absolute change of function value: 3.10021e-014
 Last relative change in parameters: 1.13714e-006

ALTINCI MODEL

Idx	SN	Org	Des	MT	Variable	Label	Coeff	Error	C/Error	Signif
1	1	0	1	A	V3	NONBANK_DENSITY	0.8910	0.2137	4.1697	1.0000
2	1	0	1	A	V4	NONBANK_DENSITY_SQD	-0.0104	0.0035	-2.9816	0.9971
3	1	0	1	A	V5	BANK_DENSITY	-0.9502	0.2657	-3.5765	0.9997

Log likelihood (starting values): -631.0240
 Log likelihood (final estimates): -618.8170

rate(...)=1
 Transition rate models. Current memory: 2492043 bytes.

Model: Cox (partial likelihood)

Maximum likelihood estimation.
 Algorithm 5: Newton (I)

Number of model parameters: 4
 Type of covariance matrix: 2
 Maximum number of iterations: 20
 Convergence criterion: 1
 Tolerance for norm of final gradient: 1e-006
 Mue of Armijo condition: 0.2
 Minimum of step size value: 1e-010
 Scaling factor: -1

Log-likelihood of exponential null model: -211.3
 Changed scaling factor for log-likelihood: -0.01
 Using default starting values.
 Sorting episodes according to starting times.
 Sorting episodes according to ending times.

Convergence reached in 6 iterations.
 Number of function evaluations: 7 (7,7)

Maximum of log likelihood: -610.946
 Norm of final gradient vector: 1.14763e-009
 Last absolute change of function value: 2.32604e-015
 Last relative change in parameters: 3.16231e-007

YEDİNCİ MODEL

Idx	SN	Org	Des	MT	Variable	Label	Coeff	Error	C/Error	Signif
1	1	0	1	A	V3	NONBANK_DENSITY	1.0242	0.2261	4.5305	1.0000
2	1	0	1	A	V4	NONBANK_DENSITY_SQRD	0.0021	0.0048	0.4288	0.3320
3	1	0	1	A	V5	BANK_DENSITY	-1.4613	0.3196	-4.5722	1.0000
4	1	0	1	A	V27	ISSENAKBNK_ARTIS	0.0007	0.0002	3.8031	0.9999

Log likelihood (starting values): -631.0240
 Log likelihood (final estimates): -610.9464

 rate(...)=1
 Transition rate models. Current memory: 2492043 bytes.

Model: Cox (partial likelihood)

Maximum likelihood estimation.
 Algorithm 5: Newton (I)

Number of model parameters: 4
 Type of covariance matrix: 2
 Maximum number of iterations: 20
 Convergence criterion: 1
 Tolerance for norm of final gradient: 1e-006
 Mue of Armijo condition: 0.2
 Minimum of step size value: 1e-010
 Scaling factor: -1

Log-likelihood of exponential null model: -211.3
 Changed scaling factor for log-likelihood: -0.01
 Using default starting values.
 Sorting episodes according to starting times.
 Sorting episodes according to ending times.

Convergence reached in 5 iterations.
 Number of function evaluations: 6 (6,6)

Maximum of log likelihood: -618.643
 Norm of final gradient vector: 2.8606e-006
 Last absolute change of function value: 2.4981e-014
 Last relative change in parameters: 1.07634e-006

SEKİZİNCİ MODEL

Idx	SN	Org	Des	MT	Variable	Label	Coeff	Error	C/Error	Signif
1	1	0	1	A	V3	NONBANK_DENSITY	0.8746	0.2144	4.0790	1.0000
2	1	0	1	A	V4	NONBANK_DENSITY_SQRD	-0.0108	0.0036	-3.0285	0.9975
3	1	0	1	A	V5	BANK_DENSITY	-0.9223	0.2683	-3.4375	0.9994
4	1	0	1	A	V28	HBDT_TOPLAM	0.0000	0.0000	-0.5627	0.4264

Log likelihood (starting values): -631.0240
 Log likelihood (final estimates): -618.6434

rate(...)=1
 Transition rate models. Current memory: 2492043 bytes.

Model: Cox (partial likelihood)

Maximum likelihood estimation.
 Algorithm 5: Newton (I)

Number of model parameters: 5
 Type of covariance matrix: 2
 Maximum number of iterations: 20
 Convergence criterion: 1
 Tolerance for norm of final gradient: 1e-006
 Mue of Armijo condition: 0.2
 Minimum of step size value: 1e-010
 Scaling factor: -1

Log-likelihood of exponential null model: -211.3
 Changed scaling factor for log-likelihood: -0.01
 Using default starting values.
 Sorting episodes according to starting times.
 Sorting episodes according to ending times.

Convergence reached in 6 iterations.
 Number of function evaluations: 7 (7,7)

Maximum of log likelihood: -610.488
 Norm of final gradient vector: 1.44116e-006
 Last absolute change of function value: 5.38301e-015
 Last relative change in parameters: 6.71277e-007

DOKUZUNCU MODEL

Idx	SN	Org	Des	MT	Variable	Label	Coeff	Error	C/Error	Signif
1	1	0	1	A	V3	NONBANK_DENSITY	1.0710	0.2346	4.5643	1.0000
2	1	0	1	A	V4	NONBANK_DENSITY_SQRD	0.0039	0.0052	0.7529	0.5485
3	1	0	1	A	V5	BANK_DENSITY	-1.5659	0.3439	-4.5537	1.0000
4	1	0	1	A	V27	ISSENAKBNK_ARTIS	0.0008	0.0002	3.8364	0.9999
5	1	0	1	A	V28	HBDT_TOPLAM	0.0000	0.0000	1.0137	0.6893

Log likelihood (starting values): -631.0240
 Log likelihood (final estimates): -610.4880

rate(...)=1
 Transition rate models. Current memory: 2492043 bytes.

Model: Cox (partial likelihood)

Maximum likelihood estimation.
 Algorithm 5: Newton (I)

Number of model parameters: 6
 Type of covariance matrix: 2
 Maximum number of iterations: 20
 Convergence criterion: 1
 Tolerance for norm of final gradient: 1e-006

Mue of Armijo condition: 0.2
 Minimum of step size value: 1e-010
 Scaling factor: -1

Log-likelihood of exponential null model: -211.3
 Changed scaling factor for log-likelihood: -0.01
 Using default starting values.
 Sorting episodes according to starting times.
 Sorting episodes according to ending times.

Convergence reached in 6 iterations.
 Number of function evaluations: 7 (7,7)

Maximum of log likelihood: -613.449
 Norm of final gradient vector: 3.82231e-006
 Last absolute change of function value: 6.92859e-010
 Last relative change in parameters: 0.000350698

ONUNCU MODEL

Idx	SN	Org	Des	MT	Variable	Label	Coeff	Error	C/Error	Signif
1	1	0	1	A	V3	NONBANK_DENSITY	0.4497	0.4309	1.0438	0.7034
2	1	0	1	A	V4	NONBANK_DENSITY_SQRD	-0.0085	0.0035	-2.4394	0.9853
3	1	0	1	A	V5	BANK_DENSITY	-0.3877	0.4665	-0.8310	0.5941
4	1	0	1	A	V102	1990-1993	0.1702	0.3897	0.4367	0.3377
5	1	0	1	A	V103	1994-2000	-0.6907	0.4342	-1.5907	0.8883
6	1	0	1	A	V104	2001-2005	-1.9300	0.7652	-2.5221	0.9883

Log likelihood (starting values): -631.0240
 Log likelihood (final estimates): -613.4492

rate(...)=1
 Transition rate models. Current memory: 2492043 bytes.

Model: Cox (partial likelihood)

Maximum likelihood estimation.
 Algorithm 5: Newton (I)

Number of model parameters: 5
 Type of covariance matrix: 2
 Maximum number of iterations: 20
 Convergence criterion: 1
 Tolerance for norm of final gradient: 1e-006
 Mue of Armijo condition: 0.2
 Minimum of step size value: 1e-010
 Scaling factor: -1

Log-likelihood of exponential null model: -211.3
 Changed scaling factor for log-likelihood: -0.01
 Using default starting values.
 Sorting episodes according to starting times.
 Sorting episodes according to ending times.

Convergence reached in 6 iterations.
 Number of function evaluations: 7 (7,7)

Maximum of log likelihood: -613.547
 Norm of final gradient vector: 3.60045e-006
 Last absolute change of function value: 6.60272e-010
 Last relative change in parameters: 0.000345007

ONBİRİNCİ MODEL

Idx	SN	Org	Des	MT	Variable	Label	Coeff	Error	C/Error	Signif
1	1	0	1	A	V3	NONBANK_DENSITY	0.6081	0.2324	2.6164	0.9911
2	1	0	1	A	V4	NONBANK_DENSITY_SQRD	-0.0089	0.0034	-2.5806	0.9901
3	1	0	1	A	V5	BANK_DENSITY	-0.5452	0.2955	-1.8447	0.9349
4	1	0	1	A	V103	1994-2000	-0.7278	0.4242	-1.7156	0.9138

5 1 0 1 A V104 2001-2005 -1.9147 0.7642 -2.5054 0.9878

Log likelihood (starting values): -631.0240
Log likelihood (final estimates): -613.5474

Current memory: 330832 bytes. Max memory used: 2512244 bytes.
End of program. Tue Aug 14 13:14:49 2007

EK-4 Banka Kökenli Aracı Kurumlara Ait Modellerin Kurulumunda Kullanılan Programın Çıktıları

SN	Org	Des	Episodes	Weighted	Mean Duration	TS Min	TF Max	Excl
1	0	0	5	5.00	2.01	0.00	5.01	-
1	0	1	68	68.00	3.42	0.00	12.01	-
Sum			73	73.00				

Number of episodes: 73
Successfully created new episode data.

rate(...)=1
Transition rate models. Current memory: 612507 bytes.

Model: Cox (partial likelihood)

Maximum likelihood estimation.
Algorithm 5: Newton (I)

Number of model parameters: 2
Type of covariance matrix: 2
Maximum number of iterations: 20
Convergence criterion: 1
Tolerance for norm of final gradient: 1e-006
Mue of Armijo condition: 0.2
Minimum of step size value: 1e-010
Scaling factor: -1

Log-likelihood of exponential null model: -154.526
Changed scaling factor for log-likelihood: -0.01
Using default starting values.
Sorting episodes according to starting times.
Sorting episodes according to ending times.

Convergence reached in 5 iterations.
Number of function evaluations: 6 (6,6)

Maximum of log likelihood: -228.537
Norm of final gradient vector: 1.87037e-007
Last absolute change of function value: 1.42971e-010
Last relative change in parameters: 0.000267408

BİRİNCİ MODEL

Idx	SN	Org	Des	MT	Variable	Label	Coeff	Error	C/Error	Signif
1	1	0	1	A	V3	BANK_DENSITY	-0.1338	0.1547	-0.8651	0.6130
2	1	0	1	A	V4	BANK_DENSITY_SQRD	-0.0491	0.0232	-2.1201	0.9660

Log likelihood (starting values): -235.3474
Log likelihood (final estimates): -228.5366

Global Goodness-of-fit.

SN	Org	Des	TStat	DF	Signif
1	0	1	1.3649	4	0.1497

rate(...)=1
Transition rate models. Current memory: 612507 bytes.

Model: Cox (partial likelihood)

Maximum likelihood estimation.

Algorithm 5: Newton (I)

Number of model parameters: 3
Type of covariance matrix: 2
Maximum number of iterations: 20
Convergence criterion: 1
Tolerance for norm of final gradient: 1e-006
Mue of Armijo condition: 0.2
Minimum of step size value: 1e-010
Scaling factor: -1

Log-likelihood of exponential null model: -154.526
Changed scaling factor for log-likelihood: -0.01
Using default starting values.
Sorting episodes according to starting times.
Sorting episodes according to ending times.

Convergence reached in 5 iterations.
Number of function evaluations: 6 (6,6)

Maximum of log likelihood: -223.917
Norm of final gradient vector: 1.40882e-009
Last absolute change of function value: 1.30599e-012
Last relative change in parameters: 5.28926e-006

İKİNCİ MODEL

Idx	SN	Org	Des	MT	Variable	Label	Coeff	Error	C/Error	Signif
1	1	0	1	A	V4	BANK_DENSITY_SQRD	-0.0998	0.0231	-4.3207	1.0000
2	1	0	1	A	V11	PBANK_ENTRY	0.3690	0.1179	3.1285	0.9982
3	1	0	1	A	V15	PBANK_ENTRY_SQRD	-3.0099	1.0626	-2.8325	0.9954

Log likelihood (starting values): -235.3474
Log likelihood (final estimates): -223.9170

Global Goodness-of-fit.

SN	Org	Des	TStat	DF	Signif
1	0	1	6.3562	6	0.6155

rate(...)=1
Transition rate models. Current memory: 612507 bytes.

Model: Cox (partial likelihood)

Maximum likelihood estimation.
Algorithm 5: Newton (I)

Number of model parameters: 4
Type of covariance matrix: 2
Maximum number of iterations: 20
Convergence criterion: 1
Tolerance for norm of final gradient: 1e-006
Mue of Armijo condition: 0.2
Minimum of step size value: 1e-010
Scaling factor: -1

Log-likelihood of exponential null model: -154.526
Changed scaling factor for log-likelihood: -0.01
Using default starting values.
Sorting episodes according to starting times.
Sorting episodes according to ending times.

Convergence reached in 5 iterations.
Number of function evaluations: 6 (6,6)

Maximum of log likelihood: -223.86

Norm of final gradient vector: 6.35019e-008
 Last absolute change of function value: 1.36361e-011
 Last relative change in parameters: 9.83316e-005

ÜÇÜNCÜ MODEL

Idx	SN	Org	Des	MT	Variable	Label	Coeff	Error	C/Error	Signif
1	1	0	1	A	V4	BANK_DENSITY_SQRD	-0.1096	0.0373	-2.9394	0.9967
2	1	0	1	A	V11	PBANK_ENTRY	0.3660	0.1193	3.0685	0.9978
3	1	0	1	A	V15	PBANK_ENTRY_SQRD	-2.9645	1.0776	-2.7509	0.9941
4	1	0	1	A	V5	NON_BANK_DENSITY	0.0021	0.0062	0.3392	0.2655

Log likelihood (starting values): -235.3474
 Log likelihood (final estimates): -223.8599

Global Goodness-of-fit.

SN	Org	Des	TStat	DF	Signif
1	0	1	6.9818	8	0.4614

rate(...)=1

Transition rate models. Current memory: 612507 bytes.

Model: Cox (partial likelihood)

Maximum likelihood estimation.
 Algorithm 5: Newton (I)

Number of model parameters: 5
 Type of covariance matrix: 2
 Maximum number of iterations: 20
 Convergence criterion: 1
 Tolerance for norm of final gradient: 1e-006
 Mue of Armijo condition: 0.2
 Minimum of step size value: 1e-010
 Scaling factor: -1

Log-likelihood of exponential null model: -154.526
 Changed scaling factor for log-likelihood: -0.01
 Using default starting values.
 Sorting episodes according to starting times.
 Sorting episodes according to ending times.

Convergence reached in 5 iterations.
 Number of function evaluations: 6 (6,6)

Maximum of log likelihood: -222.073
 Norm of final gradient vector: 5.63142e-009
 Last absolute change of function value: 4.06527e-012
 Last relative change in parameters: 1.67794e-005

DÖRDÜNCÜ MODEL

Idx	SN	Org	Des	MT	Variable	Label	Coeff	Error	C/Error	Signif
1	1	0	1	A	V4	BANK_DENSITY_SQRD	-0.0789	0.0406	-1.9413	0.9478
2	1	0	1	A	V11	PBANK_ENTRY	0.3588	0.1242	2.8898	0.9961
3	1	0	1	A	V15	PBANK_ENTRY_SQRD	-2.6903	1.1200	-2.4021	0.9837
4	1	0	1	A	V5	NON_BANK_DENSITY	0.0128	0.0085	1.4946	0.8650
5	1	0	1	A	V33	HISSE_AK_BNK	-474.6844	254.4898	-1.8652	0.9379

Log likelihood (starting values): -235.3474
 Log likelihood (final estimates): -222.0734

Global Goodness-of-fit.

SN	Org	Des	TStat	DF	Signif
1	0	1	7.0239	10	0.2768

rate(...)=1
 Transition rate models. Current memory: 612507 bytes.

Model: Cox (partial likelihood)

Maximum likelihood estimation.
 Algorithm 5: Newton (I)

Number of model parameters: 5
 Type of covariance matrix: 2
 Maximum number of iterations: 20
 Convergence criterion: 1
 Tolerance for norm of final gradient: 1e-006
 Mue of Armijo condition: 0.2
 Minimum of step size value: 1e-010
 Scaling factor: -1

Log-likelihood of exponential null model: -154.526
 Changed scaling factor for log-likelihood: -0.01
 Using default starting values.
 Sorting episodes according to starting times.
 Sorting episodes according to ending times.

Convergence reached in 5 iterations.
 Number of function evaluations: 6 (6,6)

Maximum of log likelihood: -222.512
 Norm of final gradient vector: 1.35737e-006
 Last absolute change of function value: 3.78158e-010
 Last relative change in parameters: 0.000162412

BEŞİNCİ MODEL

Idx	SN	Org	Des	MT	Variable	Label	Coeff	Error	C/Error	Signif
1	1	0	1	A	V4	BANK_DENSITY_SQRD	-0.1101	0.0365	-3.0150	0.9974
2	1	0	1	A	V11	PBANK_ENTRY	0.5322	0.1625	3.2755	0.9989
3	1	0	1	A	V15	PBANK_ENTRY_SQRD	-3.9300	1.2738	-3.0852	0.9980
4	1	0	1	A	V5	NON_BANK_DENSITY	0.0031	0.0064	0.4901	0.3760
5	1	0	1	A	V37	DT_HB	-13.7778	8.6067	-1.6008	0.8906

Log likelihood (starting values): -235.3474
 Log likelihood (final estimates): -222.5124

Global Goodness-of-fit.

SN	Org	Des	TStat	DF	Signif
1	0	1	9.2812	10	0.4944

rate(...)=1
 Transition rate models. Current memory: 612507 bytes.

Model: Cox (partial likelihood)

Maximum likelihood estimation.
 Algorithm 5: Newton (I)

Number of model parameters: 6
 Type of covariance matrix: 2
 Maximum number of iterations: 20
 Convergence criterion: 1
 Tolerance for norm of final gradient: 1e-006
 Mue of Armijo condition: 0.2

Minimum of step size value: 1e-010
Scaling factor: -1

Log-likelihood of exponential null model: -154.526
Changed scaling factor for log-likelihood: -0.01
Using default starting values.
Sorting episodes according to starting times.
Sorting episodes according to ending times.

Convergence reached in 5 iterations.
Number of function evaluations: 6 (6,6)

Maximum of log likelihood: -220.564
Norm of final gradient vector: 3.74969e-005
Last absolute change of function value: 6.0361e-008
Last relative change in parameters: 0.00401188

ALTINCI MODEL

Idx	SN	Org	Des	MT	Variable	Label	Coeff	Error	C/Error	Signif
1	1	0	1	A	V4	BANK_DENSITY_SQRD	-0.1479	0.0607	-2.4359	0.9851
2	1	0	1	A	V11	PBANK_ENTRY	0.3065	0.1451	2.1130	0.9654
3	1	0	1	A	V15	PBANK_ENTRY_SQRD	-2.4718	1.2405	-1.9925	0.9537
4	1	0	1	A	V102	1990-1993	0.4046	0.6359	0.6362	0.4754
5	1	0	1	A	V103	1994-2000	1.1085	1.0008	1.1076	0.7320
6	1	0	1	A	V104	2001-2005	-0.3933	0.9132	-0.4306	0.3333

Log likelihood (starting values): -235.3474
Log likelihood (final estimates): -220.5641

Global Goodness-of-fit.

SN	Org	Des	TStat	DF	Signif
1	0	1	11.1416	12	0.4832

rate(...)=1
Transition rate models. Current memory: 612507 bytes.

Model: Cox (partial likelihood)

Maximum likelihood estimation.
Algorithm 5: Newton (I)

Number of model parameters: 5
Type of covariance matrix: 2
Maximum number of iterations: 20
Convergence criterion: 1
Tolerance for norm of final gradient: 1e-006
Mue of Armijo condition: 0.2
Minimum of step size value: 1e-010
Scaling factor: -1

Log-likelihood of exponential null model: -154.526
Changed scaling factor for log-likelihood: -0.01
Using default starting values.
Sorting episodes according to starting times.
Sorting episodes according to ending times.

Convergence reached in 5 iterations.
Number of function evaluations: 6 (6,6)

Maximum of log likelihood: -220.767
Norm of final gradient vector: 1.43175e-005
Last absolute change of function value: 2.97046e-008
Last relative change in parameters: 0.00227454

ALTINCI MODEL

Idx	SN	Org	Des	MT	Variable	Label	Coeff	Error	C/Error	Signif
1	1	0	1	A	V4	BANK_DENSITY_SQRD	-0.1181	0.0380	-3.1068	0.9981
2	1	0	1	A	V11	PBANK_ENTRY	0.2885	0.1395	2.0680	0.9614
3	1	0	1	A	V15	PBANK_ENTRY_SQRD	-2.4077	1.2143	-1.9828	0.9526
4	1	0	1	A	V103	1994-2000	0.5770	0.5520	1.0453	0.7041
5	1	0	1	A	V104	2001-2005	-0.7890	0.6749	-1.1691	0.7576

Log likelihood (starting values): -235.3474
 Log likelihood (final estimates): -220.7672

Global Goodness-of-fit.

SN	Org	Des	TStat	DF	Signif
1	0	1	10.0955	10	0.5678

rate(...)=1
 Transition rate models. Current memory: 612507 bytes.

Model: Cox (partial likelihood)

Maximum likelihood estimation.
 Algorithm 5: Newton (I)

Number of model parameters: 4
 Type of covariance matrix: 2
 Maximum number of iterations: 20
 Convergence criterion: 1
 Tolerance for norm of final gradient: 1e-006
 Mue of Armijo condition: 0.2
 Minimum of step size value: 1e-010
 Scaling factor: -1

Log-likelihood of exponential null model: -154.526
 Changed scaling factor for log-likelihood: -0.01
 Using default starting values.
 Sorting episodes according to starting times.
 Sorting episodes according to ending times.

Convergence reached in 5 iterations.
 Number of function evaluations: 6 (6,6)

Maximum of log likelihood: -221.327
 Norm of final gradient vector: 1.42089e-005
 Last absolute change of function value: 2.90775e-008
 Last relative change in parameters: 0.00148187

YEDİNCİ MODEL

Idx	SN	Org	Des	MT	Variable	Label	Coeff	Error	C/Error	Signif
1	1	0	1	A	V4	BANK_DENSITY_SQRD	-0.0876	0.0236	-3.7068	0.9998
2	1	0	1	A	V11	PBANK_ENTRY	0.2454	0.1325	1.8523	0.9360
3	1	0	1	A	V15	PBANK_ENTRY_SQRD	-2.0628	1.1581	-1.7812	0.9251
4	1	0	1	A	V104	2001-2005	-1.1917	0.5560	-2.1434	0.9679

Log likelihood (starting values): -235.3474
 Log likelihood (final estimates): -221.3269

Global Goodness-of-fit.

SN	Org	Des	TStat	DF	Signif
1	0	1	5.5378	8	0.3012

rate(...)=1
Transition rate models. Current memory: 612507 bytes.

Model: Cox (partial likelihood)

Maximum likelihood estimation.
Algorithm 5: Newton (I)

Number of model parameters: 5
Type of covariance matrix: 2
Maximum number of iterations: 20
Convergence criterion: 1
Tolerance for norm of final gradient: 1e-006
Mue of Armijo condition: 0.2
Minimum of step size value: 1e-010
Scaling factor: -1

Log-likelihood of exponential null model: -154.526
Changed scaling factor for log-likelihood: -0.01
Using default starting values.
Sorting episodes according to starting times.
Sorting episodes according to ending times.

Convergence reached in 5 iterations.
Number of function evaluations: 6 (6,6)

Maximum of log likelihood: -221.142
Norm of final gradient vector: 7.63694e-005
Last absolute change of function value: 4.57068e-008
Last relative change in parameters: 0.00178124

SEKİZİNCİ MODEL

Idx	SN	Org	Des	MT	Variable	Label	Coeff	Error	C/Error	Signif
1	1	0	1	A	V4	BANK_DENSITY_SQRD	-0.1049	0.0372	-2.8220	0.9952
2	1	0	1	A	V11	PBANK_ENTRY	0.2336	0.1363	1.7141	0.9135
3	1	0	1	A	V15	PBANK_ENTRY_SQRD	-1.9316	1.1948	-1.6167	0.8940
4	1	0	1	A	V5	NON_BANK_DENSITY	0.0039	0.0063	0.6111	0.4589
5	1	0	1	A	V104	2001-2005	-1.2364	0.5639	-2.1926	0.9717

Log likelihood (starting values): -235.3474
Log likelihood (final estimates): -221.1423

Global Goodness-of-fit.

SN	Org	Des	TStat	DF	Signif
1	0	1	6.5022	10	0.2285

Current memory: 330832 bytes. Max memory used: 632645 bytes.
End of program. Tue Aug 14 14:25:16 2007